

گۇلستان

(سوۋېت پروزىسىدىن تەرجىمىلەر)

گۈلىستان

(سۆزبت پروزىسىدىن تەرجىمىلەر)

(12)

مىللەتلەر نەشرىياتى

مۇندەرىجە

يېنسكا ..... ۋ. كاندراتسيۇ (1)
كۆل بويىدىكى ئىشلار ..... گ. خولوپوۋ (61)
ئىنتىلىش ..... ي. ۋاسلىيۇ (82)
پۇلنىڭ كاساپىتى ..... ي. ئاستراخانتسىۋ (229)

يېنسكا

ۋ. كاندراتسيۋ

ئاپتورھەققىدە ۋ. كاندراتسيۋ 20 ـ يىللاردا تۇغۇلغان، 1939 ـ يىلى ھەربىي سەپكە كىرگەن، ئۇرۇشتا باتۇرلۇق كۆرسەتكەچكە، "باتۇر" مېدالى ئالغان. 1943 ـ يىلى جەڭدە قاتتىق يارىلىنىپ، كېيىنكى يىلى ھەربىي سەپتىن چېكىنگەن. ئۇرۇشتىن كېيىن ئۇزاققىچە گۇزەل سەنئەت ئىشى بىلەن مەشغۇل بولغان. ئۇنىڭ تۇنجى ئەسىرى «ساشكا» 1979 ـ يىلى دۇنياغا كەلگەن ۋە ياخشى باھاغا ئېرىشكەن. ئاپتورنىڭ «خاتىرە كۇنى»، «فرونتتىن سالام» قاتارلىق نۇرغۇن پوۋېست، ھېكايىلىرى بار. ئاپتور ئۇرۇش تېمىسىدىكى ئەسەرلەرنى ياخشى يېزىش بىلەن داڭ چىقارغان. مەشھۇر يازغۇچى سىمونوۋ «ساشكا»غا يۇقىرى باھا بېرىپ، "زامانىمىزدا ھەربىي تۇرمۇش تەسۋىرلەنگەن ھېكايىلەر ئىچىدە زور مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ئەسەر" دېگەن. ئاپتور ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت پىلانى ھەققىدە توختىلىپ كېلىپ: "ئۇرۇش دەۋرىدىكى ئايالالارنى، ئايال خەۋەرچىلىرىمىز، سانىتارلىرىمىزنىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈنلەرنى يېزىش ـــ مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم" دېگەنىدى. تۆۋەندە قىز جەڭچى يېنكانىڭ فرونتقا ئۆچ قېتىم بېرىش جەريانى تەسۋىرلەنگەن «يېنكا»نى تونۇشتۇرىدۇق.

ـــكالىنانى خاتىرىلەيمەن

ـــ تاماكىڭىز بولسا بىر چېكىم بېرىڭە كاپىستان! ـــ دېدى ۋاگونغا ئەمدىلا كىرىپ كەلگەن، ھەربىيچە كىيىنىۋالغان قىز كاپىستان

ئۇشاكوۋغا.

ــ مانا قاراڭ! ــ دېدى ئۇشاكوۋنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئوتتۇرا ياشلىق شاپ بۇرۇت سولدات تاقەت قىلىپ تۇرالماي، ــ تارتىنماستىن دەۋاتقان گېپىنى بۇنىڭ.

قىزچاق بۇ سولداتنىڭ تەنقىدىگە پەرۋا قىلمىدى، ھەتتا ئۇنىڭغا كۆز قىرىنمۇ سېلىپ قويماي، كاپىتاننىڭ جاۋاب قايتۇرۇشىنى كۈتۈپ قادىلىپ تۇرۇۋالدى. كاپىتان ئۇنىڭ چىقماستىن يانچۇقىدىن تاماكا خالىتىسى بىلەن قەغەزنى چىقىرىپ ئۆزاتقاندى، قىز خوش ياقمىغاندەكلا رەھمەت ئېيتىپ قويۇپ، پىشقان بەگگىلەردەك تاماكا ئورىغىلى تۇردى ۋە ئوراپ بولغاندىن كېيىن:

ــ ۋاگونىنىڭ كارىدورىغا چىقىپ چېكىپ كىرەيلى، ــ دېدى ئۇشاكوۋغا قاراپ، خۇددى ئۇشاكوۋ بىلەن چىقىشا بولمايدىغاندەك تەلەپپۇز بىلەن.

ــ مەيلى ئەمىسە، ــ دېدى ئۇشاكوۋ دولىسىنى قىسىپ ھەجىيىپ قويۇپ، ــ بىللە چىقايلى!

تارتىنىشنى بىلمەيدىغان، تەقى ـ تۇرقىدىن كىشى ئەيمىنىدىغان بۇ قىزنىڭ قىلىقلىرىغا كاپىتاننىڭ زوقى كەلگەنىدى. قىز پاختىلىق پەشمەت ۋە پاختىلىق ئىشتان كىيىۋالغان بولۇپ، ئىشتىننىڭ پۇچقىقىنى پۇتىغا يوغان كەلگەن پىيمىنىڭ قونجىغا تىقىۋالغان، بېلىگە بىرزىنىت ئوقدان باغلاپ، ئەپتىسىزلەر كىيىدىغان يوغان بىر قۇلاقچىنى چۈمكۈرۈپ كىيىپ، ئىككى قۇلىقىنى چىڭ ئېتىۋالغانىدى. ئۇشاكوۋ ئۇنىڭ چېچىنىڭ قۇلاقچا سىرتىدىن كۆرۈنمىگەنلىكىگە قاراپ، ئۇ چېچىنى تازا قىسقارتىپ قىرقىۋەتكەن ئوخشايدۇ، دېگەن ئويغا كېلىپ قالدى.

بۇ ئىككىيلەن كارىدورغا چىقماقچى بولۇپ مېڭىشىغا، ھېلىقى سولدات ئۆزىچە غودۇڭشىدى:

ــ قاراڭلارا بۇنىڭ يامانلىقىنى...، كاپىتاندىن تاماكا سوراشنى ئويلىغان بولساممۇ، ئېغىز ئېچىشقا زادى پېتىنالمايۋاتىتىم، مانا بۇ قىز چاقچاق چىقتى.

ۋاگوندا ئولتۇرغانلاردىن بېشىغا ياغلىق چىگىۋالغان بىر ئايال بۇنى ئاڭلاپ، ئاۋازىنى بوشراق چىقىرىپ سۆزگە ئارىلاشتى:

ــ ئالدىنقى سەپتە بۇندىقلار خېلى-خېلى ئىشلارنى قىلاشتۇرۇۋېتىدۇ، پايدىسى تېگىدىغان ئىشنى ھەرگىز ئۆتكۈزۈۋەتمەيدۇ...

بۇ ئايالنىڭ گەپلىرىنى قىز ئاڭلىدىمۇ ياكى ئاڭلىمىدىمۇ، ئۇشاقوۋ ئاڭقىرالماي قالدى. چۈنكى قىزنىڭ چىرايىدىن ھېچقانداق ئالامەت سېزىلمىگەنىدى. ۋاگون كارىدورىغا چىققاندىن كېيىن، ئۇشاكوۋ يانچۇقىدىن چاقمىقىنى چىقىرىپ يېقىپ بەردى. قىز تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ راسا ھۇزۇرلىنىپ چېكىپ كەتتى.

ــ مۇشۇنداق بوشراق تاماكا بولسا، ئانچە-مۇنچە چېكىپ قويغۇلۇق. بىرەر ئاي بولۇپ قالدى، ساپلا موخورکا چېكىدىغان بولۇپ قالدىم.

ــ تاماكا چېكىشنى باشلىغىنىڭىزغا ئۇزۇن بولدىمۇ؟ ــ بۇ غەلىتە قىزغا نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالغان ئۇشاكوۋ مۇنداقلا سوراپ قويدى.

ــ ئۇرۇشتىن كېيىن ھەر خىل قايغۇلۇق ئىشلار بولۇپ تۇردى، شۇنىڭدىن بۇيان چېكىدىغان بولۇپ قالدىم، ــ دېدى قىز قول ئىشارىتى بىلەن خىلمۇخىل قايغۇلىرىنى ئىپادىلەپ، ــ مۇسكۇاغا بارامسىز؟

ـــ هەئە، ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالغىلى كېتىۋاتىمەن.

ـــ نەدە ئىشلەيسىز؟

ـــ ئاپتوموبىل لىيەنىنىڭ كومانداسى بولىمەن.

ـــ ئۇنداقتا، ئارقا سەپ تەمىنات خادىمى ئىكەنسىز ـ دە، ـــ دېدى قىز كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ سىلەرنىڭ قىلغان ئۇرۇشلىرىڭلار ئانىلارنىڭ بالا ئويناتقىنىغا ئوخشاش بىر ئىش.

ـــ سىز شۇنداق قارايدىكەنسىز ـ دە؟ بىراق، مەن يارىلانغانىدىم، ھازىر دوختۇرخانىدىن قايتىپ كېلىۋاتىمەن، ـــ دېدى ئۇشاكوۋ قىلچە تېرىكسىمەستىن راستىنى ئېيتىپ. ئۇشاكوۋ ئاپتوموبىل لىيەنى كومانداسىغا تېرىكسىمەستىن پىيادە ئەسكەرلەر لىيەنىنىڭ كومانداسىغا ئوخشاشمايدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى. بىراق، ئۇرۇش مەزگىلىدە ھەربىر كىشى يۇقىرىدىن ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان خىزمەتنىلا ئىشلىشى كېرەك. ئۇنىڭغا مۇشۇ ۋەزىپە تاپشۇرۇلغانىدى.

ـــ مەنمۇ موسكۋاغا بېرىپ بىرقانچە كۈن تۇرۇپ كەلگىلى كېتىۋاتىمەن... كىچىك بولۇپ قالغانىدىم، بىر يېرىم ئايدەك يېتىپ قالدىم، چېچىم پۈتۈنلەي چۈشۈپ كەتتى. مانا قارا، ـــ دېدى ئۇ بېشىدىكى قۇلاقچىسىنى ئېلىپ كۆرسىتىپ، ـــ ئادەمنىڭ قورقۇسى كەلگۈدەك كوزا باش بولۇپ قاپتىمەنمۇ، قانداق؟

قىزنىڭ بۇ تۇرقى كىشىنى جەلپ قىلالىغۇدەك بولمىسىمۇ، ئۇشاكوۋ دەرھال ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى:

ـــ قورقۇدەك نېمىسى بار، چاچ دېگەن يەنە چىقىدۇ، ھېچقىسى يوق...

ـــ چېچىمنىڭ قانداق چىقىدىغانلىقىنى بىلەمسىز؟ ئۇستىگە قاراپ تىك ئۆسىدۇ، ئاز دېگەندە يېرىم يىلدا مايسىدەك بولۇشى

مۇمكىن، ئىست! بەك سەت تۇرمىدىغان بولدى! ئادەتتىكى پۇقرا بولسامغۇ، ياغلىق سېلىۋالسامۇ مەيلى ئىدى. ھەربىي سەپتە تۇرسام... مەيلى، ــ دېدى قىز بوينىنى شىلتىپ، ــ بۇ دەردكىمۇ چىداپ تۇراي!

ــ ئەلۋەتتە چىدايسىز، ــ دېدى ئۇشاكوۋ مىيقىدا كۈلۈپ، ــ ئارمىيىگە قانداق قاتناشقانىدىڭىز؟

ئايالالارغا ئېھتىياج چۈشكەنلىكتىن بۇ قىزنىڭ ئالدىنقى سەپكە بارغانلىقىغا ئۇشاكوۋنىڭ ئانچە ئىشەنگۈسى كەلمىگەنلىكتىن، مۇشۇ سوئالنى قويدى. چۈنكى ئۇ ئوق يامغۇرى يېغىپ تۇرغان شارائىتتا ھەرقاچان قىزلارنى ئۇچراتقىنىدا ئۇلارغا ھامان ئىچ ئاغرىتاتتى. گەرچە بۇ قىز باشقىلاردىن ئانچە تەپتارتمايدىغان، خېلى قوپال قىز بولسىمۇ، ئۇشاكوۋنىڭ بۇنىڭغىمۇ ئىچى ئاغرىدى.

ــ ئالدىنقى سەپكە ئىككى قېتىم يوشۇرۇن باردىم، ــ دېدى قىز، ــ بىرىنچى قېتىم مۇڭاپىق رەسمىيەت ئارقىلىق ــ قورالنى بۆلۈمنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن باردىم. ئىككىنچى قېتىم پارتىزانلىق تاكتىكىسىنى قوللىنىپ تۇيدۇرماي باردىم... ئىسىم ـ فامىلىڭىز نېمە، كاپىتان؟

ــ مىخائىل ئالېكسىيېۋىچ.

ــ مېنىڭ ئىسىم يېنىكا، تونۇشۇپ قالايلى! ــ قىز قاسماق ۋە ئۇرۇق قولىنى سۇندى. ئۇشاكوۋ ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشقانىدىن كېيىنلا، بۇ قولىنىڭ ئۇرۇق بولغىنى بىلەن تازا كۆچلۈك قول ئىكەنلىكىنى سەزدى.

ــ يەنە بىر تال چېكىشۇالساق بولارمۇ؟ ــ دېدى يېنىكا.

ئۇلار ئىككىنچى ئورام تاماكىسىنى چېكىشكە باشلىدى...مانا

ئەمدى ئۇلارنىڭ قېشىدا ئولتۇرغان بايىقى سولداتنىڭ كاربىدورغا چىقىپ كەلدى. ئۇشاكوۋ ئۇنىڭ تاماكا سورىشىنى كۈتمەيلا، تاماكا خالتىسىنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتى.

— ئىنتايىن رەھمەت، يولداش كاپىتان، — دېدى سولدات ئەدەب-ئېھتىرام بىلەن ۋە يېنىكاغا بىر قاراپ قويۇپ، ئۆزىنى تارتقان هالدا نېرىراق بېرىپ تۇردى.

— هازىر موسكۋاغا بارغىنىم بىلەن، ئۆيىمىزدە بىرمۇ ئادەم يوق. ئۆينىڭ ئاچقۇچىمۇ مەندە ئەمەس... ئۆي-مۇلۈك باشقارمىسىغا بېرىپ تۆمۈرچىلەردىن بىرنى چاقىرىپ ئىشكىنى ئاچتۇرىدىغان بولدۇم-دە!

— مۇشۇ مەزگىلدە ئۆي-مۇلۈك باشقارمىسىدا تۆمۈرچى بولامدۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇشاكوۋ.

— شۇنى دەڭا! تۆمۈرچى بولۇشى ناتايىن، بولمىسا، قانداق قىلىشىنى ئۆزەممۇ بىلمەيمەن.

مانا ئەمدى قىزنىڭ گېپىدىن گاڭگىراپ نېمە قىلىشنى بىلمەي قېلىۋاتقانلىقى مەلۇم بولۇپ قالدى.

— قوشنىمىزنىڭكىدە ئەركىشى بولۇشى مۇمكىن، — دېدى چەتتە تۇرغان سولدات سۆز قىستۇرۇپ، — ئىشكىنى شۇلار ئېچىپ بېرىدۇ.

— نەدە ئەركىشى بولىدۇ؟ هەممىسى جەڭگە ئاتلانغان تۇرسا،... مەيلى! بۇنىڭغىمۇ بىر ئامال تېپىلار، قوشنىمىزنىڭ ئۆيىدە قونارمەن، — دېدى يېنىكا قولىنى بولغىتىپ.

دەل مۇشۇ پەيتتە ئۇشاكوۋ ئۇشۇقچە بىر سوئال قويۇپ، بۇ قىزنىڭ ئۆيىنىڭ قايسى كوچىدا ئىكەنلىكىنى سوراپ قالدى. ئەسلىدە بۇنى سوراش ئۇنىڭ ئۇچۇن پۈتۈنلەي هاجەتسىز ئىدى. ئۇشاكوۋ

قىزنىڭ ئۆيى رىخوۋ رايونىدىكى باغچا كوچىسىدا بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئۆيىگە يېقىن يەردە ئىكەنلىكىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، يولدىن ئۆتۈپ كەتكۈچە بىللە بېرىپ ئىشىكىنى ئېچىپ بېرەي، دېگەنىدى، يېنىكا بەكمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى:

ــ ھە... ئۇنداقتا سىزگە كۆپ رەھمەت، يولداش كاپىتان! سىز قۇلۇپ مۇتەخەسسىسمۇ؟

ــ ياق، ــ دېدى ئۇشاكوۋ كۇلۇپ تۇرۇپ، ــ ئاچالىشىم مۇمكىن.

ــ خويمۇ ئوبدان بولىدىغان بولدى، كىيىم ـ كېچەكلىرىمنى يەڭگۈشلىۋالاي، ماۋۇ ئېغىر پىيمىنى سېلىۋېتەي. ئەمىسە، شۇنداق كېلىشتۇق جۇمۇ؟

ــ شۇنداق كېلىشتۇق، ــ ئۇشاكوۋ بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇل بولدى.

بۇ ئىككىيلەن ئۆز ئورۇنلىرىغا بېرىپ ئولتۇرۇشتى. يېنىكا دەرھال نەرسە ـ كېرەك سېلىۋالغان سومكىسىنى ئېچىۋېتىپ سۆزلىدى:

ــ كېزىكتىن يېڭى قوپقاندىن كېيىن، قورسىقىم ئېچىپلا تۇرىدۇ، بىرنېمە يېگۈم كېلىپ قالدى، ئازراق بولسا يېۋالاي.

ئۇ سومكىسىدىن بىر بولكىنى ئېلىپ زازۇۋېتچكىلار ئىشلىتىدىغان خەنجەر بىلەن يوغان بىر پارچە كەستى ـ دە، ئىشتىها بىلەن يالماپ يېيىشكە باشلىدى.

ــ سىز جەڭ رايونىدىكى دوختۇرخانىدا يېتىپ داۋالانغان ئىكەنسىز، قانداق بولۇپ بۇ خەنجەرنى يېنىڭىزدا ساقلىدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى ھېلىقى سولدات قىزنىڭسىنىپ.

ـــ نېمە بوپتۇ؟ مەن دېگەن رازۋېتچىك، لازىملىق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ساقلىشىم كېرەك.

ـــ رازۋېتچىك... ـــ دېدى سولدات تازا سوزۇپ، ـــ قىز بالىنىڭ رازۋېتچىك بولغىنىنى كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن!

ـــ ۋاي ئاكا، سىز كۆرمىگەن ئىشلار ساماندەك، ـــ دېدى يېنىكا ئۇنىڭغا رەددىيە بېرىپ.

ھېلىقى بېشىغا ياغلىق چىگىۋالغان ئايالىنىڭ ئوتتۇز ياشلاردىكى ياكى قىرىق ياشلاردىكى ئايال ئىكەنلىكىنى زادى پەملىگىلى بولمايتتى. ئۇ يېنىكاغا يامان كۆزى بىلەن قاراپ ئولتۇراتتى. چۈنكى ئارقا سەپتە قالغان ئايالىلار ئالدىنقى سەپتىكى قىزلارنى ئانچە ياقتۇرمايتتى.

يېنىكا بولكىنى يېپ بولغاندىن كېيىن، ئەسىنەپ ئورۇندۇقىنىڭ يۆلەنچۈكىگە يۆلەندى.

ـــ بىردەم ئۇخلىۋالاي، ھە؟ ماغدۇرۇم يوق، ئازراق بىرنېمە يېدىملا ئۇيقۇ باسىدىغان بولۇپ قالدى.

ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ، ھېچكىم بىرنېمە دېمىدى. قىز يەنە بىر ئەسنەپ كۆزىنى يۇمىدى، گويا كى ئۇ ئۇيقۇ دەرياسىغا غەرق بولغاندى. ھېلىقى سولدات ئۇشاكوۋنىڭ يېنىغا سۈرۈلۈپ كېلىپ، پەس ئاۋازدا سۆزلىدى:

ـــ قالتىس قىز ئىكەن بۇ! ئاڭلىدىڭمۇ، رازۋېتچىك ئىكەن تېخى. يالغان ئېيتمىغاندۇ؟

ـــ قالتىس؟ ـــ دېدى ئۇلارنىڭ قېشىدا ئولتۇرغان ھېلىقى ئايال زەردە بىلەن غوتۇلداپ، ـــ بۇلار ئالدىنقى سەپتە ئەرلەردىن مىزنى مۇشۇنداق قىلىقلارنى قىلىپ قىلتاقتا چۈشۈرىدۇ... بىزنىڭ

بۇ يەردە ئىشلەپ ھالىمىز قالمايدۇ. لېكىن بۇلار لەگ يەپ، ئەرلە-رىمىزنىڭ قويىندا ياتىدۇ. جۇۋاينىمەك كەتسۇن ئىلاھىم!

— جىم تۇرۇڭ! — دېدى ئۇشاكوۋ ئاۋازىنى پەسرەك چىقىرىپ، لېكىن قەتئىي ھالدا ئۇنى توسماقچى بولۇپ.

— نېمىشقا جىم تۇرىدىكەنىمەن؟ سىلەر — ئەرلەر ئەلۋەتتە بۇلارغا يان باسسىلەر، چۈنكى بۇلار ئىچ پۇشۇقىگىلارنى چىقىرىپ قويىدۇ. بىر دوستۇم بار ئىدى، ئۇنىڭ ئېرىنى مۇشۇنداق خوتۇن-لاردىن بىرى ئۆزىگە قارىتىۋاپتۇ، خەت يېزىپ دوستۇمىنىڭ خېتىنى بېرىۋەتتى. قاراڭە، بۇلارمۇ شۇنداق قىلىدۇ.

بۇ ئايال جىم تۇرىدىغانىدەك ئەمەس ئىدى، شۇڭا ئۇشاكوۋنىڭ بۇ ئايالغا تەگ كېلەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى، شۇنداقلا، ئۇنىڭ قاملاشمىغان گەپلىرىنى يېنىكا ئاڭلاپ قالسا چاتاق چىقمەسۇن، دېگەن ئوي بىلەن ھېلىقى سولداتنى كارىدورغا چىقىپ تاماكا چېكىش-كە ئۈندىگەنىدى، تاماكىسىنى چېكىپ بولغان بۇ بەگگى سولدات بەگ خۇشال بولۇپ كەتتى.

— دەرۋەقە، بۇ ئايالنىڭ كۆڭلى چۈشىنىشلىك، — دېدى سولدات كارىدورغا چىقىقاندىن كېيىن، — ئۇرۇشنىڭ دەردىگە ئەلمىدىن بۇلار ھالىدىن كەتتى، كۆپ جاپا-مۇشەققەتلەرنى تارتتى. قېرى ياكى ياشلىقىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. دېمىسىمۇ، بەزىبىر قىزلار ئۇلارنىڭ ئەرلىرىنىڭ ئەتراپىنى چۆرگىلەپ كېتەلمەيدۇ. ئىش مانا شۇنداق ئوچۇق-ئاشكارا تۇرسا، ئۇلار بۇنىڭدىن خۇشال بولامتى؟...

— دەم ئېلىشقا بارامسىز؟

— شۇنداق، يارىلانغانلىقىم ئۈچۈن يېرىم يىلىق دەم ئېلىش

بەردى. دەم ئېلىش ۋاقتىم توشقاندىن كېيىن، قايتا تەكشۈرۈش كومىتېتى قارار قىلماقچى. ئۇرۇشنىمۇ قىلىپ بولغان ئوخشايمەن، بومبا پارچىسى تېگىپ ئۆپكەم تېشىلىپ كېتىپتۇ. ملتىق ئوقى تەگكەن بولسىمۇ مەيلى ئىدى.

ئۇلار بىر دەم جىم تۇرۇشتى. سولدات ئىككىنچى ئۇرۇش مەيدانى ئۇستىدە سۆز ئاچتى. 1944 ـ يىل ئۆتۈپ كېتىش بىلەنلا مەيلى ئالدىنقى سەپتە بولسۇن، ياكى ئارقا سەپتە بولسۇن، ھەممىلا يەرنى مۇنداق بىر جاھائەت پىكرى قاپلاپ كەتكەنىدى: ئامېرىكىلىقلار قاچانمۇ ئەستايىدىل ئۇرۇش قىلار؟ ۋاقتى بولۇپ قالدى! دائىم گۆش كونسېرۋاسى بىلەن تۇخۇم پاراشوكى يەپ ئۆتكىلى بولمايدۇ ـ دە. ئۇرۇشنىڭ كۆپ قىسمىدا بىز غەلبە قىلدۇق، بىراق گىتلېر قاراقچىلىرىنى ئۇزۇل ـ كېسىل يوقتىتش ئۈچۈن يەنە نۇرغۇن قۇربانلار بېرىشكە توغرا كېلىدۇ. ئىككىنچى ئۇرۇش مەيدانى ئېچىلىدىغان بولسا، غالىبىيەت تېخىمۇ تېزلىشەتتى.

ئىككىيلەن ئۆز ئورۇنلىرىغا قاراپ مېڭىشقانىدى، يېنىكانىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى:

ــ ئاغزىڭنى يۇم دەيمەن، بۇزۇق! بىزنى يەنە شۇنداق دەپ باقە قېنى!

ــ ھوي، مەن بۇزۇقمۇ؟! مەنچۇ، ئۆز نېسىۋەمگە قانائەت قىلىدىغان ئايال! ئۇقتۇڭمۇ؟ باللىرىمنىڭ دادىسى ئۆيدە ئەمەس، ئۇچ بالىنى ئۆزەم بېقىۋاتىمەن. سەنلەر بولساڭ ئالدىنقى سەپتە ئەر ـ لىرىمىز بىلەن يېتىشىسەن!

ــ ھەي، ھوشۇڭنى تېپىپ، ئاغزىڭنى يۇم دەيمەن! بىزنىڭ ئالدىنقى سەپتە كۆرگەنلىرىمىزنى يۇز يىلدىمۇ كۆرەلمەيسەن!

ـــ سەنلەرگە تەڭ كەلگىلى بولامدۇ؟! ئۆز ئېرىمىدىن باشقا ھېچ كىشىگە قاراپ باقمىدىم. سەن پۇتۇن بىر لەينەتنىڭ ھاجىتىدىن چىقىدىغانسەن!

ـــ نېمە، نېمە؟! ـــ يېنىكا ئاچچىقىدا ۋارقىرىۋەتتى.

بۇنى ئاڭلىغان ئۇشاكوۋ بىلەن سولدات ئالمان-تالمان بېتىپ كېلىشتى.

ـــ نېمە ئىش بۇ؟ ئايال يولداش، ـــ دېدى سولدات ۋاگونغا ئېتىلىپ كىرگەن پېتى ئۆزىنىڭ بەستىلىك گەۋدىسى بىلەن بۇ ئىككىيلەننى ئاجرىتىپ. ئۇ دەل ۋاقتىدا كەلگەنىدى.

ـــ ۋاي خۇدايىمەي! ـــ دېدى ئايال چىرقىراق ئاۋاز بىلەن، ـــ مېنى تېخى ئېتىۋېتىمەن دەيدا بۇ توخۇپوقى، باللىرىم بار جۇمۇ مېنىڭ!

ئۇشاكوۋ يېنىكانىڭ بىر ئاپتوماتىك قارا تاپانچىنى ھېلىقى ئايالغا تەڭلەپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، كەلگەن پېتى ئۇنىڭ قولىنى كاپپىدە تۇتتى-دە، بارماقلىرىنى ئاۋايلاپ قايرىپ تۇرۇپ تاپانچىنى ئېلىۋالدى ۋە سالماقلىق بىلەن يېنىكانىڭ ئاسما سومكىسىنىمۇ يېغىشتۇرۇپ ئېلىپ، بۇيرۇق بەردى:

ـــ قەدەملەپ ماڭ! مەن بىلەن يۈر!

غەزەپتىن تاتىرىپ، لەۋلىرى تىترەپ كەتكەن يېنىكا بىرنېمە دېيەلمەي ئورنىدىن تۇردى-دە، خۇددى تاياق يېگەن كۆچۈكتەك شۇمشەيگەن پېتى ئۇشاكوۋغا ئەگىشىپ ۋاگوندىن چىقتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ھېلىقى سولدات كارىدورغا يېتىپ كەلدى:

ـــ يولداش كاپىتان، تاپانچا تەڭلەگەنلىك توغرىسىدا سىز ئانچە غەم قىلماڭ، مەن بېرىپ ئاۋۇ ئايالغا چۈشەندۈرەي... ئۇ

كەچۈرۈشى مۇمكىن. بۇ قىزمۇ ئۇرۇش ئازابىدىن مۇشۇنداق بولۇپ قالغان ـ دە!

ـ رەھمەت سىزگە، يولداش! بىرىپ ئۇ ئايالغا چۈشەندۈرۈپ كۆرۈڭ. ئەگەر ئۇ تاپانچا مەسلىسى توغرىسىدا ئەرز قىلىدىغان بولسا، تازا كۆڭۈلسىز ئىش كېلىپ چىقىدۇ!

ـ خاتىرجەم بولۇڭ! ئۇنى كۆندۈرىمەن، ـ دېدى سولدات ۋە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ۋاگونغا كىرىپ كەتتى.

ئۇشاكوۋ قىستا ـ قىستاڭ بىرقانچە ۋاگوندىن ئۆتۈپ، ئىككى بوش ئورۇننى تېپىپ يېنىكانى يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ، دېدى:

ـ پاھ، ئاچچىقىڭىز خېلى بار ئىكەن.

بۇ گەپ يېنىكاغا زادى خۇش ياقمىغاچقا، لام ـ جىم دېمەستىن، ئۇشاكوۋغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا بىر قاراپ قويىدى. بۇلار ئالاھەزەل قىرىق مىنۇتتەك جىم ئولتۇرۇشتى. سولدات بۇلارنى ئىزدەپ كېلىپ، ھېلىقى ئايالنى گەپكە كۆندۈرگەنلىكىنى، باشقا ئىش بولمايدىغانلىقىنى، ئۇ ئايالنىڭ موسكۋاغا بېرىشتىن بۇرۇن پويىزدىن چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى، ئۇ پويىزدىن چۈشۈپ كەتكەندىن كېيىن كاپىتان بىلەن قىزنىڭ ئۆز ئورۇنلىرىغا بېرىپ ئولتۇرسا بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. يېنىكا بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان بولسىمۇ، گويىاكى بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار ئۆزى بىلەن ھېچقانداق ئالاقىسىزدەك قىلىچە پەرۋا قىلماستىن ئولتۇراتتى. بۇنىسى سولداتنىڭ جېنىغا تەگدى. ئۇ يېنىكامۇ ئاڭلىيالىغۇدەك تاۋۇشتا ئۇشاكوۋغا دېدى:

ـ يولداش كاپىتان، تاپانچىسىنى ھەرگىز قايتۇرۇپ بەرمەڭ! ئادەمنى ئۆلتۈرەلمىسمۇ، ياردار قىلىدۇ، يەنە كېلىپ بۇ...

ـ قايتۇرۇپ بەرمەيمەن ئەمدى، ـ دېدى ئۇشاكوۋ ئۇنىڭغا

جاۋابەن.

— قايتۇرۇپ بەرمەي ھەددىگىز ئەمەس، يولداش كاپىتان! — دېدى يېنىكا زەردە بىلەن، — ئۇ ئالىيۇشانىڭ ماڭا قىلغان سوۋغىتى، بىلۋاتامسىز؟ تولا چاتاق چىقىرىپ مەن بىلەن ئېيتىشماي، بېرىپ ئىشىگىزنى قىلىڭ يۇرۇڭ!

بۇ ئەھۋالدىن گاڭگىراپ قالغان سولدات بېشىنى چايقاپ غودۇڭشىدى:

— بەللى، ئەجەبمۇ يامان قىز ئىكەنا بۇ!

— بېرىپ ئىشىگىزنى قىلىڭ دېدىمغۇ، سىز بولمىسىگىزمۇ كاپىتان بىلەن ئۆزەم سۆزلىشۇۋېرىمەن. ھەممىسىنىڭلا ماڭا تەربىيە بەرگۈسى كېپقاپتۇغۇ....

ئەمدى ئۇشاكوۋنىڭ چىدىغۇچىلىكى قالمىغانىدى. ئۇ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ يېنىكاغا بۇيرۇق قىلدى:

— تۇر ئورنۇڭدىن!

يېنىكا ئورنىدىن تۇرۇپ ئىككى قولىنى چەپراس قىلىپ مۇرىسىنى تۇتقان پېتى تىك تۇردى.

— بۇ پېشقەدەم يولداشتىن دەرھال ئەپۇ سوراڭ! — دېدى ئۇشاكوۋ ئاۋازىنى يوغان چىقىرىپ.

— ھەي، بولدى، قويۇڭ، مەن كېتەي، — دېدى شاپ بۇرۇت سولدات، — بۇ قىزنىڭمۇ چىشىغا تېگىپ قويدى، ئېھتىمال...

— دەرھال ئەپۇ سوراڭ! — دېدى ئۇشاكوۋ ياندۇرمىلاپ.

— ماڭا نېمە ئۇنچۇالا كارىرايىسىز؟ مەن سىزنىڭ قول ئاستىدىكى ئادەم ئەمەس! — يېنىكا ئولتۇرۇۋالماقچى بولغانىدى، ئۇشاكوۋ يەنە ۋارقىرىدى:

ــ ئولتۇرۇشىڭىزغا رۇخسەت قىلغىنىم يوق تېخى!

يېنىكا تىك تۇردى، لەۋلىرى بىلىنەر ـ بىلىنمەس تىترەپ كەتتى. مىيىقىدا سوغۇققىنا بىر كۈلۈپ قويۇپ، ئىككىلىسىنىڭ تۇرۇۋاتقىنىغا كېيىن، زادىلا خۇش ياقمىغان هالەتتە دېدى:

ــ كەچۈرۈڭ پېشقەدەم يولداش... هەقىقەتەن ئاچچىقلىنىپ قالدىم.

ــ بۇنىسى چۈشىنىشلىك، قىزچاق، سىز روهىي جەهەتتىن ئازابلاندىڭىز. بۇنىڭمۇ ئەجەبلەنگۈچىلىكى يوق، بىز ئەرلەرمۇ بەزىدە...

ــ ئولتۇرۇڭ، ــ دېدى ئۇشاكوۋ بۇيرۇق قىلىپ، ئۆزىمۇ ئورنىدا ئولتۇردى.

يېنىكا ئولتۇردى. سولدات كارىدوردا بىرپەس تۇرغاندىن كېيىن، قول ئىشارىتى قىلىپ:

ــ بولىدۇ ئەمىسە، مەن كەتتىم، سىلەرگە ئاق يول تىلەيمەن، ــ دېدى.

ــ سىزگىمۇ ئاق يول تىلەيمەن، ــ دېدى ئۇشاكوۋ ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ. سولدات يۇرۇپ كەتتى.

يېنىكا بولسا ئاچچىقىدا پوكاندەك قىزىرىپ ئۆپكىدەپ ژاگوننىڭ پەنجىرىسىگە قارىۋالغانىدى. ئۇشاكوۋ ئۆپكىسىنى بىرئاز بېسۋېلىپ، ئۆزىنىڭ بىرئاز ئاشۇرۇۋەتكەنلىكىنى سەزدى، بۇ بەختسىز قىزنىڭ روهىي جەهەتتىن ئېغىر زەخمىلەنگەنلىكى ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇرسا، شۇنچىۋالا هۆرت ـ پۆرت قىلىپ نېمە قىلاتتىما، دېگەن خىيالغا كېلىپ، پەسسىكىدە كۈلۈپ قويۇپ، مۇلايىملىق بىلەن دېدى:

ــ يېنىكا، قېيىدىماڭ! ئۆزىڭىز كەتكۈزۈپ قويدىڭىز.

ــ باشقىلارنىڭ مائا ژارقىراپ ـ جارقىرىشىغا چىداپ تۇرالمايمەن،

بىلىۋاتامسىز؟ سىزگە ئوخشاش باشقىلارغا ھۆرمەت-پەرۋا قىلىپ بۇيرۇقۇازلىق قىلىدىغانلارنى ياقتۇرمايمەن!

ــ مەن ھەرگىز ئۇنداق كىشىلەرنى ئەمەس، يېنىكا. يولسىزلىق قىلىدىكىز، بۇنداق قىلىشقا مەن يول قويمايمەن، ــ دېدى ئۇشاكوۋ مۇلايىملىق بىلەن، ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، ــ كېلىشىپ قالايلى!

ــ ئىلىۋالغان نېمىنى قايتۇرۇپ بېرىڭ! بىز دېگىنىمىزدا ئۇزگەن قېيىققا ئوخشايمىز، ھەركىم ئۆز يولىغا ماڭسۇن! سىزگە قارىغۇمۇ كەلمەيۋاتىدۇ، ــ دەپلا بوينىنى تولغاپ ۋاگونىنىڭ پەنجىرىسىگە قارىۋالدى قىز.

ــ ياق، ئۇنى ھازىر بەرمەيمەن، ئىشكىنىڭ تۈۋىگە بارغاندا بېرىمەن.

ــ سىزنى تېخى خېلى تۇزۇك ئادەم ئوخشايدۇ، دەپتىكەن-مەن... ــ دېدى قىز ئۇمىدسىزلەنگەن ھالدا ھەربىر گەپىنى سوزۇپ-سوزۇپ قىلىپ، ئاندىن يەنە پەنجىرىگە قارىۋالدى.

پويىز موسكۋاغا يېتىپ كەلگۈچە بۇ ئىككىسى بىر-بىرىگە زادى گەپ قىلىشمىدى. پويىز كەچقۇرۇن يېتىپ كەلگەندى. ئاي قاراڭغۇسى، جاندىن ئۆتىدىغان سوغۇق شامال قار ئۈچقۇنلىرىنى ئۈچۈرتماقتا. يېنىكا تاپانچىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى يەنە بىر ئىلتىماس قىلغانىدى، ئۇشاكوۋ رەت قىلدى، شۇنىڭدىن كېيىن يېنىكا قاتتىق غەزەپلىنىپ: بىلله مېڭىشىڭىزغا رۇخسەت يوق، سىز بولمىسىڭىزمۇ كېتىۋېرىمەن، دېگەنگە ئوخشاش بىرمۇنچە يولسىز گەپلەرنى قىلىپ، ئۇشاكوۋنىڭ قولىدىن ئۆزىنىڭ ئاسما سومكىسىنى شارتتىدە تارتىۋالدى-دە، يۈگۈرگەندەك كېتىپ قالدى.

ئۇشاكوۋ ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپ، كاپ قىلىپ بىلىكىدىن

چىك تۇتتى.

ــ بىغەرەزلىك قىلماڭ يېنىكا، ئۆيىڭىزگە ئاپىرىپ قويۇپ، تاپاڭ-چىگىزنى قايتۇرۇپ بېرىمەن، ئاندىن خاتىرجەم بولىسىز!

يېنىكا قولىنى ئاجرىتىۋېلىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ، ئۇنۇم بەرمىدى. ئۇشاكوۋ ئۇنىڭ بىلىكىدىن گويا كى ئامبۇر بىلەن قىسقاندەك چىڭ تۇتىۋالغانىدى.

قىزنىڭ ئاچچىقىمۇ يانغاندەك قىلاتتى، ئىككىيىلەن ئۇدۇل مېڭىپ قىزىل دەرۋازىغا بېرىپ تىراللىبوس بولامدۇ ياكى ئاپتوبۇز بولامدۇ، شۇنىڭغا چۈشمەكچى بولۇشتى.

ئۇشاكوۋ موسكۋا كوچىسىدا هاياجان ئىلكىدە كېتىۋاتاتتى. شەھەرنىڭ قىياپىتى ئۇ 1941 ــ يىلى سېنتەبىردە بۇ يەردىن ئايرىلىپ كەتكەن چاغدىكىگە پۈتۈنلەي ئوخشاشمايتتى. ئۇ چاغدا شەھەردە چىراغ ۋە ئوت يېقىشقا چەك قويۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلغان، ھەممىلا يەرنى ھەربىي قىسىملار قاپلاپ كەتكەن، كوچىلار ئىستىھكاملار بىلەن تولغانىدى. كوچا ــ بازارلار چۆلدەرەپ قالغان، ئاھالىلار ئىنتايىن جىددىيلىشىپ كەتكەنىدى. مانا ئەمدى كوچا چىراغلىرى چاراقلاپ يېقىلىپ كېتىپتۇ، كوچىدا ئادەملەرمۇ شۇنداق كۆپ. ئىككىيىلەن ماڭا ــ ماڭا بىكەتكە كېلىپ، ئادەم قىم ــ قىم تىراللىبوسقا مىڭ تەسلىكتە چىقىشتى. تىراللىبوس نۆۋەتتىكى بىكەتكە قاراپ ماڭماقتا، يولۇچىلار قىستىلىشىپ ئاران تۇرماقتا. يېنىكانىڭ چىرايىدا ئۆيىگە قايتىپ كەلگىنىگە خۇشال بولغىنىنى بىلدۈرگۈدەك ھېچقانداق ئالامەت كۆرۈنمەيتتى. ئۇشاكوۋ تىراللىبوستىكى قىستا ــ قىستاڭچىلىقىمۇ ئۇنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈۋاتقاندۇ، دېگەن ئويغا كېلىپ قالدى. بىرەرسى قىستىلىپ تېگىپ كەتسە، يېنىكانىڭ چىرايى ئۆڭەتتى.

يېنكانىڭ ئۆيى تاشيول ئىنستىتۇتىغا يېقىن ئىدى. ئۇرۇشتىن ئىككى يىل بۇرۇن ئۇشاكوۋ مۇشۇ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن. يېنىكانىڭ ئۆيى بەش قەۋەتلىك بىر بىنادا ئىدى. ئېھتىمال بۇ بىنا مۇشۇ ئەسىر-نىڭ باشلىرىدا سېلىنغان بولۇشى مۇمكىن، بىنانىڭ يوغان ئىشكى بولۇپ، ئىشكىنىڭ ئۈستىگە چىرايلىق نەقىشلەر چىقىرىلغانىدى. ئىشكىنىڭ ئىككى تەرىپىگە مەشھۇر كىشىلەرنىڭ ھەيكىلى ئويۇلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ژارتانىڭ ئوبرازىمۇ بار ئىدى. ئىككىيلەن پەلەمپەينى بىر-بىرلەپ بېسىپ تۆتىنچى قەۋەتكە چىقىپ، يېنكانىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلىپ توختىدى، مانا ئەمدى يېنكانىڭ چىرايىدىن ھايا جانلانغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

ــ توختاپ تۇرۇڭ، كۇنۇپكىنى يەنە بىرئازدىن كېيىن بېسىپ باقايلى.. قانداقلىكى بولسۇن، ئۆيىگە كەلمىگىنىمگە ئىككى يىل بولۇپ قالدى.

ــ ئۆيىڭىزدە نېمىشقا ئادەم يوق؟ ئاتا-ئانىڭىز باشقا جايغا چېكىنىدۇرۇلگەنمۇ؟

ــ ياق...مەن ھامماڭنىڭ يېنىدا تۇرىدىغان، ئۇنىڭ ئېرى ئىنژېنىر بولۇپ، ريازاندىكى بىنا قۇرۇلۇشى ئىش ئورنىدا ئىشلەيتتى... بولدى، كۇنۇپكىنى بېسىپ بېقىڭا!

ئۇشاكوۋ كۇنۇپكىنى بىرقانچە قېتىم باسقان بولسىمۇ، ھېچقانداق تۇش چىقمىدى.

ــ تازا چاتاق بولدى-دە، بىر كەمچىل قوشنىمىز بار ئىدى، بىرەر ئىش بولغان ئوخشايدۇ، ياكى باشقىلارنى يوقلاپ چىقىپ كەتتىمىكىن؟ باشقىلارنىڭكىگە چىقىپ مېھمان بولۇشقا ئامراق خوتۇن ئىدى. ئۇشاكوۋ ئۇنىڭ ئىشكىنىمۇ قېقىپ بېقىۋىدى، ئۆيىنىڭ ئىچىدىن

ئوخشاشلا هېچقانداق تەۋرەش ئالمىدى.

— قانداق قىلىمىز؟ — دەپ سورىدى ئۇشاكوۋ.

— مەنمۇ بىلمەيمەن، — دېدى يېنىكا قۇلقىنى تاتىلاپ.

— ئۇنداقتا، مېنىڭكىگە كېتىشكە توغرا كەلدى.

— ئۆيىڭىز يىراقمۇ؟

— بوزدۇمكا كوچىسىدا، دۇروۋ دوقمۇشىنىڭ ئۈدۈلىغا توغرا كېلىدۇ، ئۇ يەرنى بىلەمسىز؟

— ئەلۋەتتە... — دېدى يېنىكا قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، — بولىدۇ، باشقا ئامال يوق، يۈرۈڭ ئەمىسە!

ئۇلار يولدا كېتىۋېتىپ قىممەت باھالىق مالىلار ماگازىنىغا كىردى. ئۇشاكوۋ بىرئاز چاي، شېكەر، ئېرىس قاتارلىق نەرسىلەرنى سېتىۋالدى، يېنىكا باشقىچە ئويلاپ قالمىسۇن، دەپ ھاراق سېتىۋالمىدى. ئۇلار چوڭ يولنى توغرا كېسىپ ئۆتۈپ باغچا كوچىسى بىلەن مېڭىپ، «خەلق ۋەكىلى» يولىنى بويلاپ ئۈدۈل يېكاتېرىنا باغچىسىغا يېتىپ كەلدى. مانا ئەمدى بۇ يەردىن ئۇشاكوۋنىڭ تۇرىدىغان جايى — بۇرۇنقى سەپەرچىلەر سارىيىغا بىرنەچچە قەدەملا قالغاندى. ئۇشاكوۋ بۇ بىنانىڭ ئۇزۇن كارىدورىنىڭ ئەڭ چېتىدىكى كىچىك بىر ھۇجرىدا تۇراتتى. بۇ بىنا ئانچە كۆركەم ئەمەس ئىدى. بولۇپمۇ يېنىكا تۇرىدىغان بىناغا قارىغاندا ئالاھىدە پەرقلىنەتتى.

يېنىكا بۇ قاراڭغۇ كارىدوردا قىلچە ئەيمەنمەستىن مېڭىپ ئىشىك ئالدىغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇشاكوۋ ئاچقۇچنى ئېلىپ قۇلۇپنى ئاچماقچى بولۇۋاتقاندا سۆز ئاچتى:

— تاپانچىنى بېرىۋېتىڭ، بولمىسا ئۆيىڭىزگە كىرمەيمەن.

— سىزگە نېمە بولدى؟ ياخشى-يامانىنى ئايرىيالمايدىكەنسىز

سىزغۇ؟ ــ دېدى ئۇشاكوۋ يانچۇقىدىن يېنىكانىڭ تاپانچىسىنى چىقىرىپ، ــ مەڭ! چىڭ تۇتۇڭ!

ــ ھە، مانا ئەمدى ياخشى بولدى، ــ دېدى يېنىكا ۋە تاپانچىنى ئېلىپلا يانچۇقىغا سالىدى، ــ ئومۇمەن ئالغاندا، ياخشى ــ يامانىنى پەرق ئېتەلەيمەن. بىراق، سىلەر ــ ئەرلەرنى بىلىپ بولمايدۇ...

ئۇشاكوۋ ئىشكنى ئاچىتى. ئۇلار كىچىككىنە بىر ئېغىز قاراڭغۇ ھوجرىغا كىرىشتى. ئۆينىڭ ئىچى رەتلىك بولۇپ، ئۇي ئىگىسىنىڭ چىقىپ كېتىشتىن بۇرۇن خېلى ۋاقىت سەرپ قىلىپ بىر قۇر رەتلەپ قويغانلىقى، لېكىن ئۇستەل ۋە كىتاب جازىلىرىنى توپا بېسىپ كەتكەنلىكىگە قارىغاندا، خېلى ئۇزۇندىن بۇيان بۇ ئۆيگە ئادەم كىرمىگەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇشاكوۋ يېنىكاغا يۈز يۆيۈدىغان يەرنى ئېيتىپ بېرىپ، چەينەكنى ئېلىپ ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى.

يېرىم سائەتتىن ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇشاكوۋ يېنىكانى تاماققا تەكلىپ قىلدى.

ــ ئۆيىڭىزدە ئىياللار بېشىغا سالغۇدەك بىرەر ياغلىقمۇ يوقما؟ بېشىمغا چىگۈالاي دېگەنىدىم، ــ دەپ سورىدى يېنىكا. ئۇ بېشىدىكى قۇلاقچىسىنى تېخىچە ئالمىغانىدى.

ــ ئۇرۇشتىن بۇرۇن ئىشلەتكەن بىر شارپام بار ئىدى، بولارمىكىن تاڭ؟ ــ دېدى ئۇشاكوۋ ۋە دەرھال كىيىم ئىشكابىنىڭ تارتمىسىدىن بىر كۆلرەڭ شارپىنى ئالدى. قانداق نەرسىنىڭ قايىرىدە قويۇلغانلىقى ئۇنىڭ خاتىرىسىدە ناھايىتى ئېنىق ئىدى.

يېنىكا ئەينەككە قاراپ تۇرۇپ بېشىغا شارپىنى ئورىغانىدى، خوددى سەللىلىك ئاخۇنۇملارغا ئوخشاپ قالدى. مانا ئەمدى ئۇنى ئاددىي بىر قىزدىن پادىشاھنىڭ مەلىكىسىگە ئايلاندى دېگىلى بولمىسمۇ، ئۇنىڭ

ئوغۇل بالىلارغا ئوخشاپ قالغان تەقى-تۇرقى بىرئاز قىز شەكىلىنى ئالدى، تېخىمۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتىقاندا، قىز سياقىدا كەردى. يېنىكا ئۆزىنىڭ بۇ تۇرقىدىن خىجىل مەنمۇن بولدى بولغاچ، ئۇستەلـ نىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن.

ــ مانا ئەمدى ئادەم سياقىغا كىرگەندىمەن، ــ دېدى.

ئۇشاكوۋ كۇلۇمسىرەپ قويدى. ئۇ كىشىلەرنى ماختاپ ئۆچۈرۈشنى بىلمەيتتى، ياسىما قىلىقلارنىمۇ ياقتۇرمايتتى. يېنىكا ئۇنىڭ ئانچە-مۇنچە قۇلاقتا ياقىدىغان پاراڭلارنى سېلىشنى كۆتكەن بولۇشى كېرەك. ئۇشاكوۋ ئۇنداق پاراڭلارنى قىلمىغانلىقتىن، ئۇنىڭ قوشۇمىسى سەل-پەل تۇرۇلدىيۇ، لام-جىم دېمەستىن تاماق يېيىشكە باشلىدى. ئۇشاكوۋ بولسا چاينى قېنىق دەملەپ ھۆزۈرلىنىپ ئىچىشكە باشلىدى، ئالدىنقى سەپتە بۇنداق چاي ئىچىش پۈرستىگە ئىگە بولۇش ناھايىتى قىيىن ئىدى. ئۇ يېرىم بولاق چايىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك چەينەككە سېلىپ دەملەپ، توختىماي چاي ئىچىپ، بولكىغا ئېرىس سۈركەپ يەۋاتقان يېنىكاغا ئارىلاپ-ئارىلاپ قاراپ قويۇاتتى. يېنىكا قورسىقىنى تويغۇزۇپ بولۇپ، بىرتال تاماكا سورىدى. ئۇشاكوۋ ھېلىقى ماگازىندىن بىر قاپ «ئاق دېڭىز» ماركىلىق سىگار سېتىۋالـ غاندى. شۇڭا بۇلار موخۇركا يۆگەشتىن ئارام تېپىپ قېلىشتى. يېنىكا تاماكىنى رەسمىي بەڭگىلەردەك بولۇشىغا شوراپ، تازا ھۆزۈرلـ نىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. لېكىن ئۇنىڭ تاماكا چېكىشتىكى قىلىقى بەكمۇ سەت بولۇپ، گويىاكى ئاكوپىلاردا ئۈچ-تۆت جەڭچى بىر تال تاماكىنى قاتارىسىغا چېكىپ، ھەربىر كىشى كېيىنكىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغان چاغدا كۆپرەك چېكۈۋېلىش ئۈچۈن ئارقا-ئارقىدىن شورىغاندەك ئۆزۈلدۈرمەي، تولدۇرۇپ-تولدۇرۇپ شورايتتى. يېنىكا تاماكـ

سنى چېكىپ بولغاندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇ يان-بۇ يان مېڭىپ، ئۆيۈ ئىچىگە كۆز يۈگۈرتۈشكە باشلىدى. لېكىن ئۇنى ئالاھىدە قىزىقتۇرغۇدەك نەرسە يوق ئىدى. ئاخىرى كىتاب جازىسىدا تىزىلغان كىتابلارغا بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن، ئىنگلابتىن بۇرۇن نەشىر قىلىنغان مېيىن رىدنىك① كىتابلىرىغا كۆزى چۈشتى. ئۇ كىتابتىن بىرنى ئېلىپ ژاراقلاشقا باشلىدى...

— مېيىن رىدنىك ئەسەرلىرىدىن قايسىسىغا بەك قىزىقىدىغانلىقىمنى بىلەمسىز؟ «ئاق تەنلىكلەر داھىسى»غا بەك قىزىقىمەن. ھېكايە دەپ شۇنى دېسە بولىدۇ. سىزدە بارمۇ؟

— يوق.

— ئىست، يەنە بىر قېتىم ئوقۇۋالسام نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى! بۇنىڭغا ئالىيۇشامۇ بەك قىزىقىدۇ.

— نەچچىگە كىردىڭىز يېنىكا؟

— چوڭ بولۇپ كەتتىم، ئون توققۇزغا كىرەي دەپ قالدىم.

— مېيىن رىدنىك ھېكايىسىنى ئون توققۇز ياشىتا ئوقۇش بىرئاز چوڭلۇق قىلىدۇ، — دېدى ئۇشاكوۋ، ئاندىن كۆلۈپ تۇرۇپ سورىدى، — راستىڭىزنى ئېيتىڭا، سىز راستىلا رازۇبتېچكىلار پەيىدە جەڭ قىلغانمۇ؟

— راست، ئالىيۇشا پەيجاڭ ئىدى، مەن جەڭچى ئىدىم. دەسلەپتە

---

① مېيىن رىد (1818 — 1883 - يىللار) ئەنگلىيە يازغۇچىسى بولۇپ، ژەقەلىكى قورقۇنچلۇق ھېكايىلەرنى يازاتتى. ئۇنىڭ «ئاق تەنلىكلەر داھىسى»، «كالىلىسى يوق چەۋاندار» ناملىق ھېكايىلىرى ژەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە.

ئالیۇشا مېنى رازۋېتقا بىللە ئېلىپ چىقمىدى. ئۇلار كەتكەندىن كېيىن تازا جاھىللىق قىلىپ تۇرۇۋالغانىدىم، كېيىن قوغداش ئىشلىرىغا قاتناشتۇرىدىغان بولدى. لېكىن نېمىسلار بىلەن ئېلىشىدىغان ئىشلار چىققاندا، بۇ دېگەن قىزلار قىلىدىغان ئىش ئەمەس، دەپ زادى بارغۇزمايۋېدى.

ــ دەرۋەقە، قىزلار قىلىدىغان ئىش ئەمەس...

ــ مېنىڭ ئالىيۇشالار كەتكەن يەرگە قانداق بارغانلىقىمنى بىلەمسىز؟

ــ ئەلۋەتتە بىلمەيمەن.

ــ ئۇندىق بولسا، ۋاقتىمۇ بار ئىكەن، سۆزلەپ بېرەي، ئاڭلاپ قېلىڭ...مانا ئەمدى ئۇنىڭ قايسى دالا ئۇرۇشى دوختۇرخانىسىدا ياتقانلىقىنى ئۇقۇشۇپ كۆرمەكچىمەن. ئۇلار دۇشمەنىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، بەش كۈنگىچە دېرىكىنى ئالالمىدۇق. كىشىلەر ئۇلاردىن ئۇمىدىنى ئۈزۈشتى. مەنلا ئىشەنچەمنى يوقاتمىدىم... ئۇلارنىڭ تۇرغان يېرى بىز بار يەردىن قىرىق نەچچە كىلومېتر يىراقلىقتا ئىدى. ئاخىرى ئۆزىمىزنىڭ قوشۇنىنى تېپىپ قايتىپ كېلىپتۇ. ئالیۇشا ئېغىر يارىلانغانىكەن، يولداشلار يۇدۇپ ئېلىپ كەپتۇ. كەلگەندىن كېيىن، ئۇ دەرھال سانىتارلار يىگىغا ئەۋەتىلدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك يارىلانغان بولۇپ، پەقەپ بىرىلا ساق قايتىپ كېلىپ، ئەھۋالنى تولۇق سۆزلەپ بەردى. بۇنى ئاڭلاپ دەرھال ئۇلار بار يەرگە مېڭىپ باردىم. لېكىن ئالیۇشانى ئارقا سەپتىكى مەلۇم بىر دالا ئۇرۇشى دوختۇرخانىسىغا يۆتكەپ كەتكەنىكەن، كونكرېت قايسى دوختۇرخانا ئىكەنلىكىنى ئۇقالمايۋېدى، ئۆز جايىمىزغا قايتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ خېتىنى كۈتتۈم، خېلىغىچە

كۆتـۈپ تۇردۇم، ئاخـىرى نەس بېسـىپ كېزىـك بولۇپ قالـدىم. قىسمىغا قايتىپ كېلىۋېتىپ ئاخشىمى يېزىدا قونـغانـىدىم، شۇ يەردە يۇققان ئوخشايدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۆزەمنۇ بالىنىسقا كىرىپ قالدىم. ئەتە ئالىيۇشانىڭ هاممىسىنڭكىگە بېرىـپ باقاي، شۇنىڭـدىن بىرەر خەۋەر ئۇقۇشۇم مۇمكـىن. ئالـيۇشا موسكۇالـىق ئەمەس. ئىككـىمىز 39 ـ يىلى تونۇشتۇق. شۇ چاغدا ئۇ ئۇنىۋېرسىتېتقا ئىمتىهان بەرگـىلى كەلـگەنـىكەن... ـــ يېنـىكا بىرپـەس جىـمـىپ قالغاندىن كېيىـن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ ئۇ ئىمتىهاندىن ئۆتتى، لېكىـن ئارىدىن بىرەر ئاي ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا هەربىـي سەپكە قاتناشتى... ئالىيۇشا ئىنـتايىن ئەقىللىق، هەممە جەهەتتىن بولىدۇ...

ئۇشاكوۋ «ئاق تەنلىكلەر داهىسى»نى ئەسلەپ، ئۆزىنى توختىتالـماي كۈلۈۋەتتى. لېكىن يېنىكا ئۇنىڭ نېمىشقا كۈلگەنلىكىنى سېزىپ هۆجۇمغا ئۆتتى:

ـــ توختاڭ، كۈلـمەي تۇرۇڭ، ئۇ مېنى كـىچىك چاغلاپ مېيىـن رەنىڭ كىتابىنى ئوقۇ، دەپ بەردى. ئـۆزى بولـسا ئەسـقاتىدىغان بىرمۇنچە كىتابلارنى ئوقۇدى. ئۇ ئون ئۈچ ياش ۋاقتىدا «ئاق تەنلىكـلەر داهـىسى» دېـگەن ئەسەرگە قـىزىقـقانـىكەن، ئۇ موسكـۋاغا كەلگەندىن كېيىـن، ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلـىشىپ تۇراتتىم، شۇڭا بەك ئەقىللىق بولۇپ كەتكەن. بىلىۋاتامسىز؟ ئۇرۇش پارتلاشتىن ئىلگىرى ئىككىمىز دائىم خەت يېزىشىپ تۇراتتۇق. مېنىڭ ئۇنىڭدىن قانچىلىك سالام خەت تاپشۇرۇۋالغانلىقىمنى بىلەمـسىز؟ بىرەر مىڭ پارچـىدىن ئىبشىپ كەتكەندۇ! يەنە كېلىپ بەكمۇ قاملاشتۇرۇپ ياخـشى يازاتتى! باش قىسمىدىلا دائىم هېلىقىدەك...

ـــ باش قىسمىدا نېمە دەيتتى؟

ـــ "قەددىلىك، ئوماق سىكلىم" دەپ يازاتتى... قانداقمۇ ئۇنىڭ سىكلىسى بولاي؟ يۈمغاقسۇتىنىڭ ئۇرۇقىدەك تۇغقانچىلىقىمىز بار ئوخشايدۇ، بەلكى بىر نەۋرىنىڭ بالىلىرى بولىشىمىز مۇمكىن ياكى ئۇنىڭدىنمۇ يىراقراق بولۇشىمىز مۇمكىن... ـــ يېنىكا ئۆزۈن بىر ئۇھ تارتىۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـــ ئەتە ئەتىگەندە ئۇنىڭ هاممىسىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ باقاي، ئۇ ئىشقا كېتىشتىن بۇرۇن بېرىشىم كېرەك. مېنى ئويغىتىپ قويامسىز؟ بولمىسا، بىر كېچە-كۈندۈز ئۇخلىمامۇ ئويغانماي ئۇخلاپ كېتىدىغاندەك تۇرىمەن.

ـــ ئەلۋەتتە ئويغىتىپ قويىمەن.

يېنىكا ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە ئۆيىنىڭ ئىچىدە مېڭىپ، ئۇ ياق-بۇ ياققا قاراشقا باشلىدى.

ـــ ئۆيىڭىز كىچىك ئىكەن، سىزنى قىستاپ قويىدىغان بولدۇم... پولدىلا ياتاي!

ـــ ياق، پولدا مەن ياتىمەن، ـــ دېدى ئۇشاكوۋ، ئاندىن: ـــ سىزنىڭ بۇنچىلىك تۇزۇت قىلىدىغانلىقىڭىزنى پەملىمەپتىكەنمەن، ـــ دەپ قوشۇپ قويدى.

ـــ راستمۇ؟ ـــ دېدى يېنىكا هەيران قالغاندەك.

ئۇشاكوۋ كارىۋاتقا ئورۇن سالىدى، ئاندىن ئۆزى ئۈچۈن پولغا ئورۇن سېلىپ قويغاندىن كېيىن، يېنىكانى يېشىنىپ يېتىۋالىشىن دەپ، ئۆيىدىن كارىدورغا چىقىپ تاماكا چەكتى. ئۇشاكوۋ ئۆيگە قايتىپ كىرگەندە يېنىكا يوتقانغا كىرىپ بېشىدىن باشقا يېرىنى چىڭ يۆگەپ يېتىۋالغانىدى.

ـــ تاپانچىنى ياستۇقىنىڭ ئاستىغا قويغانسىز؟ ـــ ئۇشاكوۋ همجىيىپ تۇرۇپ سورىدى.

ـــ ۋاي، گەپ يوق... يولداش كاپىتان، تاماكىڭىزدىن بىر تال بېرىڭە!

ئۇشاكوۋ تاماكا بىلەن سەرەڭگىنى سۇنۇپ بېرىپ، چىراغنى ئۆچۈردى ـ دە، يېشىنىشكە باشلىدى. دوختۇرخانىدا كارىۋاتتا يېتىپ ئۆگىنىپ قالغاچقا، بۇگۈن پولدا يېتىش بەك تەس كەلدى. ئۇ ئۆزىدە بۇ ئاۋاق قىزچاققا قانداقتۇر بىر خىل ئاتىلارچە مېھرىبانلىق، مەسئۇلىيەتچانلىق پەيدا بولغانلىقىنى ھېس قىلماقتا ئىدى.

ـــ تاماكىنى چېكىپ بولغۇچە، خالىسكىز، مېنىڭ ئالدىنقى سەپكە ئىككىنچى قېتىم قانداق بارغانلىقىمنى سۆزلەپ بېرەي، ـــ دېدى يېنىكا. شۇنىڭ بىلەن ئۇشاكوۋنىڭ خىيالى بۇزۇلۇپ كەتتى.

ـــ ئۈيقۇڭىز كەلمىگەن بولسا، قېنى سۆزلەڭ!

ـــ تۇمانىڭاچ بېروكانىنىڭ قېشىدىن قانداق قېچىپ كەتكەنلىكىم توغرىسىدا سۆزلەپ بەرمىگەندىمەن؟

ـــ ياق تېخى.

ـــ مۇنداق بولدى دەڭا. مەن 42 ـ يىلى يازدا ئالدىنقى سەپكە ئاتالاندىم. دەسلەپتە فرونتقا يېقىن بىر ئارقا سەپتىكى قوماندانلىق شتابىدا تېلېفونىست بولۇپ ئىشلىدىم. ئۇ يەردە بەزىلەر ماڭا مۇھەببەت ئىزھار قىلىپ كەينىمگە كىرىۋالدى. مەن بۇ يەرگە ئۇرۇش قىلغىلى كەلگەن، فرونتتا ئالىيۇشا بىلەن ئۇچرىشىشنى ئويلايتتىم. لېكىن بۇ يەردە ئارقا سەپ تۇرمۇشىنى كەچۈردۇم، زېرىكىپ كەتتىم... شۇنىڭ بىلەن ئىلتىماس قىلىپ پىيادە ئەسكەرلەر لېينىگە يۆتكەلدىم. مانا ئەمدى دەھشەتلىك ئۇرۇشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلدىم. ھەممىلا يەرنى ئۆلۈك، ياردار قاپلاپ كەتكەن، روھىي جەھەتتىن ئېغىر زەربىگە ئۇچرىدىم. سانىتارلار يىگىدا ئۈچ ھەپتە

ياتتىم. قىسقىسى، كۆپ ئەلەم تارتتىم...دوختۇرخانىسىدىن چىققاندىن كېيىن مىنامىيوت تۆھنىگە، يەنى ھېلىقى بېرۇكان قوماندانلىقىدىكى تۆھنىگە ئەۋەتىپ بېرىشتى، ئۇنىڭغا تېلېفونىست بولىدۇم. ئۇنىڭ بىلەن سانىتارلار يىگىدا تونۇشقان، ئۇ پات-پات كېلىپ دورا يەڭگۈشلەيتتى، پاراڭلىشىپ تۇرىدۇق، ئۇمۇ موسكۋالىق ئىكەن...مەن ئۆزەم تۇرغان لېھنگە، ئۆز ھەمراھلىرىمنىڭ قېشىغا قايتىپ كېتىمەن دەپ تۇرۇۋالغانىدىم، بېرۇكان: سارالڭ ئىكەنسەن، مەن سېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالاي دەۋاتىمەن. بىرمۇنچە جەڭ مەيدانلىرىنى كۆردۈڭ، تېخى تويمىدىڭمۇ؟ مەندىن خاتىرجەم بول، مەن سەن ئويلىغاندەك كىشىلەردىن ئەمەس، دەپ داۋامىنى بەردى. بىز بىر بىلەندازدا تۇرغان بولساقمۇ، ئۇنىڭدا ماڭا قارىتا ھېچقانداق يامان غەرەز يوق ئىدى. بىراق كېيىنچە... كېيىنچە ئۇنىڭغا ئامراق بولۇپ قالدىم. لېكىن، مەن ئالىيۇشانى ياخشى كۆرەتتىم ئەمەسمۇ؟! قانداق قىلىش كېرەك؟ بۇ يەردىن كېتىش كېرەك، قانچە تېز كەتسەم شۇنچە ياخشى دېگەن ئويغا كەلدىم. نەگە كېتىش كېرەك؟ فرونتتىن قېچىشقا رۇخسەت يوق. دەل مۇشۇ پەيتىتە، بېرۇكان مېنى قوماندانلىق شتابىدىن ئىش بېجىرىشكە كېرەكلىك بۇيۇملارنى ئېلىپ كېلىشكە موسكۋاغا ئەۋەتتى...ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشى، بېرىپ ئۆيىنى كۆرۈپ كەلسۇن دەپ، ماڭا ئېتىبار بەرگەنلىك ئىدى. موسكۋاغا كېلىپ، ئالدىغان نەرسىلەرنى ئېلىپ قايتىپ كەلسەم، بىزنىڭ تۇەن باشقا يەرگە ئالمىشىپ كېتىپ قاپتۇ. نەگە كەتكەنلىكىنى ئۇقالمىدىم، ئۇنىڭدىن-بۇنىڭدىن سوراپ باقتىم، ھېچكىم دەپ بېرەلمىدى...

— بۇنداق ئىش دائىم بولۇپ تۇرىدۇ، — دېدى ئۇشاكوۋ ئۆزىدە-

نىڭ بىرقانچە كۈنگىچە قىسمىنى تاپالماي قالغانلىقىنى ئەسكە ئالغان ھالدا ئۇنىڭ گېپىنى تەستىقلاپ.

— تەقدىردە شۇنداق پۈتۈلگەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن كامانداروپكا قەغىزىنى كۆتۈرۈپ موسكۋاغا يەنە كەلدىم، تەلىيىمگە، يولدا ھېچكىمنۇ تەكشۈرمىدى. بۇ قېتىم موسكۋاغا كەلگىنىمدە ھاممامنۇ قايتىپ كەلگەنىكەن. ئۇنىڭ ھاۋا مۇداپىئە قىسمىدا بىر شاگىشياۋ تونۇشى بار ئىكەن. مەن توغرۇلۇق ئەھۋال ئېيتقاندىن كېيىن، شاگىشياۋ مېنى ئۆز قىسملىرىنىڭ قاتارىغا قوشۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن موسكۋادا ھەربىي خىزمەت ئۆتىدىم. مېنى ھەربىي سەپتىن قايتۇرۇش توغرىسىدا ھاممام ھېلىقى شاگىشياۋغا ئىلتىماس قىلغانىدى، قانداقتۇر بۇ ئىشنۇ قاملىشىپ قالدى. يېرىم يىلدىن كېيىن ھەربىيدىن قايتىپ مەكتەپكە كىرىپ داۋاملىق ئوقۇشىمىغا رۇخسەت قىلدى. مەن بۇرۇن ئۇچىنچى سىنىپقىچە ئوقۇغان، — يېنىكا ئۆچۈپ قالغان تاماكىنى تۆتاشتۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — يەنە مەكتەپتە ئوقۇشقا، يالغۇز تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلىدىم. ھاممام ئېرى بىلەن مەلۇم بىر بىناكارلىق قۇرۇلۇش ئورنىغا كەتكەنىدى. بەزىدە ئاچ-توق قالىدىم، روھىي جەھەتتىن سەلىپ چىدىيالمىدىم. سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلار پۈتۈنلەي قىز بولۇپ، بىرمۇ ئوغۇل ئوقۇغۇچى يوق ئىدى. مەن ئۇچۇن بىردىنبىر خۇشاللىق ئالىيۇشادىن كەلگەن خەتنى تاپشۇرۇۋېلىش ئىدى. ئەينى ۋاقتتا، خەت پات-پات كېلىپ تۇرمىغاچقا، ئۇنىڭدىن ئەنسىرەيدىغان بولۇپمۇ قالدىم... سۆزلەۋېرىپ زېرىكتۇرۇپ قويدۇممۇ نېمە؟ — دەپ سورىدى يېنىكا بىرئاز توختۇپلىپ.

— ياق، سۆزلەۋېرىڭ!

— 43 - يىلنىڭ باشلىرىدا مەن ئۇچۇن پۈتۈنلەي كۆتۈلمىگەن بىر ئىش بولدى. ئالىيۇشا ۋە ئۇلارنىڭ تۇغقانلىرىنىڭ مۇئاۋىن شتاب باشلىقى تۆيۈقسىزلا موسكۋاغا كەلدى. ئۇنى ماڭا خۇدايىم ئەۋەتتى. ئالىيۇشانىڭ كەلگىنىگە خۇشاللىقىم ئېچ - ئىچىمگە پاتماي، كۆندە پايپىتەك بولۇپ يۈردۇم. ئالىيۇشانىڭ ھامىلىسىنىڭ ئۆيى بەك كىچىك ئىدى. بىزنىڭكىدە ئىككى ئېغىز ئۆي بوش بولغاچقا، ھەمراھى بىلەن بىللە بىزنىڭكىدە تۇردى. بىرنەچچە كۈن خۇددى چۈش كۆرگەندەكلا، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە ئۆتۈپ كەتتى. ئۇلار مېڭىشتىن بىر كۈن بۇرۇن ئالىيۇشاغا، مېنى بىللە ئالغاچ كېتىڭ، يالغۇزچىلىقتا پەقەت چىدىيالمىدىم! دېسەم، ئالىيۇشا نېمە دەيدۇ دېمەمسىز؟ ئۇنىڭ داۋامىنى بېرىدىغانلىقىنى زادى ئويلاپ باقماپتىكەنمەن: "تازا سارىڭ نېمە ئىكەنسەن. سېنى ئاران قۇتۇلدۇرۇۋالغان تۇرسا، ئۆزەڭنى ئۆزەڭ پىدا قىلىدىغان ئوتقا ئېتىپ ھالاك قىلماقچىمۇ؟! ئۆلەي دەمسەن؟!" دەپ كايىدى. ئۇنىڭ گەپلىرىنى بىر ياققا قايرىپ قويۇپ، ئىشنى ئۆزەم توغرىلاي، مۇئاۋىن شتاب باشلىقىنىڭ سوۋكىسىدا تېخى ئىشلىتىلمىگەن تەييار تونۇشتۇرۇش قەغەزلىرى بولۇشى مۇمكىن، دېگەن ئويغا كەلدىم،... — يېنىكا بىردەم توختۇپ، بىرئاز روھلانغان ھالدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئىشلىتىلمىگەن، تامغا بېسىپ تەييارلاپ قويۇلغان تونۇشتۇرۇش قەغىزىدىن بىرنى ئوغرىلىدىم، شۇنىڭ بىلەن ھەممە ئىش پۈتتى.

— كىشىلەرنىڭ نەرسىسىنى ئوغرىلاش ياخشى ئەمەس، يېنىكا، — دېدى ئۇشاكوۋ تاماكىدىن بىرنى تۇتاشتۇرۇپ.

— ئۇنداقتا موسكۋادا تۇرىۋەرسەم بولىدىكەن - دە؟ ھەممە كىشى جەڭ قىلىۋاتسا، ئالىيۇشا ھەر كۈنى كېچىدە رازۋېتكىغا چىقىدۇ، مەن

بۇ يەردە ئىچ ئاغرىقى تارتىپ ئازابلىنىپ يۈرسەم، ياخشى بولامتى ئەمسە؟!

ئۇشاكوۋ ئۇنچىقماي جىم تۇرۇۋالدى.

ــ ئۇلار ماڭمدىغان چاغدا ۋوگزالغا بىرىپ ئۇزىتىپ قويدۇم. ئەتىسى تونۇشتۇرۇشنىڭ ئاق قالدۇرۇلغان يېرىگە: پالانچى (ئۆز ئىسمىنى يازدىم) پالانى تۇغقىنىڭ ئەۋەتىلدى، تۇغقىنجاڭغا ئۆزىنى مەلۇم قىلسۇن، دەپ يېزىۋېلىپ، قوراللىق قىسىم شتابىغا باردىم.

ــ يېنىكا! سىز بەك قارام ئىكەنسىز!

ــ بىرئاز قارامىلىقىم بار، ــ دېدى يېنىكا ئۇنىڭ گېپىنى دەرھال تەستىقلاپ پىخىلداپ كۈلۈپ، ــ قوراللىق قىسىم شتابىدا خۇش مۇئامىلە بىر كىشى بار ئىكەن، ماڭا خىزمەتكە ئەۋەتىش قەغىزى يېزىپ بەردى، مېنىڭ تونۇشتۇرۇشىمنىمۇ ئېلىپ قالمىدى، ئېسىدىن كۆتۈرۈلگەن بولۇشى مۇمكىن، مېنى غەيرى ھەربىي خادىم دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك... قىسقىسى، ئۇچ كۈندىن كېيىن ھەربىي قىسىمغا كەلدىم. مېنىڭ بۇ قىلىقىم ئالىيۇشاغا كېلىشتۇرۇپ بىر مۇشت ئۇرغاندەك ئىش بولدى. ئۇ مېنى كۆرۈپ قاندىق قىلدى دېمەمسىز؟ ۋارقراپ ــ جارقراپمۇ كەتمىدى. ئومۇمەن ئالغاندا، ئالىيۇشا ئاچچىقىنى باسالايتتى. ئۆزىنىڭ بىر رازۋېتچىكى بىلەن بىللە قايتىپ كېتىدىغان تۇنجى ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ قىسمىدىن قايتىپ كېتىشىم توغرىسىدا بۇيرۇق قىلدى، شۇنداق قىلىپ قايسى يول بىلەن كەلگەن بولسام، يەنە شۇ يول بىلەن باشقىلار يالاپ قايتۇرۇۋېتىدىغان بولدى. مېنى يالاپ ئېلىپ ماڭغان كىشى چىرايىنى ئاچمايدىغان چوڭ ياشلىق بىر رازۋېتچىك ئىدى. ئۇ ماڭا گەپمۇ قىلمىدى، پەقەتلا مېنى ئاپتوموبىلغا چىقىرىپ قويىدىغان چاغدا: قىزچاق، ئۆيىڭىزگە قايتىپ كېتىڭ،

ئۆيىگىزده ئولتۇرۇپ ئالىيۇشايىگىزنى كۈتۈڭ. بۇ سىز تۇرىدىغان يەر ئەمەس. بىز بەك قورقۇنچلۇق ئىشلارنى قىلىمىز، ئۇقتىگىزمۇ؟ دەپ قويدى. ئەلۋەتتە، مەن ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىگەنىدىم. تەخمىنەن ئۇچ كىلومېتردەك ماڭغاندىن كېيىن ئاپتوموبىلدىن سەكرەپ قېچىپ، ھەربىي قىسمغا يەنە قايتىپ كەلدىم. تۇمەن تۇرۇشلۇق جايغا كېلىپ، بىۋاستە شتاب باشلىقىنى ئىزدەپ تېپىپ: مانا ماۋۇ مېنى خىزمەتكە ئەۋەتىش قەغىزى، مېنى مۇشۇ يەردە ئېلىپ قېلىشىگىزنى سورايمەن، دېدىم. ئۇ كىشى مېنىڭ ئەھۋالىمنى بىلمەيتتى، مېنىڭ ئالىيۇشانى دەپ كەلگەنلىكىمنى ئۇقمايتتى. شۇڭا مەندىن چىرتيوژ سىزىشنى بىلەمسىز؟ دەپ سورىغاندى، تېخىنكۇمدا ئىككى يىل ئوقۇغان، چىرتيوژ سىزىش دېگەن ھېچگەپ ئەمەس، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن مېنى ئېلىپ قالدى... ئاردىدن بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن مېنى يالاپ ئېلىپ ماڭغان ھېلىقى رازۋېتچىك بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇ مېنى كۆرۈپ بېشىنى چايقاپ قويدى، ئالىيۇشاغا مەلۇم قىلمىتۇ. مانا شۇنداق ئىشلارنى باشتىن كەچۈردۈم. ئالىيۇشا مېنى قايتۇرۇۋېتىش توغرىسىدا شتاب باشلىقى بىلەن سۆزلىشىپ، ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ. لېكىن مەن چىڭ تۇرىۋېلىپ، زادى قايتقىلى ئۇنىمىدىم. ئاخىر ئالىيۇشا يول قويۇشقا مەجبۇر بولدى...

يېنىكا جىم بولۇپ قالدى. ئۇشاكوۋ ئۇنىڭ تاماكىسىنىڭ بىر چاقناپ، بىر غۇۋالىشىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن سورىدى:

ــ ئۇنداق بولسا، ئالىيۇشا سىزنىڭ نېمىگىز بولىدۇ؟ تېخىچە ئۇقالمىدىم.

ــ ئەجەبمۇ ئىش ئاڭقىرالمايدىغان ئادەم ئىكەنسىز! ئالىيۇشا

مېنىڭ ئالىيۇشايىم بولمامدۇ!

— مانا ئەمدى ھەممىنى چۈشەندىم، — دېدى ئۇشاكوۋ ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپ، — يەنە بىر ئىنچىكە مەسىلە بار، ئالىيۇشا سىزنىڭ ئېرىڭىزمۇ؟

— نېمە ئېرىم بولاتتى! ئۇ ئالاھىدە بىر ئادەم، "ئۇرۇش مەزگىلىدە بىزنىڭ ئۇندىق قىلىشقا ھەددىمىز ئەمەس، تۆۋل قېلىۋاتقان ئايالالار ناھايىتى كۆپ" دېگەن گەپنى ماڭا تەكرار-تەكرار ئېيتقان. يىغىپ ئېيتقاندا...

— يىغىپ ئېيتقاندا قانداق؟

— يىغىپ ئېيتقاندا، ئۇ مېنى سىڭلىسىدەك كۆرەتتى،... — يېنىكا يەنە جىمىپ قالدى.

— سىلەرنى مەنىۋى مۇھەببەت ئورناتقان، دېسە بولغۇدەك-دە؟

— شۇندىق دېسىمۇ بولىدۇ، — دېدى ئۇ غەمكىن-مەيۈس ھالدا بىر ئەسىگەندىن كېيىن، ئاندىن: — خەير، ياخشى چۈش كۆرۈڭ، — دەپ ئۆيىگۈغا كەتتى.

ئۇشاكوۋ ئۇنىڭ مۇشۇ ئەھۋالىنى ئېنىق سۆزلەپ بېرىپ ئوبدان قىلغانلىقىنى ئەمدى چۈشەندى. بولمىسا ئۇنى، خەۋپ-خەتەردىن قورقمايدىغان ئايال قەھرىمان، دەپ چۈشىنىپ قالغان بولاتتى. ئۇشاكوۋ مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئۆز ئالىيۇشاسىنى قىزغىن سۆيىدىغان ئاددىي قىز ئىكەنلىكىنى، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئالىيۇشا بىلەن بولغان مۇھەببىتى مەنىۋى ئامراقلىق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ، ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈۋەتتى.

ئەتىگەن سائەت يەتتىدە ئۇشاكوۋ يېنىكانى ئويغىتىپ قويدى. ئۇ چاي قاينىتىپ، بولكا ۋە ئېرىسلارنى تەييارلاپ قويغانىدى.

يېنكا هۆزۈرلىنىپ چاپسان ناشتا قىلۈالغاندىن كېيىن پاختىلىق پەشمىتىنى، قۇلاقچىسىنى كىيىپ ماڭماقچى بولغانىدى، ئۇشاكوۋ مۇنداق دېدى:

ــ يېنكا، تاپانچىسىنى قويۇپ قويۇڭ، كۆزەتچىلەرگە ئۇچراپ قالسىڭىز، ئۇلار تارتىۋالىدۇ. قايتقۇچە كېلىپ خوشلىشىپ كېتسىزغۇ دەيمەن؟

ــ ئەلۋەتتە، چوقۇم كېلىمەن، ــ ئۇ تاپانچا بىلەن خەنجەرنى ئېلىپ ئۇشاكوۋغا بەردى. ئۇشاكوۋ ئۇنى يېزىق ئۈستىلىنىڭ تارتمىسىغا سېلىپ قويدى.

ــ ئادەتتە كەچلىرى ئۆيدە بولامسىز؟

ــ بەلكى شۇنداق بولار. مەن ھازىرچە زاپاس خىزمەتچى. ئۆيدە تۇرۇشىمغا رۇخسەت قىلىشى مۇمكىن.

ــ ئۇنداق بولسا، خەير ئەمىسە! كەچقۇرۇنلۇقتا كۆرۈشەيلى! ــ دېدى يېنكا قولىنى بولغىتىپ.

ئۇشاكوۋ دەل سائەت ئونىدا زاپاس خىزمەت ئۆتەيدىغانلارنى باشقۇرۇش ئورنىغا بېرىشى كېرەك ئىدى. يېنكا كەتكەندىن كېيىن، ئۇ ئۆي ئىچىنى يۇغۇشتۇردى. ئۆزى ياتقان ئورۇنىنى يىغۇۋېتىشنى ئۇنتۇغان يېنكانىڭ ئورنىنى يىغۇۋېتىش لازىم ئىدى. ئۇ ئۆيدىكى چاغدا ئۆزىنىڭ نەرسە ــ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ تۇرۇشنى ئۆگىتىپ قويغۇدەك كىشى چىقمىغان بولۇشى مۇمكىن. ناۋادا ئۇلارۇش ئاخىر ــ لاشقاندىن كېيىن رازۋېتچىكلار پەيجىگى ئالىيۇشا مۇشۇ كۆرۈمسىز قىز بىلەن توي قىلىدىغان بولسا، ئۇنىڭ ھالىغا ۋاي. ئۇشاكوۋ مۇشۇ ئىشلارنى خىيالىغا كەلتۈرۈپ ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى.

نېمىشقىدۇ، ئۇشاكوۋ ئۇرۇشقا بۇ ئاسىتە قاتناشمىغان بولسىمۇ،

هامان ئۇرۇش غەلبە قىلغۇچە ساق قالىمايمەن، دەپ ئويلايتتى. چۈنكى، ئوق-دورا بىسلىغان ئاپتوموبىلنى ھەيدەپ دالىلاردىن ئۆتكەندە بومباردىمان قىلىشقا ئۇچراپ قالسا، ئوق-دورىلارنىڭ ھەرقاچان پارتلاپ كېتىش خەۋپى بار ئىدى. زەمبىرەك ئوقلىرى بىۋاستە كېلىپ تەگمەي، يىراقتىراق پارتلىغان تەقدىردىمۇ بەختسىزلىكلەر كېلىپ چىقىشى مۇمكىن ئىدى. ئاپتوموبىل ھەيدەپ كېتىۋاتقان پەيتتە بومباردىمان قىلىش ناھايىتى كۆپ بولاتتى. شۇڭا ھەرقاچان قۇربان بولۇش خەۋپى بارلىقىنى ئىقرار قىلماي بولمايتتى، بۇنىڭغا پىسخىت قىلماسلىق لازىم ئىدى. ئۇنداق بولماي-دىكەن، تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى ئورۇنلىغىلى بولمايتتى. يېقىنقى بىر قېتىملىق يارىلىنىش مىنامىيوت ئوقى پارتلىغاندا يۈز بەردى. شۇ چاغدا ئۇ فرونت ئىستېكامىدا ئوق-دورا چۈشۈرۈۋاتاتتى، دۈشمەن توپقا تۇتتى. شوپۇر ئۇشاكوۋنىڭ سول تەرىپىدە ئولتۇراتتى. توپ ئوقى ئاپتوموبىلنىڭ سول تەرىپىدە پارتلاپ، ئوق پارچىسىنىڭ كۆپ قىسمى شوپۇرغا تېگىپ ئۇنى ئۆلتۈردى. ئەمەلىيەتتە، ئۇ ئۇشاكوۋنى ئۆلۈمدىن ساقلاپ قالدى.

ياتاق ۋە كارىۋات يېتىشمەيدىغانلىقتىن، باشقۇرۇش ئورنى ئۇشاكوۋنىڭ ئۆيىدە تۇرۇشنى رۇخسەت قىلدى، لېكىن ئۇ خىزمەت كۈتۈپ بۇ يەرگە ھەركۈنى كېلىپ تۇرۇشى كېرەك ئىدى. ئۇشاكوۋ بۇ يەردىن چىقىپ ئۇدۇل ماگنىتنىچە شەھەرنىڭ مەركىزىدىن ئۆتۈپ، موسكۋانىڭ ۋاراڭ-چۇرۇكلۇق كوچىلىرىنى ئارىلاپ، گويا كى زادى ئۇرۇش بولمىغاندەك غەلىتە بىر تۈيغۇغا كېلىپ قالدى. ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ گۈزىلستۇرغا تېلېفون بەردى. ئۇنىڭ بىر يىلىقتا بىللە ئوقۇغان بىر ئايال ساۋاقدىشى مۇشۇ يەردە ئىشلەيتتى. بۇ ئايال ئۇشاكوۋنىڭ

دوستى دىمائىنو زىمسىيۇنىڭ خوتۇنى بولۇپ، هازىر تۇل بولۇپ قالغانىدى. دىمائىنو زىمسىيۇ ئۇرۇش باشلىنىپ بىرنەچچە ئاي ئۆتىدە ئىز-دېرەكسىز يوقلىپ كەتكەنىدى. ئۇشاكوۋتسن كەلگەن تېلېفون بۇ ئايالنى ئىنتايىن خۇشال قىلۋەتتى. ئۇنىڭ تېلېفونىدا سۆزلىگەن ئاۋازىدىن ئىنتايىن هاياجانلانغانلىقى سېزىلىپ تۇراتتى، ئۇشاكوۋ تېلېفونىدا ئۇنىڭغا بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلىشىغىلا، بۇ ئايال ئۇنى ئۆيىگە مېهمانغا تەكلىپ قىلدى. ئۇشاكوۋ ماقۇل بولدى. لېكىن، يېنىكا ئېسىگە چۈشۈپ: ئالدىنقى سەپتىن بىر يولداشىنىڭ يوقلاپ كەلمەكچى ئىكەنلىكىنى، كېلىپ قالسا، باراڭلاسلىقى مۇمكىن ئىكەنلىكىنى، شۇنداق بولۇپ قالسا، تېلېفوندا خەۋەر قىلىپ قويىدىغانلىقىنى ئەسكەرتتى.

سائەت يەتتە بولدى، سەككىزمۇ بولدى، لېكىن يېنىكا كەلمىدى. ئۇشاكوۋ "سائەت ئون بىردە قايتىپ كېلىمەن" دەپ بىر پارچە خەت يېزىپ، ئۆيىنىڭ ئىشىكىگە كۇنۇپكا بىلەن مىخلاپ قويۇپ، هېلىقى ئايال ساۋاقدىشى رۇفانىڭ ئۆيىگە يۈرۈپ كەتتى.

رۇفا بۇرۇن چىرايلىق قىز ئىدى. ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇۋاتقان چېغىدا، ئۇنىڭغا ئامراق ساۋاقداشلار خېلى كۆپ ئىدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇشاكوۋمۇ بار ئىدى. بۈگۈن ئۇشاكوۋ كېلىۋېتىپ، ئۇچ يىلدىن بۇيان داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان ئۇرۇش ئۇنىڭ گۈزەل هۆسنىنى خازان قىلۋەتكەنىدۇ، دەپ ئويلىغانىدى، بىراق ئۇنىڭ بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ قارىۋىدى، ئەھۋال بۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ چىقتى. بىرئاز ئورۇقلاپ قالغانلىقىنى هېسابقا ئالمىغاندا، رۇفا بۇرۇنقىدەكلا تۇرۇپتۇ، بەلكى كىشىنى ئۆزىگە تېخىمۇ مەپتۇن قىلىدىغان بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇشاكوۋنى كېلىدۇ، دەپ رۇفانىڭ

كېيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ، ئەڭلىك سۈرتۈپ ئالاھىدە تەييارلىق قىلغانلىقى مەلۇم بولۇپ تۇراتتى. بۇلار كۆرۈشكەندە رۇفا ئۇشاكوۋنى قۇچاقلاپ، پىشانىسىگە دوستلارچە سۆيۈپ قويدى. ئۇستەلگە كەچلىك تاماق ئالاھىدە تەييارلىق بىلەن تىزىلغان بولۇپ، بىر بوتۇلكا ھاراقمۇ قويۇلغانىدى.

— بەك سۆيۈنۈپ كەتتىم، مىشا! — دېدى رۇفا بىلىنەر-بىلىنمەس ھاسىرىغان ھالدا، نېمىشقىدۇ ئاۋازىنى تۆۋەن چىقىرىپ، — قېنى تامىقىمىزنى يەۋالايلى، قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى، بەلكى سىزنىكىمۇ...

— سىز بىلەن كۆرۈشكىنىمگە مەنمۇ بەك خۇشال، — دېدى ئۇشاكوۋ ئۇستەلنىڭ يېنىغا كېلىۋېتىپ، — قانداق، بىرەر خەۋەر بارمۇ؟

— يوق، مىشا...دېمىا يا قۇربان بولدى، يا ئەسىرگە چۈشۈپ كەتتى. ئەسىرگە چۈشۈشمۇ ئۆلگەنگە باراۋەر. مۇشۇ قاراشقا كۆنۈشكە كۆچەپ بېقىۋاتىمەن، لېكىن قاملاشمايۋاتىدۇ.

— رۇفا، سىزدە ئىشەنچ بولۇشى كېرەك، — دېدى ئۇشاكوۋ ئۇنىڭغا بىر قاراپ قويۇپ، — چىرايىڭىزمۇ ئوبدان تۇرۇپتۇ.

— راستمۇ؟ ئۆزەمنى تاشلىۋەتمىدىم. ياخشى نىيىتىڭىزگە رەھمەت!

— سىز بىلىسىز، كىشىلەرنى ماختاپ ئۇچۇرىدىغان گەپلەرنى قىلىشنى ئۇقمايمەن، راستىنى دەۋاتىمەن.

— بىلىمەن، دەل شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن مەنمۇ خۇشال، — دېدى رۇفا بوتۇلكىنى ئېلىپ ئۇشاكوۋقا ۋە ئۆزىگە ھاراق قۇيۇپ، — قېنى ئەمىسە مىشا، دىدار كۆرۈشكەنلىكىمىز ئۈچۈن كۆتۈرەيلى!

ـــ خوپ، دېما ئۇچۇن، غەلبە قىلىشىمىز ئۇچۇن!

رۇفا باش ئىشارىتى قىلىپ تەستىقلىدى، ئىككىيلەن بىراقلا كۆتۈرۈۋەتتى. ئۇشاكوۋ زاكوسكا ئۇچۇن غىچچىدا مايدا پىشۇرۇلغان بېلىقتا خېلى ئېغىز تەگدى. بۇ بېلىقنى رۇفا قىممەت باھالىق مالىلار ماگازىنىدىن سېتىۋالغان بولۇشى مۇمكىن. رۇفا ئىككىنچى رومكىنى قۇيدى. ئۇشاكوۋ رۇفا بىلەن دەسلەپ كۆرۈشكەندە بەك ئوڭايسىزلانغاندى، مانا ئەمدى ئۇنىڭ كۆڭلى تىنچىغاندەك بولدى، چۈنكى بەختكە يارىشا ھايات قالغان بىر كىشى ئىز-دېرەكسىز يوق بولۇپ كەتكەن دوستىنىڭ ئايالىنى يوقلاپ كەلدى. ھايات قالغانلار قازا تاپقانلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى، خوتۇن، بالا-چاقىلىرى بىلەن ئۇچراشقاندا ھامان ئېغىر تۇيۇلۇپ، ھەسرەت چېكىپ ئازابلىنىدۇ.

دەسلەپتە ئۇلار سۆزلەشكەندە ئانچە تارتىنىشىپ كەتمىدى. رۇفا ئۆزىنىڭ قىلىۋاتقان خىزمىتى توغرىسىدا سۆزلەپ بەردى. ئىشنىڭ ئېغىرلىقى، كارتوچكىغا قاراپ تەمىنلەپ بېرىلىدىغان يېمەكلىكەرگە تويمايدىغانلىقى، قىممەت باھالىق مالىلار ماگازىنىدىن نەرسە سېتىۋېلىپ يېگەچكە، ئالغان مۇئاشىنىڭ ھەممىسى قورساققلا كېتىدىغانلىقى ئوستىدە زارلاندى. خوداغا شۈكۈر، ھېلىمۇ ئاز بولسۇن-كۆپ بولسۇن، ھەر ھالدا ئالمەن دېسە تېپىلىدىغانلىقى، كىيىم-كېچەكلىرىنىڭ كونىراپ كەتكەنلىكى، توپلىنىنى بىرنەچچە قېتىم يامتىپ كىيگەنلىكى، جۇۋىسىنىڭ تۆكى چۈشۈپ ياغاق بولۇپ كەتكەنلىكتىن، كىيىسە شۇنداق سەت كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالغانلىقى قاتارلىقلار ئوستىدە سۆزلەپ، زادى ئايال سياقىم قالمىدى، دەپ زارلاندى...

ئۇشاكوۋ ئۇنىڭ ئوستىباشلىرىنىڭ خېلى يامان ئەھۋالدىكىگە

قاراپ، نېمىشقا بۇنداق زارلىنىدىغانىدۇ، دېگەن خىيالغا كېلىپ قالدى.

ــ زارلىنىۋاتقىنىم يوق. ياخشى كېسىنىپ كۆنۈپ قاپتىكەنمەن، سىزگە مەلۇم، ئۇنىۋېرسىتېتنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، دىما بىلەن ئىككىسىمىز خېلى كۆپ مۇئاش ئالىدىغان،... ــ دېدى ئۇ بىردەم توختىۋېلىپ، ــ ئالدىنقى سەپتە سىزنى ئايلىنىپ كېتەلمەيدىغان قىزلار يوقتۇ؟ ــ رۇفا يېقىملىققىنا كۈلۈپ قويدى.

ــ ئاپتوموبىل لېيىسىزدە قىزلار يوق، رۇفا، يەنە كېلىپ ئۇنداق ئىشلارغىمۇ چولىمىز تەگمەيدۇ دەڭا.

ــ قايتىپ كەلسىڭىز تاللاپ ئالسىز، خوتۇن دېگەن ساماندەك، ھەر خىل ياشتىكىلەر سىزنى ئىزدەپ ئۆزى كېلىدۇ.

ــ مەن تېخى قايتىپ كېلەلمەدىمەن، كېلەلمەدىمەن، رۇفا... ئۇرۇش تېخى تۈگىمىدى، ھەرقانداق ۋەقە يۈز بېرىشى مۇمكىن.

ــ راست دەيسىز. بىراق بىزدەك ئاياللار، ــ رۇفا قانداقتۇر بىر ئىشنى ئويلىغاندەك ئېغىر تىنىپ، ئاۋازىنى سوزۇپ دېدى، ــ ھېچنېمىدىن ئۈمىد كۈتەلمەيمىز. ئىستىقبالسىز ھايات قورقۇنچلۇق ھەم ئېچىنىشلىق بولىدىكەن.

ئۇشا كۆۋ ئۇنىڭغا: سىز تېخى ياش، رەڭگىرويىڭىزمۇ جايىدا، تولا قايغۇرماڭ، دېگەندى، رۇفا دەرھال لوقما سالدى:

ــ بولدى قويۇڭ مىشا، بۇنداق قۇرۇق گەپنى.

رۇفا ۋىنونى يەنە تولدۇرۇپ قۇيدى ۋە تاماكىدىن بىر تال سوراپ ئېلىپ، تۈتاشتۇرغاندىن كېيىن بىر-ئىككى شورىۋېلىپ، رومكىنى قولىغا ئېلىپ زورىغا ھەجىيىپ تۇرۇپ دېدى:

ــ خوشە ئەمىسە، كەلگۈسىمىز تۇمانلىق بولسىمۇ، كەلگۈسىمىز

ئۇچۇن كۆتۈرەيلى!

ئاندىن ئۇلار ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇغان چاغدىكى ھاياتىنى ۋە بىللە ئوقۇغان ساۋاقداشلىرىنى ئەسكە ئېلىشتى. ساۋاقداشلىرى ھەر قايساقلارغا كېتىشكەن، لېكىن كۆپ قىسمى ئالدىنقى سەپتە ئىدى. ئىككىيلەن يەنە ساۋاقداشلارنىڭ ئۆزئارا مۇھەببەتلەشكەنلىك توغرىسىدىكى ئەھۋاللارنىمۇ ئەسلەپ كۈلۈشتى، شۇنداقلا بىرئاز ھەسرەت چېكىشتى...دەل مۇشۇ پەيتتە، رۇفا گويا كى پەرۋاسىزلا سورىغاندەك بىرئاز تىنىرەڭگۈ ئاۋاز بىلەن دېدى:

ــ شۇ چاغدا سىزمۇ مېنى ياخشى كۆرەتتىڭىزغۇ دەيمەن مىشا؟

ــ شۇنداق، بەكمۇ ياخشى كۆرەتتىم، ــ دېدى ئۇشاكوۋ يوشۇرماستىنلا ھەجمىيىپ تۇرۇپ.

ــ ئۇنداقتا ھازىرچۇ؟ ــ دەپ سوئال قويدى رۇفا بۇ گەپنىڭ ساپىقىغا ئېسىلىۋېلىپ.

ــ بەلكى ھازىرمۇ شۇنداقتۇ رۇفا.

رۇفا كۆزىنى يۇمۇپ خېلى ئۇزاق جىم تۇرغاندىن كېيىن ئاۋازىنى بوش چىقىرىپ دېدى:

ــ بەك يالغۇزلۇق تارتىپ كېتىۋاتىمەن مىشا...بەكمۇ يالغۇزلۇق تارتتىم.

ئۇشاكوۋ ئاياللار توغرىسىدا تەجرىبىسىز بولغاچقا، ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىگە ئانچە زەڭ قويۇپ كەتمىگەندى، لېكىن بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىغىنىدا، ئۇنىڭ كۆزى رۇفانىڭ ئىنتىزارلىق بىلەن تەلمۈرۈپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بۇ گەپلەرنى مەقسەتلىك ئېيتقانلىقىنى چۈشەنىدى. ئۇشاكوۋ مۇشۇ تاپىتا رۇفانى قۇچاقلىسا، رۇفا رەت قىلمايدىغاندەك... بۇنى سەزگەن ئۇشاكوۋ

يۇرىكى گۈپۈلدەپ سېلىپ كەتكەن بولسىمۇ، كۆزىنى ئېچىپاچتى. ئاندىن گەپنى باشقا ياققا بۇرۇۋېتىش ئۈچۈن مۇجمەل سۆزلىدى:

ــ رۇفا! ئىشىنىشكىز كېرەك، دىما تېخى ھايات.

ــ بولدىلا مىشا...بۇنداق گەپلەرنى دېمەيلا قويۇڭ ئەمدى، ــ دېدى رۇفا ئۇشاكوۋنىڭ نېمىلەرنى دەيدىغانلىقىنى پەملەپ، ــ نېمىلەرنى دەيدىغانلىقىزنى ئاللىقاچان بىلگەنىدىم. ئۇچ يىل بولاي دەپ قالدى، مەن ھايات ياشاۋاتقانلار ئارىسىدىكى مۇردىغا ئايلىنىپ قالدىم. ئەمدى چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى...

ــ سىزنىڭ قانداق ئەھۋالدا ئىكەنلىكىزنى ئوبدان چۈشىنىمەن، لېكىن سىزگە ئوخشاشلار مىڭلاپ ــ ئون مىڭلاپ تۇرۇپتۇ...!

ــ سىزچە، شۇلارنى ئويلىسام يەڭگىلەپ قالارمەنمۇ؟ ــ رۇفا زەردە بىلەن كۈلۈپ قويۇپ دېدى، ــ ياللغۇز بولۇپ قالىدىم مىشا. ئىشقا بارسامغۇ خېلى يېنىكلەپ قالسەمەن، ئۇ يەردە كىشىلەر خېلى كۆپ، لېكىن ئۇيغا قايتسپ كەلسەملا... يالغۇزلۇق ئازابىنى تارتمەن. شۇڭا سىزنىڭ تېلېفون بېرىپ، ئۆيۈمگە مېھمان بولۇپ كەلگەنلىكىزگە جېنىم بەكمۇ سۆيۈنۈپ كەتتى...بۇرۇنقى ئىشلارنى ئۇنتۇپ كېتەي، ھەممىنى ئويلىمايلا قويايي، مەيلى بىر دەقىقە بولسىمۇ، بىر دەملىك بولسىمۇ ئېسىمدىن كۆتۈرۈلسۇن، دەيمەن، ــ ئۇ بۇ گەپنى بىرقانچە قېتىم تەكرارلاپ ئۇلۇغ ــ كىچىك تىندى.

مۇشۇنداق گەپلەرنى قىلىش ئارقىلىق رۇفانىڭ ئۆزىنى "ھەممىنى ئۇنتۇش" ھالىتىگە كەلتۈرمەكچى بولغانلىقىغا ئۇشاكوۋنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. لېكىن، رۇفانىڭ قىلچە يوشۇرماستىن تەلمۈرۈپ قارىشىدىن ئۇنىڭ "ھەممىنى ئۇنتۇغان"لىقى ئوچۇق بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇشاكوۋ ناۋادا رۇفانىڭ خىيالىدىن چىقىرىپ قويغانلىرىنى ئەسكە

ئالمايدىغان بولسا، ئۇ ھالدا "ھەممنى ئۇنتۇش"قا قارشى تۇرمىغان بولاتتى. لېكىن، ئۇشاكوۋ ھەرگىز ئۇنداق قىلمايتتى. دىما ھايات بولىدىغانلا بولسا، ئۇشاكوۋ بىلەن رۇفا ئوتتۇرىسىدا يۇز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئىشلار ئەڭ پەسكەشلىك، نومۇسسىزلىق بولۇپ، ھەرقانچە قىلسىمۇ بۇ جىنايەتنى يۇغىلى، مەسئۇلىيەتتىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايتتى.

رۇفا ۋىنونى رومكىغا يەنە تولدۇرۇپ قۇيۇپ، ئۇشاكوۋغا قارىماستىنلا گۇپپىدە ئىچىۋەتتى، دېمەك، ئۇ مەس بولمىغۇچە توختىمايدىغاندەك قىلاتتى. ئۇشاكوۋ رومكىنى نېرى ئىتتىرىپ قويدى. رۇفا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇشاكوۋنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ چېچىنى سىلاپ تۇرۇپ كۈلدى:

ــ سىز بۇرۇنقىدەكلا دەلدۇش پېتى تۇرۇپسىز مىشا! نېمىشقا ئىچمەيسىز؟

ــ نېمىشقىدۇ ئىچكۈم يوق.

ــ يالغان، مىشا! قورقۇۋاتىسىز!

ــ كىمدىن قورقاتتىم؟ ــ دەپ كۈلدى ئۇشاكوۋ.

ــ مەندىن...قورقۇپ نېمە قىلاتتىڭىز؟! ــ رۇفا ئۇشاكوۋنىڭ چېچىنى يەنە سىلىدى، ــ ئۇقتۇم، ئويىنىشىڭىز بار ئىكەن...

ــ ياق، يوق، ــ دەپ رۇفانىڭ سۆزىنى ئۈزۈۋەتتى ئۇشاكوۋ.

ــ يەنىلا يالغان ئېيتۋاتىسىز...بولدى قويۇڭ، ئۇنداق موللا مىجەزلىك قىلماڭ! ــ ئۇشاكوۋ قولىنى بولغىتىپ ئىنكار قىلغاندىن كېيىن، ــ ئەمدى بىرئاز چاي ئىچەيلى، ــ دىدى رۇفا.

چاي ئىچكۈچىلىك ئۇلار ھېچ خۇش ياقمىغاندەك بىرنېمىلەرنى دېيىشىپ ئولتۇرۇشتى. رۇفانىڭ بايىقى قىزغىن، شوخ كەيپىياتى

ئاللىقاياقلارغا يوقلىپ، لەسسىدە بولۇپ قالغانىدى. مانا ئەمدى ئۇشاكوۋنىڭ ئالدىدا ئىنتايىن ھارغىن، غەم باسقان، كۆزلىرى نۇرسىز بىر ئايال ئولتۇراتتى. ئۇشاكوۋ قايتماقچى بولدى. ئىككىيلەن سوغۇققىنا خوشلاشتى. رۇفا ئۇشاكوۋنىڭ موسكۇادا قالىچە ۋاقىت تۇرىدىغانلىقىنى سوراپمۇ قويمىدى، ھەتتا ئۇنى كېلىپ تۇرۇشقىمۇ دېمىدى. ئىككىيلەننىڭ ئوتتۇرىسىدا قانداقتۇر بىر خىل غەيرى تەبىئىي ھالەت سېزىلىپ قالدى. ئۇشاكوۋ بىنانىڭ ئۈستۈنكى قەۋىتىدىن پەسكە چۈشۈپ بولۇپ، بىر خىل يېنىكلەپ قالغاندەك ئۆزۈن بىر تىنىۋالدى. مېڭىش ئالدىدا رۇفاغا چىداملىق بولۇڭ، دەپ تەسەللى بېرىپ قويۇشنى ئويلىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئاللىقاچان نېيىتى ئۆزگەرگەنلىكىنى، بۇنداق گەپلەرنى قىلىشنىڭ ھاجىتى قالمىغانلىقىنى ئەسلەپ، بۇ توغرىدا گەپ قىلمىدى.

ئۇشاكوۋ ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئىشىكىگە مىخلاپ قويغان خەت شۇ پېتى تۇرۇپتۇ، يېنىكامۇ كەلمەپتۇ. ئەگەر ئۇ كېلىپ كەتكەن بولسا، خەت يېزىپ قويغان بولاتتى. ئۇشاكوۋ ئەتە يېنىكانىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۇنىڭ ئالىيۇشاسىنىڭ ئەھۋالى قانداق ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ باقماقچى بولدى. ئەتىسى ئۇشاكوۋ راستلا يېنىكانىڭ ئۆيىگە باردى. زىيالى چىراي بىر ئايال چىقىپ ئىشكىنى ئاچتى ۋە كۆلۈمسىرىگەن ھالدا قىزغىنلىق بىلەن ئۆيگە تەكلىپ قىلدى.

ــ سىز يېنىكانى دەپ كەلدىڭىزغۇ دەيمەن؟ ــ دەپ سورىدى قىياس بىلەن.

ــ شۇنداق، ئۇ تېخىچە ئۆيگە قايتىپ كەلمىدىمۇ؟

ــ نېمە، نېمە؟ يېنىكا موسكۇاغا قايتىپ كەلگەنمىدى؟

— شۇنداق، بىز بىر پويىزدا كەلگەن، ئىككىيلەن بۇ ئۆيگە بىللە كەلگەن، ئۆيدە ئادەم يوق ئىكەن...تۇنۇگۈن يېنىكا ئالىيۇشانىڭ ھاممىسىنىڭ ئۆيىگە كەتكەندى. ئۇنىڭ ھاممىسىنىڭ ئۆيى نەدىكىن؟

— بۇرۇن مۇشۇ يېقىن ئەتراپتا ئولتۇراتتى، كېيىن كۆچۈپ كەتكەن. ئالىيۇشا نېمە بوپتۇ؟

— ئېغىر يارىلانغانكەن. يېنىكا ئۇنىڭ قايسى ھەربىي دوختۇرخانىدا ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىكەن.

— ۋاي خۇدايىمەي، ئۇ يارىلانغان دەڭ...قېنى ئۆيگە كىرىڭ، مەرھەمەت! ئولتۇرۇڭ. يېنىكا تەلۈە مىجەزرەك قىز، سىزمۇ بىلگەنسىز؟

— شۇنداق ئىكەن، — دېدى ئۇشاكوۋ كۇلۇپ تۇرۇپ، — يېنىكا ئادەمنى بىرئاز ئەنسىرىتىپ قويىدىكەن. ئۇ ماڭا: ھامامنىڭ قېشىدا تۇرىمەن، دېگەن. بۇ قىزنىڭ ئاتا-ئانىسى نەدە؟ ئاتا-ئانىسىدىن يېتىم قالغانمۇيا؟

— ياق، سۆزلەپ كەلسەم ئەھۋال خېلى مۇرەككەپ، تەپسىلاتى ماڭمۇ ئانچە ئايدىڭ ئەمەس، ئۇنىڭ ئانىسىمۇ غەلىتە بىر ئايال ئىدى. يېنىكا ئەمچەكتىكى چېغىدا ئۇنى ئانىسى ئۆزىنىڭ ئاچىسىغا بېرىۋەتكەنىكەن. ئۇنىڭ دادىسى ئانىسى بىلەن ئاجرىشىپ كېتىپتىكەن. قىسقىسى، مەن يېنىكا بىلەن قوشنا ئولتۇرغاندىن بۇيان، ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسى بۇ يەرگە بار-يوقى شۇ ئىككى-ئۈچ قېتىملا كېلىپ كېتىشتى. يېنىكانىڭ ھاممىسى ئۇنىڭغا بەك ئامراق. بىراق ھاممىسىنىڭ ئېرى قۇرۇلۇش ئىنژېنېرى بولغاچقا، موسكۋادىكى ئۆيىدە كۆپ تۇرمايدۇ. يېنىكا كىچىك ۋاقتىدا ئۇلار سىرتقا خىزمەتكە بارسا ئۇنى بىللە ئېلىپ كېتەتتى. بۇ قىز بالا چوڭ بولغاندىن كېيىن

ئۇلار سىرتقا خىزمەتكە كېتىدىغان چاغدا ئۇنى ئۆيدە يالغۇز قويۇپ كېتىدىغان بولۇشتى. دېمەك، بۇ قىز ئۇزاق ۋاقىتقىچە تەربىيىسىز قالدى ۋە بەك يالغۇزلۇق تارتتى. ئالىيۇشا كېلىپ قالسا، ئىككىسى بەكمۇ يېقىن بولۇشۇپ كېتەتتى. ئالىيۇشا ئۇنىڭ بىلەن بىر نەۋرە، يا بولمىسا يېراق تۇغقانچىلىقى بار ئوخشايدۇ...ئۇنىڭ ئالدىنقى سەپكە قانداق بېرىپ قالغانلىقىنى ئېھتىمال ئاڭلىغانسىز؟

ــ ھەئە، يېنىكا ئۆزى سۆزلەپ بەرگەن، ــ دېدى ئۇشاكوۋ ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ نەرسە-كېرەكلىرىنى مېنىڭ ئۆيۈمدە قويۇپ قويغانىدى. ئېيتىپ قويسىڭىز، ھەر كۈنى كەچتە ئۆيدە بولسەن، ۋاقىت چىقىرىپ بېرىپ ئېلىۋالسۇن...

يېنىكا تېخىچە كەلمىدى. ئۇچ كۈندىن كېيىن زاپاس خىزمەت ئۆتەيدىغانلارنى باشقۇرۇش ئورنى ئۇشاكوۋغا دەرھال ۋەزىپە تاپشۇرۇ-ۋېلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش قىلدى. ئۇشاكوۋ يېنىكانىڭ ئۆيىگە كېلىپ ئۇنى يەنە تاپالمىدى. ھېلىقى تام قوشنا ئايال ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، ئىككى ئالقىنىنى ئېچىپ، دولىسىنى قىسىپ، بېشىنى چايقىدى:

ــ ئاپلا، يېنىكا ئىش تېرىپلا يۈرىدۇ. نەگىمۇ كەتكەندۇ؟ ئالىيۇشا ياتقان دوختۇرخانىنى بىلگەن بولسا، شۇ يەرگە كەتتىمۇ يا؟

ــ ئېھتىمال، ــ دېدى ئۇشاكوۋ، ــ لېكىن ئۇنىڭ نەرسىلىرى... قانداقلا بولمىسۇن، مېنىڭ قېشىمغا بېرىپ خوش، دەپ قويۇش كېرەك ئىدى.

ــ ھەي! بۇ بالىدىن ئۇنداق ئەدەبلىك بولۇشنى تەلەپ قىلغىلى بولمايدۇ! ــ دېدى كەمپىر كۆلۈپ تۇرۇپ.

ئۇشاكوۋغا بۇ ئىشلار غەلىته تۇيۇلدى. يېنىكانىڭ خوشلاشمای يوقاپ كېتىشىده چوقۇم بىر سەۋەب بار ئىدى. مەيلى قانداقلا بولسۇن، پويىزدا يېنىكا هېلىقى ئايال بىلەن تۇتۇشۇپ قالغانىدا ئاجرىتىپ قويدى، ئۆيىده بىر كېچە قوندۇردى. كەتمەكچى بولغان بولسا، چوقۇم خوشلىشىپ كېتىشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ يوق بولۇپ كېتىشى ئالىيۇشا بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن. شۇڭا، ئۇشاكوۋ بۇ غەلىته مجەزلىك قىزنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆز قولىدا تۇتۇشنىڭ قېيىن ئىكەنلىكىنى هېس قىلىپ، ئۇنىڭدىن خېلى ئەنسىرىدى.

تۆتىنچى كۈنى يېنىكا قايتىپ كەلدى. ئۇ ئىشكىنى قاتتىق چېكىپ، ئالدىراپ كىرىپ كەلدى. ئۇ تېخىمۇ ئورۇقلاپ، تېخىمۇ قارىداپ كەتكەن، قاپاقلىرى سەل-پەل ئىشىپ قالغانىدى. ئۇ ئۇشاكوۋنىڭ ئۇدۇلدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، بىر تال تاماكا سوراپ ئېلىپ، توختىماستىن بىرقانچە قېتىم شورىغاندىن كېيىن، چۈشىنىكسىز سۆزلىدى:

ــ هەممە ئىش تۈگىدى...ئالیۇشادىن ئايرىلدىم...

يېنىكا ئۆيگە كىرىپ كەلگەندىلا ئۇشاكوۋ هەممىنى چۈشىنىپ، گەپ قىلماي جىم ئولتۇرغاندى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ ئۆزلۈكسىزلىكىدەك مۇزلاپ كەتكەن قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ دېدى:

ــ بەرداشلىق بېرىڭ، يېنىكا!

ــ بەرداشلىق بېرەلەيمەن، ــ دېدى يېنىكا سوغۇققىنا، ــ يىغلاپ بەرگىلى كەلمىدىم، نەرسىلىرىمنى ئېلىۋالاي دەپ كەلدىم. ئەتە ئالیۇشا تۇرغان قىسمغا بېرىپ ئاداقچە كۈرەش قىلىمەن! ــ ئۇ

سەل-پەل جىم بولۇۋالغاندىن كېيىن سوردى، — ھە، سىز مېنى بۇ نىيىتىمدىن قايتۇرماقچىمۇ؟

— ئۇنداق ئەمەس. بىراق، سىزنىڭ ئاشۇنداق قىلىشىڭىزنى ئالىيۇشانىڭ ياقتۇرمايدىغانلىقىنى ئۆزىڭىز سۆزلەپ بەرگەن ئەمەسمۇ؟

— ئۇ مېنىڭ شۇنداق قىلىشىمنى خالىمايتتى. بىراق، ئۇنىڭ ھەممە دوستلىرى شۇ يەردە، ھەممىسى ئۆز كىشىلىرىمىز، بۇ يەردىكىلەرچۇ...ھەممىسى يات تۇيۇلدۇ.

— قانداقمۇ يات تۇيۇلسۇن؟ مېنىڭچە، قوشنىڭىز — ھېلىقى كەمپىر سىزنى خېلى ياخشى كۆرىدىكەن...بەك يېقىملىق ئايال ئىكەن.

— بۇنى نەدىن بىلدىڭىز؟ — دەپ سوردى يېنىكا ھەيران بولۇپ.

— سىزنى ئىزدەپ ئۆيىڭىزگە باردىم.

— نېمە ئۈچۈن؟

— سىزدىن ئەنسىرەپ.

— نېمىشقا مېنى ئويلاپ قالدىڭىز؟

— خوشلىشۇالاي دېگەنىدىم. بۇگۈن-ئەتە ئىچىدە ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالماقچىمەن.

— قايسى فرونتقا بارماقچى؟ — يېنىكا جانلىنىپ كەتتى.

— تېخى ئېنىق ئەمەس.

— بىزنىڭ فرونتقا بارغان بولسىڭىز بەكمۇ ياخشى بولاتتى، بىللە كېتەتتۇق.

— يېنىكا! — دېدى ئۇشاكوۋ جىددىي ھالدا، — ھېچ يەرگە بارماڭ. رازۋېتچىكلار پەيدىكى كىشىلەر ئالمىشىپ كەتكەندۇ. ئالىيۇشا

يوق يەردە تۇرۇش سىزگە بەك مالال كېلىدۇ. ئۇلارمۇ سىزگە ئالىۋشا بار چاغدىكىدەك مۇئامىلە قىلمايدۇ. ئۆزىڭىزگىمۇ ئايان...

— ياق...بېرىشىم كېرەك، — دېدى يېنكا تەرسالىق قىلىپ.

— ھېچ يەرگە بېرىشىڭىز ھاجەت ئەمەس. ئۇرۇشقا قاتنىشىپ بولدىڭىز، ئەمدى كەلگۈسىدىكى ئىشلار توغرىسىدا ئويلىشىپ كۆرۈشىڭىز كېرەك...

— ھاممامغا ئوخشاشلا بەك تېتىقسىز گەپلەرنى قىلىۋاتىسىز! — دېدى يېنكا ئاچچىقلىنىپ باتىناپ، — ئالىۋشاسىز مېنىڭ قانداق كېلەچىكىم بولىۋېتىدۇ؟

— ھەي...! سىزگە قانداق چۈشەندۈرسەم بولار؟ ۋاقىت ھامان ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئۇ چاغدا...

— ماڭا سىزنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىڭىزنىڭ كېرىكى يوق، — دەپ گەپنىڭ بېلىگە تېپىۋەتتى يېنكا.

ئۇشاكوۋ ئۇنىڭغا بىر قارىۋېلىپ، مۇشۇ پەيتتە ئۇنىڭغا ھەرقانداق گەپ كار قىلمايدىغانلىقىنى چۈشەنىدى. شۇنداق بولسىمۇ، گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— ئۇرۇش قىلىش ئايالىلارنىڭ ئىشى ئەمەس، بۇنى بىلىپ قويۇڭ يېنكا!

— لېكىن، مەنچۇ، خېلى-خېلى ئەرلەردىن يۇرەكلىك.

— مەيلى قانداق بولماڭ، ئۇرۇش قىلىش بەربىر ئايالالار قىلىدىغان ئىش ئەمەس، — دەپ تەكرارلىدى ئۇشاكوۋ، — تاماق يەمسىز؟

— ياق! — دەپ بېشىنى چايقىدى يېنكا.

— ئازراق بىرنېمە يېۋېلىڭ! ئورۇقلاپ كەتكىنىڭىزنى قارامسە!

مەندە بىر بوتۇلكا ۋىنو بار. ئالىۋشايمىز ئۇچۇن ئىچىپ قويايلى. ئاندىن سىزنى ئۆيىمىزگە ئاپىرىپ قويىمەن. ئۆيىمىزنىڭ ئاچقۇچى يېنىڭلاردىكى كەمپىرنىڭكىدە ئىكەن.

ئۇشاكوۋ ئۇستەلنى توزەشتۇردى. يېنىكا بىر چەتتە غەمكىن ئولتۇردى. ھازىر ئۇنىڭ كۆڭلى ئارامدا ئەمەس ئىدى، قوشۇمسى تۇرۇلگەنىدى، كالپۇكلىرى تىترەيتتى. ئۇشاكوۋ ۋىنونى قۇيدى. ئىككىيلەن سۇكۇت ئىچىدە بىر رومكىدىن ئىچىۋەتتى. يېنىكا تاماق يېمەيمەن، دېگەن بولسىمۇ، تاماقنا ئانچە-مۇنچە ئېغىز تەگدى. ئۇشاكوۋ ئۇنىڭ تاماق يېگەنلىكىگە قاراپ ئۇنىڭ قورسىقى ئاچ ئىكەنلىكىنى بىلۈالدى. ئېھتىمال، ئالىۋشانىڭ ھاممىسى بىلەن بىللە بولغان كۇنلەردە گېلىدىن ھېچنېمە ئۆتمىگەندۇ.

تاماقتىن كېيىن ئۇشاكوۋ ئۇنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇش ئۈچۈن ماڭدى. يولدا ئىككىلىسى لام-جىم دېيىشمىدى. يېنىكانىڭ ئۆيىگە كەلگەندە، يېنىكا سورىدى:

— كاپىتان، سىز مەن ئۈچۈن نېمىشقا بۇنداق ئاۋارە بولۇپ يۈرۈيسىز؟ مېنى غىزالاندۇرىدىگىز، ئەمدى ئۆيۈمگىچە ئەكىلىپ قويىدىگىز...سىزنىڭ نېمىگىزگە ئەسقاتارمەن؟

— نېمىگە ئەسقاتىدىغانلىقىڭىزنى ئۆزەمۇ بىلمەيمەن، — دەپ مۇرىسىنى قىستى ئۇشاكوۋ، — ئەتە يەنە يوقلاپ كېلىمەن.

— ئېغىر كۆرمىسىگىز، كېلىۋېرىڭ! مەن ئۈچۈن بەربىر، — دېدى يېنىكا پەرۋاسىزلىق بىلەن، ئاندىن خوشلىشىمۇ قويماستىن دەرۋازىدىن كىرىپ كەتتى.

قايتىپ كېتىۋېتىپ ئۇشاكوۋنىڭ بىرئاز قورسىقى كۆپتى. ئۇنىڭ كاللىسىدىن: بۇ توك قىز بىلەن ھېچقانداق ئالاقەم يوق، نېمە

قىلمەن دېسە، قىلىۋەرمەمدۇ! نەگە بارىمەن دېسە، بېرىۋەرمەمدۇ! ئارىلىشىپ نېمە قىلاتتىم؟ ئۇ مېنىڭ ھېچنېمەم ئەمەس! ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، ئوتتۇرىمىزدا ھېچقانداق مۇناسىۋەت يوقتۇ! ئەتە، يا ئۆگۈن بۈيرۇق چۈشسە ئالدىنقى سەپكە كېتىمەن. ئۇ يەردە كۆتۈلمىگەن ھەرقانداق ئىشلار يۈز بېرىشى مۇمكىن. تاسادىپىي تونۇشۇپ قالغان، يەنە كېلىپ مسجەزى ئادەمنى بىزار قىلىدىغان بۇ قىزنى ئويلاشقا چولام نەدە تۇرۇپتۇ؟ ئۇنتۇپ قالغان نەرسىسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئەتە ئۆيگە بېرىشى مۇمكىن. نەرسىلىرىنى بېرىۋەتكەندىن كېيىن، ئۇمۇ ئۆز يولىغا ماڭسۇن، مەنمۇ ئۆز يولۇمغا ماڭاي، دېگەن خىياللار كەچتى. شۇنداقلا ئۇ يەنە: بۇ قالايمىقان ئىش قىلىدىغان قىزنى ئالدىنقى سەپكە بارغۇزماسلىق كېرەك، دېگەن خىيالغمۇ كەلدى. لېكىن بۇنىڭ ئۈچۈن قانداق چارە قوللىنىشنى ئويلاپ يېتەلمىدى. ئۇ مۇشۇنداق خىيال سۈرۈپ ئۆيىگە كەلگەنلىكىنمۇ تۇيماي قالدى. يۇقىرى قەۋەتكە چىقىپ كېتىۋېتىپ ئۆزىچىلا "چاتاق بولدى!" دېگەن سۆز ئاغزىدىن چىقىپ كەتتى. ئۆزۈندىن-ئۆزۈنغا سوزۇلغان قاراڭغۇ كارىدوردا كېتىۋېتىپ بىردىنلا ئۇنىڭ كۆڭلىگە گويا كى بۇگۈن بۇ يەردە ئاخىرقى قېتىم قونىدىغانىدەك تۇيۇلدى. ئۇشاكوۋمۇ باشقا جەڭچىلەرگە ئوخشاش كۆڭلى تۇيغان ئىشلارغا ئىشىنىپ كېتەتتى. شۇڭا، بۇ كىچىككىنە ھۇجرا، ئۇنىڭدىكى كىتاب ئىشكابلىرى، كونىراپ كەتكەن سافالار بىردىنلا يېقىملىق تۇيۇلدى. ئۇشاكوۋ ئالاھىدە بىر خىل قىزغىنلىق بىلەن ئورۇن-كۆرپىلىرىنى سىلىپ تەييارلىدى. ئازراق بىرنەرسە ئوقۇپ يېتىش ئۈچۈن چىراغنى كارىۋاتنىڭ بېشى تەرەپكە توغرىلاپ، كۆلدان بىلەن تاماكىنى تومپۇشكا ئوستىگە قويۇپ، يېشىنىشكە باشلىدى.

مۇشۇنداق ئادەتتىكى ئۇششاق ئىشلارمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك بولۇپ تۇيۇلماقتا ئىدى. چۈنكى بۇگۈن ئۇنىڭ بۇ ئۆيدە ئاخىرقى قېتىم قونۇشى ئىدى. كېيىنكى بىرقانچە كېچىنى ئادەم بىلەن لىق تولغان قىستا-قىستاق ۋاگوندا ئۆتكۈزۈپ...ئاندىن ئالدىنقى سەپكە باراتتى.

ئەتىسى ئۇشاكوۋ راستىنلا ۋەزىپىگە تەيىنلەش خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى. ھەربىيلەرنىڭ بىرەر ئىشنى كۆڭلى تۇيغانىدەك بولۇشىنىڭ داۋالىسى بار ئىدى. ئۇ بالىنىق دېڭىزى رايونىدىكى ئىككىنچى فرونتقا تەيىنلەنگەن بولۇپ، شۇ كۈنى كەچتە رېگا ۋوگزالىدا پويىز-غا چىقىپ، بەلگىلەنگەن جايغا يېتىپ بېرىشى كېرەك ئىدى. ئۇشاكوۋ خىزمەتكە تەيىنلەش خېتى بىلەن پويىز بېلىتىنى ئالغاندىن كېيىن، باشقارمىدىن چىقىپ، موسكۋانىڭ تونۇشلۇق ھەم يېقىملىق بىر كىچىك كوچىسىدىن ئۆتۈپ، شەھەرنىڭ مەركىزى ئارقىلىق بىر بېسىپ-ئىككى بېسىپ باغچا كوچىسىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ ئۆز خىيالىدا بىرنەچچە كۈندىن بۇيان توغرا قىلدىم، دائىم موسكۋانى خىيال قىلىپلا يۈرمىدىم ، دەپ ئويلايتتى. ئۇ كەلگەندىن بۇيان بۇ شەھەرگە ئانچە قىزىقسىپ كەتمەي، گويا كى ئۆزى بۇ يەردە تۇغۇلمىغاندەك قىياپەتتە، بۇ يەرنى ناتونۇش بىر جاي، دەپ قاراشقا تىرىشتى. ئۇنىڭ بۇندىق قىلىشى كېتىدىغان چاغدا ئايرىلغۇسى كەلمەي، قاتتىق ئازابقا قالماسلىق ئۈچۈن ئىدى. راستىنلا، بىرنەچچە كۈن بولار-بولماي موسكۋادىن كېتىشكە توغرا كەلدى. تەقدىر ئۇنىڭ بۇ يەرگە يەنە قايتىپ كېلىشىگە يول قويمىدۇ، قويمامدۇ، بۇنى بىلىپ بولمايتتى.

سائەت ئون ئىككىلەردە ئۇشاكوۋ يېنىكا تۇرىدىغان بىناغا يېتىپ

كەلدى، ئۇنىڭ بىلەن ئاخىرقى قېتىم يەنە بىر سۆزلىشىپ، ئۇنى ئالدىنقى سەپكە بارماسلىقىغا كۆندۈرمەكچى بولدى. بۇ قېتىم ئۇ ناھايىتى چوڭ ئۈمىد كۈتتى، شۇڭا بىناغا چىقىپ كېتىۋېتىپ، تۇنۇگۈنكىدەك رەنجىتىپ قويماسلىققا بەل باغلىدى، قېنى، يەنە بىر سۆزلىشەي، كېيىن يەنە ۋەجدانىم ئالدىدا ئەيىبلىك بولۇپ قالماي،...دەپ ئويلىدى.

يېنىكا چىقىپ ئىشىكنى ئاچتى. ئۇ بېشىغا ياغلىق چىگىپ، ئۇچىسىغا نىمكەش تىك ياقىلىق كۆلرەڭ بومازى كوپتا ۋە كالتە يوپكا كىيىۋالغانىدى. ئۇنىڭ كىيىمى بەدىنىگە چىڭ يېپىشىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئورۇقلىقىدىن كۆكسى بىلىنمەيتتى. كوپتىنىڭ كەڭ تىك ياقىسىدىن چىقىپ تۇرغان ئىنچىكە بوينىنىڭ ئۇنىڭ بېشىنى كۆتۈرۈپ تۇرغانلىقىغا كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. ئۇشاكوۋ ئۇنى مۇشۇ ھالەتتە كۆرۈپ، بەك ئىچى ئاغرىدى.

ــ ئوبدان ئويلىدىڭمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇشاكوۋ مەقسىتىنى ئوچۇق ئېيتىپ، ئۇنىڭدىن ئەھۋالنى سوراپ قويماي.

يېنىكا بۇ سوئالغا جاۋاب بەرمەستىن، بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، ئۆيگە تەكلىپ قىلدى. ئۇشاكوۋ ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، كارىۋاتتا، يەردە ، ھەممىلا يەردە چېچىلىپ ياتقان خەتلەرگە كۆزى چۈشتى.

ــ قارامە، ئالىيۇشادىن كەلگەن خەتلەرنى ئوقۇپ باقتىم.

ــ كۆردۇم...يېنىكا، مەن بۇگۈن كەچتە يولغا چىقىمەن.

ــ ئەجەب تېزغۇ؟

ــ شۇنداق، سىز قانداق قىلماقچىسىز؟

ــ بۇنىڭ سىز بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى؟ موسكۋادا سىزنىڭ

قىلىدىغان باشقا ئىشىڭىز يوقمىدى؟!

ــ ئۇنداق ئەمەس...ئاپام كاشىرا ئەتراپىدا تۇرىدۇ. لېكىن يوقلاپمۇ بارالمىدىم.

ــ نېمىشقا؟

ــ مەن دەم ئېلىۋاتقىنىم يوق يېنىكا، مەن زاپاس قىسمىدا، موسكۋادىن كېتىپ قالسام بولمايتتى.

ــ مەن بولغان بولسام، بېرىپ كۆرۈپ كەلگەن بولاتتىم.

ــ سىزگە ئەلۋەتتە بولىدۇ. لېكىن، مەن ئۇنداق پارتىزانلىق قىلىشنى ئۆگەنمەپتىكەنمەن.

ــ ئەپەندىم! ئۆزىڭىزنىڭكىنىلا راستىغا چىقىرىپ، ئادەمنى زېرىكتۈرۈپ تويغۇزۇۋېتىدىكەنسىز!

ــ بۇنداق مۇقاملىرىڭىزنى قويۇڭ يېنىكا، بىلمەيۋاتامسىز، سىزگە چىن دىلىمدىن كۆيۈنۈۋاتىمەن.

ــ قانداق بولۇپ سىزنىڭ ئىلتىپاتىڭىزغا ئېرىشىپ قالدىمكىن؟

ــ مەسىلە سىزنىڭ گەپكە كىرمەيۋاتقانلىقىڭىزدا. بىراق سىزنىڭ نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكىڭىزنى بىلمەكچىمەن.

ــ جەڭ مەيدانىغا بارىمەن، ــ يېنىكا يەرگە قارىۋالدى، ــ خالىسىڭىز سىزنى ئۆزىتىپ قويايى، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن مەنمۇ ماڭىمەن. مېنى گەپكە كىرگۈزمەن دەپ ئاۋارە بولماڭ، ــ يېنىكا ئۇشاقكۇۋنىڭ بىرنېمە دېيىشكە تەمشىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ چالۋاقىدى، ــ ھەممىسلا ماڭا نەسىھەت قىلىشۇاتىدۇ. مېنىڭمۇ كاللام بار-دە!

ــ كاللىڭىز بارلىقىغۇ بار، بىراق ئۇ دۆت كاللا ئىكەن!

ــ قانداق بولۇشى بىلەن نېمە چاتىقىم، ــ گەپنىڭ بېلىگە تېپىۋەتتى يېنىكا.

ـــ كىيىمگىزنى كىيىڭ يېنىكا! ـــ دېدى ئۇشاكوۋ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆزىمۇ بىرئاز تاسادىپىيلىق ھېس قىلدى.

ـــ نېمە ئۈچۈن؟

ـــ شۇنداق قىلىشىگىز ئېھتىياجلىق بولۇپ قالدى.

ـــ كىمنىڭ ئېھتىياجى؟

ـــ ئىككىمىزنىڭ ئېھتىياجى، بولدى، گەپنى ئۇزارتماڭ، يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقىنى ئاڭلىشىگىز كېرەك، چاقىقان بولۇڭ! ـــ دېدى ئۇشاكوۋ بۇيرۇق تەلەپپۇزى بىلەن.

يېنىكا ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەي مۇرىسىنى قىستى. شۇنداق بولسىمۇ، ھەر ھالدا كىيىملىرىنى كىيىپ، جۈۋىسىنى يېپىنچاقلاپ، پۈتىغا قارىدى:

ـــ پىيمىنىمۇ كىيەمدىمەن؟

ـــ ھە، كىيۈڭ، گراژدانلىق گۈۋاناسىگىزنىمۇ ئېلىۋېلىڭ!

ـــ ئۇنى ئېلىپ نېمە قىلغۇلۇق؟

ـــ تولا گەپنىڭ كېرىكى يوق! ـــ دەپ كايىدى ئۇشاكوۋ.

ـــ نېمە ھۆركىرەيسىز؟! ـــ دەپ چاقىۋاقىدى يېنىكا ۋە ئەينى ۋاقىتتا گراژدانلىق گۈۋاناسىنى ئېلىپ يانچۇقىغا سالدى.

ـــ بولدى، ئەمدى ماڭايلى! ـــ ئۇشاكوۋ يېنىكانى پاتروشكىلاپ ئۈيدىن چىقتى.

يېنىكانىڭ بارغۇسى كەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن تازا چىڭ تۇرالمىدى. باشتىلا ئۇشاكوۋنىڭ بۇيرۇقى ۋە قەتئىي پوزىتسىيىسى يېنىكانى رايىدىن يانىدۇرۇۋەتكەنىدى. ئېھتىمال، يېنىكا بولۇۋاتقان بۇ ئىشلارغا قىزىقىپ، بۇ كاپىتاننىڭ زادى نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكىنى بىلمەكچى بولغانىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئىككىيلەن چوڭ كوچىغا

چىقىشتى.

— نەگە بارىمىز؟ — سورىدى يېنىكا.

— تولا سورىغان كىشى ئاسان قېرىپ كېتىدۇ، — دەپ مۇجمەل گەپتىن بىرنى قىلدى ئۇشاكوۋ.

تاشيول ئىنىستىتۇتىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇشاكوۋ گەپ باشلىدى:

— مەن مۇشۇ ئىنىستىتۇتتا ئوقۇغان.

— مەن ئاۋۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان، — دېدى يېنىكا قولى بىلەن قارشى تەرەپتىكى باغچا كوچىسىنى كۆرسىتىپ، — كۆردىڭىزمۇ؟ ئاشۇ پەس تەرەپتىكى كۇلرەڭ بىنا.

— كۆردۇم.

— ئەمەلىيەتتە، ئۇ مەكتەپتە يەتتىنچى سىنىپقىچىلا ئوقۇپ، كېيىن ئوتتۇرا تېخنىكۇمغا ئوقۇشقا كىردىم.

— قانداق ئوتتۇرا تېخنىكۇم؟

— قانداق ئوتتۇرا تېخنىكۇم دەمسىزا؟ بىناكارلىق تېخنىكۇمى، — دېدى يېنىكا مەغرۇر قىياپەتتە، — ئۇرۇشتىن بۇرۇن ئىككىمىز بىر-بىرىمىزنى ئۇچراتقان بولغىدۇق، ھەر كۈنى مەكتىپىڭلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتەتتىم.

— ئېھتىمال شۇنداقتۇ، لېكىن سىزدەك تەرسا قىزنى ئۇچراتماپتىكەنمەن!

— ئۇ چاغدا تەرسا ئەمەستىم، بەك سىپايە ئىدىم...

— تەسەۋۋۇر قىلىش بەك قىيىن، — دېدى ئۇشاكوۋ كۈلۈپ.

ئۇلار ساماروۋكا، «نارۋا مېھمانخانىسى»دىن ئۆتتى. مېھمانخانىنىڭ ئالدىدا ئادەم مەغلۇدايىتتى. بۇ يەردىن ئۆتۈپ ئۇلار دۆڭ

بىلەن مېڭىپ، «كولخوز كوچىسى»غا قاراپ يول ئالدى.

ــ سىز مېنى «يېغىن زالى»دا كىنو كۆرۈشكە باشلاپ ماڭدىڭىزمۇ؟ ئېيتىپ قويايلى، كىنو كۆرۈشنى خالىمايمەن.

ــ ياق، ئۇ يەرگە بارمايمىز.

ــ ئۇنداقتا، نەگە بارىسىز؟

ئۇشاكوۋ جاۋاب بەرمىدى، «دەردكە داۋا دوختىرخانا»نىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلگەندە، يېنىكانىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپلا ئىشكىنىڭ ئېچىگە ئىتتىرىپ كىرگۈزۈۋەتتى. يېنىكا ئىشكىنىڭ ۋىنتسكىسىنى كۆرۈۋېلىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي كىرگەنلىكتىن، ھولۇقۇپ ئەتراپقا قاراپ، نەلىكىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالدى. يېنىكا بۇ يەرنىڭ قايەرلىكىنى بىلىپ بولغۇچە ئۇشاكوۋ ئۇنى تارتىپ كېلىپ ئۇستەلنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى.

ــ ئولتۇرۇڭ، ئەمدى ئىلتىماس يازىمىز.

ــ نېمە ئىلتىماس؟! مېنى نەگە باشلاپ كەلدىڭىز؟ ــ دېدى يېنىكا سارىڭەڭ توختىماستىن بېشىنى چايقاپ. ئاندىن بىر ئۆيىنىڭ ئىشىكىگە ئېسىپ قويۇلغان تاختايىنى كۆرۈپ، ــ بۇ پەتتە ئىلىش ئورنى ئەمەسمۇ؟ ــ دەپ ۋارقىرىۋەتتى. ئاندىن كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى چېكىسىگە تىرەپ تۇرۇپ، بوش ئاۋازدا سۆزلىدى:

ــ كاپىتان، سىزنىڭ مۇنداق...نېرۋا كېسىلىڭىز بارمۇ؟

ــ مېنىڭ نېرۋا كېسىلىم يوق، مىدىرلىماي جىم ئولتۇرۇڭ! ــ ئۇشاكوۋ يېنىكانىڭ بۇ يەردىن قاچماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى بايقاپ، مۇرىسىدىن تۇتۇپ بېسىپ قويدى، ــ فامىلىڭىز نېمە؟ دادىڭىزنىڭ ئىتى نېمە؟

يېنىكا جاۋاب بېرىپ بولۇپ، يەنە ئاچچىقلىدى:

— سز نېمه قىلماقچى؟ راستىنلا توي قىلماقچىمۇ؟

ئۇشاكوۋ يېنىكانىڭ مۇرىسىدىن چىڭ تۇتقان هالدا، تىزىم جەدۋىلىنى ئېلىپ تولدۇرۇشقا كىرىشتى.

— راست، ئىككىمىز رەسمىيەتنى ئۆتەپ بولغاندىن كېيىن، مەن دەرهال فرونتقا كېتىمەن. سز موسكۋادا مېنى كۈتۈپ تۇرىسز، ئۇقتىڭزمۇ؟

— هېچنېمىنى ئۇققۇنۇم يوق. قويىۋېتىڭ، كېتىمەن!

— بولمايدۇ، سۆيۈملۈكۈم. مەن مۇشۇنداق قارارغا كەلگەن ئىكەنمەن، قېچىپ قۇتۇلارمەنمكىن، دەپ ئويلاپ قالماڭ، — دېدى ئۇشاكوۋ ئۇنى ئورۇندۇققا يەنە بىر قېتىم چىڭ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ.

مانا ئەمدى يېنىكا تەمتىرەپ، هودۇقۇپلا قالدى. ئۇ راستلا هېچنېمىنى بىلەلمگەنىدى، ئۇنىڭ چىرايىدىن تۇرۇپ خاپىلىق، تۇرۇپ گاراڭسلىق، تۇرۇپ ئالاقزادىلىك مەلۇم بولۇپ تۇراتتى. ئەلپازىدىن بىرئاز مەتۇلۇق چىقىپ تۇراتتى. ئۇشاكوۋنىڭ قەتئىي بۇيرۇقلىرى، ئەھۋالنىڭ مۇشۇنداق ئۇشتۇمتۇت ئۆزگىرىشى ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويدى.

— ئۇنداقتا، سز مېنى بىر كۆرۈپ كۆيۈپ قاپسز-دە؟ — ئاخىر، ئۇ ئەھۋالنى چۈشەنگەندەك قىلىپ، سوغۇققىنا كۈلۈپ قويدى.

— بۇنىڭغا گەپ كەتمەيدۇ، — دېدى ئۇشاكوۋ بېشىنى كۆتۈرمەستىن جەدۋەلنى تولدۇرۇۋېتىپ زەردە بىلەن.

— ئالدامچىلىق قىلماڭ! بۇنىڭغا مېنى ئىشىنىدۇ، دەمسز؟!

— بولدى، بۇ توغرىدا كېيىن پاراڭلىشىمىز، — دېدى ئۇشاكوۋ، — ئاۋال بۇنىڭغا ئىمزا قويۇڭ، — دەپ ئىلتىماس قەغىزىنى يېنىكاغا

ئۇزاتتى.

يېنىكا قەغەزنى ئېلىپ، خۇددى كىچىك بالىلار خەت ئوقۇغاندەك لەۋلىرىنى ئاستا مىدىرلىتىپ ئوقۇدى، يۈزى لاپپىدە قىزىرىپ، ئانىدىن تاتىرىپ كەتتى، ئۇ ئاستا ئورنىدىن تۇردى. ئۇشاكوۋ تۇتۇۋالمىدى. يېنىكا تۇنجى قېتىم كۆرۈشۈاتقاندەك، ئۇشاكوۋغا ئۇزۇنغىچە، تازا سىنچىلاپ قارىۋالغاندىن كېيىن ئاستا سۆزلىدى:

ــ ھە...مۇنداق دەڭا، سىز-زە، مۇشۇنداق قىلىپ... مېنى ئالدىنقى سەپتىن توسماقچى؟ شۇنداقمۇ؟

ــ شۇنداق! ــ دېدى ئۇشاكوۋ زەردە بىلەن، لېكىن، دەرھال گېپىنى ئوڭشۇالدى، ــ يالغۇز مۇشۇنداقلا ئەمەس، مېنى كۆتۈپ تۇرۇشىڭىزنى ئۈمىد قىلمەن! بىلىۋاتامسىز؟ مېنى كۆتۈپ تۇرىسىز! بۈگۈن شۇنىڭ بىلەن بولدى قىلايلى! مېنى ئۇزىتىپ قويۇپ، قايتىپ كېلىشمىنى كۆتۈڭ! ئەمدى چۈشەندىڭىزمۇ، جاھىل قىز؟!

ــ چۈشەندىم... ــ دېدى يېنىكا ئاستاغىنا بىردىنلا بوشاپ قالغاندەك، لېكىن شۇ ھامان قولىدىكى جەدۋەلنى يىرتىپ تاشلىدى. ئۇشاكوۋ تۇتۇۋېلىشقا ئۈلگۈرەلمەي قالدى.

ــ باشقىدىن يەنە بىرنى يازمەن يېنىكا، ــ ئۇشاكوۋ جەدۋەلدىن يەنە بىرنى ئېلىپ تولدۇرۇشقا باشلىدى.

ــ بولدى ئەمدى، ــ دېدى يېنىكا بىردىنلا گەپكە كۆنگەنىدەك قىلىپ ئۇشاكوۋنىڭ مۇرىسىگە پەپىلەپ، ــ بولدى يازمايلا! ئەگەر چىن دىلىڭىزدىن ياقتۇرغان بولسىڭىز، بۇنى يازمىسىڭىزمۇ سىزنى ساقلايمەن. بۇنداق بىرنەچچە نى يېزىش ھاجەتسىز، راستىنلا ياقتۇردىڭىزمۇ؟

ــ ئۇنداقتا، ئالدىنقى سەپكە بارمايلا!

— مېنىڭ بېرىشىمنى ياقتۇرمايدىغان بولسىڭىز... بوپتۇ، بار-مايمەن، — دېدى يېنىكا يەنە مۇلايىملىشىپ، — يۇرۇڭ كېتەيلى! بۇ يەر بەك ئىسسىق ئىكەن.

— يۇرۇڭ ئەمسە! ھەرگىز بەگۈاشلىق قىلماڭ جۇمۇ يېنىكا! موسكۋادا ۋېلىسىپ بۇرۇن ئوقۇغان ئوتتۇرا تېخنىكۇمدا داۋاملىق ئوقۇڭ، شۇنداقلا...مېنى كۈتۈپ تۇرۇڭ... ئۇقتىڭىزمۇ؟

— سىزنىڭ پىلانىڭىز مۇنداق ئىكەن-دە،... — دېدى يېنىكا ئۇشاكوۋنىڭ قولىنى تۇتۇپ، ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى، — مۇشۇنداق قىلىشىڭىزغا ئەرزىيمەنمۇ؟

— بۇنى كېيىن كۆرىمىز، — دېدى ئۇشاكوۋ كۈلۈپ تۇرۇپ.

ئۇلار چوڭ كوچىغا چىقىپ يېنىكانىڭ ئۆيى تەرەپكە مېڭىشتى. يولدا كېتىۋېتىپ يېنىكا بىردىنلا ئۆكسۈپ يىغلاپ، بىر بىنانىڭ دەرۋازىسىدىن يۈگۈرۈپ كىرىپ كەتتى. ئۇشاكوۋ ئارقىسىدىن قوغلاپ كىرەي، دەپ ئويلىغان بولسىمۇ، نېمىتىدىن قايتىپ، يانچۇقىدىن تاماكىسىنى چىقىرىپ تۇتاشتۇرۇپ، تاماكا چەككەچ ئۇنىڭ قايتىپ چىقىشىنى كۈتۈپ تۇردى. بىر تال تاماكا تۈگەي دەپ قالدى، يېنىكا تېخىچە چىقمىدى. ئۇشاكوۋ دەرۋازىدىن كىرىپ ئىزدەپ، بەشىنچى قەۋەتتىن تاپتى. ئۇ پەلەمپەيدە ئولتۇرۇپ يىغلىماقتا ئىدى. ئۇشاكوۋ ئۇنى توسماي، ئۇ يىغلاپ ئېچىنى بوشتتۇالغۇچە قاراپ تۇردى.

— نېمە بولدىڭىز جاھىل قىز؟ — دېدى ئۇشاكوۋ يېنىكا يىغىسىنى توختاتقاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئالدىغا يېقىن كېلىپ.

— سىزنى كۈتۈپ تۇرۇشۇمنى راست ئارزۇ قىلامسىز؟ — دەپ سورىدى يېنىكا بېشىنى كۆتۈرۈپ، — مەن سىزگە راست ئېھتىياج-

لمقمۇ؟

ــ شۇنداق يېنكا، ــ ئۇشاكوۋ بۇنى خېلى قەتئي تەلەپپۇزدا دېدى.

ــ مانا، قاملاشتى...

ــ نېمە قاملاشتى؟

ــ ماڭا ئېھتىياجلىق بوپتۇ... بىلمەپ قويۇڭ، ھېچ كىشى ئەزەلدىن ماڭا ئېھتىياجلىق بولمىغان...ھەتتا، ئالىيۇشانىڭمۇ ماڭا ئانچە ئېھتىياجى يوق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلاتتىم. مېنى ئالداۋاتمايدىغانسىز؟ ــ يېنىكا كۆزلىرىنى يوغان ئاچقىنىچە ئۇشاكوۋغا تىكىلدى.

ــ سىزنى نېمىشقا ئالدايتتىم؟

ئىككىيلەن تاكى كەچ كىرگىچە يېنكانىڭ ئۆيىدە چاي ئىچىپ، تاماكا چېكىپ ئولتۇرۇشتى. يېنىكا بەكمۇ ئېغىر-بېسىق، بەكمۇ سالماق بولۇپ كەتتى. ئۇشاكوۋ ئۇنىڭ قاتتىق تەسىرلەنگەنلىكىنى سەزدى. كېيىن ئىككىسى ئۇشاكوۋنىڭ ئۆيىگە كېلىشتى. ئۇشاكوۋ يىغىشتۇرۇپ تەييارلاپ قويغان كىچىك چامادانىنى ئېلىۋالدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلارغا رېگا ۋوگزالىدا ئايرىلىشقا توغرا كەلدى...

يېنكا ۋوگزالنىڭ سۇپىسىدا ئۇزاققىچە تۇرۇپ، پويىز كۆزدىن غايىب بولغۇچە قولىنى بولغىتىپ خوشلاشتى. ئۇشاكوۋ قىسمىغا يېتىپ كېلىپلا ئۇنىڭغا خەت يازدى ۋە ئۆزى تۇرۇشلۇق قىسمىنىڭ خەت ساندۇقىنىڭ نومۇرىنىمۇ يېزىپ ئەۋەتتى. يېنكا ئۇنىڭ ھەربىر خېتىگە ۋاقتىدا جاۋاب يېزىپ تۇردى. لېكىن، ئۇشاكوۋتىن كېلىدىغان خەت ھامان كېچىكىپ قالاتتى، ئۇشاكوۋ بۇ قېزغا نېمىلەرنى يېزىشنى بىلەلمەي، ئويلىنىپ، ئارىلىقتا جېنىگە ۋاقىت ئۆتۈپ كېتەتتى. شۇنداق قىلىپ مەلۇم ۋاقىتتىن كېيىن، ئۇشاكوۋ

بۇ مۇھەببەتنىڭ تازا ھەقىقىي بولمىغان، بىرتاز كۆلكىلىك مۇھەببەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ قالدى، يازغان خەتلىرى بارغانسېرى سۇسلىشىپ كەتتى. يېنىكا ئۇنىڭ خېتىگە بىر قېتىم جاۋاب يازماي قويدى. ئۇشاكوۋ ئىكىكى ھەپتىدىن كېيىن يەنە خەت يازدى، بۇ خەتكىمۇ جاۋاب كەلمىدى...شۇنداق قىلىپ، ئارىدىن تېخى يېرىم يىل ئۆتەر-ئۆتمەيلا خەت-ئالاقە توختاپ قالدى. ئۇشاكوۋ ئۆزىنىڭ ۋىجدانسىي بۇرچىنى ئۆتەش ئۈچۈن، ئۇچىنچى خېتىنى پوچتىغا سالدى. ئۇنىڭغا يېنىكانىڭ تام قوشنىسى كەمپىردىن "بۇ سارائ قىز يەنە ئالدىنقى سەپكە كېتىپ قالدى" دەپ جاۋاب خەت كەلدى. ئۇشاكوۋ: ئۇنداق بولسا بوپتۇ، دېگەن ئويغا كەلدى. يېنىكانى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش ئۈچۈن ئۇشاكوۋ قولىدىن كېلىدىغان ياخشىلىقنىڭ ھەممىسىنى قىلدى، لېكىن يېنىكا ئۆزى ئۇشاكوۋنى كۆتۈپ تۇرۇشنى خالىمىدى. دېمەك، ئۇنىڭ تەقدىرى شۇنداق ئىكەن-دە! مانا ئەمدى ئۇشاكوۋ ئۆزىنىڭ ئېغىر بىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك بولغانلىقىنى ئىقرار قىلىشقا خىجىل بولۇۋاتاتتى. ئاخىرقى مەزگىللەردە ئۇنىڭغا خەت يېزىش بەكمۇ ئېغىر تۇيۇلغاندى. ئەينى ۋاقىتتا راستىنلا شۇنداق بولغاندى...

ئۇرۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئۇشاكوۋ موسكۋاغا ساق-سالامەت قايتىپ كەلدى. ئۇشاكوۋ ئۇرۇش مەيدانلىرىدا بەختكە يارىشا ھايات قالغان بارلىق كىشىلەرگە ئوخشاشلا قۇربان بولغانلارنى ئەسلەپ ئازابلىنىپ، ئۆزىنى ئەيىبلىك دەپ قارايتتى. ئۇ يېنىكانى ئەسلىدى، بىراق، ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئەھۋال ئۇقۇشقا پېتىنالمىدى. ئۇشاكوۋنىڭ كۆڭلى ئۇنىڭ قۇربان بولغانلىقىنى تۇيۇپ تۇرماقتا ئىدى، لېكىن، بېرىپ ئەھۋالنى ئېنىقلاشقا جۈرئەت

قىلالمىدى. ئۇ دائىم باغچا كوچىسىدىكى يېنىكا ئولتۇرغان بىنانىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ تۇراتتى، ھەر قېتىمدا دېگۈدەك، بىنانىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا بىردەم تۇرۇۋالاتتى. ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشى، قانداقتۇر بىرەر مۆجىزە ئۈچرىتىشنى، يېنىكا بىلەن تاسادىپىي كۆرۈشۈپ قېلىشنى ئۈمىد قىلىش ئەمەس ئىدى. يېنىكادىن كېلىۋاتقان خەتنىڭ نېمە ئۈچۈن توختاپ قالغانلىقىنى، نېمە ئۈچۈن يېنىكانىڭ ساقلاپ تۇرماي، ئالدىنقى سەپكە كېتىپ قالغانلىقىنى ئەمدى ئېنىق چۈشەنگەن ئۇشاكوۋ ئىچ ئاغرىقى تارتماقتا ئىدى. يېنىكا ئۇشاكوۋنىڭ يازغان خەتلىرىدىن ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغىمۇ ئانچە ئېھتىياجلىق ئەمەسلىكىنى بىلۈۋالغان...شۇڭا، ئالدىنقى سەپكە بارسام، ئۇ يەردىكىلەر ماڭا تېخىمۇ ئېھتىياجلىق، دېگەن ئويغا كەلگەن بولۇشى مۇمكىن. شۇڭا ئۇ، ئالىيۇشا ئېيتقانىدەك، ئۇچىنچى قېتىم ئۇرۇش ئوتىغا ئۆزىنى پەرۋانىدەك ئۇرغانىدى...

(«ھازىرقى زامان سوۋېت ئەدەبىياتى»
ژۇرنىلىنىڭ 1985 ـ يىللىق 6 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **تۇرسۇن پالتا**
تەرجىمە مۇھەررىرى: **ئابدۇللا ئابلىز**

كۆل بويىدىكى ئىشلار

ئېغىرگى خولوپوۋ

تېخى تۇنۇگۈن، سەگىدەشكە كەلگەنلەر رىشاتكىلىق دەرۋازا يېنىدا بىمالال پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشقانىدى، ئائىلە-ئائىلىلەپ كۆل بويىدا سەيلى قىلغانىدى، باللار سايازلىقلاردا ئويناشقانىدى، كەچ كىرگەندە بولسا ھەممە ئائىلىلەرنىڭ بالخانىلىرىدا چىراغلار يېنىپ كەتكەنىدى. بۇ ھال ھېچقانداق ساراسىمىنىڭ يوقلۇقىدىن دېرەك بېرەتتى.

بىراق، بۇگۈن...

قاراڭ، بىر قولىدا دەم ئېلىش مەزگىلىدە لازىم بولىدىغان نەرسە-كېرەكلەر قاچىلانغان بىر قاتلانما ھارۋىنى سۆرىگەن، يەنە بىر قولىدا مېتال قاتلانما كارىۋات كۆتۈرۈۋالغان بىر ئايال ساراسىمىلىك قىياپەتتە، گويا يۇگۈرگەندەك تېز سۈرئەتتە ئالدىراپ-تېنەپ كېتىۋاتىدۇ. ئۇ ئېلېكترو پويىزغا ئولگۈرۈشكە ئالدىراپ كېتىۋاتسا كېرەك!

قاراڭ، چوڭ-كىچىكلىكى تاغقا چىقىۋچى تەنھەرىكەتچىلەر-نىڭكىدەك كېلىدىغان، ئىچىگە ئۆيىدە ئىشلىتىلىدىغان نەرسە-كېرەكلەر قاچىلانغان بىر بوخچىنى يۈدۈۋالغان يەنە بىر ئايال ئالدىراش كېتىۋاتىدۇ... ئۇنىڭ بوخچىسىدىن بىر جۈپ پەي توپ

پالقىنىڭ ئۇچى چىقىپ تۇراتتى... ئۇ يېتىلىۋالغان بەش-ئالتە ياشلاردىكى ئىككى قىز قىيا-چىيا يىغلىشاتتى. بۇ ئايالمۇ ئېلېكترو پويىزغا ئولگۈرۈشكە ئالدىراپ كېتىۋاتسا كېرەك!

يەنە قاراڭ، ئۇستىگە تېڭىق-تېڭىق يوتقان-كۆرپىلەر لىق بېسىلغان بىر ئاپتوموبىل سائىتىگە يۈز كىلومېتر لىق سۈرئەت بىلەن توپا-چاڭ توزۇتۇپ ئۆتمەكتە، يۈك-تاقىنىڭ ئۈستىدىكى بوۋاي بىلەن موماي ئالاقزادە بولغان هالدا بىر-بىرىنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئولتۇرۇشاتتى.

ئۇستىگە بىر تېلېۋىزور تېڭىلغان يېپىيىڭى قىزىل "ساپروشكىي"① خۇددى تراكتورەك گۈرۈلدەپ تېز ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ... ئۇنىڭ كەينىدىن ئۇستىگە يەل توشقۇزۇلغان بىر رېزىنكە قېيىق تېڭىلغان "موسكۋىچ" پىكاپ كەلدى.

پاھ، پۈتكۈل داچا رايونى بويىچە ئادەمنىڭ كۆلكىسىنى قىستايدىغان هېلىقى پىكاپمۇ كېلىۋاتىدۇ. بۇ 50-يىللاردىلا خېلى نامئاتقى چىققان "زىم" ماركىلىق پىكاپ ئىدى. كېمىگە ئوخشاش كېلەڭسىز بۇ پىكاپنى ئىگىسى يېشىل سىر بىلەن سىرلاپ قويغانىدى. پىكاپنىڭ ئىچى ئۇششاق بالا بىلەن لىق تولغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇستىگىمۇ يۈك قويۇلغان. ئۇنىڭغا يەنە يۈك قاچىلانغان بىر چاتما چېتىلغانىدى.

بۇلار نەگە بارىدىغانىدۇ؟... ئۇرۇش بولۇپ قالدىمۇيا؟...يەر تەۋرىگەنمۇ ياكى كەلكۈن كەلگەنمۇ؟...

---

① "ساپروشكى"، "موسكۋىچ"، "زىم"لار سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پىكاپ لىرىنىڭ ماركىسى.

بۇ ئەھۋاللارنىڭ ھېچقايسىسى يۈز بەرگىنى يوق. بۇگۈن سەككىزىنچى ئايغا يېگىرمە بەش، پۈتكۈل داچا رايونى بويىچە سەگدىگۈچىلەر بەدەر "قېچىش"قا باشلايدىغان ئەنئەنىۋى كۈن ئىدى. بۇ ئىش تاكى سەككىزىنچى ئايىنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە كۈنگىچە بەش كۈن داۋام قىلاتتى. ياشانغانلار، ئاساسەن، پېنسىيىگە چىققان ئادەملەر كۆپىنچە ئەڭ ئاخىرقى ئىككى كۈندە كېتىپ بولاتتى. ئەمما، بۈگۈن بۇ ئادەملەرگە نېمە بولغانىدۇ؟... داچا رايونى بىراقلا قۇپقۇرۇق بولۇپ قالغانىدى.

قانۇنسىيەت بويىچە كۈنلەر بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۆتۈپ تۇرغاندەك، بۇ ئەھۋالنىڭمۇ ئۆزىگە چۈشلۈق قانۇنىيىتى بولسىمۇ، ئەمما سەگدەشكە كەلگەنلەرنىڭ يىلدا بىر قېتىم بۇنداق "تىرەپىرەن بولۇپ قېچىشى" ئادەمنىڭ كۆڭلىنى بىئارام قىلاتتى. ئەلۋەتتە، پۈتۈنلەي ئۇنداقمۇ ئەمەس، ھەتتا بۇنىڭدىن تازا خۇشال بولىدىغانلارمۇ بار، مەسىلەن، فىكا شۇنداقلارنىڭ بىرى ئىدى.

— كېتىشتى، — دەپ توۋلىدى فىكا چاڭ-تۇزان كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ، — ھەممىسى كېتىشتى! — ئۇ گويا داچا رايونىدىن كېتىش ئالدىدا تۇرغان ئادەملەرنى قۇچاقلايدىغاندەك، ئىككى قولىنى كەردى. ئۇ ئالدىغا كېلىپ قالغان سايا‌ھەتچىلەر، ياكى لەنتى موتسكلىتچىلارنى "قۇچاقلاپ"مۇ ئالدى، شۇڭا ھەتتا كۆلنىڭ ئۇچ كىلومېتر يىراقتىكى نېرىقى قىرغىقىدىكى لەرمۇ بۇ نەس باسقان كىشىلەرنىڭ ۋايسىغا‌شلىرىنى ئاڭلىيالايتتى. بەزىدە خۇشاللىقى تۇتۇپ قالسا، فىكانىڭ مېنىمۇ قۇچاقلىغۇسى كېلەتتى، ئەمما مەن ھامان ئۇنىڭ تۆمۈردەك بىلەكلىرىنىڭ ئارىسىدىن قۇتۇلاتتىم.

ــ ئەمدى بزمۇ بىر ئارام ئالدىغان بولدۇق، شۇنداقمۇ قوشنام؟ ــ دېدى فىكا ئاغىزى قۇلقىغا يەتكۈدەك كۈلۈپ، ــ سەگدەشكە كەلگەن بۇ كىشىلەر بىلەن ھېلىقى...نېمە دېيىلەتتى... ھېلىقى نېمە...نېمە...لار... ــ ئۇ گەپ قىلىۋېتىپ مەن بىلەن قول ئېلىشماقچى بولۇپ، ماڭا قاراپ ماڭدى.

ــ نېئاندېرلار①، فىكا، نېئاندېرلار دەپ ئاتىلىدۇ، ــ دەپ جاۋاب بەردىم مەن قولۇمنى كەينىمگە قىلىۋېلىپ، ئارقامغا داجىپ دەرھال.

ئەلۋەتتە، مەلۇم دەرىجىدە، مەنمۇ فىكاغا ئوخشاش خۇشال بولغانىدىم، بىراق، ئۇنىڭدەك خۇشاللىقمنى ئىچىمگە سىغدۇرالماي خۇددىمنى يوقتىپ قويغاندەك بولمىغانىدىم. سەگدەشكە كەلگەنلەر كېتىش بىلەنلا بۇ يەر تىنچ بولۇپ قالدى، بىزنىڭ راستىنلا ئوبدان ئارام ئېلىۋېلىشىمىزغا ئىمكانىيەتىمۇ تۇغۇلغانىدى. دەر ھەقىقەت، يېزىچە دېرىزىلەرنى ھەم ئېتىۋېتىپ، تىنچىقتا دەم ئالالماي، دالىنىمدا ياشاپ كەلدىم. پەنەرگە تام ئاۋاز توسۇمغاچقا، ياشلارنىڭ مودا قوغلىشىپ، كوچا سەيلىسىگە چىققاندا ھەمىشە ئېلىپ يۈرىدىغان بەندا‌ۋاتى ۋە ئۇنىئا لغۇلىرىنىڭ غالۋ‌ـغۇڭ ئاۋازى قۇلاقنى ئۇرۇلۇپ تۇراتتى، دېرىزە تۆۋىدىن ئۆزۈلمەي ئۆتۈپ تۇرىدىغان، ئاۋاز پەسەيتكۈچسى ئېلىۋېتىلگەن موتسىكلىتلارنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازى، شۇنىڭدەك سەيلىگاھتىن كېلىپ تۇرىدىغان سىمسىز رادىئونىڭ ئاۋازىمۇ كېلىپ تۇراتتى. مەن پۈتكۈل ئۇمىدىمنى كۆزگە

---

① نېئاندېر ــ قەدىمكى تاش قورال دەۋرىنىڭ دەسلەپكى ۋە ئوتتۇرا مەزگىللىرىدە ياشىغان ئادەملەر.

بىغىشلايتتىم. ئەمما مەن كۆل بويىدىكى بۇ گۈزەل داچا رايونىدىن، ئادەتتە، سوغۇق چۈشۈپ، دالىنىمنى ئىكىكى مەشىمۇ ئىسىتالمايدىغان چاغدا ئايرىلاتتىم.

خوش، فىكا قانداق ئادەم، ئۇ نېمە ئىش قىلىدۇ؟

ياز كۈنلىرى، فىكا كۆل بويىدىكى سۇ ئۈزۈش مەيدانىنىڭ تەرتىبىنى ساقلاشقا مەسئۇل بولاتتى، يەنە تېخى دەريا ياقىسىدىن چوڭ بولىنىڭ نېرىقى تەرىپىگىچە بولغان ئارىلىقتىكى ئورمانىنى باشقۇرۇش ئىشىنىمۇ ئۆزى پىداكارلىق قىلىپ قوشۇمچە ئۇستىگە ئالغان. ئەمەلىيەتتە، ئۇ ئۇلار پولىكارپوۋىچ ئىسىملىك ئورمان مۇھاپىزەتچىسى بار ئىدى، ئۇ ئاغرىقچان ئادەم ئىدى، ئۇنىڭ قانچە ياشقا كىرگەنلىكىنى ھېچكىم دەپ بېرەلمەيتتى. ياز كىرسىلا، ئۇ ئۇچىسىدىكى پەشمىتىنى سېلىۋېتىپ، پىشانىسىگە بەلگە تاقالغان شەپكىسىنى ئېلىۋېتىپ، بىر قۇر پاسكىنا ئىشتان-چاپانىنى كىيىپ، ئالدىغا پەشتاما تارتاتتى-دە، خۇددى مەشچى، ياغاچچى ياكى سىرچىغا ئوخشاپ قالاتتى. قىسقىسى، ئۇ قوشۇمچە تاپاۋەت بولىسلا ئۆزىنى ئاتىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ ئىشىنى يېرىك، لېكىن تېز ئىشلەيتتى، ھەر كۈنى ئاخشىمى سائەت يەتتە بولا-بولمايلا، ئۇنىڭ بىر توپ بىكارچىلار بىلەن بىللە، تاقبلىش ئالدىدا تۇرغان قاۋاقخانىغا كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگىلى بولاتتى. فىكا بۇ ئورمان مۇھاپىزەتچىسىنى بەختسىز، كېسەلچان ئادەم دەپ قارايتتى، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتاتتى. فىكانىڭ كۆڭلى بەك ياخشى بولۇپ، ھېچكىمگە ياردەمنى ئايمايتتى.

فىكا داچا رايونىغا بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرىلا كەل-

گەندى. ئۇ بىر تۇغقىنىنىڭكىدە تۇرۇپ، بۇ ئۆيدىكى موماينىڭ ئۆيى-ئىشلىرىنى قىلىشىپ بېرەتتى. بىراق، ئۇنىڭ تەكتىنى سۇرۇشتۇرگەندە، ئۇ لېنىنگرادلىق ئىدى. دولىسى كەڭ، كۆچىتۇڭگۇر، مۇشتى بازغانىدەك قىكا قىرىق تۆت ياشقا كىرىپ قالغان بولسىمۇ، چوڭ باللارغا ئوخشاپ كېتەتتى، قىلىقى بولسا خۇددى بوۋاق باللارنىڭكىگە ئوخشايتتى. يېشى ئۇنىڭغا ئازراقمۇ تەسىر كۆرسىتەلمەيتتى، شۇڭا كۆپچىلىك ئۇنىڭ تولۇق ئىسىم-فامىلىسىنىمۇ، ئۇنىڭ قېدور دېگەن ئىسمىنىمۇ ئاتىمايى، ئۇنىڭ قىكا دېگەن كىچىك ئېتىنى ئاتايتتى. لېنىنگراد مۇھاسىرىدە قالغان چاغىدا، بىر بومبا دەل ئۇلارنىڭ ئۆيى بار بىناغا چۈشۈپ، بىنانى كۆكۈم-تالقان قىلىۋېتىدۇ، ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆلىدۇ، يۆگەككە ئوراپ، باللار ھارۋىسىغا سېلىنغان بۇ بىر ياشلىق بوۋاق بالا بولسا بومبىنىڭ تەسىرىدىن ھارۋا بىلەن بىللىلا ئۇچىنچى قەۋەتنىڭ دېرىزىسىدىن قاڭقىپ چىقىپ كېتىدۇ.

كېيىن بىراۋ بۇ ئىشنى سوراپ قالسىلا، ئۇ ئۆزىنىڭ قانداق قىلىپ ھايات قالغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەتتى:

— بۇ ناھايىتى ئاددىي ئىش. ھارۋا قاڭقىپ چىقتى-دە، ھارۋىنىڭ پۈتى سەكرەپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن... — ئۇ بۇ سۆزنى سوزۇپ ئېيتتى، — قورۇغا چۈشتى.

لېنىنگراد مۇھاسىرىدىكى مەزگىلىدە، نۇرغۇن مۆجىزىلەر بارلىققا كەلدى، شۇڭا قىكا ھەققىدىكى بۇ ۋەقەغىمۇ ئىشەنگىلى بولاتتى. قىسقىسى، قىكا قىل ئۈستىدە ھايات قالغانىدى.

شۇنىڭ بىلەن خەلقلەر بۇ بوۋاقنى تېپىۋېلىپ بېقىۋالدۇ، ئاندىن يەنە دارىلئېتامغا بېرىدۇ. لېكىن، پارتىلاش زەربىسىدىن ئېغىر

سلكىنىپ يارىلانغانلىقتىن، كېيىن فىكا مېيىپلار دوختۇرخانىسىدا خېلى ئۇزاق يېتىپ داۋالىنىدۇ. بىر قېتىم ئۇنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، بۇ يەرگە كېلىشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ تېنىنىڭ سول تەرىپى پالەچ بولۇپ قالغانىكەن، قولى تۇتماس، پۇتى باسماس بولۇپ قالغانىكەن. لېكىن داچا رايونىغا كېلىپ، جىسمانىي ئەمگەك قىلغاندىن كېيىن، تېزلا ساقىيىپ كېتىپتۇ. ئۇ يەنە گىمناستىكا ئويناپدىكەن.

لېكىن، فىكانىڭ يارىسى تولۇق ساقىيىپ كەتمىگەنىدى — پۇتى يەنىلا توكۇر ئىدى، بەزىدە بىر قولى خۇددى قامچىدەك ساڭگىلاپ قالاتتى، بەزىدە گەپ قىلسا بىرئاز كېكەچىلەيتتى... بىراق، ئومۇمەن ئېيتقاندا، ئۇ مەزمۇت ئەزىمەت ئىدى. ئۇ مېيىپ بولغاچقا، نەپەقە ئېلىپ تۇراتتى، ياز كەلسىلا ئۇمۇ "سۇ ئۇزۇش مەيدانىنىڭ خىزمەتچىسى" سۈپىتى بىلەن ئاز-تولا پۇلمۇ تاپاتتى، — بۇنداق ئاۋارىچىلىكى كۆپ ئىشنى قىلىشقا، كۆپىنچە، ئادەم تېپىلمايتتى.

— سەن بىلەن بىر قول توتۇشسام، — دەپ تەكلىپ بەردى ئۇ ماڭا.

— ھوي، ئۇنداق قىلما، — دېدىم مەن قولۇمنى كەينىمگە يوشۇرۇپ، قولۇمنى بەرمەسلىكىمدىكى سەۋەب، بۇرۇن بىر قېتىم قولۇمنى سەققىنىدا، بەك ئاغرىپ كەتكىنىدىن، "ۋايجان!" دەپ توۋلاپ، يەرگە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالغانىدىم.

بىز قانداق تونۇشۇپ قالدۇق، كېيىن يەنە قانداق قىلىپ قەدىر-ئاس دوست بولۇشۇپ قالدۇق؟ بىر قېتىم فىكا مېنى ئىزدەپ كېلىپ، ئوقۇغۇدەك بىرنەرسە بولسا بەرسىڭىز دەپ سورىدى، مەن ئۇنىڭغا بىر دۆۋە ژۇرنال بەردىم. ئۇ ژۇرناللارنى قايتۇرۇپ بېرىدىغان چاغدا، ماڭا بىرمۇنچە سوئاللارنى قويدى.

فىكا بىلەن سۆزلەشكەندە ناھايىتى ئەستايىدىل بولۇش كېرەك ئىدى، ئۇنىڭ ھېلىقى "ئۇششاق سوئاللىرى"غا جاۋاب بېرىشتىمۇ شۇنداق قىلىش كېرەك ئىدى. ئۇ يالغان سۆزنى دەرھاللا سېزىۋالاتتى ـ دە، ئاچچىقلاپ كېتەتتى، يەنە كېلىپ ئاغزىدىن ھەر خىل گەپلەر چىقاتتى.

ئەتىگەندە، مەن ھەمىشە كۆل بويىدا سەيلى قىلاتتىم. فىكا سۇ ئۇزۇش مەيدانىنى تازىلاپ بولغاندىن كېيىن، بىر ياغاچ سانـدۇق بىلەن بىر بېنزىن تۇڭكىسى ئارىلىقىدا ئۇ ياق ـ بۇ ياققا مېڭىپ مېنى ساقلايتتى. ياغاچ سانـدۇق بىلەن بېنزىن تۇڭكىسى سۇ ئۈزۈش مەيدانىنىڭ چېتىدىكى ماشىنا يولىنىڭ ياقىسىدا تۇراتتى. بېنزىن تۇڭكىسىنىڭ 50 مېتىرچە نېرىسىدىكى ياغاچ سانـدۇق فىكا "جابـدۇق" لىرىنى قويىدىغان جاي ئىدى، ئۇنىڭ ئىچىدە سۈپۈرگە، گۈرجەك ۋە ئۇنىڭ ھېلىقى ئاتالمىش "كاۋاپ زىقى" ـــ ئۈچى ئۈچـلۈق ھاسا بار ئىدى، تازىلىق قىلغاندا، فىكا قەغەز پارچىسى، سۈلياۋ خالتا ۋە باشقا تۇرلۇك كېرەكسىز نەرسىلەرنى ئەنە شۇ ھاسىغا سانـجىپ تېرىۋالاتتى. بۇ نەرسىلەر ھېلىقى پەرۋاسىز ئادەملەر ـــ سەگىدەشكە كەلگەنلەر، بېلىق تۇتقۇچىلار، سەيلىچىلەر تاشلىۋەتكەن نەرسىلەر ئىدى. تۇڭ ئەخلەت بىلەن تولغاندىن كېيىن، فىكا ئوت يېقىپ كۆيدۈرەتتى، ئەخلەتنىڭ ھەممىسى كۆيـۈپ بولـغۇچە كەتـمەي، سەۋرلىك بىلەن كۈتەتتى. فىكا ئۆز خىزمىتىنى ئىخلاس بىلەن ئىشلەيتتى. شۇڭا، ھەر كۈنى ئەتىگەندە، كۆل بويىدىكى سۇ ئۈزۈش مەيدانى ھەمىشە پاك ـ پاكىز تۇراتتى. ئەلۋەتتە، ئاخشىمى بولسىلا سۇ ئۈزۈش مەيدانى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئورمانلىق كۆرگۈسىز بولۇپ كېتەتتى، كېچىسى بولسا ـــ بۇ يەردە خۇددى كۈن پاتمىغان-

دەك، كېچمۇ يورۇق بولاتتى ــ بۇ ئەتراپ يەنىلا ئەخلەت بىلەن تولاتتى. بىراق بۇ ئەخلەتلەرنى باشقا بىلىق توتقۇچىلار تاشلايتتى، بۇ ئادەملەر ئەخلەت تاشلاشقا ئۇستا ئىدى. ئۇچىسغا غەلىتە رېزىنكە چاپان، رېزىنكە ئۆتۈك كىيۋالغان بۇ كىشىلەر كۆلدە بېلىق يوقـ لۇقىنى بىلىپ تۇرۇپ، كېچىلەپ بۇ يەرگە كېلىشەتتى...يەنە كېلىپ دەرھاللا گۈلخان ياقاتتى، شۇڭا ئۇلار ئەتراپتىكى ئۇزۇن بەندىگـ لەرنى قويماي بۇزاتتى، ياكى بولمىسا دەرەخ شاخلىرىنى كېسىپ قالايتتى. ئۇلار تەبىئەتنىڭ قوينىدا يەپ ـ ئىچىشنى، پاراڭ سوقۇشنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇلار يەپ ـ ئىچىشكە بېرىلىپ كەتكەچكە، شۇنىچە يىراق جايدىن بۇ يەرگە نېمە قىلغىلى كەلگەنلىكىنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتى. ئۇلارنىڭ بۇ ئۇششاق بىلىقلارنى تۇتۇشقا كەتكەن پۇلىغا ئالتۇندىن ياسالغان يوغان بىلىق كېلەتتى. ئەمما ئۇلار بۇنداق قىلماي، ھە دەپ كۆل ياقىسغا چاپاتتى، كېلىپ بولغۇچە نەچچە يەردە پويىز ئالمىشاتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن قىستا ـ قىستاڭ ئاپتوموبىلدا چايقىلىپ يەنە توپتوغرا بىر سائەت يول ماڭاتتى، ئۇلار بۇنىڭغا پەرۋا قىلمىچۇ كاشكى...

فىكا ھەمىشە كۆل بويىدا ماڭا يولۇقۇپ قالسلا، ھېلىقى "ئۇششاق سوئاللىرى"نى قوياتتى. بۇ سوئاللار ئۇششاق بولغىنى بىلەن، چېتىلىدىغان دائىرىسى بەك كەڭ بولۇپ، بەزىدە جاۋاب بېرىش ھەقىقەتەن تەسكە چۈشەتتى.

لېكىن بەزىدە فىكا ئۆزىنى مەندىن قاچۇرۇپلا يۈرەتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭ كۆڭلى بېرىم ئىكەنلىكى ــ بىر كىم ئۇنى بىر ئازەك قىلغاندۇ! ــ بىلىنىپ تۇراتتى، ياكى بولمىسا كىيىمى يىرتىلغان،

قاپاقلىرى كۆكەرگەن بولاتتى.

بىر كۈنى، ئۇ مەن تەرەپكە قاراپ كەلدى، ئەلپازدىن يېڭىلا بىراۋ بىلەن سوقۇشقاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ دۈدۈقلاپ تۇرۇپ مەندىن سورىدى:

— قەدىمكى زاماندا ئۆتكۈردە ياشايدىغان ھېلىقى ياۋا ئادەملەرنىڭ ئىسمى نېمىدى؟ نې...نې...

ئۇ كۆزىنى چىمچقلىتىپ ئويلاپ تۇرۇپ قالدى.

— نې-ئاندېر-لار...

— دۈرۈس، دۈرۈس! — دېدى ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ، — سەن بۈندىن نې...لار كەنتىنىڭ خارابىسىنى كۆرگەنمۇ؟

نېئاندېرلار دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى ئۇ بىلەتتى، ئەمما بۇ سۆزنىڭ قانداق ئېيتىلىدىغانلىقىنى ھامان ئېسىدە تۇتالمايتتى. مەن ئۇنىڭغا نەچچە يۈز قېتىم بىر ھەرپ-بىر ھەرپتىن ئۆگەتتىم، بۇنىڭ ھەممىسى كارغا كەلمىدى، ئۇ زادىلا ئېسىدە تۇتالمىدى. ئەمما ئۇ بۇ سۆزنىڭ "ياۋا ئادەم"، "ۋەھشى ئادەم" دېگەن مەنىنى بېرىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلەتتى.

— فىكا، مەن بۈندىن قەدىمكى ئادەملەر كەنتىنىڭ خارابىسىنى نەدە يۇرۇپ كۆرەتتىم؟

ئۇ مېنىڭ پېشىمنى تۇتۇپ (مەن قولۇمنى ئاللىقاچان كەينىمگە قىلىۋالغانىدىم)، مېنى ئېلىپ ماڭدى. بىز چوڭ-چوڭ قەدەم تاشلاپ، ھەتتا يۈگۈرۈپ دېگۈدەك مېڭىپ، سۇ ئۈزۈش مەيدانىنىڭ ياقىسىغا كەلدۇق، بۇ يەردىن كۆل بويىنى بويلاپ ئۇدۇل ماڭدۇق، بۇ يەر ساپلا ئورمانلىقتىكى ئازادە بوش جايلار ئىدى. فىكا مېنى ياۋا ئەتىرگۈل قاپلاپ كەتكەن بىر جايغا باشلاپ كەلدى،

ياۋا ئەتىرگۈلىنىڭ خۇش ھىدى دىماقىغا گۈپۈلدەپ ئۇرۇلۇپ تۇراتتى.

بۇ يەردە سۇ قۇيۇپ ئۆچۈرۈۋېتىلگەن گۈلخان قالدۇقى تۇراتتى. تولۇق ئۆچۈپ بولمىغان چۈچۈلىلاردىن ئىس تۈتەپ تۇراتتى. ئەتراپتا ساپلا تاماكا قالدۇقى، كونسېرۋا قۇتىسى، چېقىق بوتۇلكا، يەپ ئىشىپ قالغان نەرسىلەر، شۇنىڭدەك ئۇزۇن بەندىكىلەردىن چىقىرىۋېلىنغان ياغاچ، يىرتىق گىزىت ۋە ژۇرنال ۋاراقلىرى چېچىلىپ ياتاتتى. ئۇ يەردە غاجاپ تاشلىۋېتىلگەن ناھايىتى يوغان بىر پارچە سۆڭەك ئادەمنىڭ دېققىتىنى ھەممىدىن بەكرەك ئۆزىگە تارتاتتى.

— مەن كىچىك بىر سوئال قويايى!...بۇ قانداق ھايۋانىنىڭ سۆڭىكى؟ — جەددىي يوسۇندا سورىدى فىكا.

مەن بىر تال پاقالچاق سۆڭىكىنى قولۇمغا ئېلىپ، ئۆرۈپ-چۆرۈپ كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن، مۇرەمنى چىقىرىپ بىلەلمىگەندىكمىنى بىلدۇردۇم! دىنازاۋۇرنىڭ سۆڭىكى بولمىسۇن يەنە؟

— خوش، بىز قانداق دەۋردە ياشاۋاتىمىز: تاش قورال دەۋرىدىمۇ، ياكى ئالەمنى بىلىش دەۋرىدىمۇ؟...

— بۇنى دەمەسەن، فىكا، بۇ ھەربىر ئادەمنىڭ ئۆزىگە باغلىق، ئۇنىڭ قانداق دەۋردە ياشاشنى خالايدىغانلىقىغا باغلىق، — دەپ جاۋاب بەردىم مەن مۇرەسىە قىلىش تەلەپپۇزىدا، — سەن ھېلىقى نېئاندېرلىرنىڭنى نەگە يولغا سېلىۋەتتىڭ؟

ئۇ مۇجمەللا دۇدۇقلىدى:

— ھەممىسى تىكىۋەتتى، بۇ لەنىتى ئەبلەخلەر!...مەن ئۇلارغا قانداقمۇ يېتىشەلەيتتىم؟...بىراق، بەربىر مەن ئۇلارنىڭ بىرىنى

"قۇچاقلىۋالدىم"، يەنە بىرىنىڭ قولىنى تۇتتۇم.

يەنە بىر قېتىم مەن فىكاغا يولۇققان چېغىمدا، ئۇ يىغلىۋەتكىلى تاس قالدى.

— نېمە بولدۇڭ، فىكا؟

— تۇڭنى ئېلىپ كېتىپتۇ، ئەنە، كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرىدۇ...

مەن قولۇمنى پىشانەمگە قويۇپ سايە قىلىپ تۇرۇپ قارىدىم، راست، كۆلنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا تۇڭنىڭ يېرىمى چىقىپ تۇرۇپتۇ.

— ئېھتىمال، بىرئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇنى دولقۇن ئۇرۇپ قىرغاققا چىقىرىپ قويار؟

— ئەمدى ئۇ ئۇرۇلۇپ قىرغاققا چىقالمايدۇ! چۈنكى كىشىلەر "لەگگەر" تاشلىغان!...

— بۇنى كىم قىلغاندۇ؟

— كىم قىلاتتى، ھېلىقى ئەبلەخلەر بولمايچۇ...ئۇلار مېنىڭدىن ئۆچ ئالماقچى...بىراق ھېچ ۋەقەسى يوق، مەن ئۇلارغا ئۆزەمنى تونۇتۇپ قويمەن، — دەپ پوپۇزا قىلدى ئۇ...

بەزىدە، فىكا موتسكلىست مىنگۈچىلەر بىلەن تۇتۇشۇپ قالاتتى. ئۇلار بەش-ئالتىسى بىر توپ بولۇۋېلىپ، قۇلاق-مېڭىنى يېگۈدەك گۇركىرىتىپ، پىيادىلار يولىدا ئۇ ياق-بۇ ياققا چېپىشىپ يۈرەتتى. بۇ كىچىك يولدا ھەمىشە ئۇششاق بالىلار يۈگۈرۈشۈپ ئويناياتتى، قېرىلارمۇ ھەمىشە ئاخشاملىرى بۇ يەردە ئايلىنىپ يۈرەتتى. بۇ كىچىك يولنىڭ بېشىدا چوڭ يولمۇ، مەخسۇس موتسكلىست، ۋېلىسىپىتلار ئۇچۇن ياسالغان ئاسفالت يولنىڭ بارلىقى ئېنىق تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەممىلا يەرگە يول بەلگىلىرى ئورنىتىلغان بولسىمۇ،

بۇ يىگىتلەر ئەتەي مۇشۇ كىچىك يولدا سائىتىگە يۈز كىلومېتر تېز-لىك بىلەن ئۇچقاندەك چېپىشاتاتتى. بۇ يەردە كېتىۋاتقان ئادەملەر ئالمان-تالمان ئۆزىنى چەتكە ئالاتتى-دە، ئۇلارنىڭ كەينىدىن تىللاپ قالاتتى، ئەمما ئۇلار تازا قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كېتەتتى!

فىكا ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر ھاڭباقتى بالىنىڭ موتسكلىتنى تۈتۈپ قالدى ۋە ئۇنىڭ قۇلقىنى سوزۇپ تۇرۇپ تازا ئەيىبلىدى. نەتىجىدە، بالىنىڭ دادىسى كۆل ياقىسىغا كېلىپ، ھەرقانچە چۇشەدۇرسىمۇ قۇلاق سالماي، توختىماي تىللاپ كەتتى ۋە مەن ئۇنى ئەرز قىلىمەن دەپ دوق قىلدى...

فىكا رايون مەركىزىگە چاقىرتىلىپ تەنقىدلەندى، كېيىن ھېلىقى بېنزىن تۆكۈنىڭ ئورنىغا ئەخلەت تۆكىدىغان ياغاچ سانىدۇققا ئىگە بولدى. فىكا خۇشاللىقىدىن يايراپ كەتتى، ھەتتا شۇ خۇشاللىقىدا بىر يېڭى كۆڭلەك ئېلىپ كىيدى.

لېكىن ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەنىدە، ئۇنىڭ رەڭگىرويى ئۆچكەندى، ئۇ بىر تاغارنى يۇدۇۋالغان ھالدا، سالاملىشىنمۇ خالىماي كېتىۋاتاتتى.

— نېمە بولدۇڭ، فىكا؟ — دەپ توختاتتىم مەن ئۇنى.

ئۇ ئۆشنىسىدىكى تاغارنى يەرگە تاشلىدى-دە، ئىچىدىن قېتىپ كەتكەن، ئۈستىگە ئەپيۇن ئۇرۇقى سېپىلىگەن كىچىك بىر بولكىنى چىقاردى، ئارقىدىنلا يەنە پارچە-پارچە قارا ۋە ئاق بولكىلارنى چىقاردى، ئەڭ ئاخىردا پۈتۈن بىر قارا بولكىنى چىقاردى.

— قارا، بۇلارنى ئورمانلىقتىكى بوش جايدىن تېرىپ كەلدىم!... — دېدى ئۇ يىغلامسىراپ تۇرۇپ، — بولكىنمۇ تاشلىۋەتكەن بارمۇ!...ئۇلارغا مۇھاسىرىدە قالغان چاغدىكى قىينىچىلىقنىڭ تەمىنى

بىر تېتىتىپ قويۇش كېرەك!...بۇ مۇتتەھەملەر قەيەردىن كەلگەندۇ؟... قەيەردىن؟... ــ ئۇ ئەنە شۇنداق قەھرى ـ غەزەپ بىلەن ئالدىمغا كەلدى.

ئاشلىقنى بۇنداق زايا قىلىدىغان ۋەھشىيلىككە قارشى قانداق كۈرەش قىلىش كېرەكلىكىنى ئۆزەممۇ بىلمەيتتىم.

ــ كىشىلەر ئانچە ـ مۇنچە ھاللىنىپ قالدى، ئاچارچىلىقتا قالغانلار، تىلەمچىلەر تۇگىدى، ــ دېدىم مەن گەپنى چۈشىنىشلىك قىلىپ ئېيتىشقا تىرىشىپ، فىكانىڭ ئاچچىقىنى بېسىش مەقسىتىدە. ــ بۇنىڭغا نېمە ئامال بار؟ بۇ ھەقتە گېزىتلارغا نۇرغۇن ماقالىلەر بېسىلدى!...

مېنىڭ گېپىم تۇگىمەيلا ئۇ مېنىڭ گېپىمنى ئۈزۈۋەتتى:

ــ ھامماچام ماريە پېتروۋنا: "بۇرۇن مومالىڭ تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن، داستىخانغا چېچىلىپ قالغان بولكا ئۈۋاقلىرىنى تېرىپ ئاغزىغا سالاتتى، ئۇلار ئۇ چاغدا كەمبەغەل بولمىسمۇ شۇنداق ئىدى،" دېگەنىدى.

ــ ئۇلارنىڭ بولكىسى ھازىرقىغا ئوخشمايتتى، ــ دېدىم مەن فىكانى يەنە بىر قېتىم خاتىرجەملەندۇرۇپ.

ــ قانداق ئوخشمايدۇ؟

ــ ئۇ دېگەن دېھقانلارنىڭ بولكىسى، قول بىلەن پىشۇرۇلغان، نۇرغۇن جاپا ـ مۇشەققەتلەر بىلەن كەلگەن...

ــ ھازىرقىسىچۇ؟

ــ ھازىرقىسى؟ ــ بۇ ھەقتە ئويلىنىۋېلىشىم كېرەك ئىدى. ــ ھازىرقى بولكا ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى تۇسىنى يوقاتقان، ھازىر بولكا "تاۋار"غا ئايلانغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، بولكىغا بولغان مۇئامىلىمۇ باشقىچە بولۇۋاتىدۇ، ــ دېدىم مەن.

ـــ نېمە، ھازىرقى بولكىلار تۆمۈردىن پىشۇرۇلىدىغان بوپتۇمۇ؟

ـــ ماشىندا پىشۇرۇلىدىغان بولۇپ قالدى! ھەممىسى تۆمۈر ئەسۋابلاردا ئىشلىنىۋاتىدۇ، تېرىش، يېغىش ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى ماشىنا بىلەن بولۇۋاتىدۇ، ئادەمنىڭ قولى تەگمەيدۇ دېسەمۇ بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇگۈنكى كۈندە ئادەملەرمۇ ئۆزگىرىپ كەتتى، بۇرۇنقى قىدەك غەم-قايغۇدا بولمايدىغان بولدى.

فىكا مېنىڭ چاقچاق قىلىۋاتقانلىقىم ياكى راست گەپ قىلىۋاتقانلىقىمنى بىلەلمەي، تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. ئاخىردا تاغىرىنى ئۆشنىسىگە تاشلىدى-دە، كەينىگە قارىماي قويماي كېتىپ قالدى...

فىكا بەزىدە ھاراقكەشلەر بىلەنمۇ جاڭجاللىشىپ قالاتتى. بۇ ئەبلەخلەر ھەر كۈنى كەچتە قاۋاقخانىدىن چىقىۋاتقىنىدا كېيىن، سۇ ئۈزۈش مەيدانىغا ۋە ئورمانلىقتىكى بوشلۇققا توپلىشاتتى. بىر قېتىم فىكا كۆل بويىدا ئارقامدىن كېلىپ قالدى، ئۇنىڭ پۇتۇن ئەزايى تىترەپ، ئاغزى گەپكىمۇ كەلمەي قالغانىدى...

ـــ نېمە بولدۇڭ، فىكا؟...

ـــ بۇ نې-نې-لار نېمە ئۇچۇن...

ـــ نېئاندېرلار...

ـــ بۇ نې...لار نېمە ئۇچۇن سۇ ئۈزۈش مەيدانىغا بوتۇلكا تاشلايدۇ؟ نېمە ئۇچۇن دەرەخلىككە قويۇپ قويمايدۇ؟...سېۋەت كۆتۈرگەن بىر موماي ھەمىشە شۇ يەرگە بارىدۇ، سىز كۆرگەنمۇ؟...بوتۇلكىلارنى شو موماي ئېلىپ كېتەتتى...

يەنە بىر "كىچىك سوئال"!...لېكىن ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىش كېرەك ئىدى.

— بۇ نېمانداپرلار، قانداقلا بولمسۇن، بوتۇلكىلارنى دەرەخ-لىككە ئۇنداق يۇڭاشلىق بىلەن قويۇپ قويمايدۇ. ئۇنداق قىلسا پۇخا-دىن چىقامدۇ! ئۇلار بوتۇلكىلارنى تاشقا ياكى ئاسفالت يولغا ئۇرۇپ كۆكۈم-تالقان قىلۇەتمىگۈچە پۇخادىن چىقمايدۇ!...بوتۇل-كىلارنى دەرەخلىككە قويۇپ قويسۇن دەمسەن؟...بۇ نېمانداپرلارنىڭ بۇنىڭ بىلەن كارى يوق-دە!

— ئەمما، ھېلىقى مومايچۇ؟...بۇ نېمە...لار بۇ مومايىنى بىلەمدۇ؟

— ئەلۋەتتە بىلىدۇ! بىراق، ئۇلار بۇ ئايالنى نەزەرگە ئال-مايدۇ! — مەن بۇ گەپنى قىلۇاتقاچ ئاچچىقلاپ قالدىم، ئەڭ ياخشىسى مەن بۇ يەردىن كېتىشىم كېرەك دېگەن ئويغا كەلدىم.

فىكا كەينىمدىن توۋلىغىلى تۇردى:

— ۋىجدان قېنى؟ ئۇلاردا ۋىجدان بارمۇ، يوق؟...ھېلىقى نېمە...لار...

فىكانىڭ كۈنى ھەققەتەن تەس ئىدى. بىر قېتىم ئۇ ئۇن-تىنسىز كېلىپ، بىزنىڭ ھويلىدىكى بەندىگە كېلىپ ئولتۇردى.

— بۇ ئىشنى مەن قىلمايمەن، ئانىسىنىڭ يېنىغا بارسۇن! — دېدى ئۇ.

— چاتاق چىقتىمۇ؟

— ئەخلەت سانىدۇقىنى بىراۋ ئېلىپ بېرىپ كۆيدۈرۈۋېتىپتۇ!...

— بۇ كىمنىڭ قىلغان ئىشىدۇ؟ — دېدىم مەن تەئەججۇپ بىلەن.

ئۇ پۇشۇلداپ ماڭا قاراپ ئولتۇراتتى.

ـــ ئويلاپ باقمىنا، سەن بولمىساڭ سۇ ئۇزۇش مەيدانى ۋە پۇتكۇل كۆل بويى قانداق بولۇپ كېتەر؟

ئۇ ئۇنچىقماي، ئويلاپ تۇرۇپ قالدى! بىرئاز ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ سۆزلىدى:

ـــ مەن بۇنى تەسەۋۋۇر قىلالايمەن! راست ئېيتىسەن قوشنام، توغرا ئېيتتىڭ...

ـــ بۇنىڭغا يەنە چىداشلىق بەرگىن، ـــ دېدىم مەن، ـــ ھازىر يەتتىنچى ئاي ئاخىرلىشىپ قالدى، ھەش-پەش دېگۈچە سەككىز-زىنچى ئاي كىرىدۇ. سەگىدەشكە كەلگەنلەر، ساياھەتچىلەر تەرەپ-تەرەپلەرگە كېتىشىدۇ. بېلىق تۇتقۇچىلارمۇ ئازىيىدۇ. ئۇ چاغدا ئارام تېپىپ قالسەن.

ئۇ شارتتىدە ئورنىدىن تۇردى.

ـــ خوپ، ئۇلار بىلەن يەنە بىر ئېلىشايلى، شۇنداق بولسۇن! مەن رايونغا بېرىپ، ئۇزۇن بەندىكىدىن بەشنى، بىر ئېغىرراق يېڭى تۇڭ ئېلىپ كېلەي...

ئارىدىن بىر كۈن ئۆتكەندە، ئۇ قايتىپ كەلدى، ـــ چوڭ يۈك ئاپتوموبىلدا قايتىپ كەلدى. رايوندىن فىكاغا تازا مېھر-شەپقەت قىلىپ، مەرمەر تاشتىن ياسالغان، يېرىم تونىنا ئېغىرلىقتىكى بىر ئەخلەت ساندۇقى بېرىپتۇ...ئاستى بىر پارچە، ئەتراپى تۆت پارچە تاشتاختىدىن قىلىنغان بۇ ساندۇقنى چۈۋۈشقا بولىدىكەن. فىكا ئىشچىلارنىڭ بۇ ساندۇقنى قۇراشتۇرۇشىغا قىزغىن ياردەملىشىپتۇ، ئاستى-ئۈستىگە قادىمىخ سېلىپ مخلاپ، مەزمۇت قىلىپتۇ.

پۇتكۇل داچا رايونىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى كېلىپ بۇ غەلىتە

ئوقەتنى كۆردى. مەرمەر تاشتىن ياسالغان بۇ ئەخلەت ساندۇقى ھەقىقەتەن ناھايىتى كۆركەم ئىدى، بىراق كۆپچىلىك: مۇبادا ماروۋزنا ئىستاكانى ياكى كونسېرۋا قۇتىسىغا ئوخشاش نەرسىلەرنى بۇنىڭغا تاشلاشقا ھېچكىم جۈرئەت قىلالمىسا، ئۇ بۇ يەردە بىكار تۇرۇپ قالمامدۇ؟ دەپ ئەندىشە قىلىشتى.

ــ بىكار قالمايدۇ! ــ دېدى ماشىرەڭ سۇ تورسۇكى كېيگەن بىر يىگىت ئادەملەر توپىنىڭ ئارقىسىدىن ئوتتۇرىغا چىقىپ. ئۇ "خوش، ئەمسە" دېگىنىچە، پۇتىسى ئېچىلىپ بولمىغان پۇتا بوتۇلىكىسىنى مەرمەر سانduققا ئىككى قوللاپ تۇتۇپ تۇرۇپ ئېتىۋىدى، ئەينەك پارچىلىرى خۇددى ئوت ئۇچقۇنىدەك ئۇچتى.

ئەتراپتا قاراپ تۇرغانلار چاۋاك چېلىشىپ كەتتى، بىرمۇنچە ئادەملەر، ئەسقاتتى، ئەسقاتتى!...دەپ ۋارقىراشتى.

فىكامۇ ھۇزۇرلىنىپ مىيقىدا كۈلۈپ قويدى.

ئەمدىلىكتە بولسا فىكانىڭ ھېچ ئادەم قالمىغان كۆل بويىدا ئولتۇرغانلىقىنى، ئەتراپىغا قۇشلارنىڭ ئولىشىۋالغانلىقىنى كۆرىسز. بۇ قۇشلار ئۇنىڭ ئۆزلىرىگە چېقىلمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. سەگدەشكە كەلگەنلەر ۋە سايراھەتچىلەر كېتىشى بىلەنلا، كۆل بويى تىنچلىنىپ قالاتتى، كۆلنىڭ نېرىقى قىرغىقىدىكى ياۋا ئۆردەكلەر ھەمىشە بۇ تەرەپكە قاراپ تىزىلىشىپ ئۆزۈپ كېلەتتى. بەزىدە ئۇلار يۈزلەپ-يۈزلەپ توپ بولۇشاتتى. فىكا بېلىق تۇتقۇچلار تاشلاپ كەتكەن بولكىلارنى ئۇلارغا تاشلاپ بېرەتتى. بۇ ئۆردەكلەر ئادەملەرگە ئىشىنەتتى، ئۇلار ھەتتا ئادەمنىڭ قولىدىن يەتكۈدەك جايلارغىچە ئۆزۈپ كېلىشەتتى.

ئۇنىڭدىن كېيىن، قىزىل تۇمشۇقلۇق چايكىلارمۇ تەرەپ-تەرەپ-تىن بۇ ئۆردەكسلەر بار جايغا كېلىپ، ئۇزاققىچە ئۇلارنىڭ ئۈستىدە ئايلىنىپ ئۇچۇپ يۈرەتتى. ھەتتا قارغىلارمۇ فىكانىڭ مىجەزىنى بىلىۋېلىپ، ئۇچۇپ كېلەتتى.

بۇ قىزىل تۇمشۇقلۇق چايكىلار فىكا تاشلاپ بەرگەن بولكا پارچە-لىرىنى شۇڭغۇپ چۈشۈپ تۇتۇپ يەيتتى، ياكى بولمىسا داڭقىتپ تۇرۇپ قالغان ئۆردەكلەرنىڭ ئاغزىدىكىنى تارتىۋالاتتى. قارغىلار بولسا ھامان ناھايىتى ئېھتىيات قىلاتتى. ئۇلار فىكانىڭ ئەتراپىغا ئولىشۋالاتتى، بىراق ئانچە يېقىن كەلمەي، ئۆزىنىڭ ئانچە قولاش-مايدىغان بەنجىسى بىلەن سەكرەپ، تاشلاپ بەرگەن نەرسىنى تېرىپ يېيىش بىلەن قانائەتلىنەتتى، ئۇنىڭدىن ئارتۇق نەرسە تاما قىلمايتتى.

چۆلدەرەپ قالغان كۆل بويىدا ئەتراپىدىكى بىر توپ قۇشلار بىلەن بىرەر ئىش ئۇستىدە گەپلىشۋاتقانىدەك بولۇپ يەككە-يېگانە ئولتۇرغان بىر ئادەمنىڭ قارىسىغا قاراپ ئادەم ھەيران قالدۇ.

كۈن بارغانسېرى قىسقىرىماقتا. كېيىن تاڭ ئاتىدىغان، بالدۇر كەچ كىرىدىغان بولدى. ئاخشاملىقى ئادەمنى قىزدۇرىدىغان قۇياش كۆزدىن غايىب بولدى، كۆل بويىدا سۇ ئۈزىدىغانلار ۋە سايازلىقتا توپ ئويناىدىغان بالىلارنىمۇ كۆرگىلى بولمايدىغان بولدى.

مېنىڭمۇ شەھەرگە كۆچۈپ كىرىپ كېتىدىغان ۋاقتىم بولۇپ قالدى. مەن ئاخىرقى قېتىم ئەتىگەنلىك سەيلىگە كەلدىم.

كۆل بويىنى غېرىبلىق باسقاندى. كۆكۈش كۆل سۈيى تۇتۇق-لىشىپ قالغانىدى. بۇلۇتلار پەس ئۇزۇشەتتى. كۈز شامىلى قورۇلۇپ

قالغان ئاخىرقى دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى تۆكەتتى، غازاڭ بولغان يوپۇرماقلار قۇرۇپ قالغان ئوتلۇققا، چوڭ-كىچىك يولىلارغا تۆكۈلۈپ، ئادەم ماڭسا شاراقلايتتى.

مەيلى ئادەمدىن دېرەك قالمىغان كۆل بويى بولسۇن، ياكى هېلىقى كوچا-داچا رايونىدىن كۆل بويىغا بارىدىغان ئادەم قالمىغان كوچا بولسۇن، هەممىلا جاي چۆلدەرەپ قالغانىدى.

بىردىنلا، ئىكا دەرەخلىكتىن چىقىپ ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كەلدى.

— قوشنام، قوشنام! — ئۇ ئالاقزادە بولغان هالدا قولىنى پۇلاڭلىتىپ توۋلىدى، — ساندۇق، ساندۇقنى ئوغرىلاپ كېتىشىپتۇ!...

دەسلەپتە، ئۇنىڭ دېگىنى قانداق ساندۇق ئىكەنلىكىنى بىلەلمەگەنىدىم، ئىكا هاسىراپ-هۆمۈدەپ يۈگۈرۈپ كېلىپ، پېشىمغە ئېسىلغان چاغدىلا (بۇ چاغدا مەن ئىختىيارسىز هالدا قولۇمنى كەينىمگە قىلىۋالغانىدىم)، ئاندىن چۈشەندىم.

شۇنىڭ بىلەن بىز يەنە خۇددى ياز كۈنىدىكىدەك، يۈگۈرگىلى تۇردۇق.

سۇ ئۈزۈش مەيدانىغا كېلىپ ئەتراپىقا نەزەر سالىدىم...هېلىقى مەرمەر تاشتىن ياسالغان ئەخلەت ساندۇقى كۆرۈنمەيتتى.

— بۇنداق ئېغىر نەرسىنى قانداق ئېلىپ كەتكەنىدۇ؟ — ئىچىم ئاغرىپ ئىكاغا قارىدىم.

— ئېلىپ كېتىپتۇ، ئېلىپ كېتىپتۇ! — ئىكا ئەمدى ۋارقىرىماي زارلاندى، — باشاپ-پارچىلاپ ئېلىپ كېتىپتۇ!...

— پارچىلىغان تەقدىردىمۇ، مەرمەر تاشتاختا ئېغىر-دە، — دېدىم مەن بېشىمنى چايقاپ.

ـــ كىران بىلەن ئېلىپ كېتىپتۇ! ـــ دېدى فىكا ۋارقىراپ ۋە نەمخۇش قۇملۇقتىكى كەڭ ھەم چوڭقۇر ماشىنا ئىزىنى كۆرسىتىپ، ـــ مەرمەر تاشنى ئېلىپ كېتىپتۇ! نې...نې...لار، ـــ دەپ كېكەچلىدى.

ـــ نېئاندېرلار...

ـــ ھەي، ئەجەبمۇ دېيەلمەي قالمەن! ـــ فىكا مۇشتىنى يەنە بىر كەڭ، كۆچلۈك ئالقىنىغا قاتتىق ئۇردى...

چايكىلار سۇ ئۈستىدە ناله قىلىشماقتا. مغلىداپ كەتكەن ياۋا ئۆز-دەكلەر تىپتىنچ كۆل قولتۇقىغا ـــ بالىلار يېز كۈنلىرى دائىم چۆمۈ-لىدىغان جايغا توپلاشماقتا.

سۇ قۇشلىرى فىكانى كۈتمەكتە. ئۇلار فىكانىڭ بولكىسىدىن باشقا، فىكانىڭ خۇش كەيپلىك سۆزىگمۇ خۇشتار ئىدى.

(«سوۋېت ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ
1986 ـ يىللىق 3 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **رەقىپ ۋاھاپ**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **رېيىمجان**

ئىنتىلىش

يۇرى ۋاسلىيۇ

ئاپتورنى تونۇشتۇرۇش ياش يازغۇچى يۇرى ۋاسلىيۇ موسكۋا مال دوختۇرلۇق ئىنستىتۇتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، سىبىرىيىدە دۆلەت دېھقان-چىلىق مەيدانىغا خىزمەتكە تەقسىملەنگەن. ئاپتور «كەڭ زېمىنىدىكى قەدەم-لەر»، «رۇسانوۋنىڭ ئامىتى» قاتارلىق ئاساسلىق ئەسەرلەرنى يازغان. ئاپتورنىڭ ئىنتىلىش ـ ئىستەكلىرى ھەر خىل ياشلارنىڭ ئوبرازى يارىتىلغان «ئىنتىلىش» ناملىق ئەسىرى ئىلان قىلىنغاندىن كېيىن، سوۋېت ئوبزورچىلىرى-نىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن.

...ئەتراپتىكى ئېگىز ـ پەس تۇندىرانىڭ پەيدا بولغىنىغا قانچە ئۇزاق زامان بولغان بولسا، چوڭ قوڭغۇراقنىڭ ئۈچ پۈتلىۇق ياغاچ جازىسىغا ئېسىپ قويۇلغىنىغىمۇ شۇنچە ئۇزاق زامان بولغانىدى. تۇندىرانىڭ ئۇ قېتىمى توڭ تۇپراقلىق بەلباغ ئىدى.

چوڭ قوڭغۇراق ئاللىۋۇنلا شۇ يەرگە ئېسىپ قويۇلغاندى. ئۇ كەملەردە، بۇ يەردىكى پورتقا بىرەر ـ يېرىم كېمە ئاندا ـ ساندا كېلىپ قالاتتى، كېمە كەلگەندە چايكا بىلەن دېڭىز پاختىكى خىزمەتچىلىرى-شىپ قالغانلىرىڭ ئۇنىڭ كەينىدە ۋاقىلداياتتى. مىس قوڭغۇراق ئۇزاق يىللار داۋامىدا داتلىشىپ، ئالا ـ بۇلماچ بولۇپ كەتكەچكە، كۈچلۈك قۇيۇش نۇرىدىمۇ پارقىرىماس بولۇپ قالغانىدى. مىس قوڭغۇراق

كەڭ زېمىننىڭ چېتىگە ئادىشىپ قالغان كېمىلەر نىشانىنى توغرىلىۋالـ-سۇن، قويۇق تۇمانىدا تاشقا سوقۇلۇپ چۆكـۈپ كەتمىسۇن دەپ شۇ قوڭغۇراقنى قۇيدۇرغان ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنى خاتىرىلەش ئۈچۈنلا ئېسىپ قويۇلغاندەك قىلاتتى، ئۇلار ئەينى ۋاقىتتا مۇشۇ ئېغىر قوڭـ-غۇراقنى يۇدۇپ قىيا ئۈستىگە ئېلىپ چىققانىدى...

بىز بۇ مىس قوڭغۇراقنى ۋېنىسيا قۇربان بولغان كۈنى بىر قېتىملا چالغاندۇق.

1

ئايروپىلاننىڭ ئۈچۈش ۋاقتى ئۈچىنچى قېتىم كېچىكتۈرۈلدى.

ــ ماۋۇ نەسلىكنى قارا!! ــ دېدى پاۋېل رومكىسغا ھاراق قۇيۇۋېـ-تىپ، ــ ۋاقىتنى ۋە پۇلنى ئايىمىلار دېيىشكىنى شۇمۇ، بىراق مېنىڭ ھېچنېمىنى ئايىغۇم يوق، ئادەتتىكى پويىزغا چىقىپ، ۋاگونىنىڭ چېيىنى ئىچىشكە رازىمەن. بەس! بۇنىڭدىن كېيىن مېنى ئاۋىئاتـ-سىيە شىركىتىنىڭ ئايروپىلانىغا چىق دېيىشىپ باقسۇنچۇ.

ــ يوغان گەپ قىلغىنىڭ بىلەن، ئۇنداق قىلالمايسەن! ــ دېدى ئولېگ پەس ئاۋازدا.

ئايرودرومنىڭ رېستورانىدا ئىككى قەدىناس دوست بىر-بىرىگە ياندىشىپ ئولتۇراتتى. ئۇلار يەنە بىر سائەتتىن كېيىن ئايرىلاتتى. ئۇلار ئايرىلغاندىن كېيىن يەنە بىر كۆرۈشمىكى تەس ئىدى: ئۇلار-نىڭ بىرى دالا ئاپتوموبىلى بىلەن ناھايىتى يىراقتىكى تۈنىدراغا جايلاشقان مەھەللىگە باراتتى، يەنە بىرى ئايروپىلان بىلەن ئىچكى ئۆلكىگە ئۇچاتتى-دە، ئىككىنچى قايتىپ كەلمەيتتى ــ تەقدىر ئۇنىڭ

تۇرمۇشىنى شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغاندى.

ــ ھەي ئەخمەق، توي قىلغىلى باردىمەن دەۋاتىسەن تېخى، ــ دېدى ئولېگ رومكىنى كۆتۈرگەچ پەس ئاۋازدا، ــ لېكىن ئايروپىلان ئۇچىدىغان ۋاقىتنىڭ ئۇچىنچى قېتىم كېچىكتۈرۈلۈشىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەنمەپسەن. بۇنىڭ ئۆزى بىر بىشارەت. چۈكوتسكى سېنى ماڭغۇزمايدۇ، بىز ئايروپىلان بېلىتىنى يانداۋۇرۇۋېتىپ، ئاپتوموبىل بىلەن بارايلى، دانىنىيەگە...بىرەر باھانە ــ سەۋەب كۆرسىتىپ خەت يېزىۋەتسەكلا بولدى.

ــ مازلاشمىغىنا، ئولېگ، مېنىڭ كۆڭلۈم ئارامسىدا ئەمەس، سەن تېخى بۇنى ئاز دەپ، مېنى يەنە پاراكەندە قىلغىلى تۇردۇڭغۇ.

ــ بولدى ئەمسە، ئاغزىمنى يۇمۇۋالاي...

زالنىڭ بۇلۇڭىغا قويۇلغان ئاۋاز ساندۇقىدىن ناخشا چىقىۋاتاتتى، ئاڭلىتىلىدىغان ناخشىنى كىشىلەر ئۆز خاھىشى بويىچە تاللىۋالايتتى. ھەرقانداق ئادەم بەش كوپېك تاشلىسلا، ئۇنىڭدىن مېڭىش ئالدىدا بىر ئاڭلىۋالسام بولاتتى دەپ ئارزۇ قىلغان ناخشىلار ــ مۇھەببەت ۋە سەپەر ناخشىلىرى ياكى خوشلىشىش ۋە ئۇچرىشىش ناخشىلىرى چىقاتتى، كىشىلەر ئاۋاز ساندۇقىنىڭ ئالدىغا بېرىپ پۇلنى تاشلىسلا، قولىنى بېشىغا تىرەپ، ياپىپىشىل كارىلىيە قارىغايلىقىدىكى مەيىن شامالنىڭ يېقىملىق ئاۋازىدىن ھوزۇر ئالالايتتى. پاۋېل نېمە ئۈچۈن-دۇر بۇ يەردىكى ئايروپىلان كۆتۈش زالىنى بىلەن رېستوران روسىينىڭ باشقا جايلىرىدىكى كىشىلەر ئۇرۇق-تۇغقان، ئەل-ئاغىنىلىرىنى كۆتۈۋېلىشقا ياكى ئۇزىتىشقا چىقىقاندا ئايروپىلان كۆتىدىغان زالغا زادىلا ئوخشىمايدىكەن دەپ قالدى. ئۇنىڭ شۇنداق دەپ قارىشىغا مۇشۇ زالدىن ئايروپىلان ئۈچۈش-قونۇش مەيدانىغا چىقىدىغان ئىشىك

بىلەن ئۇنىڭ بىر مەزگىللىك تۇرمۇش مۇساپىسىنىڭ ئىپتىداسى ۋە ئىنتىهاسىنىڭ زىچ باغلانغانلىقى سەۋەب بولغاندى.

ئۇ بۇگۈن بۇ يەردىن ئايرىلاتتى، كېتەتتى، لېكىن ئۇ بۇ يەردىن ئايرىلغانلارنىڭ بىرىنچىسىمۇ، ئاخىرقىسىمۇ ئەمەس ئىدى. تاماق ئۈستىلىدىكى ئېگىز روملىقا سولىشىپ قالغان بىر تال سېرىنكۇل قويۇلغاندى، بۇ گۈلنى ئىچكى ئۆلكىلەرگە دەم ئېلىشقا بېرىپ، يۈرتىنى كۆرۈپ كەلگەن كىشىلەر ئۆزىنىڭ هېسسىياتلىرىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن بۇ يەرگە قالدۇرۇپ كەتكەندەك قىلاتتى. ئۇنىمۇ دەم ئېلىشقا بېرىپ ياكى سىرتقا خىزمەتكە چىقىپ، ئايروپىلان بىلەن قايتىپ كەلگەندە، دوستلىرى ئايرودرومغا چىقىپ كۈتۈۋالاتتى، ئۇلار يېمەك-لىكلەر پوكېيىنىڭ يېنىغا كېلىپ شامپان هارىقى ئىچىشەتتى، يېقىنچە-لىق قىلىپ بىر-بىرىنىڭ دولىسىنى قېقىپ، قايتا كۆرۈشكەنلىكى ئۈچۈن خۇشال بولۇشاتتى. لېكىن بۇ ئۆتكەن ئىشلار ئىدى. بۈدو ئۇنىڭ ئالدىغا موسكۋالىقلار چىقاتتى.

ئولېگ بۇ يەرگە كەلمىسە بولاتىتى، ئۇ كەلگەندىن كېيىن هەر ئىككىسىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى. ئۇلار ئايروپىلان كۈتۈش زالىدا سائىتىگە قاراپ ئولتۇراتتى، بىراق ئۇلارنىڭ دىلىدىن ئىككىسىز يا ئايروپىلانغا بىللە چىقساق، يا مۇشۇ يەردە بىللە قالساق نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى-هە! دېگەن سادا چىقۇاتاتتى. ئەپسۇسكى، هازىر هەممە ئىش قارار تېپىپ بولغاندى، يەنە بىر-ئىككى سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار ئۆز يولىغا راۋان بولاتتى. هازىرقى پەيت ئۇلار بىللە ئۆتكۈزۈۋاتقان ئاخىرقى پەيتلەر ئىدى.

ئولېگ قىزىق گەپلەرنى قىلىپ، پاۋېلنى بىر كۈلدۈرىۋېتەي دەپمۇ ئويلىدى، لېكىن ئۇنىڭ خىيالى ئاللىقاچان باشقا ياقلا-تۇن-

دىرانىڭ پاتقاقلىق يولىدا سىلكىنىپ مېڭىۋاتقان دالا ئاپتومو-بىلىغا كەتكەندى. پاۋلىمۇ ئۆز سەپىرى ئۈستىدە ئويلىنىۋاتاتتى: ئۇ موسكۋانى ۋە ئارباتتىكى كىچىك خىلۋەت كوچىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى ــ ئەمدى ئۇ كەڭ-ئازادە ۋە قۇيقۇرۇق ئۆيدە پولدىن ھەچ-غەچ ئاۋاز چىقىرىپ ئۇيان-بۇيان ماڭاتتى؛ دوختۇرنىڭ گېپىگە زادى كىرمەي، قەھۋە ئىچىشنىمۇ، تاماكا چېكىشنىمۇ داۋاملاشتۇرۇپ كەلگەن ئاتىسى بىلەن بىللە بولاتتى...

رېستورانىنىڭ بۇلۇڭىدىكى ئاۋاز ساندۇقىدىن تېخىچە مۇزىكا چىقىۋاتاتتى...

ئولىگ بىلەن پاۋلىنىڭ يېنىدىكى تاماق ئۈستىلىدە ئىككى كىشى پۈتا ئىچكەچ ئېرىنچەكلىك بىلەن نەدىندۇر ئېلىپ كەلگەن بىلىقنى يەپ ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئاۋىئاتسىيە خادىملىرىنىڭ كىيىمىنى كىيگەن، تېمەن-بەستلىك ۋە قوڭۇر چاچلىق ئەر پۈتا ئىچىپ، تاماكا چەككەچ يېنىدىكى ھەمراھىغا بىرنېمىلەرنى دەۋاتاتتى. ئۇ ئويغا پاتقان قىياپەتتە گويا ئۆزىنىڭ گېپىنى ئۆزى زەڭ قويۇپ تىڭشاۋاتقاندەك ناھايىتى ئاستا سۆزلەۋاتاتتى:

ــ ئۇ مېنى ئىزدەپ كەلدى، ماڭا، مۇنداق قىلايلى، ۋىلادىمىر سېرگېيېۋىچ، سىزنىڭ قىزىڭىز بىلەن يۈرۈۋاتقىنىمغا ئۆزاق ۋاقىت بولدى، ھازىر توي قىلىش قارارىغا كەلدۇق. سىز نېمە دەيسىز؟ دەپ گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتتى.

مەن نېمە دەيتتىم! مەن، بۇ ئىككىلارنىڭ ئىشى، توي قىلىڭلار. ئەمما سەن ناتاشانى چىن دىلىڭدىن ياخشى كۆرەمسەن؟ دېدىم. ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ ھەئە دېدى. شۇ ئەسنادا بىر ئىش تۇساتتىن يادىمغا كېلىپ قالدى-دە، ئۇنىڭغا، يىگىت، ئوبدان ئويلانغىن،

ئەگەر ئۇ تۇساتتىن ئىلھامى كېلىپ ــ ياق، ئىلھامى كېلىپ ئەمەس، كۇچلۇك ھەۋەسى قوزغىلىپ قېلىپ، كۇچلۇك ئارزۇ، سەمىمىي ئۇمىد بىلەن «ئاق قۇ كۆلى»نى كۆرۈش ئۈچۈن موسكۋاغا ھەر يىلى بىر قېتىم بارىمەن، ئايروپىلان بىلەن بېرىپ، بىر كۈندە قايتىپ كېلىمەن دەپ تۇرۇۋالسىچۇ. بۇنىڭغا پۇل كېتىدۇ، بۇنى سەنمۇ بىلىسەن... شۇنداق ئەھۋال يۈز بېرىپ قالسا، قانداق قىلىسەن؟ دېدىم.

ئۇ يىگىت كۈلۈپ تۇرۇپ، ۋىلادىمىر سېرگېيېۋىچ، سىز بۇنىڭدىن غەم قىلماڭ. ئۇ سىزنىڭ تەربىيىگىزنى كۆرگەن، ئۇنداق ئەخمىقانە ئىشلارنى قىلمايدۇ، بەتخەجلىك قىلمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە پۇل تېپىشنىڭ تەسلىكىنى مەنمۇ بىلىمەن. سىز خاتىرجەم بولۇڭ، گېپىڭىزنى چۈشەندىم، بىز قاملاشمىغان ئىشلارنى قىلمايمىز. تۇرمۇشىمىزنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇپ، يۈز ـ ئابرويىمىزنى ساقلاپ ياشايمىز دېدى.

ــ كاللىسى ئىشلەيدىغان ئەقىللىق يىگىت ئىكەن، ــ دېدى ئۇنىڭ ھەمراھى، ــ ناتاشا ياتلىق بولدىمۇ؟

ــ ئاز قالدى... يەنە ساقا دەپ بېرەي. ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن، ئۇزاق ئۆتمەيلا، مەن ئۇرالنىڭ شەرقىدىكى شەرقىي سىبىرىيە قىسمىدا ھەربىي خىزمەت ئۆتىدىم. ئۇ يەرنىڭ ناھايىتى چۆل يەر ئىكەنلىكىنى سەنمۇ بىلىسەن، ئەڭ يېقىن دېگەن مەھەللىمۇ قارىماققا يېقىندەك قىلغىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە جاھاننىڭ چېتىدە. شۇ يەردە مۇنداق بىر ئىشنى ئاڭلىغانىدىم: قىسمىمىزنىڭ يېنىدا ھاۋا ئارمىيىسى قىسمى بار ئىدى. شۇ قىسمنىڭ قوماندانى ئايالىنى موسكۋادىن ئەكەلدۇرۇپتۇ، ئۇ ئايال كۈن بويى ئۆيدە تۇرىدىكەن،

قوماندان يا ئۆزى ئايروپىلان ھەيدەشكە، يا ئۇچۇشقا قوماندانلىق قىلىشقا كېتىدىكەن. قوماندانلىك ئايالى قاتتىق زېرىكىپتۇ: ئۇ جايدا ئۇنىڭ نە دوستى، نە كۆڭۈل ئاچىدىغان يېرى يوق ئىكەن. بىرلا كۆلۈپ بار ئىكەن، ئۇ شۇ يەرگە كىنو كۆرگىلى بارىدىكەن. ئېسىگىدە بولسۇنكى، موسكۋادا چوڭ بولغان بۇ ئايال ئۇ يەرنىڭ تۇرمۇشىغا كۆنۈپ قاپتۇ...ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ كەمدىن-كەم ئۇچرايدىغان گۈزەل ئايال ئىكەن، قوماندان ئۇنى شۇنداق ياخشى كۆرىدىكەنكى، ئۇنىڭ ئۇچۇن ھەممىدىن كېچىشكە رازى ئىكەن، لېكىن ئۆزى ھەربىي قىسىمدا بولغاچقا، بۇنىڭغا نېمە ئامالى بولسۇن.

بىركۈنى قوماندان ئۆيىگە بىر ئىش بىلەن قايتىپ كەپتۇ. شۇ كۈنى خوتۇنى تۇغۇلغان كۈننىڭ ھارپىسى ئىكەن. ئۇ كېلىپ قارىسا، خوتۇنى كۆزىدىن مۆلدۈرلىتىپ ياش ئاققۇزۇپ، جىمجىتلىق ئىچىدە سافادا ئۆكسۈپ يىغلاپ ئولتۇرغۇدەك. قوماندان ئۇنىڭدىن "نېمە بولدۇڭ؟" دەپ سوراپتۇ. خوتۇنى "ھېچنېمە..." دەپتۇ. قوماندان يەنە "زادى نېمە ئىش بولدى؟" دەپ سوراپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلى تېخىمۇ بۇزۇلۇپتۇ-دە، "تۇنۇگۈن رادىئودا ئەتە موسكۋادىكى چوڭ تىياتىرخانىدا يېڭىدىن تەييارلانغان «بورىس گودونوۋ» دېگەن ئوپېرا قويۇلىدىغانلىقى ئاڭلىتىلدى، مەن بۇ ئوپېرانى ئۇزاقتىن بېرى بىر كۆرسەم دەپ ئارزۇ قىلىۋاتاتتىم" دەپتۇ.

قوماندان قانداق قىلىپتۇ دېمەمسەن؟ سەن ياكى مەن شۇنداق ئەھۋالغا دۇچ كەلسەك قانداق قىلاتتۇق؟ بىز ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ، سۆيۈملۈكۈم، بۇ ھېچ گەپ ئەمەس، خۇدانىڭ كۈنى ئۇزۇن... دەپ بەزلەيتتۇق. لېكىن ھېلىقى قوماندانچۇ، ئۇ ياماڭ ئىكەن: ئۇ

خوتۇننىڭ ئايروپىلانغا چىقىرىپ، موسكۋاغا ئاپىرىپتۇ. بەش ساەتتىن كېيىن ئىككىسى موسكۋا تىياتىرخانىسىدا ئوپېرا كۆرۈپتۇ، دەم ئېلىش زالىدا سوغۇق ئىچىملىك ئىچىپتۇ. ئوپېرا تۈگىگەندە، تۇن يېرىم بوپتۇ، قوماندان خوتۇننىڭ بىر رېستورانغا ئاپىرىپ، ئۇنىڭ تۇغۇلـغان كۈنىنى تەبرىكلەپتۇ. ھەممە ئىش ئۇز لايىقىدا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپتۇ، ئورکېستىر مۇزىكا ئورۇنلاپتۇ، شامپان ھارىقى تەييارلىنىپتۇ، نەدىندۇر يېڭى ئېچىلغان بىر دەستە گۈل كەلتۈرۈلۈپتۇ قوماندان ئۇزى ھاراق ئىچمەپتۇ، ئۇنىڭ ئەتە ئەتىگەنـدە مۇھىم ئۇچۇش ۋەزىپىسىنى ئاتقۇرىدىغانلىقىنى كىم بىلمەيدۇ دەيسەن...

پاۋېل بېشىنى كۆتۈرۈپ گەپكە قۇلاق سالدى، ھوي، بۇلار ۋېنىيـنىڭ ئاتىسى شاگىشياۋ سترويېۋ توغرۇلۇق سۆزلەۋېتىپتۇغۇ! بۇ رىۋا-يەتتەك ئۇزاقتىن بېرى تارقىلىپ يۈرگەن ئىش ئىدى. ئۇ، ئولېگ ۋە ئۇلارنىڭ دوستلىرى بۇ ھەقتىكى پاراڭنى كۆپ ئاڭلىغانىدى. ۋېنىيا ئۇزىمۇ بۇ ئىشنى تىلغا ئالـغانـدى، ئۇ كۈلـۈپ تۇرۇپ، بۇغۇ بىر رىۋايەت، ئەمما شۇنىڭغا ئوخشاپراق كېتىدىغان ئىشلارنىڭ بولغاندىلىقى ھەققەتەن راست... دېگەنـدى. ھەرقانـداق ئادەم ئاتىسىنى خەق خۇددى خىزىرنى مەدھىيىلىگەندەك مەدھىيىلىسە خۇشال بولماي قالمايدۇ ـ دە.

ـــ بىراق، ئۇ كېيىن بۇنىڭ بەدىلىگە كۆپ چىقىم تارتتى ـ دە، ـــ دېدى يېشى چوڭراق ئۇچقۇچى سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ـــ ئۇنىڭغا ۋەزىپىسىنى چۈشۈرۈش جازاسى بېرىلـدى، ئۇ تەنـقىدمۇ قىلىنـدى، ئەلۋەتتە... لېكىن، بىرمۇنـچە كىشىلەر تا ھازىرغىچە شۇنىـڭغا قارماي، ئۇنىڭ تەرىپىنى قىلىپ كەلدى، ئۇنى توغرا قىلغانلىقىغا ياكى خاتا قىلغانلىقىغا قارىماي، راستلا نوچى ئادەم ئىكەن، دېيىشتى...

— نوچى ئىكەن، — دېدى ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان كىشى، — ئوبدان قىلىپتۇ، بۇنىڭغا گەپ كەتمەيدۇ...شۇغىنىسى، شۇ بىر كېچە ئۇچۇن بەك كۆپ چىقىم تارتىپ كېتىپتۇ.

— ئۇنىڭ تارتقان چىقىمى بىر كېچە ئۇچۇن تارتقان چىقىم ئەمەس، مۇھەببەت مەسىلىسىدە ئەرزىيدۇ، ئەرزىمەيدۇ دەيدىغان گەپ يوق. لۇقنى بىلمەمسەن...مەنغۇ بۇنى ناتاشاغا ئېيتمىدىم، ئۇنىڭغا ئېيتىش-نىڭمۇ ھاجىتى يوق ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ گۈزەل تۇرمۇشىنى ئۆزلىرى ياراتسۇن...

— ھازىر ئۇ نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ ھازىرمۇ ئۇچقۇچىمۇ؟ ھاۋا ئارمىيىسى قوشۇنىدىن قوغلاپ چىقىرىۋەتمىگەندۇ؟

— بۇنىسى ئېنىق ئەمەس. بۇنىڭ ئۆتۈپ كەتكىنىگە ناھايىتى ئۇزاق ۋاقىت بولغان ئىش ئىكەنلىكىنى سەنمۇ بىلىسەنغۇ؟

پاۋېل ئىچىدە مۇنداق ئويلىدى: "ۋېنيانىڭ ئاتىسىنىڭ كېيىنكى ئەھۋالىنى مەنمۇ بىلمەيدىكەنمەن. سترويېۋ سوۋېت ئىتتىپاقى قەھ-رىمانى، كالىخان دەريا‌سى ۋە خاسان كۆلى رايونىدا قەھرىمان بولغان، ئۇچقۇچى بولغان، بىرلىننى بومبارداسمان قىلغان، ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا ۋاپات بولغانلىقىنلا بىلىمەن. لېكىن سترويېۋ توغرە-سىدىكى پاساھەتلىك رىۋايەت ھازىرغىچە ھاياتىي كۈچىنى ساقلاپ كەلگەنىدىكىن، داۋاملىق تارقىلىۋەرسۇن. بۇنداق مەدھىيىگە سازاۋەر بولالايدىغان ئادەم كۆپ ئەمەس."

پاۋېل ئولىگقا قاراپ قويىدى، ئولىگ چۈشەندىم دېگەندەك قىلىپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويىدى.

— كەچۈرگەيسىلەر، بىر ئېغىز سۆز قىستۇرۇشۇمغا رۇخسەت قىلغايسىلەر، — دېدى پاۋېل، — سىلەر قىلىشقان گەپ قۇلقىمىزغا

كىرىپ قالدى...سىلەر ماقۇل كۆرسەتكىلار، بەزى ئەھۋاللارنى قوشۇمچە قىلىپ قويايلى دەيمەن.

— پاھ! — دېدى ئۇچقۇچى، — بۇ ئىش نېمىدېگەن كەپ تەسىر قوزغىۋەتكەن — ھە...مەرھەمەت، سۆزلەڭ.

— بۇ ئۇچقۇچنىڭ ئىسمى ستروۋيېۋ. سىز بايا دېگەن ئىشلارنى مەنمۇ ئاڭلىغان. لېكىن مەن بۇنىڭدىن باشقا بەزى ئەھۋاللارنىمۇ بىلىمەن. ئۇ ئايروپىلان سنايدىغان ئۇچقۇچى ئىدى، زاۋۇتتىن يېڭى چىققان ھەربىي ئايروپىلانلارنىڭ بىرمۇنچىسى ئۇ ئۇچۇرۇپ سىناپ كۆرگەندىن كېيىن تەستىقتىن ئۆتەتتى. ئۇ بىرنەچچە قېتىم جېنىدىن ئايرىلغىلى تاس قالغانۇ، ئاخىر ئامان قالغان. ئۇ خەۋپ-خەتەرگە دۇچ كەلگەندە قورقمايتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەقىقىي ئۇچقۇچىغا خاس تالانتقا ئىگە ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا...

— ستروۋيېۋنى مەنمۇ بىلىمەن، — دېدى ئۇچقۇچى ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — ئۇنىڭ سىناپ ئۇچۇشقا دائىر قەھرىمانلىقلىرىنى مەن كۆپ ئاڭلىغان. لېكىن ئۇنىڭ بۇ ئىشنى قىلغانلىقىدىن خەۋىرىم يوق ئىكەن.

— سىزگە يەنە دەپ بېرەي، — دېدى پاۋېل، — يەنە... — ئۇ توختىۋالدى، گېپىمىنى داۋاملاشتۇرايمۇ، يوق دەپ بىرئاز ئويلاندى-دە، داۋاملاشتۇراي دېگەن يەرگە كەلدى، — بىرنەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ئېغىر تېپتىكى بىر ئايروپىلاننىڭ بىرىنگ دېگىزدىكى دەز كەتكەن مۇز ئۈستىگە قونغانلىقى ئېسىڭىزدىدۇر؟ ئىر-14 بەلگىلىك ئايروپىلاندىكى بەختسىزلىككە ئۇچرىغان يولۇچىلارنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن...توغرا، شۇ قېتىمقى ھادىسە. شۇ چاغدا ئەتراپتا

تىك ئۇچار ئايروپىلانلارمۇ، ئاننوشكا① ئايروپىلانلىرىمۇ يوق ئىكەن، ھەتتا يېنىك تېپتىكى ئايروپىلانلارمۇ يوق ئىكەن. ئەمما ۋاقىت قىممەتلىك، بىر مىنۇت، بىر سېكۇنتنىمۇ قولدىن بېرىشكە بولمايدۇ- دە. ھېلىقى ئېغىر تېپتىكى ئايروپىلان يولۇچىلارنى خەۋپتىن ئەمدى قۇتقۇزۇپ، مۇزدىن كۆتۈرۈلۈشگە مۇز قاتلىمى يېرىلىپتۇ...شۇ ئايرو- پىلانىنى ستىرويېۋ ھەيدىگەنىكەن. ئۇ مۇشۇ ئىش ئۈچۈن تەنقىدلەن- گەنمۇ ئوخشايدۇ...لېكىن ئۇنىڭ تىياتىرخانىغا ئوپېرا كۆرۈشكە بارغانلىقى توغرىسىدىكى گەپلەرنى ئاڭلىماپتىكەنمىز، ھەر نېمە دېگەن بىلەنمۇ، ئايروپىلانىنى فونكوۋ② ئايرودرومىغا قوندۇرۇش مۇز ئۈستىگە قوندۇرۇشتىن كۆپ ئوڭاي-دە.

— گېپىڭىز بەك جايىدا بولدى، — دېدى ئۇچقۇچى، — سىز بۇلارنى نەدىن ئاڭلىغان؟

— ستىرويېۋنىڭ ئوغلى بىزنىڭ دوستىمىز، بۇلتۇر ئۇمۇ ئايروپە- لانىنى ئىنتايىن بىمەپ يەرگە قوندۇرماقچى بولغان — ئۇ يەر شۇندىق بىمەپ ئىدىكى، ئۇنىڭغا ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ. لېكىن ئۇ مەغلۇپ بولدى. ھازىر...ئۇ بۇ دۇنيادىن ۋىدالاشتى.

— "ئاننوشكا"نىمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇچقۇچى.

— ھەئە، "ئاننوشكا"نى.

— يېشىل قۇم تۇمشۇقتىمۇ؟

— ھەئە...

---

① "AH-2" بەلگىلىك ئايروپىلان بولۇپ، "ئاننوشكا" ئۇنىڭ ئېغىز تىلىدا ئەركىلىتىپ ئاتىلىشى.

② موسكۋادىكى بىر چوڭ ئايرودروم.

ــ كشى ئۇچراشمايدىغان نه بار دەيسىز! مەن شۇ ئۇچقۇچىنىڭ ستروبيۇنىڭ ئوغلى ئىسكەنلىكىنى بىلمەي يۈرۈپتىمەن، ئۇ مەرتلەرچە قۇربان بولۇپتۇ ـ دە،... مېنىڭ ئۇچقۇچىلىق هاياتىم ئاخىرلاشتى. ئەمدى گۈل ـ گىياھ تېرىيمەن ياكى باشقا ئىشلارنى قىلىمەن. قىزىم ياتلىق بولۇش ئالدىدا تۇرىدۇ...

ئۇ رومكىدىكى پىۋىنى گۈپپىدە كۆتۈرۈۋەتتى ـ دە، ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ يېنىدىكى يەنە بىر كىشىمۇ ئورنىدىن تۇردى.

ــ خەيىر ئەمىسە، سىلەرگە ئاق يول بولسۇن، ــ دېدى ئۇچقۇچى، ــ بايا ناھايىتى كۆڭۈللۈك پاراڭلاشتۇق. ــ ئۇ پاۋلغا قاراپ قويدى، ئاندىن ئولىگقا قاراپ قويدى ـ دە، بۇ سۆزنى يەنە تەكرارلىدى، ــ ناھايىتى كۆڭۈللۈك پاراڭلاشتۇق. لېكىن ئايروپىلاننى ھېرىنگ دېگىزىغا قوندۇرغان ئۇچقۇچى ستروبيۇ ئەمەس، بەلكى مېنىڭ بىر كونا خىزمەتدىشىم، بىراق سىزنىڭ ئىنتىقاملىرىڭىزمۇ راست، كىشىلەرنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولۇش ئاسان ئىش ئەمەس، بۇنىڭ ئۈچۈن ئەمگەك سىڭدۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

ئۇلار زالنىڭ ئىشىكىگە قاراپ ماڭدى. ئىشىك تۆۋىگە كەلگەندە، قەدىمىنى توختىتىپ، يانچۇقىدىن بىر تال مېتال پۇلنى ئالدى ـ دە، ئاۋاز ساندۇقىنىڭ يېنىغا كېلىپ، پۇلنى ساندۇقنىڭ بىر تۆشۈكىگە تاشلىدى، شۇ ئانلا ساندۇقتىن ئۇدىنىسكىنىڭ ① پولونىز مۇزىكىسى ياڭرىدى. ئۇچقۇچى بىردەم تۇرغاندىن كېيىن قولىنى كۆتۈرۈپ بىز بىلەن خوشلاشتى ـ دە، زالدىن چىقىپ كەتتى.

ۋېنيامۇ پولونىز مۇزىكىسىنى ياخشى كۆرەتتى. كىشىلەر ئۇنى

---

① پولشالىق كومپوزىتور (1765 ــ 1833).

مسكىن، هېسسىياتچان ئادەملەرنىڭ نەسلىدىن تۆرەلگەن دېيىشەتتى. ئۇ بۇنداق گەپنى ئاڭلىسا چېچىلاتتى. ئۇ: "بىز ئۆزىمىزنى ساپ ئەقىلچى قىلىپ كۆرسىتىشكە بەكمۇ ببرىلىپ كېتىپتۇق. بەزىلەر مۇزىكا ئاڭلاۋېتىپ ياكى لېۋىتانىنىڭ رەسىملىرىنى كۆرۈۋېتىپ كۆڭلى ئىختيارسىز بۇزۇلدۇ-دە، ئۆزىمۇ قاتتىق چۆچۈپ كېتىدۇ، ھازىرقى زاماندا، بۇنى بەزىلەر خاراكتېر جەھەتتىكى ئاجىزلىقنىڭ ئىپادىسى دەپ قارايدۇ، مانا بۇ قاملاشمىغىنى.

ــ مانى ئاڭلا! ــ دېدى پاۋېل، ــ بۇ مۇزىكا ۋېنيانى خاتىرىلەش ئۈچۈن ئاڭلىتىلۇاتقاندەك قىلىدۇ. ۋېنيا تۇندىرادىكى كىشىلەرنىڭ ئۆزى ئۈچۈن بىر ناخشا ئىجاد قىلىشىنى ئۈمىد قىلاتتى...بۇ ناخشىنى كېيىن ئاڭلىشىمىز مۇمكىن.

ــ ئاڭلايمىز، ــ دېدى پاۋېل، ــ لېكىن بۇ ناخشىنى مەن ئاڭلىيالمايمۇ قالدىغان ئوخشايمەن.

ــ سەن ئاڭلىيالمايسەن، ــ دېدى ئولېگمۇ، ــ سەن لېنىنگرادقا بارىسەن، ئۇ يەردىكى ئىشلار بۇ يەردىكىدىن كۆپ مۇھىم. ئەترا-پىڭدا باشقا ئادەملەر، باشقا ئىسىملار پەيدا بولىدۇ. بۇ ناخشىنى ئاڭلاش سائا نېسىب بولمايدۇ.

پاۋېل مۇنۇلارنى ئويلىدى: "مەنمۇ شۇنداق گەپنىڭ چىقىشىنى پەملىگەنىدىم. ئولېگ ئۆزىنى خېلىغىچە تۇتۇۋېلىپ، ئېغىر-بېسىقلىق قىلغانلىقىغا ۋە مېنى تولۇق چۈشىنىدىغانلىقىنى بىلىدۇرۇشكە تىرىشىۋاتقانلىقىغا قارىماي، چىن كۆڭلىنى ئاخىر بىلىندۇرۇپ قويىدى. ئۇ ماڭا، بۇ يەردىنلا ئەمەس، ئۆزىمىزنىڭ دۇنياسىدىن، ئۆزىمىزنىڭ تۇرمۇشىدىن، ئۆزىمىزنىڭ ئورتاق تۇرمۇشىمىزدىن ئايرىلغانلىقىنى، بۇگۈن بۇ يەردە يۈز بەرگەن ئىشلارنىڭ ئەمدى مېنىڭ بىلەن

ئالاقسى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلدۇرماقچى بولۇۋاتىدۇ.

ئۇغۇ مېنى ھەرگىز قاچاق دېيەلمەيدۇ. پەقەت كىشىلىك كېمىسىنىڭ يۈنىلىشى ئوخشىمايدۇ دېيىشى مۇمكىن، ئەلۋەتتە. ۋېنىيامۇ شۇنداق گەپلەرنى قىلغانىدى. ئۇ، ئىلگىرى سەن مۇدھىش دولقۇنلارنى ۋە ئۇدۇلدىن ئېتىلىپ كەلگەن توزلۇق دېگىز سۈيىنىڭ بۇرۇغۇنلىرىنى ياخشى كۆرەتتىڭ، كېمىنى شامالغا قارشى ھەيدەشنى ياخشى كۆرەتتىڭ، بىراق ھازىر ماڭا ھاردۇق يەتتى، ئەمدى بوي بەرمەسلىك بولمايدىغان بولدى، شۇڭا كېمىنى شامالنىڭ چىقىشىغا، سۇنىڭ ئېقىشىغا بېقىپ ھەيدەيمەن دەۋاتسەن دېيىشى مۇمكىن.

ئۇ شۇنداق دېيىشى ياكى ئاساسەن شۇنداق دېيىشى مۇمكىن.

مەيلى، ئۇ نېمە دېسە دەۋەرسۇن. لېكىن ئاۋال مېنىڭ گېپىمنى تىڭشاپ باقسۇن:

مەن ھازىر چارچىدىم، چارچىغاندىمۇ قاتتىق چارچاپ كەتتىم. سىلەر بىلەن ــ سەن بىلەن، ۋېنىيا بىلەن، كاپىتان ۋالگ بىلەن بىللە بېسىپ ئۆتكەن يول قەلبىمدىن مەڭگۈ ئورۇن ئالىدۇ، بىراق ھازىر ئالغا قەدەم تاشلىيالمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالاي دەپ قالدىم...

ئولىڭ، بىرنەچچە يىلىنىڭ ئالدىدا تۇنجىراغا موسكۇادىن كەلگەن فوتو سۈرەت مۇخبىرى ئېسىڭدىمۇ؟ كىيىك تېرىسىدىن قۇرۇلغان چېدىر ۋە كىيىك پادىسى ئۇنىڭ ئالدىدا زاھىر بولغانىدا، كۆزلىرىدىن نەقەدەر ئۆتكۈر تەشنالىق نۇرى چاقنىغان-ھە! ئۇ پېرىخونلارنى ئىزدىگەن، ئەڭ ناچار پېرىخونلار تېپىلسىمۇ مەيلىتى دېگەنىدى؛ دېگىز قىرغىقىدىكى قۇشلار ماكانىنى ۋە توپا ئىتتىرىش ماشىنىسى پېتىپ قالغان پاتقاقلىقنى ــ بىلىقچىلىق مەيدانىنى ئىزدىگەنىدى، دېگىز مەنزىرىسىنى ۋە شىمالىي قۇتۇپ مەنزىرىسىنى كۆرگە-

نىدى ــ بۇلار ئۇنى نەقەدەر قاتتىق جەلپ قىلغان-ھە!

ئۇنىڭ ساڭا 'كەچۈرگەيسىز، بۇ يەردىكى ئەڭ ياخشى نەرسە نېمە؟ ئېيتىپ بەرسىڭىزچۇ' دېگەنلىكى ئېسىڭىدىمۇ؟ ئۆزەڭنىڭ ئۇنىڭغا نېمە دەپ جاۋاب بەرگەنلىكىڭ ئېسىڭىدىمۇ؟ سەن ئۇنىڭغا 'يۈيۇنمىغىنىمغا ئىككى ئاي بولدى، بوينۇمنى چىقان بېسىپ كەتتى، تېنىمدىن تەر ۋە تاماكا ئىسى پۇرايدىغان بولۇپ قالدى. دېمەك، سىزگە شۇنىلا ئېيتىپ ببرەلەيمەنكى، ۋاننا، تومۇپۇچكا ئۈستىگە ئورنىتىلغان تېلېفون، موسكۋانىڭ قاش قارايغان ۋاقتى ۋە ياخشى كۆرىدىغان ئايالىمنىڭ بەدىنىدىكى ئەتىر پۇرىقى ــ دۇنيادىكى ئەڭ ياخشى نەرسە. مەن بۇ يەرنىڭ ئۆڭغۇل-دوڭغۇل توپىلىق تۆپە پېتى تۇرۇۋېرىشنى راۋا كۆرمەيمەن، بۇ يەرگە ئاسفالت يول ياتقۇزۇلۇشىنمۇ ئارزۇ قىلمەن، دېگەنىدىڭ...

سەن شۇ چاغدا ئۇنىڭغا شۇنداق دېگەنىدىڭ، بىراق قوپالراق دەۋەتكەنىدىڭ.

ئەمدى مەن دەپ باقاي: مەن... بىر ئايال مېنىڭ يولۇمغا قاراپ تۇرىدۇ. مەن ئۇنىڭ بىلەن توي قىلمەن... ئاتامنىڭ يولۇمغا قاراپ تۇرىدۇ، بىزنىڭ كۆرۈشمىگىنىمىزگە ناھايىتى ئۇزاق بولدى. ئۇ يەردىكى خىزمەتمۇ ماڭا قاراشلىق، بۇ خىزمەت ناھايىتى مۇھىم ۋە ئەھمىيەتلىك. گېپىمنى چۈشەندىڭمۇ، ئولېگ؟..."

پاۋېل ئۆزىنىڭ ناھايىتى ئۇزۇن ھەم سەلتەنەتلىك مونولوگىنى ئاياغلاشتۇردى. ئۇ شۇ گەپلەرنىڭ ئولېگقا ئەمەس، ئۆزىگە ئېيتىلغانلىقىنى، ئۆزىنى قايىل قىلىش ۋە ئاقلاش ئۈچۈن ئېيتىلغانلىقىنى بىردىنلا بايقىدى.

ئەمەلىيەتتە ئولېگقا شۇنداق گەپلەرنى قىلىش بىھۇدە ئىش ئىدى،

چۈنكى، ئولىگ شۇنداق ئادەم تۇرسا...

تەبئىي سەزگۈنىڭ تەسىرىدىن بولسا كېرەك، ئۇ قۇرۇق يۆتىلىپ قويۇپ:

— ئولىگ، گېپىمگە قۇلاق سال. بىز ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن ھەممە گەپنى ئوچۇق دېيىشۋالايلى، — دېدى.

— دېيىشمىسەكمۇ بولار! — دېدى ئولىگ قولىنى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قويۇپ، — ئۇكا، دېيىشمەيلى، مەن ھەممىنى چۈشىنىمەن، سېنىڭ نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقانلىقىڭنى پۈتۈنلەي بىلىمەن. بىز سەكسەن يىل بىللە تۇرىدۇق-تە، — ئۇ زورىغا كۈلۈپ قويدى، — مەن ساڭا شۇنىلا ئېيتىپ قويايكى، بىزدىن ئايرىلساڭ، كۆڭلۈڭ بۇزۇلىدۇ. بىز بولمىساق ئازابلىنىسەن...

2

— بۇ يەردىكى كۈنۈڭ تەس ئىكەن. راستىنلا قېنىلىپ قاپسەن! سەن نەدە پراكتىكا قىلغان؟ قازاقستاندىمۇ؟ ئۇ يەر ئىسسىقتۇ؟ بۇ يەر سوغۇق، بۇ يەردە كانىسىرۋا يېيىشكە، ساپ ئاق ھاراق ئىچىشكە مەجبۇرمىز، سەن ساپ ئاق ھاراق ئىچىپ باققانمۇ؟ — دېگەنىدى ۋېنيامۇ.

— ياق، — دېدى پاۋېل، — زادى ئىچىپ باقمىغان، سەن دېگەن شىمالىي قۇتۇپ بۆرىسى، بۇ يەردە تۇرغان ۋاقتىڭ ئۇزۇن، سەنمۇ ئىچىپ باقمىغانسەن؟ مېنىڭ ساندۇقىمدىغۇ ئۈچ قۇتا قوي بۆلجۇرگىنى مۇرابباسى بار، ساڭا گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام، مەن ۋوتكىنى ياقىتۇرمايمەن، مۇرابباىنى ياخشى كۆرىمەن.

ئۇ سانداۋقنى ئاچتى.

ــ ساڭا شۇنىمۇ ئوچۇق ئېيتايكى، جېك لوندوننىڭ ئەسەرلىرىنى مەنمۇ ئوقۇغان. شۇڭا قارلىقتا گۈلخان يېقىش ئۈسۈلىنى بىلمۇاالدىم. كەلگۈسىدە ئەمەلىيەت ئۈستىدە گۈلخان يېقىشنى بىللە ئۆگىنىۋالايلى.

ــ بارىكاللا، ــ دېدى ئولېگ، ــ ئىككى تەرەپ ئېتىشىشنى توختاتتى. نەتىجىدە ھەر ئىككى تەرەپ تەڭ چىقتى. ئەمدى بىزگە كانسېرۋا ئاچىدىغان ئەسۋاب كېرەك.

...بۇ سەككىز يىلنىڭ ئالدىدا ئۆتكەن ئىش ئىدى، ئۇلار ۋاقىتلىق ياتاقتا چاي ئىچىپ، بىر-بىرىگە سەپسېلىپ ئولتۇراتتى، ئۆينى تاماكا ئىسى قاپلاپ كەتكەنىدى...

شىمالىي قۇتۇپ چەمبىرىكى ياندىلا ئىدى، دېرىزە سىرتىدىكى ئاپئاق قارلار مۇز تۇتقانىدى، مۇز شىمالىي قۇتۇپقىچە سوزۇلغانىدى. بۇ يەردە قىش بالدۇر كېلەتتى، قاراڭغۇدا ۋە سوغۇقتا كىچىك بىر كەنتتىكى چىراغ نۇرى پىلىلداپ تۇراتتى. ئۇ كەنتتىكىلەر بۇ يەرگە مېھماندارچىلىقىغا كەلگەنلەردىنمۇ، ۋاقتىلىق بىرەر ئىشقا كەلگەنلەردىنمۇ ئەمەس ئىدى...

ئۇلار تۇندىراغا بارغانىدى. يەرلىك ئاھالىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇدۇلدىكى چەت ئەل دېڭىز قىرغىقىنى ھاۋا ئوچۇق كۈنلىرى تۇندىرادا تۇرۇپ كۆرگىلى بولاتتى. ئۇلار ئاشخانىنىڭ خىزمەتچىلىرى بىلەن تونۇشتى. ئۆيلىرىگە تېلېگىرامىمۇ بەردى، ھازىر ئۇلار يۇڭ-تاقلىرىنى، خالتا-بوخچىلىرىنى يېشۋاتاتتى...

پاھ! ئەتراپ نېمىدېگەن جىمجىت-ھە، بۇ ھال ئادەمنىڭ ئېسىدىن زادى چىقمايتتى. چامادان ۋە سومكىلاردىكى نەرسىلەر قارىماققا

ئاددىي نەرسىلەردەك قىلغىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە شىمال ئۇچۇن كەم بولسا بولمايدىغان زۆرۈر نەرسىلەر ئىدى. ئېھتىمال، ئىلگىرى بۇ يەرگە مۇنداق چامادان ۋە سومكىلارنى كۆتۈرۈپ كەلگەنلەر كۆپ بولمسا كېرەك.

چامادان ۋە سومكىلاردا ئۇنۇېرسال قاتىلانما پىچاقلار، يوغان ساپلىق ئوۋ پىچاقلىرى، چۈۋۈپ مايلاپ قويۇلغان قوش ئاتار مىلتىق (ئولېگنىك ببلگىسىدە ئىشلەنگەن بروۋنىك تاپانچىسى)، قېلىن يۇڭ پايپاق ۋە تېرە پايپاق، ئۇششۇكتىن ساقلايدىغان غازمېيى، ئىسپىرت، دورا، قاراچاي، پەملىچاي، سەپەرگە ئاتاپ ئىشلەنگەن كىچىك تېپتىكى كىرىسىن ئوچقى، نازۇك لېنزىلىق فوتوئاپپاراتى، چايدان، تېرە ئىشتاننىك ئارقا يانچۇقىغا سېلىپ ئېلىپ ماڭغىلى بولىدىغان قىلىپ لايىھەلىنىپ ئالاھىدە ئىشلەنگەن سۇدان قاتارلىق نەرسىلەر بار ئىدى...

ئۇلار بۇ نەرسىلەرنى ئەكىلىشتە كۆپ ئويلىنىپ، ئوبدان باش قاتۇرغان، شمالىي قۇتۇپىتا كۆپ يىلدىن بۇيان ئېلىپ بېرىلغان تەكشۈرۈش خىزمىتىنىك ئېھتىياجىنى ئاساس قىلغاندى، بۇ نەرسىلەر ئىچىدە تېشى پال-پال، ئىچى غال-غال كېرەكسىز نەرسىلەر يوق ئىدى.

ئۇنىك ئۇستىگە ئۇلار قولىدىن ئىش كېلىدىغان قاتتىق تەلەپچان كىشىلەر ئىدى، ئۇلار ھازىر ئۆسمۈر ئەمەس، پىشقان مۇتەخەسسىس-لەردىن ئىدى، شىمالىنى بويسۇندۇرۇش ۋەزىپىسى شۇلارنىك ئۇستىگە يۈكلەنگەنىدى.

خۇش خۇي ۋە قامەتلىك ۋېنيا قىلچە قورۇنماي، ئېزىلەكىگۈلۈك بىلەن ئولىتۇراتتى. ئۇنىك ھەربىر سۆزى، ھەربىر قول ئىشارىتى

هەتتا تاماكا چەكسەن، چاي ئىچسەن چاغلاردىكى تۇرقى ئۇنۇك يىراقتىكى شىمالغا نېمىشقا كەلگەنلىكىنى، ئۇنۇك بۇ يەردە نېمە قىلماقچى بولغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى، بۇ ئۇنۇك ئۆزىگىمۇ ئايان ئىدى.

ــ ئاڭلىشىمچە، چۈكوتسكىدىكى بىر يىگىتنىڭ ئايروپىلان ھەيدەش تېخنىكىسى ناھايىتى يۇقىرى ئىكەن، ئۇنۇك ئىسمى ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ. ئەمەلىيەتتە ئوبدان ئۆچۈش بىزنىڭ ئادا قىلىشقا تېگىشلىك بۇرچىمىز. بۇنۇك ئۇچۇن ھېچكىم بىزگە تەرجىمەھال يازمايدۇ، خاتىرە مۇنارىسى تىكلىمەيدۇ. لېكىن چۈكوتسكى پۇقرالىرى ئاشۇ يىگىت ئۈچۇن ناخشا ۋە ئۇسۇل ئىجاد قىلىپتۇ. بۇنىڭغا ئىگە بولۇش ئۈچۇن ئەجىر سىڭدۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

ئۇ يەنە بىر ئىستاكان چاي قۇيدى.

ــ مەنمۇ ماڭا ئاتاپ بىر ناخشا ئىجاد قىلسا دېگەن ئۇمىدتىمەن.

ــ سەن باشقىلارنىڭ ئۆزەڭگە مەدھىيە ئوقۇشىنى ياخشى كۆرىدىكەنسەن ــ دە، ــ دېدى پاۋېل.

ــ ئەلۋەتتە ياخشى كۆرمەن... بۇنىڭ نېمە يامنى بار؟

ــ يامنى يوق، ــ دېدى ئولېگ سىپاگەرلىك بىلەن، ــ مەنمۇ شۆھرەت قازىنىشنى ئارزۇ قىلمەن، لېكىن مېنى قوشاقىغا قېتىپ مەدھىيىلەش ھاجەتسىز. مەن ئۆزەمنى ئايايمەن، ئېھتىيات قىلمەن، مېنىڭ يۈرىكىمدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالغان ئوي ئەنە شۇ.

ــ بۇ دېگەن يوشۇرۇن شۆھرەتپەرەسلىك، ــ دەپ غودۇڭشىپ قويدى پاۋېل.

ئولېگ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى، بىرپەس توختىۋالغاندىن كېيىن، ھەمراھلىرىغا قاراپ قويۇپ، سەممىيىلىك ۋە تۆز كۆڭۈللۈك

بىلەن:

ــ ئۇنىڭدىن باشقا، مەن بۇ يەرگە قەتئىي بارىمەن دەپ تۇرۇۋ-ۋېلىپ كەلمىگەن، تەقسىم قىلىنىپ كەلگەن. لېكىن سىلەر خاتىرجەم بولۇڭلار، مەن سىلەر بىلەن بىللە ئىشلەيمەن. سىلەر شان-شەرەپكە ئامراق، سىلەرنىڭ ئالىي مەقسىتىڭلار ــ ئۆزەڭلارنى تونۇپ يېتىش. مەنمۇ سىلەرگە ئوخشاش. مەنمۇ سىلەردەك ئادەمىلەردىن بولۇپ چىقىشىم مۇمكىن. مەن قەلبىمدە ئۆزۈم ئۈچۈن ئالقىش ياكرىتە-ۋاتىمەن، كۈنىلەرنىڭ بىردە كىشىلەرنىڭ ناخشىلىرىدا مەدھىيە-لەنىسەم دەۋاتىمەن، ــ دېدى.

ــ يېغىرىڭغا تېگىپتۇ-دە! ــ دەپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋېنيا، ــ يېغىرىڭغا راستىنلا تېگىپتۇ جۇمۇ!... ئەمىسە ئۈچىمىز ئۈچ كىشىلىك بىر گۇرۇپپا قۇرايلى، ياكى، سىلىقراق تىل بىلەن ئېيتقانىدا، چۈكوتسكىنى بويۇنىدۇرىدىغان، ئىجادكارلىقىغا باي بولغان، مۇستەھكەم ھەم جەڭگىۋار بىر بىرلەشمە قۇرايلى، مېنىڭچە، بىز بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايمىز...

ئۈچ ياش مۇتەخەسسىسنىڭ قەتئىي تەلەپ قىلىشى ئارقىسىدا، ياتاق باشقۇرىدىغان مۇدىر ئۇلارنى شۇ جايدىكى كىشىلەر "بارك" دەپ ئاتايدىغان ياغاچ ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. ئۇلار تامدىكى يېرىق-تۆشۈكلەرنى بىرەمدىلا ئېتىپ بولدى، ئاندىن بازاردىن خىلمۇخىل ئۆي جاھازلىرىنى سېتىۋالدى. ئولىڭ ئۆز-لىرىنىڭ يېڭى ياتاقتا كۆچۈپ كىرگەنلىكىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن بىر بوتۇلكا شامپان ھارىقىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى ۋە قەدەھ سۆزى قىلدى:

ــ پاۋېل بىلەن مەن يەردە باش كۆتۈرمەي ئىشلەيمىز، سەن

ۋېنيا ئاسماندا پەرۋاز قىلسەن... مەن بۇ گەپنى سىلەرنى ئاغزىمغا قارىتىش ئۈچۈن قىلمۇاتقىنىم يوق! ئەمدى ھەممىمىز ئۆز كارامىتىمىزنى كۆرسىتىمىز، لېكىن بىللە ئىشلەيمىز! گېئولوگ، يەر شارى فىزىكى ۋە ئۇچقۇچى ــ بۇ غايەت زور بىر كۈچ! ئوبرازلىق تىل بىلەن ئېيتقاندا، بۇ ئۇچ چوڭ ئېلېمېنتنىڭ بىرىكمىسى... يەنە ئالجوقىلىق قىلىپ كېتىپتىمەنغۇ! بۇ شامپان ھارىقىنىڭ پەيلى بۇزۇلغانلىقىنىڭ ئالامىتى بولسا كېرەك، كېيىن ئىچىمەيلى. سىلەرنى شۇنداق دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ قويايكى، شىمال بوش كېلىدىغان يەر ئەمەس. بۇ يەردە ھاۋا سوغۇق، يەر توك، پۇقرالار، ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قۇشلارمۇ توڭلاپ قېلىپ يەرگە چۈشۈپ كېتىدۇ دەيدۇ، بۇ يەردە قان بۇزۇلۇش كېسلى كۆپ پەيدا بولىدۇ، خۇداغا شۈكۈر، ھېلىمۇ ياخشى، بىزنىڭ دوختۇرلىرىمىز ۋە تەمىنات خادىملىرىمىز بىزنى ئىمونىتېلاپ، بۇ كېسەلدىن ساقلاپ قالىدۇ. بىز قەھرىتان سوغۇققىمۇ، قان بۇزۇلۇش كېسلىگىمۇ بوي بەرمەيمىز. شىمالدىكى جاننى ئالىدىغان نەرسە ــ شەيتان شەھىرى. ئىلگىرى بىر توپ يىگىت بىركۈنى دېڭىزغا چۆمۈلىگەنىكەن، كېيىن ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى بېشىدىكى قاسقانلىق كېمىچى شەپكىسىنى ئېلىشقا مۇۋاپىق بولالمايتۇ! بىز ئۇلارنى دوختۇرلۇق بولمايدۇ! گېپىمنى چۈشەندىڭلارمۇ باتۇر، نوچى يىگىتلەر؟

ــ سەن بۇرۇن دەرسخانىدا مۇزاكىرە بولغاندا، گەپنى ناھايىتى قاملاشتۇرۇپ قىلىدىغان ئوخشايدىكەنسەن، ــ دېدى پاۋېل. ئۇ جېك لوندوننىڭ ئەسەرلىرىنى چالا قويماي تولۇق ئوقۇپ چىققان بولسىمۇ، لېكىن شىمال توغرىسىدا ۋە ئۇلارنىڭ شىمال ھەققىدىكى پوزىتسىيىسى توغرىسىدا ئولىگدەك مەردانە سۆزلەرنى قىلمىشنى ئۆگىنىۋالالمىغا-

نىدى، ــ بىز گېپىڭنى چۈشەندۇق، ھازىرقى زامان ئەقىلنىڭ زامانى، شەيتان شەھىرى دېگەن بىرنېمىلەر ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش بىرنېمىلەر نېمە ئىش قىلسۇن؟ رومكىلارنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ، خىزمەتكە كىرىشەيلى!...

بۇ ئۆتۈپ كەتكىنىگە ناھايىتى ئۇزاق ۋاقىت بولغان ئىش ئىدى، سەككىز يىلنىڭ ئالدىدىكى ئىش ئىدى. ئۇلار شۇ چاغدا ئەقىل زامانىدا ياشاۋاتقىنى بىلەن، شىمالغا كەلگەن كىشىلەردىن باغرى قاتتىق بولمىغانلىرىنىڭ رومانتىك تەسىرگە ئۇچرىمايلا قالمايدىغانلىقىنى، شىمالىي قۇتۇپ مەنزىرىسىگە، پاناقۇيرۇق چايكىغا ۋە شىمالدىكى بىرمۇنچە شەيئىلەرگە مەپتۇن بولمايلا قالمايدىغانلىقىنى تېخى بىلمەيتتى...

ئۇلار تېزرەك چوڭ بولۇپ يېتىلىشنى، تەمكىن ۋە ئېغىر-بېسىق بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىغانلىقىغا قارىماي، بەربىر باللار ئىدى!...

كۈنلەر ئارقا-ئارقىدىن ئۆتتى. تۇرمۇشتىكى شەكىلەن ھەشەمەتچىلىكلەرمۇ ئارقا-ئارقىدىن غايىب بولدى. ئۆسمۈرلەرگە خاس شوخلۇق ۋە پۇچەكلىك سەمىمىي، چوڭقۇر دوستلۇققا ۋە خىزمەتكە بولغان قىزغىنلىقىغا ئورۇن بەردى. خىزمەت ئۇلار ئۈچۈن ئەمدى چۆچەكتەك تۇيۇلمايدىغان، مۇز پارچىلىرى ئارىسىدا فوتو سۈرەتكە چۈشىدىغان ئىشتەكمۇ تۇيۇلمايدىغان بولدى. ئۇلار ئەمدى پىما كىيىپ يۈرۈۋېرىشتىن قۇتۇلدى ــ ئىمكانىيەت يار بەرسىلا پىما كىيمەيدىغان، كارىۋات بېشىغا كارابىن ملتقىنىمۇ ئېسىپ قويمايدىغان بولدى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ئۇيەردە ناھايىتى ئوبدان ئۆتۈۋاتاتتى...

ئوتتۇز ياش ۋاقتىدا، ۋېنىيانىڭ كۆز قۇيرۇقىدا بىلىنەر-بىلىنمەس قورۇقلار پەيدا بولدى، ئۇلار ئولىگنىڭ بېشىدىن تۇنجى ئاق چاچنى

ئالاهىده ئېتىبار بىلەن يۇلۇپ تاشلىدى. ئولىڭ بۇنىڭغا پىسەنتىمۇ قىلىپ قويماي، مەن ھېچقاچان ئاق چاچ بوۋايغا ئايلىنىپ قالمايمەن دەيتتى، چۈنكى، ئۇ چېچى ئاقارغىچە پايىنەك باش بولۇپ قالاتتى. ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر شۇنداق ئىدى. لېكىن گېن ئۇنىڭغا تەسىر كۆرسىتەلمىدى، ئۇنىڭ ئىرىسىيەت سىستېمىسىدا چاتاق چىقىقانىدى. ھازىر پاۋېلنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان ئولىڭنىڭ بىر تۇتام چېچى ئاقارغانىدى. كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدىمۇ قورۇق پەيدا بولغانىدى. ئۇنىڭ ئوغلى ئۇچ ياشقا كىرەي دەپ قالغانىدى.

پاۋېل مەنمۇ پات ئارىدا بالىلىق بولارمەن دەپ ئويلىدى. تانيانىڭ ئوبدان ئانا بولۇشىدا گەپ يوق ئىدى. ۋېنيا: تانيا خوتۇن ۋە ئانا بولىدىغان مۇتلەق تۇغما قابىلىيەتكە ئىگە، دېگەن ئەمەسمىدى.

پاۋېل شۇ تاپتا تانيانى پۈتۈنلەي ئۆي ئىچىدە كىيىدىغان كىيىم بىلەن تۇرغان، يۇمشاق كېچىلىك كىيىم كىيگەن، چاچلىرى مۇرىسىگە ساڭگىلاپ تۇرغان قىياپەتتە كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئۇ شۇنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگىنىدە پۈتۈن بەدىنى ئىسسىپ، خۇددى ئۆيىدىكى ۋاقتىدىكىدەك ھۆزۈرلىنىپ كەتتى.

تانيا، تانيا... سەن نەدىن پەيدا بولۇپ قالدىڭ؟ ياق، ئۇ ئەسلىدىلا مۇشۇ يەردە، پاۋېلنىڭ يېنىدا ئىدى، بۇ تەبىئىي ئىشتەك قىلاتتى.

ــ مېنى ياخشى كۆرەمسەن؟ ــ دەپ سوريغانىدى تانيا چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن.

ــ ئەلۋەتتە ياخشى كۆرىمەن، ھەي ساراڭ، سېنى ياخشى كۆرمەسلىكىم مۇمكىنمۇ؟

ـــ مەنمۇ، ـــ دېگەندى تانيا تەمكىنلىك بىلەن، ـــ مەنمۇ سېنى ياخشى كۆرىمەن.

تانيا پاۋىللارنىڭ چارلاش ئەتراپىدە ئىشلەيتتى. ئۇلار بەش يىلنىڭ ئالدىدا تونۇشقاندى. ئۇلار ئۇزاقتىن بېرى ئىزچىل دوستانە ئۆتتى، بىللە كىنو كۆرەتتى ياكى كۇتۇپخانىغا بىللە باراتتى ـــ شۇ چاغلاردا تانيا دېسرتاتسيە ياقلاشقا تەييارلىق قىلۋاتاتتى. كېيىن پاۋىل تانيانىڭ ئۆيىگە چاي ئىچكىلى باردى، ئۇلار بەزىدە بىللە تاماق يەيتتى، ئولبۇك بىلەن ۋېنيامۇ شۇ كەلەردە مۇشۇ يەردە ئىدى، كېيىن ئولبۇكنىڭ خوتۇنى بىلەن ۋېنيانىڭ سۆيگىنمۇ بۇ يەرگە كەلدى. شۇ تاپتا پاۋىل تانيانىڭ ئۆزىنىڭ بېشىنى سىلىغان، ئۆزىنىڭ ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوقلا ئۇنى سۆيگەن ۋاقتىنى ئېسىگە ئالالمايۋاتاتتى. شۇنىڭدىن كېيىن، ھەممە ئىش بۇرۇنقى پىتىدە داۋاملىشىۋەردى. ئۇلار بىللە بولغان چاغلىردا ئوبدان ئۆتەتتى، شادلىقتا چۆمەتتى، كۆڭلى تىنىم تاپاتتى. ئايرىلغان چاغلىردا بىر-بىرىنى بەك سېغىنىپمۇ كەتمەيتتى، لېكىن كۆرۈشكەندە يەنە شادلىققا چۆمۈلەتتى. پاۋىل بارا-بارا بۇ ئاق كۆڭۈل دوستۇم دائىم يېنىمدا تۇرسا بولغۇدەك دېگەن يەرگە كەلدى.

پاۋىل تانيانى ئوبدان چۈشىنەتتى، تانيامۇ پاۋىلنى ئوبدان چۈشىنەتتى. ئۇ ئىككىسىنىڭ ھەۋىسمۇ ئوخشاپتتى ـــ ھەر ئىككىسى بالېتنى ياقتۇرمايتتى. رەسىم سىزىشنى، چاڭغا تېپىلىشنى ۋە فانتازىيە رومانلىرىنى ئوقۇشنى ياخشى كۆرەتتى.

پاۋىل ئۆزىنىڭ تانياغا ئىجىل بولۇپ قالغانلىقىنىلا بىلەتتى، لېكىن بۇ ھال ئۇنى بىئارام قىلمىغاندى.

ـــ سەن مېنى ياخشى كۆرەمسەن؟ ـــ دەپ سوراشقا ئامراق

ئىدى تانيا.

ــ ئەلۋەتتە ياخشى كۆرىمەن...

ئۇنىڭمۇ ئۆزىگە چۈشلۈق داۋلىسى بار ئىدى. ئۇ بىز ئېيتىۋاتقان مۇھەببەتنىڭ پەقەت توي قىلىشتىن بۇرۇنقى ئالىتە ئاي ۋە توي قىلغاندىن كېيىنكى ئالتە ئاي ئىچىدىلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئادەتتىكى تۇرمۇش ئەسلىگە كېلىدىغانلىقىنى بۇرۇنلا پەملىگەنىدى. شۇنداق بولغاندىكىن، ئۇ بىر يىل ۋاقىتنى بىكاردىن بىكار زايا قىلغىچە، تۇغرىدىن ـ تۇغرا تانيانىڭكىگە بېرىپ ياتسا بولماميتى؟ دەرۋەقە، ئۇنىڭغا گۈل تەقدىم قىلىش، شېرىن سۆزلەرنى قىلىشىش، ئۇنى قۇچاقلاش ئادەمنى شادلىققا چۆمدۈرەتتى، لېكىن بۇنىڭ ئۈچۈن بىر يىللىق ۋاقىتنىدىن كېچىشكە تۇغرا كېلەتتى، كەچسەڭمۇ كەچ، ئۆزەڭ ئۈچۈن كېچىسەن ـ دە...

ــ ساڭا شۇنداق قىز كېرەكتۇر بەلكىم، ــ دېدى ئولېگ، ــ پۈتۈنلەي ئۇنداقمۇ ئەمەستۇر...

ۋاقىت پاۋېلنىڭ ئۇنىڭدىن ئايرىلالمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى: ئۇ ئىككىسى بىر يەردە بەش يىل بىللە تۇردى، بۇ كۈتۈلمىگەن ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىشنىڭ ئەڭ ياخشى كاپالىتى ئىدى: بۇنداقتا بىر يىل ئۆتە ـ ئۆتمەيلا نىكاھدىن ئاجرىشىش ئۈچۈن پۈل غەملەيمەن دەپ يۇرۇشتىن خالى بولغىلى بولاتتى، مەجبۇرىمىز ئوخشىمايدىكەن، ھەۋەسمىز ئوخشىمايدىكەن، شۇڭا كېلىشىلمىدۇق دەپ ئاغرىنىپ يۇرۇشكىمۇ ئورۇن قالمايتتى.

ــ توي قىلايلى، ــ دېدى پاۋېل بىركۈنى، ــ سۆرەڭبىرىپ نېمە قىلىمىز؟

ـــ قويغىنا... ھازىرلا توي قىلىپ نېمە قىلىمىز؟ رەسىمىيەتنى ئادا قىلىش، باشقىلارنىڭ گېپىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈنلا توي قىلىمىزمۇ؟ مەن خەقنىڭ گېپىدىن قورقمايمەن... بىز ھامان توي قىلىمىز، توي قىلمىساق بولمايدۇ، بۇنىڭدا گەپ يوق. لېكىن، مەن ئالدى بىلەن دېسرتاتسيە ياقلىمسام بولمايدۇ.

ـــ سەن ئىنتايىن ئەقىللىق جۇمۇ، ـــ دېدى پاۋېلمۇ قوشۇلىدىغاندەك لىقىنى بىلدۈرۈپ، ـــ سەن ھەممىنى بىلىدىكەنسەن. سېنىڭ دېگىنىڭچە بولسۇن.

دېمىسمۇ، ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى!

كېيىن تانيا لېنىنگرادقا قايتىپ كېتىپ، كاندىدات دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئىگە بولدى. بىر ياتاقلىق بىر يۈرۈش ئۆيىنى ئىككى ياتاقلىق بىر يۈرۈش ئۆيگە ئالماشتۇرۇۋالدى، بۇ ئاندىاق-مۇنداق ئادەملەرنىڭ قولىدىن كەلمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇ پاۋېلنى ئاز ئۈچرايدىغان مېتاللار ۋە ئالتۇن تەتقىقات ئىنستىتۇتىغا يۆنكەش ئىشىنمۇ توغرىلاپ قويدى.

"ساڭا يېرىم يىل ۋاقىت بېرەي، ئىش-كۆشلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى شۇ ۋاقىتتا پۈتتۈرۈۋال، ـــ دېگەندى تانيا خېتىدە، ـــ يېرىم يىل ئىچىدە قولۇڭدىكى ئىشلىرىڭنى بىر تەرەپ قىلىۋەت، ئاندىن چۈكوتسكى بىلەن خوشلاش، شۇ ئاردىدا بېلىق تۇتقىلى بار، كېيۈنەر تۇمشۇقىنى ۋە مىس قوڭغۇراقنى كۆرۈپ كەل، ئاخىرىدا قوڭغۇراقنىڭ كونىراپ كەتكەن ئارقىسىنى تارتىپ، قوڭغۇراقنىڭ پەس ئاۋازىنى يەنە بىر ئاڭلىۋال، سېنىڭ ئۇ يەرگە بارماي قويمايدىغانلىقىڭنى بىلىمەن.

سەنمۇ پىكرىڭنى ئۆزگەرت: سوۋېت ئىتتىپاقى خەلقىنىڭ مۇتلەق

كۆپچىلىكى شىمالىي قۇتۇپنىڭ جەنۇبىدىن ناھايىتى يىراق جايلاردا ياشاۋاتىدۇ، شۇنىڭدىق بىلەن ئۇلارنىڭ ھالى باشقىلارنىڭكىدىن ناچارلىشىپ كەتكىنى يوق...شىمالنىڭ ھاۋاسى بالىلارغا، بولۇپمۇ بوۋاقلارغا ياقمايدۇ، ئۇ يەردە ھاۋا شالاڭ، كىلوروز يېتىشمەيدۇ. مېنىڭ دېگەنلىرىم توغرىمۇ؟ سېنىڭ ئوبدان ئاتا بولغۇڭ يوقمۇ؟"

جېنىم تانيا، سېنىڭ دېگەنلىرىڭ پۈتۈنلەي توغرا. بۇ يەردە ھەقىقەتەنمۇ كىسلورود يېتىشمەيدۇ. بىراق، ئولېگنىڭ بالىسى ناھايىتى ساغلام ئۆسۈۋاتىدۇ، ئۇنىڭ يۈپيۇمىلاق يۈزى كەينىدىنمۇ كۆرۈنىدۇ، ئۇ ھېچقاچان چۈشكۈرۈپ باقمىغان يوق. لېكىن بۇ ھېچنېمىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيتتى، ئولېگنىڭ ھەر جەھەتتىن ئامىتى كېلىۋاتاتتى.

مىس قوڭغۇراق توغرىسىدىكى گەپلەرنى بەھۇدە يېزىپسەن، ئۇنى يېزىپ نېمە قىلاتتىڭ...

پاۋېل مىس قوڭغۇراق توغرىسىدىكى بىر ھېكايىنى ئېسىگە ئالدى.

سۇ يولى توغرىسىدىكى كونا قوللانمىدا مۇنۇلار پۈتۈلگەنىدى: كيۇئېر دېڭىزىدىكى قۇم تۈمشۇقتا ئۆتكەن ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىلا ئاكا-ئۇكا سۈبرىتسۈلار قۇيغان، ئاۋازى ئۆزگىچە ئاستا ۋە پەس چىقىدىغان سىرلىق مىس قوڭغۇراق ئېسىلغان. قوڭغۇراق مۆجىزىدەك بىر كېچىدىلا مايماك ئۈستىدە پەيدا بولۇپ قالغاچقا، سىرلىق تۈيۇلىدىغان بولۇپ قالغان. مايماك پونكتىدىكى باشقۇرۇش خادىملىرى ئەتىگەندە ئىشكىتىن چىقىپلا ھاڭ-تاڭ قالغان: يېڭىدىن ياسالغان ئۇچ پۈتلۈق ياغاچ جازىغا بىر مىس قوڭغۇراق ئېسىلغان...

ئۇلار سۇ يولى قوللانمىسىنى كۆرمىگەنىدى، لېكىن كاپىتان ۋالگنىڭ ئېسىدە قېلىشچە، ھەقىقەتەنمۇ ئاۋازى كارامەت چىقىدىغان

بىر مىس قوڭغۇراق بار ئىكەن، كېيىن بۇزۇلۇپ كەتكەنمۇ ياكى كىشىلەر ئىشلەتمەكچە تۇتقۇچ قىلمىز دەپ ئېلىپ كەتكەنمۇ، ئەيتاۋۇر، يوقلىپ كەتكەنكەن...

بىر كۈنى ئۇلار شېرىن ئۇخلاۋاتقاندا، كاپىتانلىق قىزى نادىيا كەلدى، ئىشكىتىن كىرىپلا جۇۋىسىنىمۇ سالماي، ئۇلارنىمۇ ئويغاتماي سۆزلەپ كەتتى:

— يىگىتلەر، مەن مىس قوڭغۇراقنى تاپتىم. قوڭغۇراق بۇ يەرگە يېقىن بىر جايدا، ئاپتوماتىك مايماكنىك ئۇ تەرىپىدە، كونا مايماكىنىك يېنىدا ئىكەن.

ئۇلار يېڭى ياغقان، تىزغىچە كېلىدىغان يۇمشاق قارنى دەسسەپ، توپتوغرا بىر سائەت ماڭدى. ئۇلار كېيۇئەر تۇمشۇقىدىكى ئېگىزلىككە چىققاندا، تۇنۇگۈن كەچقۇرۇندىن تارتىپلا غۇۋالىشىپ كەتكەن ئاسمان گۈمبىزى غايىب بولدى. زۇمرەتتەك يالپىلداق دېڭىز قولتۇقى بەئەينى چىمەنلىككە ئوخشاپ قالغاندى. كەچكى شەپەقنىك غۇۋا نۇرى خۇددى بىر-بىرىنىك كەينىدىن ئۇچۇپ يۇرگەن لېنتىدەك تارقىلىۋاتاتتى، دېڭىز قولتۇقىنىك ئېغىزىدىكى تاشلارنىك بىر تەرىپى قىزىل ئىدى، بىر تەرىپىگە ئالىبۇلا ئاق شەبنەم چۈشكەنىدى. بۇ يەرگە قۇياش نۇرى ئۇدۇل چۈشمە، ئادەمنىك كۆزى ئالمىچەكمەن بولۇپ كېتەتتى.

— بۇ يەردە رەسسام بولساك نېمىدېگەن پەيزى-ھە، — دېدى ئولېگ، — ئەركىن قەلەم تەۋرىتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالايسەن، مەيلى قانداق سىزغىن، بەربىر ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ...

ئۇچ پۇتلۇق ياغاچ جازىغا ئېسىلغان مىس قوڭغۇراق ئەتراپتىكى يەر-زېمىنگە، ئويمان-دوڭغۇل تۇنىدىرانىك چېتىدىكى مۇزلۇققا

ئوخشاشلا قەدىمىي تۈس ئالغانىدى. ئولىڭ مىس قوڭغۇراقنىڭ شامال سوقۇپ، يامغۇر يالاپ كونىراپ كەتكەن ئارقىسىدىن بىر تارتىۋىدى، قوڭغۇراقتىن بوش ۋە ئاستا سادا چىقتى.

ــ ئاللىقاچان غايىبىي دۇنياغا كەتكەنمىكىن دېسەك، تېخىچە ئادەمزات دۇنياسىدا تۇرۇپتۇغۇ، ــ دېدى پاۋىل، ــ قاراڭلار... ئۇستىدە خەت تۇرىدۇ.

ئۇلار قوڭغۇراق ئۇستىدىكى كۆكۈچ داتنى ئېرتىۋەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭدىكى بىرنەچچە قۇر خەت كۆزگە تاشلاندى:

"بۇ مىس قوڭغۇراق 1860 ــ يىلى ئاكا ــ ئۇكا سۈيىرتىسۇلارنىڭ زاۋۇتىدا قۇيۇلغان. مىس دېڭىزچىلارنىڭ خوتۇنلىرىنىڭ ۋە تۇل ئاياللارنىڭ جاپالىق ئەمگىكى بىلەن توپلانغان. بۇ قوڭغۇراق كىشىلەرگە بەخت ــ سائادەتتىن ۋە ئاسايىشلىقتىن دېرەك بېرىدۇ، ئۇمىد ئوتنىى ياندۇرىدۇ ھەمدە بەختكە قارشى ئالەمدىن ۋاقتىسىز ئۆتكەن ئەزىمەتلەرنىڭ روھىنى خاتىرلەيدۇ."

ئولىڭ بۇرنىنى خىيلى ئۇزاقتىچە مىچىلداتتى ــ ئۇ بىرەر ئىش ئۇستىدە ئويلانغاندا، ھامان شۇنداق قىلاتتى:

ــ قىزىق ــ ھە، مېنىڭچە بۇ قوڭغۇراق مىسكىنلىك تۇسنى ئالغان ــ دەك تۇرىدۇ...

ئۇلار قايتىشىدا تانيانىڭكىگە باردى. تانيا ئۇلارغا چۈشلۈك تاماقنى بورۇنلا تەييارلاپ قويغان ۋە بىرنەچچە قېتىم ئىستېمۇ بولغا ــ نىدى. تاماقتا بىرئاز ئىس ئۆتۈپ قالغان، قەھۋەمۇ تېشىپ كەتكە ــ نىدى، ئەمدى يېڭىباشتىن قاينىتىشقا توغرا كەلدى، بۇزۇلغان قەھۋەنى ئىچىشنى ھېچكىم خالىمايدۇ ــ دە، بۇ ھال ئۇنىڭ كەيپىنى ئۇچۇردى، لېكىن ئۇ ئېغىر ــ بىسىق قىز ئىدى، مېھمانلار كەلگەندە،

ئۇلارنى ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدى. ئۇ كۆچىلىكىكە ئۇستۈڭلار-دىكى قارنى قېقىشتۇرۇۋېتىڭلار، قار كىرىپ ھۆل بولۇپ كەتكەن پايپىقىڭلارنى قۇرۇتۇۋېلىڭلار دېدى، ئاندىن ئىشنىڭ ئېپىنى بىلدۈرگەن ئەقىللىق چوڭ ئادەملەرنىڭكىدەك سالاپەت بىلەن سۆز قىلدى:

ــ قەلەيدىن ياسالغان قورچاق ئەسكەرلەرنى ئېلىپ بەرسەم ئويناملەر؟ ــ دېدى تانيا ئۇلارنىڭ كەينىدە پول سۈرتۈۋېتىپ، ــ ياكى خاسىيەتلىك ئاللادىن چىرىقى ئېلىپ بېرەيمۇ؟ سىلەر قەھۋە ئىچكەچ، خىيال سۈرۈڭلار. ھەر ھالدا ئىسىق ئۆيدە زوكام بولۇپ قالماسسىلەر.

ئۇلار تاماقتا ئولتۇرغاندىن كېيىن، تانيا تەبەسسۇم بىلەن مۇنداق دېدى:

ــ نېمىشقا بالدۇراق ئېيتمىدىڭلار؟ بۇ قوڭغۇراقنىڭ نەدىلىكىنى بىر يىلنىڭ ئالدىدىلا بىلگەنىدىم. ھە راست، قوڭغۇراق رەڭلىك مېتالدىن قۇيۇلغانكەن. ئۇنى كېرەكسىز بۇيۇملارنى يىغۋالىدىغان ئىككىنچى زاۋۇتقا ئاپىرىپ بېرىڭلار، شۇنداق قىلساڭلار، ئۇلارنىڭ رەھمىتىنى ئالسىلەر تېخى.

نادىيا قوشۇقنى تاشلاپ قويدى.

ــ ئاغزىڭنى يۇم! ــ دېدى نادىيا، ــ... نېمە دەۋاتقانلىقىڭنى بىلەمسەن؟ مىسىنى دېگىزچىلارنىڭ ئائىلە تەۋەلىرى يىغقان، ئۇلار قوڭغۇراقنى ئەرلىرىنىڭ غەيرىتىگە ئىلھام بېرىش ئۈچۈن قۇيدۇرغان، ئۇنىڭغا چېقىلىدىغان بولساڭ، قاراپ تۇرمايمەن...

ئۇ تانياغا غەزەپ بىلەن تىكىلدى، ۋېنىيا شۇ زامات ئۇستەل ئاستىدىن پۇتىنى ئۇنىڭغا تەككۈزۈپ قويدى.

ـــ يىگىتلەر، ـــ دېدى ۋېنيا، ـــ مېتالچىلىق سانائىتىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، مېتالچىلىق زاۋۇتلىرىغا ئەلۋەتتە مىس كېرەك! ئۇنى مۇزېيغا ئاپىرىپ بەرسەكمۇ بولىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئىلگىرى دېگىنىچىلارنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغدىغان بۇ مىس مۇھاپىزەتچىسىنىڭ بۇگۈنكى كۈندە بىز ئۈچۈن يەنە پوستا تۇرۇپ بېرىشنى تىلەيمەن...

ۋېنيا رومكىسغا ۋوتكا قۇيدى ۋە رومكىسنى كۆتۈرۈپ، يورۇققا توغرىلاپ بىر قارىۋەتتى ـ دە، جىددىي قىياپەتتە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

ـــ بۇ قوڭغۇراق ئەمدى دېگىنىچە قىرغىقىدا پات ـ پات چېلىنىشى. لېكىن بۇ مۇقەددەس قوڭغۇراقنى خالىغانچە چېلىشقا بولمايدۇ. ئارىسىمىزدىكىلەر بەزىلىرىمىز روھىي جەھەتتە بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان ياكى ھەسرەت ئىچىدە قالغان، چارچىغان، مەيۈسلەنگەن چاغلاردا ۋەياكى روھىي ئازابتىن قۇتۇلالماي قالغان چاغلاردا تۇنىدىرانىڭ مۇشۇ يەردىكى باشلىنىش نۇقتىسىغا ـــ تىك قىيا ئۈستىگە چىقىپ مىس قوڭغۇراقنى چېلىپ، ئۇنىڭ ئادەمنىڭ ئەقلىنى ئاچىدىغان ئاۋازىنى بىر ئاڭلۇالساقلا كۇپايە. شۇ ئاۋازنى ئاڭلىغان كىشى ھەممىمىزنىڭ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىكەنلىكىمىزنى ھېس قىلىدۇ. ئەمما بۇ قوڭغۇراقنى كەلسە ـ كەلمەس چېلىشقا بولمايدۇ...

ئولېگ ئەستايىدىللىق بىلەن:

ـــ بوپتۇ، دېگىنىڭچە بولسۇن، ـــ دېدى ـ دە، كەينىگە بۇرىلىپ نادىيادىن، ـــ بۇگۈندىن باشلاپ سېنى مايماك مۇھاپىزەتچىسى ۋە چوڭ قوڭغۇراقنىڭ ئاساسىي ۋەسىسى قىلىپ بەلگىلەيلى، قانداق؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ماقۇل... ـــ دېدى ئىخلاسمەن قىز نادىيا.

"318 ـ قېتىملىق نۆۋەتچى ئايروپىلانغا چىقىدىغان يولۇچىلار دىققەت، ئايروپىلانغا چىقىشقا تەييارلىنىڭلار."

ئولىگ پاۋېلنى ئايلانما ئىشكىنىڭ يېنىغچە ئۇزىتىپ كەلدى:

ـــ خەير ئەمىسە، مۇشۇ يەرگىچە ئۇزىتىپ قويايلى، ئۇكا، ئايروپىلانغا چىققىن.

ـــ ماڭدىم ئەمىسە...ئادرېسىمنى تۇتۇۋالدىڭمۇ؟

ـــ تۇتۇۋالمامدىغان...

ئۇ ئىككىسى يەنە بىرپەس تۇرۇشتى. ئاندىن كېلەڭسىزلىك بىلەن قۇچاقلاشتى ـــ بۇ ئۇلارنىڭ تۇنجى قۇچاقلىشىشى ئىدى. پاۋېل سېمونت سۇپىغا چىققاندىن كېيىن، ئىككىنچى كەينىگە قارىمىدى، لېكىن ئولېگنىڭ ئۆزىگە قاراپ تۇرغانلىقىنى سېزىپ تۇرغانىدى.

"بىزدىن ئايرىلساڭ، كۆڭلۈڭ يېرىم بولىدۇ..."

...كەڭ زېمىن ئايروپىلان گەۋدىسى ئاستىدا ئولتۇرۇشۇپ باردى، يەنە ئون بەش سائەتتىن كېيىن ئۇ موسكۋاغا يېتىپ باراتتى. ھەممە ئىش ئاددىي ئىدى.

پاۋېل بەھۇزۇر ئورۇن ئېلىپ ئولتۇردى. ئۇ تانيا ئۆينى تۇزەشتۇرۇپ بولغاندۇ، مېنىڭ كۈتۈپخانامنى نېمە قىلۇەتكەندۇ، ئۆي جاھازلىرىنى بوش يەر قالدۇرماي ئۆيگە لىق تىزىۋەتتىمۇ تېخى، شۇنداق قىلغان بولسا، ئۆي جاھازلىرىنىڭ يېرىمىنى تاشلۇۋېتەرمەن، دېگەنلەرنى ئويلىدى. ئۇ تانيانىڭ ئۆزى ئۈچۈن پايپىتەك بولۇۋاتقانلىقىنى، ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئويلىغىنىدا، يۈرىكى شېرىن ھېسسىياتقا تولاتتى. تانيا شۇنداق قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى....

3

تېلېفون جىرىڭلاپ ئۇنى ئويغىتۋەتتى.

ــ ھە، مەن، ــ دېدى پاۋېل، ــ ئەتىگەنلىكىڭ خەيرلىك بولسۇن... سەن ئىكەنسەنغۇ. كەچۈرگەيسەن، ئالېكسېي، ئاۋازىڭدىن تونۇۋالالماي قاپتىمەن. ئوبدان تۇرغانسەن. ھازىرلا باراي. بارىمەن دېدىمۇ بارماي قالمايمەن. ئىشتىنىمنى كىيىپ بولۇپلا ماڭاي. ئىشىكىغا دەخلى يەتكۈزۈپ قويدۇم دەۋاتامسەن؟ نەدىكىنى، بۇنداق ئىش دېگەن بولۇپ تۇرىدۇ... مەن قىشلاقتىن ئەمدىلا كەلدىم، تۈگۈنۈن كېچە... گەپنىڭ قىسقىسى، مېنى كۈتۈپ تۇر.

پاۋېل تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قويۇپ قويدى ــ دە، ئىچىدە بۇ مېنىڭ سەكىز يىلدىن بۇيان تۇنجى قېتىم يوتقاندىن چىقمايلا تېلېفون ئېلىشىم دەپ ئويلىدى. ئۇ بىر كېرىلۈېلىپ، ئاشخانىغا كىرىپ گىمناستكا ئوينىماقچى بولدىيۇ، ئويلىنىپ بېقىپ كۈلۈپ كەتتى ــ ئۇ تېلېفوننىڭ كارىۋات بېشىغا بېرىلگەنلىكىگە قاراپلا تاڭ سەھەر ۋاقتىنىڭ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىلدى ــ دە، بىر قېتىملىق ئەتىگەنلىك گىمناستكا ئوينىشتىن ۋە سوغۇق سۇدا يۇيۇنۇشتىن ۋاز كەچتى.

ئۆي ئىچى كۈن نۇرىغا چۆمۈلدى، تاڭ شامىلى ۋە موسكۋا بازارلىرىدىكى ۋاراڭ ــ چۇرۇڭلار ئۇچۇق دېرىزىدىن ئۆيگە كىردى. سەككىزىنچى ئاي ئاخىرلىشىپ، ياز ئۆتۈپ كېتەي دەپ قالغاندى. ھەتتا تېلېفوننىڭ جىرىڭلىغان ئاۋازىمۇ خىزمەتىنىڭ باشلىنىدىغان ۋاقتى يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئۇنىڭ ئېسىگە سالغاندى.

تۇنۇگۈن تانيا تېلېفون بېرىپ، بىرنەچچە ئېغىز چاقىغاندى، ئۇ تېلېفون بېرىۋاتقاندا يىغلىغاندەكمۇ قىلدى. ئۇ شۇنداق قىلىشقا ھەقلىق ئىدى: پاۋېل موسكۋادا توپتوغرا بىر ئاي تۇرغان تۇرسا، لېنىنگرادقا بېرىشقا بىر-ئىككى كۈن ۋاقىت چىقمايمۇ؟ ئۇ ئۆتۈپ كەتكەن شەخسىيەتچى جۇمۇ، يەنە كېلىپ تانيا ھەققەتەنمۇ ئۇنىڭ يارىدەمگە موھتاج بولۇۋاتاتتى، تانيا ھەر نېمە دېگەن بىلەنمۇ ئايال كىشى-دە. قۇراشتۇرۇش ئىشچىلىرى ساپلا ھاراقكەشلەر ئىدى، تانيا ئۇلارغا يۈز يۆيىدىغان ئىدىشنى پۈختىراق ئورنىتىپ بەرسەڭلار دەپ يالۋۇرۇپ نۇرغۇن ئېغىز ئۇپراتتى، لېكىن، ئۇلار گەپكە كىرمىدى.

تانيا تېلېفوندا شۇ گەپلەرنى قىلغانىدى. ئۇنىڭدىن باشقا پاۋېلغا يەنە: موسكۋادىكى دوستلىرىڭدىن ھەققەتەن مېھرىڭنى ئۆزەلمىسەڭمۇ، نامرات ياقا يۇرتتىن راك تۇتىمەن دەپ ئايرىلغىلى ئۇنىمىساڭمۇ مەيلى، ئەمما مىنىستىرلىككە بېرىپ ئالېكسېي روگوزىننى ئىزدەشكىغۇ ھەر ھالدا ۋاقتىڭ چىقار ئىدى. قايتا خىزمەت تەقسىم قىلىشنى مەن تەلەپ قىلغىنىم يوق، ئالېكسېي روگوزىن تەلەپ قىلۋاتىدۇ دەپ قاراپ بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئالدىغا بىر بارساڭ بولاتتى دېگەنىدى.

"تانيا دۇنيادىكى گەپتە ئۇتتۇرمايدىغان ئادەمىلەرنىڭ بىرى-دە، — دەپ ئويلىدى پاۋېل جېنى سۆيۈنۈپ، — ئۇنىڭ يېنىغا ئەتە باراي. ھازىر مىنىستىرلىككە بېرىپ ماداتمىنى ئېلىۋالاي، ئاندىن ئۇ يەردىن يېنىپ چىقاي! كېيىن نېمۇا كوچىسىنى ئايلىناي... ۋاي-ۋۇي! ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدىغان..."

— جېنىم بالام، ئويغىنىپسەن-ھە، — دېدى ئاتىسى ئۆيگە كىرىۋې-

تىپ، ــ تۇغۇلغان كۈنۈڭگە مۇبارەك بولسۇن... مە، بۇ ساڭا تەييار-لىغان سوغىتىم. ساڭا ئەسقاتىدۇ. ــ ئۇ ئېگىلىپ ئوغلىنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدى-دە، ھۆسنىخەت بىسلىغان ئالاقە سومكىسىنى يوتقانىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويدى.

ــ مۇنداق دە، بۇگۈن مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم ئىكەن-دە، ــ دېدى پاۋېل نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي، ــ مەن ئۇنىتۇپ قاپتىمەن، تۇغۇلغان كۈنۈم ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ...رەھمەت، بۇ گەپچە مەن ئوتتۇز ئۈچ ياشقا كىرىپتىمەن-دە؟ يېگىلىپسىز قالمىغانسەن، ئاتا؟

ــ سەن كېچىدە تۇغۇلغان، ــ دېدى ئاتىسى، ــ نېمە ئۈچۈندۇر باللار ساپلا يېرىم كېچىدە تۇغۇلىدىكەن. ئېيتقىنچۇ، ساڭا نېمە دەپ دۇئا قىلساق بولار؟ ــ ئۇ بېشىنى سەل سىكايان قىلىپ، ئوغلىغا قاراپ قويدى، ــ تۇغۇلغان كۈنۈڭنى ئاددىي بولسىمۇ بىر تەبرىكلىۋەتەمەدۇق؟

ــ ماقۇل، ــ دېدى پاۋېل قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ــ ھازىرلا قېشىڭغا چىقاي...

پاۋېل كىيىنىپ بولغىچە، ئاتىسى مۇزلاتقۇدىن بىر بوتۇلكا كونياك، بىزە لىمون، ئېرىمچىك ۋە ئىككى نەپىس كۈمۈش قەدەھنى ئېلىپ تەييارلاپ قويدى. ئۇلار قەدەھ سوقۇشتۇردى-دە، گۈپپىدە كۆتۈرۈۋەتتى. ئاتىسى پەتنۇسنى يىغىشتۇرىۋەتكەندىن كېيىن:

ــ سەن تۇغۇلغاندا، مەنمۇ ئوتتۇز ئۈچ ياش ئىدىم. بۇ ياش يۇز يىلنىڭ ئۈچتىن بىرى. مېنىڭچە، بۇ ئەھمىيەتلىك بىر ياش، ــ دېدى.

ــ توغرا، ــ دېدى پاۋېل، ــ بۇ ئەھمىيەتلىك ياش، شۇنداقلا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىدىغان ياش. باياتىن ئوتتۇرا مەكتەپتە بىللە

ئوقۇغان ساۋاقداشىم ئالىكسېي روگوزىندىن تېلېفون كەلدى. ئۇ مىنستىرلىكتە ئىشلەيدۇ. مېنىڭ ماداتىمغا ئەزا قويۇلۇپتۇ. بۇنىڭ مەنىسىنى چۈشەندىڭىزمۇ؟ بۇلار ئوتتۇز ئۈچ يېشىمدا بولۇۋاتقان ئىشلار. ئاتا، سەن ماڭا ئالاقە سومكىسىنى سۇۋغا قىلدىڭ. مىنىستىرلىكتىكى يولداشلار مېنىڭ خىزمىتىمنى لېنىنگرادقا يۆتكەش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنى تەييارلاپ قويدى، ھازىر مەن شەرقىي شىمالىي رايونلارغا دائىر مەسىلىلەر بويىچە مۇتەخەسسىسمەن، ئەمدى ھەر ئايدا قېشىڭغا كېلىپ كونياك ئىچىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدۇم، قانداق؟ رازىمۇ سەن؟

— رازى، ئوغلۇم، قالتىس رازى. ئەمدى قەھۋە ئىچەيلى.

ئۇلار جىم ئولتۇرۇپ ناشتا قىلدى. ناشتىدىن كېيىن، بىركىم ئىشكىنىڭ قوڭغۇرىقىنى جىرىڭلاتتى، ئاتىسى ئىشكىنى ئاچتى ۋە بىر خەتنى كۆتۈرۈپ كەلدى.

— سېنىڭ خېتىڭ ئىكەن، — دېدى ئاتىسى.

پاۋېل كونۋېرتنى ئاچتى.

"قەدىرلىك پاۋېل پېتروۋىچ! ئاتكىرىتكىڭىزنى تاپشۇرۇۋالدىم. سىز كەلگەندە ئۆيدە بولمىغانلىقىمدىن قاتتىق ئەپسۇسلىنىۋاتىمەن. شۇ چاغدا مەن قىزىم بىلەن ساناتورىيىدە دەم ئېلىۋاتاتتىم. بىز تەرەپكە كەلمىسىڭىز. سىز بىلەن كۆرۈشسەم دەپ تەقەززا بولۇۋاتىمەن، سىزنى كۈتىمەن. ئوغلۇم توغرىسىدىكى ھەرقانداق خەۋەر مەن ئۈچۈن تولىمۇ قىممەتلىك. سىزنىڭ لىدىيا ئالېكسېيېۋنايېڭىز-دىن."

— خەت ئەۋەتكۈچى كىم؟

— بىر دوستۇمنىڭ ئانىسى، مەن ساڭا ئۇنىڭ گېپىنى قىلىپ

بەرگەنغۇ... ھېچگەپ يوق، بىر بارمسام بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. شەھەر سىرتىغا چىقىدىغان گەپ، پىكاپنى ئىشلەتسەم بولارمۇ؟

ــ ئەلۋەتتە بولىدۇ. پىكاپ ئوڭلانىدى، چاتاق يوق.

مىنىستىرلىكىنىڭ ئىچى سالقىن ئىدى، بىنادىن كۆچلۈك ئەكس سادا چىقىپ تۇراتتى. پاۋىلغا كارىدوردا تونۇش-بىلىشلەر ئۇچراپ تۇردى، پاۋىل ئۇلارغا بېشىنى لىڭشىتىپ سالام بەردى. لېكىن ئۇ ھازىر بۇرۇنقىدەك شۇ تونۇش ئادەملەر ئارىسىدىن شىمالدىن كەلگەنلىرىنى تاپسام ۋە شۇلاردىن شۇ ياقىنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي ئۇقۇشسام دېمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئۇچۇن ئېيتقانىدا، ئەمدى ھەممە نەرسە زۆرۈرىيىتىنى يوقاتقانىدى.

ئالېكسېي نىكولايېۋىچ روگوزىن شىمالىي قۇتۇپنى چارلىغۇچى خادىم ئىدى، دېمەك، ھەقىقىي قۇتۇپ خادىمى ئىدى. ئۇ ئەقىل-لىق، ئىززەت-ھۆرمەتكە سازاۋەر ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى تۇز، ئاغزى چاققان ئىدى، ئۇ گەپنى ئوچۇق قىلاتتى، ئىككى ئېغىز گەپ بىلەنلا ئىخچام خۇلاسىگە كېلەلەيتتى:

ــ بولدى قوي، ــ دېدى روگوزىن، ــ مەن سېنى چۈشىنىمەن. سەن شىمالدا بىرمەزگىل تۇردۇڭ. ئەمدى ئۆي تۇتۇۋالمىساڭ بولمايدۇ. ــ ئۇ پاۋىلغا كۆزىنى چىمچىقلىتىپ قويدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن خەيرىخاھلىق ۋە چۈشىنىش ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى، ــ ئۆي تۇتىدىغان، بالىلىق بولىدىغان ۋاقىتىڭ يەتتى، ئەمدى كىيىملىرىڭنى ئۇدۇل كەلگەن يەرگە تاشلاپ يۇرسەڭ بولمايدۇ، كىيىم ئاسقۇچقا ئېسىشىڭغا توغرا كېلىدۇ... ئوتتۇز ئۇچ ياشقا كىردىڭ-دە، دوستۇم، ئورگانىزمىڭدىكى ئوكسىدلىنىش جەريانى ئاجىزلاشقاندۇ، ئەمدى ھەربىرىنى تەڭپۇڭلاشتۇرىدىغان

باسقۇچ يېتىپ كەلدى، كىرىم بىلەن چىقىشنى تەڭپۇڭلاشتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ... قانداق، پېتىربۇرگقا بارامسەن؟

ــ پېتىربۇرگقا①، ئۇكا.

ــ گەپ شۇ بولسۇن.

ــ بىر ھەپتىدىن كېيىن توي مۇراسىمى ئۆتكۈزىمىز.

ــ ئىشنىڭ قاملىشىپ كەلگىنىنى قارا! ئەتە مەنمۇ... توي مۇراسىمى ئۆتكۈزىمەن. بىز قەدىناس دوست، يۇزۇمنى قىلىپ ئۆيۈمگە بارغىن، ھە! توي شارابى ئىچكىلى كەل، جۇمۇ؟ كەلگەندىمۇ شىمالىلىق سالاپىتىڭ بىلەن كەل...

ــ بۇ بىز ئۇچۇن ھېچ گەپ ئەمەس، ــ دېدى پاۋېل ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ، ــ بىز دېگەن شىمالىلقلاردەك ئويناپ، ئىچكى ئۆلكىلىكلەردەك ئىشلەيدىغانلار... ــ ئۇ سۆزىنى بىردىنلا توختاتتى، ــ ئالېكسېي، تەكلىپ قىلغىنىڭغا رەھمەت، سېنىڭكىگە بارالمايمەن. مەن ئەتە يولغا چىقىمەن. لېكىن كۆڭلۈم سىلەر بىلەن بىللە.

ــ ئەپسۇس، ئۇكا. لېكىن بۇنىڭغا نېمە ئامال، بوپتۇ، يولغا چىق. يىل ئاخىرىدا سېنى مىنىستىرلىككە مەجبۇرلىسكە تەكلىپ قىلايلى.

... پىكاپ بىلوروسىيە تاشيولىغا چىقتى، پاۋېل يېنىك بىر نەپەس ئالدى: شەھەردىكى تىراللىبۇسلار، قىزىل-يېشىل چىراغلار ۋە كىشىلەرگە ئۇرۇلۇپ-سوقۇلۇپ يۇرىدىغان مومايلار ئۇنى بەك چارچىتىۋەتكەنىدى. موسكۋادا پىكاپ ھەيدەش ئادەمگە ئارام بەخش

---

① يەنى لېنىنگراد، بۇ يەردە لېنىنگرادنىڭ كونا نامى چاقچاق تەلەپپۇزى بىلەن ئاتالغان.

ئېتىدىغان كۆڭۈللۈك ئىش بولۇشتىن قېلىپ، ئادەمنى تەرگە چۆمدۇ-رۇۋېتىدىغان ناھايىتى جىددىي ئىشقا ئايلىنىپ قالغانىدى. موسكۋا پاۋىلىنى زېرىكتۈرۈپ قويىدى. بىراق ئۇ شەھەردىن چىقىقانىدىن كېيىن، مۇساپە كۆرسەتكۈچىنىڭ ئىستىرىلكىسى يۇز كىلومېتىرلىق شكالدا ئايلىنىشقا باشلىدى. ئۇ شەھەر سىرتىنى ياخشى كۆرەتتى، لېكىن بۇگۈن شەھەر سىرتى ئۇنىڭغا ياقمىدى، چۈنكى بۇ سەھرا سەيلىسى ئەمەس ئىدى، يول بويى ئۇنىڭ كۆڭلى غەش بولدى.

ئۇنىڭ تىلى ئېغىر ئىدى، ئۇ كىشىلەرنى بەزلەشنى بىلمەيتتى، لېكىن بۇدو بەزلەش ھاجەتسىز ئىدى، ئۇ بارمىسا بولىمايتتى. شۇڭا ئۇ يولغا چىقىشتىن بۇرۇنلا بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىشتىن قورقۇشقا باشلىغانىدى... ۋېنيانىڭ قۇربان بولغىنىغا بىر يىل بولدى، ئۇنىڭ ئانىسى تېخىچە ئازابلىنۇاتاتتى. ۋېنيانىڭ ئانىسى ئۇنى ئوغلىنىڭ ئەھۋالىنى يېگىباشتىن سۆزلەپ بېرىشكە، ئوغلى قۇربان بولۇشنىڭ ئالدىدىكى ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىشكە تەكلىپ قىلماي قالمايتتى. دەرۋەقە، بۇلارنى ھازىر سۆزلەپ بېرىش ھادىسە تۇغۇلغاندىن كېيىنلا سۆزلەپ بېرىشكە قارىغاندا ئاسانراق چۈشەتتى...

ۋېنيا توغرۇلۇق سۆزلەش كېرەك، بۇنىڭدا گەپ يوق. لېكىن ۋېنيا توغرۇلۇق ئۇ يوق چاغدا ئوبدان سۆزلىگىلى بولمايتتى. كىشىلەر ئۇنىڭ قەھرىمانلىقلىرىنى، پىداكارلىقىنى مەدھىيىلىشەتتى... بۇلار راست ئىدى. ئەمما ۋېنيانىڭ باشقا تەرىپىمۇ بار ئىدى: ئۇ دائىم ئالدىراشلا يۈرەتتى، ئويۇنغا ئامراق ئىدى، خۇش پېئىل، مەردانە ئىدى. پاۋېل ۋېنيانىڭ ئانىسغا شۇلارنى ئېيتىپ بېرىشى كېرەك ئىدى...

4

ئۇنۇۋېرسىتېتنىڭ باغچىسىدىكى دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى كەينى-كەينىدىن تۆكۈلۈۋاتاتتى، لېكىن ھاۋا ئىسسىق ھەم ئوچۇق ئىدى، شۇنداقتىمۇ ياز پەسلى ئۆتۈپ كەتكەنىدى، ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. دەرەخلەرنىڭ سايىسى سۇسلاشقانىدى، ھاۋامۇ شالاڭلىشىپ قالغاندەك قىلاتتى. قىزلار چىرايىدىن كۈلكە يېغىپ تۇرغانلىقىغا قارىماي، يازدىكى ھاياتىي كۈچىدىن قالغانىدى: ئاپتاپ قىزدۇرۇپ تۇرغىنى بىلەن، سوغۇق كۈز يېقىنلىشىپ قالغانىدى...

نىنا مەكتەپتىن چىقىپ، گوركى كوچىسىغا كەلدى، ئۇ بېلوروسىيە ۋوگزالىغا باراتتى. ئانىسىنىڭ ئاللىبۇرۇنلا قايتىپ كەلگەنلىكىدە گەپ يوق ئىدى، ئالېكسېينىڭ كېلىدىغان ۋاقتىمۇ يېقىنلىشىپ قالغانىدى. لېكىن ئۇ بىر ئاپتوبۇس بېكىتىدىن ئۆتكەندىن كېيىن، يەنە بىر بېكەت يول ماڭدى. پۇشكىن مەيدانىدىكى كىنوخانىنىڭ يېنىدا توختاپ، شاكالات ماروژنى ئالدى-دە، تېخىمۇ ئاستا مېڭىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئۇچىسىدىكى يېڭى سېرىق كۆڭلەك ۋە قولىدىكى چىغ سومكا سودا دۇكانلىرىنىڭ مال ئەۋرىشكىلىرى قويۇلىدىغان ئەينەكلىك جازىلىرىدا پات-پات ئەكس ئېتىپ تۇراتتى...

ھازىر ئۇنىڭ ئۆز تۇرمۇشى ئۇستىدە، كەلگۈسى ۋە ھازىرقى ئىشلار ئۈستىدە ئويلىنىش پەيتى كەلگەنىدى. ئۇ ئويلىنىشقا ھەقلىق ئىدى، ئويلانمىسا بولمايتتى... ئۇ كوچىدىكى سودا دۇكانلىرىنىڭ ئەينەكلىك جازىلىرىغا قارىمىسا بولاتتى: بۇ جازىلار خۇددى ئەينەك-

تەك ئۇنى ئۆزىدە ئەكس ئەتتۇرۇپ تۇراتتى، ئۇ كېتىۋېتىپ ئەينەكـ
لىك جازىغا قاراپ قويىاتتى ـ دە، كۆڭلى يايراپ كېتەتتى...

تۇرمۇشتا ھامان بەزى چوڭ ـ چوڭ ۋەقەلەر يۈز بېرىدۇ. كىشىلەر ـ
نىڭ تۇرمۇش مۇساپىسىدە بىرمەزگىل ئىچىدە، بۇ مەزگىل قىسقا
بولۇشىمۇ، ئۇزۇن بولۇشىمۇ مۇمكىن، يا چوڭ، يا كىچىك بىرەر ۋەقە
يۈز بېرىدۇ. ئۇنىڭ تۇرمۇشىدىچۇ؟ ئۇنىڭ تۇرمۇشىمۇ بۇنىڭدىن
مۇستەسنا ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ تۇرمۇشىدىمۇ مۇنداق ۋەقەلەر بولغا ـ
نىدى: ئۇ دەسلەپتە باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان، كېيىن ئوتتۇرا
مەكتەپنى پۈتتۈرگەن، بالاغەتكە يەتكەن، ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈر ـ
گەن، تۇنجى مۇئاشنىمۇ ئالغان. ھازىر ئۇ توي قىلىش ئالدىدا
تۇراتتى، كېيىن بالىلىق بولىدۇ، ئاندىن دېسسىرتاتسىيە ياقلايدۇ،
پېنسىيىگە چىقىدۇ، كۆمۈش تويىنى① تەبرىكلەيدۇ.

"سەن بەختلىكمۇ؟ شۇ تاپىتا ئالېكسېي توي ئۈچۈن ئۆزۈك تاللا ـ
ۋاتىدىغاندۇ؟" ئۇنىڭ ھەممە يەرنى ئارىلاپ ئۆزۈك تاللاۋاتقانلىقىدا
گەپ يوق. مەن بەختلىكمەن...

نىنا ئېلېكترو پويىزنىڭ ۋاگونىغا قىسىلىپ كىرىش ئورنىغا ئۆتمە
سۈپىدا ئۈرە تۇرۇشنى ئەۋزەل كۆردى: بۇگۈن شەنبە ئىدى،
بازاردىن سېتىۋالغان نەرسىلىرىنى كۆتۈرۈشۈۋالغان كىشىلەر بىر ـ
بىرىنى ئىتتىرىشىپ، بىر ـ بىرىگە سوقۇلۇپ يۈرەتتى، سىرتىنىڭ
مەنزىرىسى بۇ يەردىن ئوبدانلا كۆرۈنەتتى.

ئۇنىڭ شەھەر سىرتىدىكى داچىدا تۇرۇۋاتقىنىغا كۆپ يىل بولغا ـ

---

① ياۋروپالىقلار توي قىلغانلىقىنىڭ 25 يىللىقىنى كۆمۈش توي
دەيدۇ. ـــ تەرجىماندىن.

ندى. ئۇ ئانچه چوڭ بولمىغان يۈمۈلاق ياغاچ ئىمارەت ئىدى. بۇ ئىمارەتنى ئاتىسى ئۇرۇشتىن ئىلگىرى سېتىۋالغانىدى. بېقىنقى يىللاردىن بېرى، ئالېكسېي نىنانىڭ ئەتراپىدىن نېرى كېتەلمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى، دېرىزە ئاستىدىكى چىمەنلىكتە ۋە گۈللۈكتە ئۇنىڭ نۇرغۇن ئىزلىرى تېپىلاتتى، ئۇنىڭ بۇ يەرگە كەلمەيدىغان كۈنلىرى يوق ئىدى. ئۇ نىنانى ھەر دائىم ھويلىسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا ساقلاپ تۇراتتى، كىنوغا ئاپىراتتى، نىناغا چەكسىز غەمخورلۇق قىلاتتى ۋە كۆيۈنەتتى. ئۇ نىنا بىلەن بىللە قېيىق ھەيدىگەن چاغلاردا، نىنا ئۆزى قېيىقتا ئولتۇرغىنى بىلەن، كۆزى باشقا ياقلاردا ئىدى... ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا، ئۆزىنىڭ تەساۋۇرىدىن ئالىلىقاچان ئورۇن ئالغان باشقا بىر كىشىنىڭ كۆلەڭگىسى زاھىر بولاتتى: ئۇ قىسقا يەكلىك ئاق كۆڭلەك كىيگەن، ھىندىستانلارغا ئوخشاپراق كېتىدىغان قاراچاچلىق، قارامتۇل يىگىت ئىدى... شۇ تاپتا ئۇ نىناغا قاراپ كۈلۈپ ئولتۇراتتى، شۇڭا نىنا: "يەنە كېلىپسەنغۇ. بۇگۈنكى ئەپتىڭ تۈنۈگۈندىكىگە ئوخشىمايدىغۇ، لېكىن بۇنى ئۆزەمدىن كۆرىمەن، چۈنكى مەن سېنىڭ ئوبرازىڭنى تېخى كۆزۈمگە پىششىق سىڭدۈرۈۋالغىنىم يوق..." دەۋاتاتتى.

بىراق نىنانىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان كىشى ئالېكسېي ئىدى.

— مېنى ياخشى كۆرەمسەن؟ — دەپ سورىدى نىنا ئۇنىڭدىن.

— سېنى ياخشى كۆرىمەن... بۇنى سەنمۇ بىلسەن.

— كىشىلەرنىڭ مۇھەببىتىگە ئىگە بولۇش بەختلىك ئىش... پاساھەتلىك ئىش.

ئالېكسېي گېپىنى شۇ يەردە توختاتتى. ئۇ نىنادىن زادى "سەنچۇ؟" دەپ سوراپ باقمىغانىدى. ئېھتىمال، ئۇ نىنانىڭ "ياق،

سېنى ياخشى كۆرمەيمەن، لېكىن سەن ئالدىرىسىما... بەلكىم..."
دېيىشىدىن قورقسا كېرەك.

كېيىن ئۇ كەتتى، نىناغا ئىككى يىل خەت يازدى. نىناچۇ، ھەر كۈنى قاش قارايغاندا باغچىدا ياكى پېشايۋاندىكى لىگىشتىما ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ خيال سۈرەتتى: ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئاللىقاچان تونۇشقان كۆلگۈنچەك دوستى، باللىق دەۋرىدىكى "بوز ئات شاھزادە" زاھىر بولاتتى ــ ۋېنيا شۇ گەپ بىلەن نىنانىڭ چىشىغا تېگەتتى...

نىنا ئۇنى كۈتتى، ئۇنىڭ دەرھال كېلىدىغانلىقىغا، بۈگۈن، بىر يىلدىن كېيىن كېلىدىغانلىقىغا ياكى يەر ئاستى پويىزدا ئۇنىڭ بىلەن ئۇشتۇمتۇت ئۇچرىشىپ قالىدىغانلىقىغا ئىشىنىپ كەلدى. ئۇ جەزمەن كېلەتتى، كەلمەي قالمايتتى ــ چۈنكى نىنا ئۇنى ياخشى كۆرەتتى...

سەن نېمىدېگەن ئەخمەق، نېمىدېگەن ھاماقەت، ھە!... سەن دېگەن تومۇرىدا ئىسسىق قانلار ئېقىپ تۇرىدىغان، بىلەكلىرى كۈچ-قۇۋۋەتكە تولغان ئاددىي ئادەم. سەن بالىلارغا ھەرپ ئۆگىتىپ بىلىم بېرىپ كەلدىڭ، ئۆزەڭمۇ ئادەمنىڭ زېھنىنى ئاچىدىغان كىتابلارنى ئوقۇپ كەلدىڭ. سەن ئەمەلىيەتتە ھېس قىلغىلى بولمىدىغان رېئال مەۋجۇت ئادەمنىلا ياخشى كۆرۈش كېرەكلىكىنى بىلمەمسەن؟

ئالېكسېي رېئال مەۋجۇت ئادەم بولغانىدىكىن، ئۇنى ياخشى كۆرۈشۈڭ كېرەك.

نىنانىڭ ئىلگىرى ۋېنيا ئىسىملىك بىر ئاكىسى بار ئىدى، ئۇ تېزلا چوڭ بولىدى-دە، ئۇچۇپ كەتتى. ئەمما نىنانى تاشلاپ كەتتى.

ۋېنيا كىچىك ۋاقتىدا نىنانى سېنىڭ كۆزۈڭ ناھايىتى چىرايلىق

بولغنى بىلەن، ئۇنىڭدىن باشقا نەرسە ئەمەس، ئىلتىپات تىلەش ئالامەتلىرىلا ئەكس ئېتىپ تۇرىدىكەن، سېنىڭدەك سىڭلىم بولغىنىڭ نېمە مەززىسى دەپ زاڭلىق قىلاتتى...

ــ ھاياتنىڭ پۈتكۈل ئەھمىيىتى بەختىنى كۆتۈشتە، ــ دەيتتى نىنا ئەستايىدىللىق بىلەن.

ــ سەن بەخت ئۇچۇن كۆرەش قىلىشتا دېمەكچىغۇ؟ شۇنداق-مۇ؟ ــ دەيتتى ۋېنيا نىنانىڭ سۆزىنى تۇزىتىپ.

ۋېنيا قۇربان بولغاندىن كېيىن، نىنا بوشلۇقتا ياشاۋاتقاندەك بولۇپ قالغاندى. نىنانىڭ ئۆتكەنكى، ھازىرقى ۋە كەلگۈسى تۇرمۇشىنىڭ بىرمۇنچە تەرەپلىرى ئاكىسى بىلەن چەمبەرچەس باغلانغاندى. دېڭىز-ئوكيان ئۈستىدە ھېچنېمىگە قارىماي پەرۋاز قىلىپ يۈرگەن ۋېنيا ئۇنىڭغا چاقچاق ئارىلاش قىزغىن بىر خەت يېزىپ، ئۇنى يېيىش قۇم تۇمشۇق ئاراللىرىدىكى قۇشلار ماكانىغا ۋە يوغان مىس قوڭغۇراق ئېسىلغان كېيۇئېر تۇمشۇقىغا كېلىشكە چاقىرغانىدى، ئۇ تىرىك ئىختىيوساۋۇر[1]نى ئىزدەپ كەلگەنىدى. ئۇ قۇياش نۇرىغا تىك قاراشتىن قورقمايتتى، ھەتتا نادىياغا باغلىغان مۇھەببىتى... نىنانىڭ قارىشىچە، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇلارنىڭ قۇرۇق خىيالغا بېرىلىدىغانلار جۇملىسىگە كىرمەيدىغانلىقىنىڭ ئىسپاتى ئىدى، ھەممە نەرسە رېئاللىقىغا ئايلىناتتى، بۇ نەرسىلەر خۇددى ۋېنيا ئۆزىنىڭ غايىسىنى ئىشقا ئاشۇرغىنىدەك پات ئارىدا ئەمەلگە ئاشاتتى، ئەتىلا ئەمەلگە ئېشىشىمۇ مۇمكىن ئىدى...

---

① ئوتتۇرا ھايات دەۋرىنىڭ ئۇچىنچى باسقۇچىدا ياشىغان قەدىمكى ئۆمىلىگۈچى ھايۋان.

هازىر ھەممە نەرسە يوقىقا چىقىتى، ئۆز قىممىتىنى يوقاتىتى، ھەممىنى پەرىشانلىق قاپلىدى... بەلكىم بۇ ئوكىمىزدۇر؟ چۆچەكلەر-دىكى ھېكايىدۇر؟ قىزلارنىڭ چۈشىدۇر؟ دېمىسمۇ كۆپكۆك دېڭىزدا كۆتۈرۈلگەن دولقۇننىڭ ئاۋازى قۇلۇلە قېپىدىن، ھاك تاش ئىچىدىن ئوخشاشلا ئاڭلىنىدىغۇ؟

ھەممە ئادەم ياشاۋاتاتتى. نىسانىڭ تۇرمۇشىمۇ باشقىلاردىن قېلىشمايتتى...

ئېلېكترو پويىز يول ئاجراتقۇچىتىن ئۆتكەندە قاتتىق تەۋرەنىۋىدى، ۋاگونلار سلكىنىپ كەتتى. ۋاگوندىكى ئۆتمە يولنىڭ بۇلۇڭىدا تۇرغان نىنا دېرىزە سىرتىغا تىكىلىپ، چوڭقۇر ئويغا پاتتى. بۇگۈن ئۇنىڭ دىلى سۈنۇق ئىدى.

...ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا، ئۇلارنىڭ مەكتىپىدە بىر قېتىم بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى ئۇيۇشتۇرۇلغانىدى. كىشىلەر مايا-كوۋسكى خاتىرە مۇنارىسىنىڭ يېنىغا توپلانىدى. بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكىگە بىئولوگىيە فاكۇلتېتىنىڭ ۋە گىئولوگىيە فاكۇلتې-تىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى كەلگەنىدى، كەلگەن ئادەملەر كۆپ ئىدى، باشقا ئورۇندىن كەلگەنلەر بىر چەتتە ئولتۇردى، ئاخىرىدا بۇرۇت قويۇۋالغان بىر گىئولوگىيە خادىمى كەلدى. شىمالدىن ئەمدىلا كەلگەن بۇ كىشى ئالپكىسىپ بىلەن بىللە ئىشلەيدىغان يىگىت ئىدى. قىزلار ئۇنى ئارىغا ئېلىۋالدى-دە، ئۇنىڭدىن بىردەم ئۇنى، بىردەم بۇنى سورىغىلى تۇردى.

— تىنچلىنىڭلار، — دېدى بۇرۇتلۇق يىگىت، — تەخىر قىلىڭلار. مەن دوستۇڭلارنىڭ ئۇنىۋالغۇ لېنىتىسىنى ئېلىپ كەلدىم. — ئۇ مايا-كوۋسكى خاتىرە مۇنارىسىنىڭ گرانىت تاشتىن ياسالغان ئۇلىدا

كۆتۈرمە ئۇنىڭ لغۇنى تىزىغا قويۇپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ لغۇدىن گىز-گىز قىلغان ئاۋاز چىقتى، گىز-گىز ئاۋاز توختىغاندىن كېيىن، يۆتەل ئاۋازى ئاڭلاندى. ئاندىن ئالپكىسىنىڭ ئىنتايىن ئېنىق سۆزلەۋاتقان ئاۋازى ئاڭلاندى، ئۇنىڭ ئاۋازى ئۇنىڭ لغۇ لېنتىسىدا ئەينەن چىققان دېيىشكە بولاتتى. ئالپكىسىنىڭ ئاۋازى كىشىلەرنى نەچچە مىڭ كىلومېتر نېرىغا — كىچىك دەريا بويىدىكى ئاران بەش ئېغىز ياغاچ ئۆيى بار كىچىك قىشلاققا ئېلىپ كەتتى...ئىنا ئۇ يەرنى بەش قولدەك بىلەتتى: ئالپكىسى ھەربىر خېتىدە يول بويى ئاڭلىغان-كۆرگەنلىرىنى، قىشلاقتا قانچە ئىت بارلىقىنى، پاتقاق سازلىقتا قانداق گۈللەر ئېچىلىغانلىقىنى ئىناغا ئېيتىپ بېرەتتى... ئاشۇ خىلمۇخىل ئەھۋاللارنى ئىنا بىلەتتى ۋە ئېسىدە ساقلاپ كەلگەنىدى. لېكىن شۇ تاپتا يېراقتىكى جاي ۋە شۇ جايىدىن كەلگەن ئاۋاز كۆپچىلىكىنى قانداق جەلپ قىلغان بولسا، ئىنانمۇ شۇنداق جەلپ قىلىۋالغانىدى.

— شۇ جاي ۋە شۇ ئاۋازلار ئاجايىپ جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە ئىدى. ئىنامۇ دېمىنى چىقارماي زەڭ قويۇپ ئاڭلاۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئەتراپىغا نۇرغۇن ئادەملەر ئۆلۈشۋالغانىدى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ياشانغانلارمۇ، ياشلارمۇ بار ئىدى، بىرلەشمە كۆكۈل ئېچىشقا قاتنىشىشقا كەلگەنلەرمۇ، ئادەتتىكى چاغلاردىكىدەك خاتىرە مۇنارە يېنىدا ئولتۇرۇشقا كەلگەنلەرمۇ، يولدىن ئۆتكەن-كەچكەنلەرمۇ بار ئىدى. ئۇلار قەدىمىنى توختىتىپ ئاڭلاشقا باشلىدى...

ئاۋاز بىردىنلا توختاپ قالدى. بىردەمدىن كېيىن يەنە ياڭرىدى: "ئىنا، سەنمۇ شۇ يەردىمۇ؟ مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلىدىڭمۇ؟ سېنىڭ ئاڭلاۋاتقانلىقىڭدا گەپ يوق. سېنىڭ شۇنى ئۇنىتۇپ قالماسلىقىڭنى ئۈمىد قىلىمەنكى، ئۆزەڭنىڭ نەدە بولۇشىدىنمۇ، سېنىڭ

نەدە بولۇشۇكىدىنمۇ قەتئىيىنەزەر، مەن ھامان سەن بىلەن بىللە. لېكىن سېنىڭ مەندىن يەنە بۇرۇنقىدەك: 'مېنى ياخشى كۆرەمسەن؟' دەپ سورىشىڭنى ئارزۇ قىلمەن. 'سېنى ياخشى كۆرىمەن' — مېنىڭ جاۋابىم ئەنە شۇ. مەن دۇنياسىكى جىمى ئىنسانىنىڭ بۇنىڭدىن خەۋەردار بولۇشىنى ئۈمىد قىلمەن... بۇ لېنتىنى سەن ئېلىپ كەت. گېپىمنى چۈشەندىڭمۇ؟ ئاپىرىپ ئاڭلىغىن. ھەر كۈنى ئاڭلا."

جىمجىتلىق بىرپەس داۋام قىلدى.

— ئېلىپ كەتكىن، — دېدى بۇرۇتلۇق يىگىت لېنتىنى نىناغا بېرىۋېتىپ، — ئېلىپ كەت. بۇ سېنىڭكى.

بۇرۇتلۇق يىگىت يەنە بىرنېمىلەرنى دېدى، لېكىن نىناغا يۇرىكى گۈپۈلدەپ سوققان ئاۋازدىن باشقا ھېچقانداق ئاۋاز ئاڭلانمىدى... نىنا ئۆيىگە يۈگۈرۈپ باردى، ئاندىن ۋوگزالغا ۋە شەھەر سىرتىدىكى داچىسىغا، ئالېكسېينىڭ ئايىقى تەگكەنلىكى جايغا باردى. نىنا ئۇنىڭ سۆزىنى قايتا-قايتا تەكرارلاپ، ئۇنىڭ ئاۋازىنى مېڭىسىگە ئورنىتىۋېلىشقا قاتتىق تىرىشتى... ئاھ، خۇدا، نىنا نېمىدېگەن گۆدەك، ھە! ئۇلارنىڭ مۇھەببىتى، زامانىنىڭ ۋە يىراقتىكى ماكانىنىڭ سىناقلىرىدىن ئۆتكەن مۇھەببىتى ساپ ئەمەسمىدى! نىنا ئۇنىڭ مۇھەببىتىگە پىسەنت قىلماي تۇرالامتى؟... نىنا گويا بىر-نەرسىگە ئۈشتۈمتۇت سوقۇلۇپ كەتكەندەك، مېڭىۋاتقان يېرىدە داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئۆزىگە ئېنىق سوئال قويدى: "ئۇنىڭ مۇھەببىتىگە جاۋاب قايتۇرمسام بولامتى؟" بولاتتى. لېكىن ئۇنىڭ ئۆزەڭنى ياخشى كۆرۈشىگە يول قويۇشۇڭ كېرەك-تە. نىنا شۇنداق قىلاتتى، بۇنىڭغا گەپ كەتمەيتتى — نىنانى خىيال بەنت قىلۇالغانىدى...

نىنا ئىلگىرى كۆلكە-چاقچاق قاياپ تۇرىدىغان ئولتۇرۇشلارغا ۋە تانسىلارغا ھەمىشە ئۆزىنى قاچۇرۇپ قاتناشمايتتى. نىنا شۇنداق سورۇنلاردا بىلەرمەنلىك قىلىپ ئۆزىنى كۆرسىتىدىغانلارنىڭ ھەلىتە گەپلىرىنى ۋە قۇرۇق كۆلكىلىرىنى ئاڭلاش ئىنتايىن تېتىقسىزلىق دەپ قارايتتى، باشقىلارنىڭ تەپتارتماي ئۆزىگە كۆز تاشلاشلىرى، ئۆزى بىلەن تانسا ئويىنغانلارنىڭ قول ئىشارىتى ئارقىلىق ئېيادە-لىگەن ئارزۇ-تىلەكلىرى ئۇنى بىئارام قىلاتتى. نىنا ساختىپەزلەردىن ئەمەس ئىدى، ئۇ بۇنداق قىلغىلاردىن يىرگىنەتتى.

ئەمدى ئۇ باشقىلارنىڭ تەكلىپىنى بارغانسېرى كۆپ قوبۇل قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئاشۇ ئادەملەرنى يەنىلا ياقتۇرمايدە-غانلىقىغا ۋە ئۇلارنىڭ تانسا ئويىنغاندا يەنىلا ئەدەبسىزلىك بىلەن بەدىنىنى تۇتىدىغانلىقىغا قارىماي، ئۇلارغا ھەۋەس قىلىدىغان بولۇپ قالدى.

ئۇلار قانداق مۇھەببەتلىشەر؟ ئۇلار مۇھەببەتلىشەرمۇ؟ مۇھەببەت كەم بولسا بولمايدىغان زۆرۈر نەرسىمىدۇر؟ يۈزى نەپس پار-پۈرغا ئوخشاپ كېتىدىغان ئۇماق قىزنىڭ ئېرى ئېغىر-بېسىق زىيالى ئىدى، ئەپتىدىن قىزىكا ئالىمدەك قىلاتتى. بۇ قىز شۇ يىگىت بىلەن بىللە بولغىنىدا مەن ناھايىتى بەختلىكمەن دەيدىغاندۇر بەلكىم، شۇنداقمۇ؟ ياكى دېگەندەك بەختلىك ئەمەستۇر، نىنا ئۇ قىزنىڭ موسكۇادىكى ئۇستى ئوچۇق تېياتىرخانىدا كېلىشكەن قارامتۇل يىگىت بىلەن بىللە ئويۇن كۆرۈۋاتقانلىقىنى كۆپ ئۆچىراتقانىدى... بۇلار بىر-بىرىگە زىت ئىشلارمىدۇ؟...

ئەمىسە، لىداچۇ؟

ئۇ نىنا بىلەن بىللە چوڭ بولغان، مەكتەپتىكى چاغدا ئالىكسېينى

نىنادىن تارتىۋالماقچىمۇ بولغان. لىدا قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئەقىللىق قىز ئىدى، ئۇنىڭ قىلغانلىكى سۆزى ئورۇنلۇق چىقاتتى. ئۇ نىنانى چەتتە قول قوشتۇرۇپ قاراپ تۇرۇشقا ئامراق قىز دەيتتى. ئۇ ھەمىشە "ئادەم ئۆز بەختىنى ئۆزى يارىتىشى كېرەك" دېگەن سۆزنى قىلىشقا ئامراق ئىدى. كېيىن ئۇ ياتلىق بولىدى. قىز دوستلىرىنىڭ ئۇنىڭغا بەكمۇ زوقى كېلەتتى، چۈنكى ئۇنىڭ ئېرى ھەقىقەتەنمۇ ئاق كۆڭۈل، يۇۋاش ئوبدان ئادەم ئىدى، ھەممەيلەن ئۇنى ھۆرمەتلەيتتى.

— مەنمۇ ئۇنى قاتتىق ھۆرمەتلەيمەن، — دېگەنىدى لىدا نىنىغا توي قىلىشتىن بىرنەچچە كۈن بۇرۇن، — ئىشىنىش، ئوبرتاق ھەۋەس ۋە ئىززەت-ھۆرمەت، مېنىڭچە، بەختلىك ئەر-خوتۇنچىلىق تۇرمۇشنىڭ كاپالىتى.

مۇھەببەت ھەققىدە، لىدا يا ھا، يا شا دېمەيتتى، ئۇ چېچەن، پىششىق بولغاچقا شۇنداق قىلغاندۇ بەلكىم. ئۆزەمگە كەلسەم، مەن ھەممىنى سوغۇققانلىق بىلەن كۆزىتىشنى بىلىدىغان ئادەم بولۇشۇم مۇمكىن.

ئېھتىمال، لىدا ناھايىتى بەختلىكتۇر، نىنا ئۇنىڭ چىرايى تۇتۇلغانلىقىنى زادى كۆرمىگەنىدى.

...بىر يىلنىڭ ئالدىدا ئالېكسېي قايتىپ كەلدى. ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتى ئاللىقاچان مۇئەييەنلەشكەنىدى، شۇنداقتىمۇ ئۇ رەسمىيەت بويىچە نىنىغا توي قىلىش تەلىپىنى قويىدى. ئالېكسېي قايتىپ كەلگەن كۈنى نىنا باغچىدىكى قېرى زىراڭ دەرىخى تۇۋىدىكى ئۆزۈن ئورۇندۇقتا ئۇنىڭ گەپ قىلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇراتتى، لېكىن ئۇزۇن ئورۇندۇق بىلەن زىراڭ دەرىخى نېمە ئۈچۈنىدۇر نىنانى بىئارام

قىلۇاتاتتى، ئالېكسېي ئادەتتىكى قائىدە بويىچە ننىغا توي قىلساق دېدى، ئۇ مۇھەببىتنى قاينىاق ھېسسىيات بىلەن ناھايىتى ئوبدان ئۇزھار قىلدى ھەمدە ننىدىن ئۇنى چىن دىلىدىن ياخشى كۆرىدىغانلىقىغا، ئۆزىنىڭ مۇھەببەتكە سادىق ئىكەنلىكىنى ۋاقىتنىڭ سىنايدىغانلىقىغا ئىشىنىشنى سەممىي ئۆتۈندى.

ننىنىڭ ئانسى پېشايۋانغا بىرنەچچە قېتىم چىقتى، ئۇ ننا بىلەن ئالېكسېينى چاي ئىچۋالسۇن دەپ قىچقارغىلى چىققاندەك قىلاتتى. ننا ئالېكسېيغا ھەممە گەپ ئايدىڭلاشتى، سەن قاچان توي قىلايلى دېسەڭ، شۇ چاغدا توي قىلايلى دەپ جاۋاب بېرىشى كېرەك ئىدى. لېكىن ننا نېمە ئۈچۈندۇر ئۇنداق دېيىش ئورنىغا:

ــ سېنىڭ ئۇ يېرىڭدە ماڭا ئورۇن بارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ شۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ؟ بۇنى بىلمەمتىڭ؟ مەن سۆزلىشىپ قويدۇم، سەن شەھەر يېنىدىكى بىر ئىنستىتۇتتا ئىشلەيسەن.

ــ ھەي، ئەخمەق! مەن بۇنى دەۋاتمايمەن. ــ دېدى ننا قولى بىلەن ئۇنىڭ مەيدىسىنى نوقۇپ، ــ ماۋۇ يەردە ماڭا تولۇق ئورۇن بارمۇ؟

ئالېكسېي ننانى قۇچاقلىدى-دە، گويا بۇ گەپ تەسىر قىلمىغاندەك:

ــ ھېنىڭ نەقەدەر تىت-تىت بولۇۋاتقانلىقىمنى سەن بىلمەيسەن! سەن بولمىساڭ، مەن زامان ۋە ماكان جەھەتتىلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرمەنكى، ھەرگىز چىن مەنىدە تۇرمۇش كەچۈرەلمەيمەن. بۇ پەلسەپە ئاتالغۇسىنى سەن ئاڭلىغانمۇ؟

ــ ئاڭلىغان، سۆيۈملۈكۈم، مەن بىلمەن... پەلسەپىدە شۇنداق بىر ئاتالغۇ بارلىقىنى بىلىمەن. يۈر ئەمدى، ئۆيگە كىرىپ چاي

ئىچەيلى.

ئەمما توي قىلىش ۋاقتى كېچىكتۈرۈلدى. نىسانىڭ سالامەتلىكى ياخشى بولماي قالدى. شۇڭا ئۇلار بىرمەزگىل كۆتۈپ تۇرۇپ، ئالىكسېي مىنىستىرلىك تەرىپىدىن ۋەزىپىگە تەينىلەنگەندىن كېيىن توي قىلىسمۇ بولىۋېرەتتى.

ئالدىراپ-تېنەپ توي قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتىمۇ يوق ئىدى.

شۇنداق قىلىپ بىر يىل ئۆتتى. ئەتە توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلىدىغان بولدى...

دېرىزە سىرتىغا قاراپ خىيالغا كەتكەن نىنا ۋوگزالدىن ئۆتۈپ كەتكىلى تاس قالدى...

5

ئانچە چوڭ بولمىغان ياغاچ ئىمارەت بۇك-باراقسان ئۆسكەن سېرىن دەرەخلىرى ئارىسىدا پۈتۈنلەي دېگۈدەكلا كۆرۈنمەي قالغانىدى. ئۇچلۇق ئۆگزىدىكى ئات بېشى ھەيكىلى ئۇستىدە ھەيۋەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان خوراز ۋە ئۇچلۇق ئۆگزىسىنىڭ بىر بۇرجىكلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. پاۋېل پىكاپىنى توختاتتى. دەل شۇ چاغدا باغچىنىڭ راشاتكىلىق دەرۋازىسى ئالدىغا چىقىپ تۇرغان لىدىيا ئالىكسېيېۋنا ئۈنى كۈتۈۋالدى. لىدىيا ئالىكسېيېۋنا پاۋېلنى بىر قارايلا تونۇۋالدى-دە، بىركەمگىنچە گەپ-سۆز قىلماي قۇچاقلاپ تۇردى، ئاندىن:

— قىزىمنىڭ ئالدىغا چىقىپ تۇرۇۋىدىم... سىز كېلىپ قالدىڭىز، پاۋېل پېتروۋىچ، مەرھەمەت، ئۆيىگە كىرىڭ. نىنا ھازىرلا كېلىدۇ.

هويلدا ئىت يوق، قورقماڭ، ــ دېدى.

لىدىيا ئالېكسېيېۋنا راشاتكىلىق دەرۋازىنى ئاچتى، پاۋېل ئۇنىڭ كەينىدىن ئىچكىرىگە ماڭدى. سېرىن دەرەخلىرىنىڭ قىرقىلمايدىغان بۇك-باراقسان ئۆسۈپ كەتكەن شاخلىرى باراڭدەك تاشلىنىپ تۇراتتى، پاۋېل باغچىدا ئېڭىشىپ ماڭدى. باغچىدىكى بىرنەچچە چىغىر يولغا قۇم ياتقۇزۇلغانىدى. بۇ باغچىدىكى باشقۇرۇش جەھەتتە كۆچ سىڭدۈرۈلگەن بىردىنبىر جاي بولسا كېرەك. بۇ يەردە ئاسما كارىۋات ۋە چوڭ چىلەكلەرمۇ، كەچقۇرۇنىدا چاي ئىچىدىغان ۋە قارت ئويناىدىغان شىرەمۇ يوق ئىدى. لېكىن پېشايۋانىنىڭ يېنىدا چوڭ گۈللۈك بىلەن چىمەنلىك بار ئىدى. گۈللۈك بىلەن چىمەنلىك پۈتكۈل باغچىغا تازا ماسلاشتۇرۇلمىغانىدى، باغچىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشىمۇ باشقا باغچىلارنىڭكىگە ئوخشىمايتتى، باغچىغا قارايدىغان ئادەمۇ يوق ئىدى، شۇنىڭغا قارىماي، رەڭگارەڭ گۈللەر پورەكلەپ ئېچىلغانىدى.

ــ ئىسمىڭىزنى چاقىرسام بولارمۇ؟ ئەمەلىيەتتە، مەنمۇ سىزنىڭ ئانىڭىزدەك ئادەم. سىز بىردەم ئولتۇرۇپ تۇرسىڭىز پاۋېل، مەن ھايال بولمايلا كېلىمەن، ھازىرلا كېلىمەن، ھەممە نەرسە تەييار.

ئۇ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. بىرەدەمدىن كېيىن ئۈستىگە بولكا، مۇراببا ۋە خام قايماق قويۇلغان پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ چىقتى.

ــ كېلىڭ، چاي ئىچەيلى. بۇ يەر شەھەرگە يېقىن بولغىنى بىلەن، تىنچ. مەن شەھەردە چوڭ بولغاچقا، بۇ يەرگە كۆنەلمەيۋاتىمەن. بۇنىڭغا نېمە ئامال بار دەيسىز. باغچىدىكى يەرلەر ئاق قالدى، ھەممە يەرنى چاققاق بېسىپ كەتتى، خەۋەر ئالمىدىغان ئادەم

يوق. قىزىم بەك ئالدىراش، مەنمۇ يېقىندىن بېرى موسكۋادا ئۇزاقراق تۇرۇپ قالدىم. ئادەمىلەر بىلەن باردى-كەلدى قىلىپ تۇرمىسام زېرىكىپ قالىدىكەنمەن.

ئۇ گەپنى ئالدىرىماي، سالماقلىق بىلەن قىلاتتى، بەزىدە سەل كېكەچلەپ قالاتتى. پاۋېل ۋېنيانىگىمۇ گەپ قىلغاندا كېكەچلەيدىغان-لىقىنى ئېختىيارسىز ئېسىگە ئالدى-دە، بۇ ئائىلىدە شۇنداق ئەيىب بار ئىكەن دەپ قالدى. ۋېنيا ئانىسىغا ئوخشايتتى: قاڭشىرىغا ھەمراھ كۆزلىرى بىلىنەر-بىلىنمەس ئويناپ تۇراتتى، لەۋلىرىدە بەلدەم-بەلدەم سىزىقلار مانا مەن دەپلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى، سوقۇچاق كەلگەن يۈزىدىن شەرق ئەھلىگە خاس خۇسۇسىيەت چىقىپ تۇراتتى. ئۇ پاۋېلغا ئۆزىنىڭ ۋە قىزىنىڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەردى، پاۋېلچۇ، ۋېنيا توغرۇلۇق ئېغىز ئاچالماي تۇراتتى. ئەمەلىيەتتە، ئۇنىڭ ئۆزىدىن ۋېنيا توغرۇلۇق سۆزلەپ بېرىشنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى پاۋېل سەزگەنىدى. ئۇ ئۆيدىن ۋېنيانىڭ بىرەر نەرسىسىنى تاپاي دەپ ئەتراپقا قارىدى، ئەمما ھېچنېمە تاپالمىدى، ھەممە يەر قاتتىق جىمجىتلىق ۋە خاتىرجەملىك ئىچىدە قالغانىدى... شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئاغزىدىن چىقىرىشتىن ئەڭ قورقىدىغان گەپنى قىلدى:

— ۋېنيا باتۇرلارچە قازا تاپتى.

بۇ ئەلھەق راست ئىدى، لېكىن شۇ تاپتا بۇ گەپنىڭ ئانچە زور ئەھمىيىتى يوق ئىدى، چۈنكى، بۇ ھازىر ئېيتىدىغان گەپ ئەمەس ئىدى. بۇ يا بېشى، يا ئاخىرى يوق، كىشىنى ھېچىبر سۆيۈندۈرەلمەيدىغان، ھېچنېمىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدىغان گەپ ئىدى... ئۇ توساتتىن ئۆزىنىڭ بۇلۇڭسىدىكى سافادا ۋېنيا سىزغان سۇ بويىق رەسىم — كۆپكۆك دېڭىزدا دولقۇن يېرىپ كېتىۋاتقان بىر ماتورلۇق

كېمه تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى.

ــ بىز بىر ماتورلۇق كېمه ياسىماقچى بولغانىدۇق، ــ دېدى پاۋېل.

ــ هوي، كەچۈرگەيسىز... نېمىلەرنى دەۋاتىسىز؟ هه، ماتورلۇق كېمه ياسىماقچى بولغانمىدىڭلار، ــ ئۇ يېقىملىقىنا كۈلۈپ قويدى. ئۇ كۈلگەندە شۇنداق ياش كۆرۈنۈپ كەتكەنىدىكى، پاۋېل ئۆزىنىڭ كۆزىگە ئىشىنەلمەي قالدى. ــ ۋېنياغۇ كېمه ياساشنى بىلمەيتتى، لېكىن زۆرۈر تېپىلغانىدىكىن، ياسىماي بولامدۇ؟

ــ بىز ئۆزىمىز ياسىغان ماتورلۇق كېمه بىلەن چۆكوتسكى يېرىم ئارىلىنى بىر ئايلىنىپ چىقماقچى بولغانىدۇق.

ــ شۇنداقمۇ... سىلەر بىسكاي قولتۇقىغا[1] بارماقچىمۇ بوپتىكەنسىلەرغۇ. ئۇنىڭ ئىشلىرىنى مەن تولۇق بىلمەن، قىلغان ئىشلىرىنمۇ، قىلماقچى بولغان ئىشلىرىنىمۇ بىلىمەن. ئۇ سىلەرنىڭ قېشىڭلارغا مۈشۈ يەردىن بارغان. مەن ئۇنىڭدىن تاكى ئۇ چوڭ بولۇپ سىلەرنىڭ قېشىڭلارغا كەتكۈچە ئايرىلمىغان... مەن يىغلىمىدىم دېسەممۇ بولىدۇ... بۇنىڭغا تولا يىغلاپ يېشىم قۇرۇپ كەتكەنلىكى سەۋەب بولغىنى يوق، بىراق... ئىلگىرى ۋېنيا يىغمىزنى ياقتۇرمىدىغان يىگىت ئەمەس دەپ كەلگەنلىكىمگە قارىماي، ئەمدى بىر يىغلىۋالمىسام بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. پاۋېل، ئېغىر ئالماي سۆزلەۋېرىڭ.

شۇنىڭ بىلەن پاۋېل ۋېنيانىڭ بىرلا ۋاقىتتا ئۈچ قىزنىڭ ۋە ئەرلىك ئۈچ ئايالنىڭ كۆڭلىنى قانداق ئالغانلىقىنى، ئۆزىنى قانداق ماختايـ

---

① ئاتلانتىك ئوكيانىنىڭ ئىسپانىيىنىڭ شىمالىي قىسمىغا ۋە فرانسىيىنىڭ غەربىي قىسمىغا تۇتىشىدىغان يېرىدىكى دېڭىز قولتۇقى.

دىغانلىقىنى، قارىماقىغا بىمەنىسىدەك قىلغىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە، ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك ئىشلارنى قىلىشقا خۇشتار ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئۇچقۇچىلىق، مۇھەببەت ۋە دوستلۇق جەھەتتىكى ئەھۋالىنى، ئۇنىڭ بىر پۈت بىلەن ئۆرە تۇرۇپ ئۇخلىيالايدىغانلىقىنى، ئانىسىغا ناھايىتى ئۇزۇن تەسىرلىك خەتلەرنى قانداق يازغانلىقى، لېكىن ۋاقىتىدا ئەۋەتمەيدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ۋېنىيا پاۋېلىنىڭ تەسىرىدە بەئەينى ئەسەبىي فانتازىيىچىگە، ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ يۇزى قىزىرىپ تۇرىدىغان قىز ئوقۇغۇچىسىغا ئوخشاپ قالغانىدى. ئۇ ئادەمنىڭ خىيالىغا كەلمەيدىغان بەزى ئىشلارنى قىلاتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ ۋېنىيا شۇنداق ئادەم ئىدى.

ــ سىزگە ۋېنىيانىڭ فوتو سۈرەتلىرىنى كۆرسەتەي، كۆرۈشىنى خالامسىز؟ مەن ئۇنىڭ نۇرغۇن سۈرەتلىرىنى ساقلاپ كەلدىم. بۇ سۈرەتلەرنىڭ بەزىلىرى ئۇ كىچىك ۋاقىتىدا چۈشكەن سۈرەتلەر، چۈكوتىسكىدا چۈشكەنلىرىمۇ بار.

ئۇ دۇخاۋا تاشلىق قېلىن بىر ئالبومنى ئېلىپ چىقتى. پاۋېل بۇ ئالبومدا ۋېنىيانىڭ ياغاچ ئاتقا مىنىپ ئولتۇرغان ياكى قولىدا ئېلىپبە تۈتۈپ تۇرغان سۈرەتلىرىنى كۆرىدىغان بولدۇم دەپ ئويلىدى ــ ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى. لېكىن ئالبومنىڭ بىرىنچى بېتىگە يوغان بىر پىلانېرنىڭ رەسىمى چاپلانغاندى، ۋېنىيا پىلانېرنىڭ كابىناسىدا ئولتۇراتتى، كابىنانىڭ ئىشىكى ئوچۇق ئىدى. ئۇنىڭ يېنىدا چىرايى تونۇش بىر قىز تۇراتتى، شەكسىزكى، بۇ قىز...

ــ كەچۈرگەيسىز، بۇ... سىزنىڭ قىزىڭىزغۇ؟ ــ پاۋېل ئۇنىڭ ئىسمىنى ئۇنتۇپ قالغانلىقىدىن خىجىل بولۇپ كەتتى.

ـــ هەئە، ئۇ نىنا. بۇ تۇنجى سىناپ ئۇچۇشتا تارتىلغان سۈرەت. نىنا ئۇچۇشنى ئىلگىرى پىلانبېرلىق مەكتىپىدە ئۆگەنگەن، كېيىن ۋېنيادىن ئۆگەنىدى. ئۇ چاغلاردا نىنا بالا ئىدى... ئەتە ئۇنىڭ تويى بولىدۇ، ـــ لىدىيا ئالېكسىيېۋنا ئويلىمىغان يەردە توساتتىنلا مۇنۇ گەپنى قوشۇپ قويدى. ـــ تۇرمۇشنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى دېگەن شۇ-دە... يەنە بىر ئىستاكان ئىچەمسىز؟ مەن ھازىرلا كېلىمەن...

لىدىيا ئالېكسىيېۋنا چاي دەملىگىلى چىقىپ كەتتى. نېمە ئۈچۈن-دۇر، ئۇنىڭ ئاخىرقى گېپىي پاۋېلنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلغانىدى: بۇ ئۆيدە بىرى ياتلىق بولىدىغان بوپتۇ. شۇنداق، قىزىغا بولغان كۆيۈنۈش ئوغلىغا بولغان سېغىنىشنىڭ ئورنىنى ئېلىپتۇ، ئەمدى ئۇ قىزىنىڭ بەختى ۋە تىنچ-ئامان بولۇشىنى ئويلايدىغان بولدى-دە...

ماكىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالغانىدى. بۇ ئاخىرقى كېچە ئىدى، پاۋېل بالدۇرراق قايتىپ كەتمىسە بولمايتتى. كەچلىك تاماقتىن كېيىن تانياغا تېلېفون بېرەتتى، ئاندىن كارىۋاتقا چىقىپ ئارام ئالاتتى. ئۇ ئەتىدىن باشلاپ ئىشقا چۈشۈپ كېتەتتى. ۋېنيانىڭ ئالەمدىن ئۆتكىنىگە خېلى ۋاقىتلار بولغانىدى، ئۇ سىزغان سۇ بويىق رەسىم ـــ ماتورلۇق كېمە ئەمدى باللارغا قالىدىغان بولدى...

لىدىيا ئالېكسىيېۋنا پاۋېلنىڭ كەيپىياتىدىكى ئۆزگىرىشنى سەزدى بولغاي:

ـــ پاۋېل، ئەمدى مەن ھېچقانداق ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماي-دىغان بولۇپ قالدىم. ھەممە كەلگۈلۈك ماكا كەلدى. ئېرىم راك كېسىلى بىلەن ئالەمدىن ئۆتتى. كېيىن ۋېنيامۇ ئۇنىڭ كەينىدىن كەتتى. مەنمۇ يىلدىن-يىلغا قېرىپ كېتىپ بارىمەن، سىزگە گەپنىڭ

راستنى ئېيتسام، ماڭمۇ كېسەل چاپلىشىۋالدى... ــ دېدى ئۇ چەينەك ـ ئىستاكانلارنى ئۇستەلگە قويۇۋېتىپ، ــ هوي، نىمە بولغاندۇ، تېخىچە كەلمەيدىغۇ؟

ــ مەن كەلدىم! دەرۋازا يېنىدىكى پىكاپ كىمنىكى؟

ــ يائالــلا، مېنى قاتتىق ئەنسىرىتىۋەتتىڭ جۇمۇ! ــ لىدىيا ئالبكسېيېۋنا ئورنىدىن قوپۇپ قىزىنىڭ ئالدىغا باردى، ــ ئالبكسېي قېنى؟

ــ ئۇ كېچىكىپ‌ڕەك كېلىدۇ، كەچتە كېلىدۇ. ئۇ ياش دوستلىرى بىلەن ئولتۇرۇش قىلىپ، بويتاقلىق تۇرمۇشى بىلەن خوشلاشماقچى. ئۇ نۇرغۇن دوستلىرىنى تەكلىپ قىلىپتۇ، ئادەملەر ئۆيگە پاتماي قېلىپتۇ... بىزنىڭ ئۆيگە مېھمان كەلگەن ئوخشىمامدۇ؟

ــ ھە، كەلدى، بۇ ياڭ پاۋېل پېتروۋىچ، ۋېنيانىڭ خىزمەتدېشى. ئۇ بىزگە خەت يازغان، ئېسىڭدىدۇ. تونۇشۇۋېلىڭلار.

ــ ئېيتىڭچۇ... ــ نىنا ئەمدى ئېغىز ئېچىشىغا گېپى توختاپ قالدى. پاۋېل ئېچىدە ئۇ يوچۇن ئادەمگە نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلىدى ـ دە، گەپ قىلاي دېگەن يەرگە كەلدى. لېكىن ئۆزىمۇ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى، چۈنكى ئۆزى ۋېنيا ياشىغان ۋە قۇربان بولغان جايدىن كەلگەن ـ دە.

ھەممەيلەن سۈكۈت قىلىپ تۇرۇۋەردى.

ــ ناماكا چەكسەم بولارمۇ؟

ــ ئەلۋەتتە بولىدۇ.

ــ نىنا، سىز مېنىڭدىن بىرنېمە سورىماقچىغۇ دەيمەن؟

ــ ھە، ئېيتىڭچۇ، سىز ناھايىتى ئۆزۈن يول بېسىپ كەلگەنسىز؟

ــ ياق، بەك ئۆزۈن ئەمەس، تەخمىنەن قىرىق مىنۇتتا كەلدىم.

— مەن بۇنى سوراۋاتقىنىم يوق... بۇنىڭدىن ئىلگىرىچۇ؟ سىز بۇنىڭدىن ئىلگىرى بىزنىڭكىگە كېلىش قارارىغا كەلگەنمۇ؟

پاۋېل سەل مۇشكۇل ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى.

— بەلكىم... ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا دەم ئېلىشقا كەلگەندىم، ۋېنيامۇ ئاپامنى، سىڭلىمنى يوقلاپ كەل دېگەنىدى، لېكىن، كەچۈرگەيسىز، شۇ چاغدا نېمە ئۈچۈندۇر ھېچ ۋاقىت چىقىرالمىدىم.

— ئۇنىڭ ئالدىدىچۇ؟ ئۇنىڭدىنمۇ ئىلگىرىچۇ؟

— كېلىش قارارىغا كەلمىگەن... كەلمىگەندەك قىلىمەن.

ئۆيىنى يەنە جىمجىتلىق باستى. پەقەت ئىستاكانغا تەگكەن قوشۇقلارنىڭ تىرىڭ-تىرىڭ قىلغان ئاۋازلىرىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى...

بۇ جىمجىتلىقنى ئۆيگە سىرتتىن ئاغزى بېسىلمامى سۆزلەپ كىرگەن مۇشۇ قىز — نىنا ئېلىپ كىرىدىمۇ نېمە؟ پاۋېل بېشىنى كۆتۈردى — ئىككىسىنىڭ كۆزلىرى ئۇچراشتى. نىنا پۈتۈن دىققىتى بىلەن پاۋېلغا تىكىلىپ تۇراتتى. نىنانىڭ كۆزىدە گۇمانلىنىش، گاڭگىراش، قورقۇش ئالامەتلىرى ئەكس ئېتىۋاتاتتى، باشقا بىرنېمىلەرمۇ ئەكس ئېتىۋاتاتتى — پاۋېل بۇلارنى چۈشىنەلمىدى ھەم ئايدىڭلاشتۇرۇۋالالمىدى، ئۇ نىنانىڭ كۆزلىرىدە ئەكس ئەتكەن ئالامەتلەرنى جىسمانىي جەھەتتىنمۇ سەزگەندەك بولدى-دە، ئۇنىڭدىن كۆزىنى قاچۇرۇپ، باشقا ياقتا قارىۋالدى.

— نىنا، كېلىپلا خەقنى سوراقتا تارتىپ كەتكىنىڭ نېمىسى، — دېدى لىدىيا ئالېكسېيېۋنا كۇلۇپ تۇرۇپ، — ئۇنداق قىلما.

— ياق، ياق، ھېچ ۋەقەسى يوق، — دېدى پاۋېل مۇرىسىنى قىسىپ، — ئۇنىڭ ئېيتقىنى توغرا، مەن بالدۇرراق كەلسەم بولاتتى.

پاۋبل نىناغا يەنە بىر قارىدى، نىنا تېخىچە ئۇنىڭدىن كۆز ئۈزمىگەنىدى، ۋېنيامۇ ئادەمگە شۇنداق قارايتتى، ئۇ ئادەمگە قارىغاندا، كۆزى مىت قىلمىمۇ قويمايتتى، بىر قارىغانچە كۆز ئۈزمەي قادىلىپ تۇراتتى، ھەتتا كۈنگە قارىسىمۇ كۆزى چىمچىقلىمايتتى.

ــ سوراققا تارتىۋاتقىنىم يوق، ــ دېدى نىنا پەس ئاۋازدا، ــ سىز توغرا ئېيتتىڭىز، بالدۇرراق كەلسىڭىز بولاتتى.

نىنا ئورنىدىن قوپۇپ تالاغا ماڭدى.

ــ ۋاي خۇدايىم، ئۇ نېمە بولغانىدۇ؟ ــ لىدىيا ئالېكسېيېۋنا بىئارام بولدى. ــ ئۇمۇر سوددىسى بولمىغان ۋاقىتتا ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ پاراكەندە بولۇۋاتقىنىنى قاراڭ.

...نىنا يانداكى ئۈيدە تىترىكىم بېسىلىۋن دېگەندەك پېشانىسىنى دېرىزىنىڭ ئەينىكىگە يېقىپ ئۈزە تۇراتتى. بۇ پاۋبل پېترووۋچ نېمىلەرنى ئويلاۋاتقىنىغانىدۇ؟ ئۇ مېنىڭ بايا: "سەن ئاخىر كېلىپسەن. ھەرقانداق يەرگە يوشۇرۇنۇۋالغىنىڭ بىلەنمۇ، سېنى تاپماي قويمايتتىم. سېنىڭ كېلىدىغانلىقىڭنى بىلەتتىم، بۇرۇنلا بىلەتتىم، ھەتتا بۇگۈن كۆرۈشىدىغانلىقىمىزنىمۇ پەملىگەنىدىم. بىراق، ۋېنيانىڭ قېشىدىن كېلىدىغانلىقىڭنى بىلمەيتتىم... سەن بىر ھېسابتا ۋاقتىدا كەلدىڭ، بىر ھېسابتا بەك كېچىكىپ قالدىڭ" دەپ تاشلىغىلى تاس قالغانلىقىمنى نەدىن بىلىسۇن.

نىنا يەنە بىردەم تۇرغانىدىن كېيىن، كۆزى تالدى بولغاي، كۆزىنى ئۇگلىۋېتىپ، يەنە پېشايۋانغا چىقتى.

ــ ئەپۇ قىلىڭ، ــ دېدى نىنا، ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ھاياتىي كۈچ يەنە ئۇرغۇدى، ــ ئېلېكترو پويىزنىڭ ئىچى بەك قىستاڭ ئىكەن، شۇ يەردە بېشىم قېيىپ قالغان ئوخشايدۇ... ھازىر ئۆگلىنىپ قالدىم...

پاۋېل پېتروۋىچ، سىز ۋېنىيا بىلەن بىللە ئايروپىلان ھەيدەپ باققانمۇ؟

ــ ھەيدەپ باققان.

ــ سىز ۋېنيانىڭ ئەڭ ياخشى، ئەڭ يېقىن دوستىمۇ؟

ــ ھەئە، ــ دېدى پاۋېل، ــ مەن ئۇنىڭ ياخشى دوستى.

ــ ۋېنيا خېتىدە سىزنى تىلغا ئېلىپتىكەن.

لىدىيا ئالېكسىيېۋنا ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ قويدى.

...پاۋېل بەش ئىستاكان چاي ئىچتى، ئۇنىڭ يەنە بىر ئىستاكان ئىچكۈسى بار ئىدى. لىدىيا ئالېكسىيېۋنا ساناتورىيىدە دەم ئالغان ۋاقتىدىكى ئىشلىرىنى سۆزلەپ بەردى. پاۋېل توقۇلما ئورۇندۇقتا تاماكا چېكىپ، ئۇنىڭ گېپىنى تىڭشاپ ئولتۇردى. نىنامۇ بەزى تايىنى يوق ئىشلارنى سۆزلەپ بەردى. پاۋېل نىناغا قارىغان پېتى ئۇنىڭ گېپىنمۇ ئاڭلاپ ئولتۇردى، گەپىنىڭ راستىنى ئېيتقانىدا، پاۋېلنىڭ ئۇلارنىڭ گېپىنى داۋاملىق ئاڭلىغۇسى بار ئىدى... بۇ ئۆزگىرىشلەرنىڭ ھەممىسگە ئاشۇ بەكۈاش قىز سەۋەبچى بولغانىدى. باشتا ئۇ ئېلىشىپ قالغاندەك چۈشەنگىلى بولمايدىغان سوئاللارنى سورىغانلىقىدىن ئۆزىمۇ چۆچۈپ كەتكەندەك قىلاتتى. ھازىر بوران-چاپقۇن ئۆتۈپ كەتتى، ھەممە بېسىقتى، بىر تۇرۇپ ئۇنداق ئەمەس-تەكمۇ قىلاتتى...

بۇ ھال پاۋېلغا ۋېنيانى يەنە ئەسلەتتى: سەككىز يىلنىڭ ئالدىدا، ۋېنيا ئۇلارنىڭ ياتقىغا كىرگەن چاغدىمۇ شۇنداق ئەھۋال روي بەرگەنىدى. ئۇ چامادانىنى قويۇپ، ئەتراپقا بىر قاراپ چىقىقاندىن كېيىن، بەزى تايىنى يوق گەپلەرنى قىلغانىدى (ئۇنىڭ نېمىلەرنى دېگەنلىكى پاۋېلنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى)، شۇنىڭ

بىلەن ئۆيىگە بىردىنلا باشقىچە تۇس كىرگەنىدى: ئۆي يورۇپ كەتكەندى، كەڭرىپ قالغانمۇ تېخى؟...

پاۋېلمۇ ۋېنيانىڭ ئۆزلىرىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىغا زادى قانداق يېڭى نەرسىلەرنى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭقىرالمای گاڭگىراپ يۈرەتتى. بەلكىم ھازىرقىدەك چۈشەندۈرگىلى بولمايدىغان بىر خىل ئۇمىد پاۋېلنى شۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويغاندۇ؟

ئەمسە، پاۋېل نېمىنى ئۇمىد قىلاتتى؟ يامغۇر ياغسا دەپ ئۇمىد قىلامتى...

ــ سىزگە ئائىلىمىزنىڭ باغچىسىنى كۆرسىتىپ كېلەي، كۆرگىڭىز بارمۇ؟ ــ دەپ سوردى نىنا ھەمىيلەن قىلغىلى گەپ تاپالمای قالغانىدا، ــ گۈللەرنى ئۈزۈڭ، سىزنىڭ... ئەلۋەتتە بېرىدىغان ئادىمىڭىز باردۇ.

ــ ھە، شۇغىنىسى، ماڭىدىغان ۋاقتىم بولۇپ قالدى، كەچۈرگەيسىز.

ــ كەتمەڭ، پاۋېل، ــ دېدى لىدىيا ئالېكسېيۇنا، ــ بىزنىڭكىدە قونۇپ قېلىڭ. كەچتە نىنانىڭ بىرمۇنچە دوستلىرى كېلىدۇ. سىز ئالېكسېي بىلەنمۇ تونۇشۇۋېلىڭ.

ــ ئاتام مېنى ساقلاپ تۇرىدۇ.

ــ مۇنداق دەڭ، ئۇنداق بولسا كەتمەسكىز بولمىغۇدەك... كېيىن يەنە كېلىڭ جۇمۇ؟ ئەمسە، مەنمۇ كەتتىم. نىنا، مەن ئىش-كۇشلىرىمنى قىلىپ بولىدۇم. ئەتە ماڭا تېلېفون بەرگىن، ...ئاخىر يەنە بىر كېڭىشۇالايلى... پاۋېل پېتروۋىچ، مېنى پىكاپىكىزغا چىقىرىۋالامسىز؟

ــ چىقىڭ.

ــ هازىرلا چىقمەن، ئازراق بىرنەرسە ئېلىۋالاي.

ــ ئاتىڭىز... بويىتاقمۇ؟ ــ دەپ سورىدى نىنا، بۇ چاغدا لىدىيا ئالېكسېيېۋنا يوق ئىدى.

ــ ھەئە، ئۇ يالغۇز تۇرۇۋاتىدۇ.

ــ ئاتىڭىزغا ئۆيىنى كىم يىغىشتۇرۇپ بېرىدۇ؟

ــ ھېچكىم. ئۆزى يىغىشتۇرىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۈمۇ باشقىلارنى يارىدەملەشتۇرۇشنى راۋا كۆرمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەتىۋارلىق نەرسىلىرى ئۈستىدىكى چاڭ-توزانىنى سۈپۈرگە بىلەن قېقىشتۇرۇۋېتىش كۆپايە.

ــ قانداق ئەتىۋارلىق نەرسىلەر ئۇ، كىتابمۇ؟

پاۋېل بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

ــ ھە، كىتاب... بۇگۈن ئاتام ماڭا، كروۋ كوچىسىدا پۇشكىننىڭ تۇغۇلغانلىقىغا بېغىشلاپ نەشر قىلىنغان كىتابنى كۆرگەنلىكىنى ئېيتقان.

ــ پۇشكىننىڭ كىتابلىرى تۇرامدۇ، سېتىلىپ بولغاندۇ؟

ــ باشقىلىرى بارمۇ تېخى، بىر قاراپ باقاي.

ــ ماڭايلى، ــ دېدى لىدىيا ئالېكسېيېۋنا، ــ تەييارلىقىم پۈتتى. نىنا، ئەتە ماڭا بالدۇرراق تېلېفون بەرگىن جۇمۇ.

ــ خەير ئەمىسە... پاۋېل پېتروۋىچ، توختاپ تۇرۇڭ! مېنىڭدە مۇنداق بىر ئوي پەيدا بولۇپ قالدى: مېنى بىللە ئېلىپ ماڭسىڭىز قانداق؟ مەن كونا كىتاب دۇكانلىرىنى ئارىلاشقا بەك ئامراق. كىتاب تاللاشقىمۇ ئۇستا. سىزنى گوللاۋاتقىنىم يوق! مەن چوقۇم دادىڭىزغا يارىغۇدەك بىر كىتاب تاللاپ بېرەلەيمەن.

ــ ھەي سارا، ــ دېدى لىدىيا ئالېكسېيېۋنا تىت-تىت

بولۇپ، ــ يەنە نەگە بارىسەن؟ ئالبكسىي كېلەي دەپ قالدى، بىر چىقىپ كەتسەڭ، ۋاقتىدا قايتىپ كېلەلمەيسەن.

ــ كېچىكىپ قالمايمەن، ــ دېدى نىنا، ــ بۇگۈن ھېچنەگە كېچىكمەيمەن.

نىنا پىكاپقا چىقتى:

ــ پاۋېل پېتروۋىچ، پىكرىڭىز يوقتۇ؟

ــ ياق، پىكرىم يوق، ــ دېدى پاۋېل.

6

ــ ... كەچۈرگەيسىزلەر، پۈشكىننىڭكى سېتىلىپ بولدى، ــ دېدى ئالدى ئوچۇق يېپىك كۆڭلەك كىيگەن ئورۇق بوۋاي خەيرىخاھلىق قىلغان قىياپەتتە ئەدەب بىلەن بېشىنى چايقاپ، ــ مەن كۆڭلىگىزلەرنى چۈشىنىمەن، لېكىن ئېھتىياج بەك كۈچلۈك، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ كەمدىن ــ كەم ئۇچرايدىغان سىرلا نۇسخىلىق كىتاب.

ــ قانداق، دېگىنىمدەك چىقتىمۇ! ــ دېدى نىنا خورسىنىپ.

نىنا قاتتىق ئەپسۇسلاندى ۋە كۆڭلى يېرىم بولدى، پاۋېل بۇ ھالنى كۆرۈپ ئىختىيارسىز كۈلۈپ كەتتى: ئاتامغا سوۋغاتلىق ئالالماسام، ئۇنىڭ ئازابلىنىپ كەتكىنىنى قارىمامدىغان.

ــ ھېچ ۋەقەسى يوق، ــ دېدى پاۋېل، ــ باشقا ئامالى تېپىلىپ قالار. خالىسىڭىز، ھازىر سىزنى كىنوخانىغا ئاپىرىپ قويايمۇ؟

ــ كىنوخانىغا بارغۇم يوق.

ــ ئەمىسە سېرىك كۆرگىلى بارايلىمۇ؟

ــ بارمايلى. مەن سېرىك ئۆمىسكى كۆنىدۇرگەن ھايۋانلاردىن

يەرگىنىمەن... سېرىك كۆرگىلى بارغىچە ئىت كۆرگەزمىسىنى كۆرگىلى بارايلى، ئارىلىق يىراق ئەمەس، سىز ئىتنى ياخشى كۆرەمسىز؟

ــ يىراقتىن كۆرسەم بىر گەپ، ــ دېدى پاۋېل راستچىللىق بىلەن، ــ لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر ئىت مېنى دائىم بوزەك قىلىدۇ.

كۆرگەزمە ئورنى سوكولنىكى كوچىسىدا ئىدى. پاۋېل ھېچقاچان مۇنچە كۆپ ئىتنى كۆرۈپ باقمىغانىدى: ئىتلارنىڭ بەزىلىرى ئۆرە تۇراتتى، بەزىلىرى ئوڭدا ياتاتتى، بەزىلىرى يۇگۈرۈۋاتاتتى، بەزىلىرى ھاۋا-ھاۋ قىلىپ ھاۋشىسا، بەزىلىرى كاك-كاك قىلىپ قاۋاۋاتاتتى، بەزىلىرى بوينىغا باغلانغان تاسمىنى ئۈزۈپ تاشلاشقا ئۇرۇنۇۋاتاتتى. بۇ ئىتلارنىڭ ئارىسىدا بۆرە ئوۋلايدىغان چوڭ تايغانلارمۇ، ئويۇنچۇققا ئوخشاپ كېتىدىغان پاكار پىتىلەرمۇ، ھەيۋەتلىك دولمان ئىتلىرى① بىلەن شوتلاندىيىنىڭ پادىچى ئىتلىرىمۇ بار ئىدى. بۇ راستلا خىلمۇخىل ئىتلارنىڭ كاتتا كۆرگەزمىسى ئىدى.

نىنا ھەش-پەش دېگۈچىلا باشقا بىر ئادەم بولۇپ قالغانىدى ــ ئىت بېقىش ھەۋەسكارى، ئىت بېقىش مەستانىسى بولۇپ قالغانىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئىتتىن باشقا نەرسىگە بولغان ھەۋىسى يوقالغانىدى، پاۋېل ماروزنا يېيىشكە تەكلىپ قىلسىمۇ، ئۇ قولىنى پۈلاڭشتىپ رەت قىلىۋاتاتتى...

پاۋېل ئېچىدە "ھەي ئەخمەق قىز" دېدىيۇ، دەرھاللا چۈشەندى ــ بۇنىڭ ئەجەبلەنگۈچىلىكى يوق ئىدى، ئۆزىنامۇ ئىتنى ياخشى كۆرەتتى. لېكىن ئۆزىنى ئىت بېقىشنى كەسىپ قىلغان مۇتەخەسسىسلەرگە ئوخشىمايدىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى.

---

① قىسقا يۇڭلۇق ساقچىلىق ئىتى.

مايتتى، ئۇ ئىتنىڭ نەسلىنى بىلمەيتىتى، ئىتلارنىڭ تۇرسىنى پەرق ئېتەلمەيتتى، ھەتتا داكىس ئىتى① بىلەن تايغانىنىمۇ ئارىلاشتۇرۇپ قويياتتى، ئۇ ئۆزىمۇ مەن دېگەن ئىشتىن سىرتقى ھەۋەسكار دەيتتى. دېمەك، ئۇ ئىتنى ياخشى كۆرەتتى، ئەمما ئىتلارنىڭ قانداق خۇسۇسىيتى بارلىقى بىلەن كارى يوق ئىدى.

... ئۇلار كۆرگەزمىنى بىر ئايلىنىپ چىقتى. نىنا قېرى زاراڭ دەرىخىنىڭ تۈۋىدە بىر قۇچاق قىزىل يوپۇرماقنى كۆتۈرۈپ تۇراتتى. پاۋېل ئۇنىڭغا قىلچە تەپتارتمايلا زوق بىلەن قاراپ تۇراتتى: ئۆزىنىڭ ئالدىدا قىزىل يوپۇرماقلارنى قۇچاقلاپ تۇرغان بۇ ئايال چوكانغىمۇ، ئوقۇغۇچىلىق يوپكىسىنى كىيىپ يۈرىدىغان قىزچاققىمۇ ئوخشمايتتى. پاۋېل بىر-بىردىن پۈتۈنلەي پەرقلىنىدىغان تاشقى قىياپەت بىلەن ئىچكى خاراكتېرنىڭ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئىنتايىن ئوبدان بىرلەشتۈرۈلگەنلىكىنى بىردىنلا سەزدى: ئۇنىڭ لەۋلىرى بالىلارنىڭكىدەك چىڭ ئىدى، كۆزلىرىدىن سالماقلىقى ۋە ئىجتىھاتلىقى چىقىپ تۇراتتى؛ ئۇ بىپەرۋادەك كۆرۈنەتتى، لېكىن ۋۇجۇدى غەيرەتكە تولغانىدى؛ ئۇ خۇددى قىزچاقلاردەك چوڭ تايغانلارنىڭ ئالدىدا زوكزىيىپ ئولتۇراتتى، ئەمەلىيەتتە، ئۇ پىشقان، ۋېنسيادەك تۈز كۆكۈل ۋە قەيسەر ئايال ئىدى.

— سىز قاچان ماڭىسىز؟

— ئەپسۇسكى، ئەتە.

— نېمىگە ئەپسۇسلىنىسىز؟

— ھېچ ئىشقا... سىزنى تويغا ئۆزىتىپ بارالمايدىغان بولغاچقا.

---

① قىسقا يۇڭلۇق، مايماق پۇتلۇق پاكار ئىت.

ـــ مېنى ئۆزىتىپ بېرىشنى خالامسز؟

ـــ ئەلۋەتتە خالايمەن. مەن توي مۇراسىمىغا زادى قاتنىشىپ باقمىغان.

ـــ مەنمۇ قاتنىشىپ باقمىغان... لېكىن، سىز سەزدىگىزمىكىن، "سىزنى تويغا ئۆزىتىپ بارىمەن" دېگەن سۆز قوللىنىلغا "سىزنى ئۆلۈمگە ئۆزىتىپ بارىمەن" دېگەندەكلا ئاڭلىنىپ كەتتى.

ـــ شۇنداقمۇ؟ ـــ دېدى پاۋېل ئالاقزادە بولۇپ، ـــ كەچۈرگەيسز، گەپ قىلغاندا، تازا دىققەت قىلىپ كېتەلمەيدىغان ئىشىم بار.

ـــ ياق، ماڭا شۇنداق ئاڭلىنىپ قالغان ئوخشايدۇ. بولدى ئەمدى، ھېچ ئىش يوق. تېخى ئۆيگە قايتىدىغان ۋاقىت بولمىغاندۇ، ھازىر سائەت نەچچە بولدى؟

ـــ نەچچە بولسا بولمامدۇ، نېمىگە ئالدىرايسىز، مېنىڭ يەنە توپتوغرا ئىككى سائەت ۋاقتىم بار، بۇ ۋاقىت سىزنىڭ ئىختىيارىڭىزدا.

ـــ ماڭا ئىككى سائەت يەتمەيدۇ.

نىنا پاۋېلغا كۆز ئۈزمەي تىكىلىپ تۇردى، پاۋېل بۇنىڭدىن يەنە تەمتىرەپ قالدى ـ دە:

ـــ سىز سەزدىگىزمىكىن، يۈزىڭىزنىڭ رەڭگى ئالاھىدە ئىكەن، بۇندىق چىرايىنى قەدىمىي رەسىملەردىكى ئادەملەرنىڭكىدىلا چېلىقتۇ ـ رۇش مۇمكىن، پانا قۇيرۇق چايكىنىڭ رەڭگىمۇ شۇنداق.

ـــ ھە، مۇنداق دەڭ... سىز... سىز ئىككى سائەت ۋاقتىم بار دېدىڭىزغۇ؟ ئەمسە باغچىغا بارايلىمۇ؟ چاقپىلەكىكە① چىقايلى.

---

① شەكلى چاقپىلەككە ئوخشايدىغان ئايلانما پاراخوت بولۇپ، بىر خىل ئويۇنچۇق.

ئۇزاقتىن بېرى چاقپىلەككە بىر چىقسام دەپ يۈرەتتىم.

ــ مېنىڭمۇ چىققۇم بار. يۈرۈڭ. بىزمۇ ئوقۇش مۇكاپاتى ئالغان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى سىرتقا ئوينىغىلى چىققان پەدىدە قېيىق ھەيدەيلى، چاقپىلەككە چىقايلى، ماروزنا ئىچەيلى. ئوينايدىغان باشقا ئويۇنلارنىمۇ ئويلاپ تاپارمىز. سىزچە قانداق؟

ــ ماقۇل، شۇنداق قىلايلى.

پاۋېل قېيىق ھەيدەۋېرىپ قولى قاپىرىپ قالدى، كىمنىدۇ بىرىنى سۇغا غەرق قىلىۋەتكىلى تاس قالدى، ئۇزۇنمۇ سۇغا چۈشۈپ كەتكىلى تاس قالدى. كېيىن ئۇلار شەيتان ئەينىكى ئورنىتىلغان ئۆيگە كىردى ــ دە، ئەينەك يېنىدا سېپايىلىق ۋە تەمكىنلىك بىلەن كۈلۈپ تۇردى؛ ئىنا ئۇزۇنىڭ ئەينەكتە شادا پاچاق غەلىتە چوكانغا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بوينى مايماق، پۈتى ئاقساق بولۇپ ئەكس ئېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىدە، ئۇزۇنى تۇتۇۋالالماي قاقاقلاپ كۈلۈپ تاشلىدى ــ دە، سەيلىچىلەرنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلدى. ئىككىسى ئېتىش مەيدانىغا كەلدى، ئىنا نىشانغا تەككۈزدى، لېكىن پاۋېل نىشانغا تەككۈزەلمەي ئىختىيارسىز تاتىرىپ كەتتى. ئەمما، ئۇ نىشانىنى دەرھال توغرىلىۋالدى ــ دە، ئارقا ــ ئارقىدىن بەش پاي ئوقنى نىشانغا تەكىزدى، كېچىك چاقپىلەكمۇ ئارقا ــ ئارقىدىن بەش قېتىم پىرقىرىدى.

ــ بۇ ھېساب ئەمەس، مەن كارامىتىمنى تولۇق كۆرسەتكىنىم يوق تېخى، ــ دېدى پاۋېل، ــ يەنە بىر رۇبلىلىق ئويناپلى...

كېيىن ئۇلار ئۇستى ئوچۇق ئايۇاندىكى كەڭ گۈلۈك سايىسۈەن ئاستىغا تىزىلغان ئۇستەل يېنىدا ئولتۇرۇپ كاۋاپ يېدى. پاۋېل: شۇنمۇ كاۋاپ دېگىلى بولامدۇ، رېزىنكىگە ئوخشاش پىشۇرۇپتۇ، مەن

كاۋاپنى شۇنداق مېزىلسىك پىشۇرىمەنسكى، يەيدىغان بولسىڭىز، قولىڭىزغا تېمىپ چوشكەن مېيىنىمۇ يالماي قويمايسىز، دېدى.

ــ سىز ئۇستا مەرگەن قوشۇمچە ئالىي دەرىجىلىك ئاشپەز ئىكەنسىز، ــ دېدى نىنا كۇلۇپ تۇرۇپ، ــ سىزنىڭ يەنە قانداق كارامىتىڭىز بار؟ ھەممىسىنى كۆرسىتىڭ، تېز بولۇڭ، بولمىسا ۋاقىت چىقمايدۇ.

ــ سىز راك تۇتۇپ باققانمۇ؟

ــ ياق، بۇنى سوراپ نېمە قىلىسىز؟

ــ ھەتتەڭ، سىزنى يېزىغا راك تۇتقىلى بىلله ئاپىرالمىغانلىقىمغا ئۆكۈنۈۋاتىمەن. مەن يېزىغا بېرىپ راك تۇتقان، قانداق راكلارنى تۇتقانىتىڭ دېمەمسىز، ئاندىق، ماناق راكلارنى ئەمەس، ناھايىتى چوڭ راكلارنى تۇتقان. ئۇ يەردىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىلا ئاجايىپ يوغان ئىكەن، قېرىنقىزنىڭ يوپۇرمىقى شۇنداق چوڭ ئىكەنكى، بوۋاق دەرىخىنىڭ① يوپۇرمىقىغا تەڭلىشىپ قالىدىكەن، چاقاق چىتتىن ئېگىز ئۆسىدىكەن، ئىت توغرۇلۇق گەپ قىلىشنىڭ تېخىمۇ ھاجىتى يوق، ئۇ يەرنىڭ ئىتلىرى شۇنداق يوغان ئىكەنكى...

ــ بەئەينى تورپاققا ئوخشايدىكەن! ــ نىنا كۇلۇپ تاشلىدى.

ــ ياق، قويغا ئوخشايدىكەن. مەن يېزىدا كېرىننىڭ قەبرىسىنىمۇ تاپتىم.

ــ كىمنىڭ قەبرىسىنى؟

ــ ئانا كېرىننىڭكىنى. پۇشكىننىڭ «تېخىچە ئېسىمدە ئاشۇ ئاجايىپ مىنۇتلار» دېگەن شېئىرى بېغىشلانغان ئايال. كېيىن ئۇقۇ-

---

① ئافرىقىدا ئۆسىدىغان ناھايىتى يوغان بىر خىل دەرەخ.

شۇپ باقسام، ئۇ پۈتۈنلەي باشقا يەر ئىكەن، شۇنداقتىمۇ پۇشايمان قىلمايمەن، ئاجايىپ قىزىق ئىش-تە. ــ پاۋېل سۆزلەۋېتىپ، ئىچىدە نىنانى بىر ئاپارغان بولسام نېمىدېگەن پەيزى بولاتتى، ھە، دەپ ئويلىدى. لىللا گەپ قىلسام، نىنا ناھايىتى ئوبدان قىز ئىدى، ئۇ پاۋېلنىڭ قۇرۇق خىيالغا بېرىلىپ قىلغان بۇ ئىشىدىن (تۇساتتىنلا كېرىننىڭ قەبرىسىنى ئىزدىمەكچى بولغانلىقى، ئەما قەبرىنىڭ نەدىلىكىنى بىلمەيدىغانلىقىدىن) ئەجەبلەنمەيتتى. لېكىن شۇ تاپتا... ئۇنىڭ كىرپىكلىرى خۇددى كېپىنەك قاناتلىرىنى كېرىگەندەكىدەك لىپ-لىپ قىلىۋاتاتتى، بۇنىڭغا نېمە سەۋەب بولغانىدۇ؟ قىسقىسى، ئۆزەڭنى تۇتۇۋال، بۇرادەر، سوغۇققان بول. ئۇ ۋېنيانىڭ سىڭلىسى، ھەممە گەپ شۇ، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىش يوق. چۈشەنىدىڭمۇ؟ بايا تىن قۇرۇق خىيالغا بېرىلىپ كەتتىڭ. بۇنداق قىلساڭ بولمىغىنى.

يوقلاڭ خىيالدىن خالى بولاي دېدى بولغاي، پاۋېل:

ــ سىز بىلەن ئىلگىرى تونۇشۇۋالمىغانلىقىمدىن ئەپسۇسلىنىمەن، نىنا. تونۇشقان بولساق، بۇرۇنلا ياخشى دوست بولۇپ كېتەركەنمىز. شۇنداقمۇ؟ ــ دېدى.

ــ شۇنداق، ــ دېدى نىنا، ــ مەنمۇ ئەپسۇسلىنىۋاتىمەن.

ــ لېكىن بۇنىڭ ئۇرنىنى تولدۇرىدىغان بىر چارە بار. سىزنىڭ لېنىنگرادقا بارغۇڭىز بارمۇ؟ قىشلىق تەتىلىدە بىز تەرەپكە بارامسىزە. مەنمۇ لېنىنگرادنى ئاساسەن بىلمەيمەن. بارسىڭىز بىللە ئېكسكۇرسىيە قىلايلى، سەيلە قىلايلى، چاڭغا بىلەن كاربلىسىگە بارساقمۇ بولىدۇ. ئارىلىق يىراق ئەمەس، ئېلېكترو پويىز بىلەن كەلسىڭىز بولىدۇ.

ــ مەن لېنىنگرادقا بارمايمەن.

ـــ چۈشەنـدىم. سىز ساپ موسكۇالـىق. ئەمـسە يازدا ئوتـتۇرا ئاسىياغا بېرىپ مەسچىتنىڭ ئېگىز مۇنارىسىنى كۆرۈپ كېلەيلىمۇ.

"يەنە گەپ قىلسا، ھۆڭ سېلىپ يىغلۇۋېتىمەن، ـــ دەپ ئويلىـدى نىنا ئىچىدە، ـــ بۇ گەپلەرنى قىلىپ نېمە قىلىسەن؟ بولـدى، دېمە. مەن سېنى كېتىپ قالمـسۇن دەپ چاقچاق قىلىـپ، گەپـكە تۇتۇپ تۇرۇۋاتىمەن. بۇنى سەزمىدىڭمۇ؟ يا ئاللا! مەن نېـمە دەپ ئۇنىڭ بىلەن بىللە سىرتقا چىقـقانـدىـمەن؟ بۇنىڭ سەۋەبـى زادى نېـمە؟ مەنمۇ بىلمەيـمەن. ئەمـما ئۇنىڭ بىلەن بىللـە بۇ يەرگە كەلمـسەم بولمايتـتى. مەن قىزچاق ئەمەس، چوپـچوڭ ئادەم تۇرۇپ، شۇنـچە دۆتلۈك قىلغىنىمنى قارىمامدىغان. زېھنـىم ئوچۇق تۇرۇپ، ئەتـسىنىڭ يېتىپ كەلمەيدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشىنىپ يۈرگـىنىم نېمـسى. ئەتە ئۆزۈم تاللۇغالغان ئەتىغۇ. ئۆزۈم رازىمەنلىك بىلەن قوبۇل قىلىشنى راۋا كۆرگەن ئەتىغۇ."

ـــ مېنىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا بارغۇم يوق، ـــ دېـدى نـىنا، ـــ مەن ئىسسىقتا چىدىيالمايمەن، گەپنىڭ راستى، ئۆيگە قايتساق بولغۇدەك. شۇ تاپتا باغچا ئايلانغۇمۇ كەلمەيۋاتىدۇ.

نىنا پىكاپقا چىققاندىن كېيـىن، پىكاپـنىڭ ئىشـكى يېنىـدىـكى بۇلۇڭدا كۆزىنى يۇمۇپ ئولتۇردى. پاۋېـل ئۇنى ئۇگـدەك بېسىپـتۇ دەپ ئويلىدى. بىر كۈنلۈك ئىش ـ كۈشلەر ئۇنى چارچىتىپ قويغاندەك قىلاتتى. ئەپسۇسكى، پاۋېل ئەتە بۇ يەردىن كېتەتـتى. بولـمـسا، ئۇنى ئاتىسى بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويغۇسى، يېزىدىـكى ھاممىسـنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ، ئۇنىڭغا ئىلـمـىي ئۇسۇل بىلەن ئوبـدان پەرۋىـش قىلىنغان گۈللەرنى كۆرسىتىپ كەلگۈسى بار ئىدى.

"ئۇنى يېزىغا ئاپىرىمەن. ھوي، نېمە دەۋاتىمەن! ـــ دەپ ئويلىدى

پاۋېل ئىچىدە، ــ بۇ تازىمۇ قاملاشمىغان گەپ بولدى-دە. تاپقان قىز دوستۇمنى قارىمامدىغان! مەن ئۇنىڭغا ئېرىڭنى ئېلىپ مەن بىلەن يېزىغا بارغىن، دالىدا ئولتۇرۇش قىلايلى دەيمەنمۇ؟ ئۇ ماڭا قاراپ تۇرغان ۋاقتىدا، كۆڭلىدە: 'ھەي ئەخمەق، مېنى شەھەردە ئايلاندۇرۇپ نېمە قىلاتتىڭ؟ بۇگۈن سېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈڭ. جىمى ئارزۇ-ئارمىنىڭغا بۇگۈن يېتىشىڭ كېرەك، بۇگۈنكى كۈنۈم كۆڭلۈمدىكىدەك ئۆتمىدى دەپ ئويلاۋاتىدىغانسەن. لېكىن بۇنىڭ مەن بىلەن نېمە مۇناسىۋېتى بولسۇن؟ مەن ئەمدى ئۆيگە قايتىپ، توي ئولتۇرۇشنىڭ پېچىنە-پىرەنىكلىرىنى پىشۇرىمەن...، دەپ ئويلىغاندۇ."

ــ پاۋېل، ــ دەپ قىچقاردى ئىنا.

ــ مەن سىزنى ئۇخلاپ قالدىمىكىن دەپتىمەن.

ــ ياق، ئۇخلىمىدىم. خىيال سۈردۈم. خىيالىمنى دەپ بېرەي: بۇگۈن ئۆيگە بېرىپ قارىسام، ئىشىك تۆۋىدە بىر پىكاپ تۇرۇپتۇ. مەن پىكاپنى كۆرۈپ مۇنداق ئويلىدىم، چوقۇم بىرى يول بېسىشقا ئالدىراپ پىكاپنى تېز ھەيدەپ ئۆيىمىزنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپتۇ، چىتنىڭ يېنىغا كەلگەندە، بالونغا دات بېسىپ كەتكەن بىر مىخ كىرىپ كېتىپتۇ-دە، بالون تېشىلىپتۇ. بۇ ئادەم ئاغزىنى بۇزۇپ بىرپەس قاينىغاندىن كېيىن، چىت تۆۋىگە كەپتۇ...

ــ ئۇي ئىگىسگە دات باسقان مىخنى قالايمىقان تاشلامىدىغان دەپ قاياپ كېتىپتۇ، ــ دەپ گەپنى تارتىۋالدى پاۋېل.

ــ ياق، ئۇنداق ئەمەس. ئۇ باشتا ھويلىغا ئىت بارمىدۇ دەپ قاراپ چىقىپتۇ، ئاندىن دەرەخلىك چىغىر يول بىلەن ئۆيگە قاراپ مېڭىپتۇ، ماڭغاندىمۇ كۆزۈمگە شاخ كىرىپ كەتمىسۇن دەپ ئېڭىشىپ مېڭىپتۇ: پەلەمپەيگە چىقىنىدا، ئاپام بىلەن مېنى كۆرۈپ، يول

بەستىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويۇپتۇ-دە، چاي سوراپتۇ.

— كېينچۇ؟

— كېينكى ئەھۋالنى دەپ بېرەلمەيمەن... بەلكىم كەتكەندۇ. ئۇ كېتىپتۇ، لېكىن ئۇ شۇنىڭدىن تارتىپ ئۆزىنىڭ ھەرىكۇنى كېچىدە ئويغىنىپ كېتىپ، تورۇسقا قاراپ خىيال سۈرىدىغانلىقىنى، ئۆيمىزنىڭ بوسۇغىسىغا دەسسەپ سالغانلىقىدىن پۇشايمان قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. ئۇ ئىشىك ئالدىدىن ئۆتكەنلىكىگە قارىماي، ئۆيىگە كىرمەسە بولاتتى. ئەمما، ئۆيگە كىرگەن بولسىمۇ، يولدىن ئۆتكەچ كىرگەن، ئەمدىزە ئۇ كېچىدە ئويغىنىپ كېتىپ، تاماكا چېكىدىغان بولۇپ قالدۇ-دە...

ئۇ سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن كۆزىنى يۇمۇۋالدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئاپىسىنىڭ يېنىغا بارغۇسى، ئۆزىنى ياستۇقىغا ئېتىپ قاتتىق بىر يىغلىۋەتكۈسى كەلگەندى. ئۇ ئاپىسىنىڭ ئۆزىنى ئۇنداق قىلما بالام دەپ بەزلىشىنى ئارزۇ قىلاتتى. ئۇنى ھېچكىم بەزلەپ باقمىغانىدى. پاۋېل پىكاپنى بېلوروسسىيە كوچىسىغا ھەيدەشكە تەمشەلدى...

نىنا پاۋېلغا بىر كۆز تاشلىدى. شۇ تاپتا پاۋېل نېمىلەرنى ئويلاۋاتقاندۇ؟ پاۋېل نىنانىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەي قالماس...

پاۋېل نىنانىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەنىدى، ئاللىقانداقتۇر بىر خىل بىئارامچىلىق ئۇنىڭ يۈرىكىنى چىرمىۋالدى. "ئۇ نېمىشقا ماڭا ئىشكى سائەت يەتمەيدۇ دېگەندۇ. ئىككى سائەت ماڭمۇ ئازلىق قىلىدىغاندۇ بەلكىم. قارا، ئۇ بۇلۇڭدا ئولتۇرۇپ ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى ئىزھار قىلدى. ئۇ: دۇنيادىكى جىمى ئىش تەسادىپىي يۈز بېرىدۇ، سەن ئىشىك تۈۋۈگە كېلىپ قالغانلىقىڭغا قارىماي، ئۆيگە كىرمەي، يېنىمدىن ئۆتۈپ كەتسەڭ بولاتتى. مەنچۇ، مەن ئەتە توي قىلىمەن،

ۋېمەكچى ئىدى. ۋېنيا شۇنداق گەپنى ئاڭلايدىغان بولسا، ئۇلىن قاتتىق ئەيىبلىمەي قالمايتتى. سەن مەندىن غەم قىلما، مەن ئۇچۇن كۆڭلۈڭنى بوزما. مەن كېچىنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالمايمەن. ئەمدى مەن بېلوروسىيە كوچىسىغا قايرىلىمەن."

بىر خىل ۋەھىمە تۇيغۇسى پاۋېلنى بىردىنلا چىرمىۋالدى، بۇنىڭ سەۋەبى ئاددىيلا ئىدى، ئۇ نىنادىن ئايرىلىشتىن قورقاتتى. "ماۋۇ بىمەنىلىككە قارىمامدىغان، ــ دەپ ئويلىدى پاۋېل ئۆچىدە، ــ يەنە نېمە بولدۇكى! ئۆزەكى ئويلاپ باق، خەق قىلمىش-ئەتمىش-لىرىڭنى كۆرسە نېمە دەيدۇ؟ سىلىقراق گەپ بىلەن ئېيتقاندا، قاملاشمىغان ئىش قىلىپتۇ دەيدۇ.

ئۇ ئۆزىگە شۇنداق دېگىنى بىلەن، نىنانى قەتئىي ماڭغۇزمايتتى، بۇ ئۆزىگىمۇ ئايان ئىدى، چۈنكى ئۇنىڭ نىنانى ماڭغۇزغۇسى يوق ئىدى. ئۇشتۇمتوت پەيدا بولغان بۇ سېزىم ئۇنى قاتتىق ھەيران قالدۇردى. ئۇ راستىنلا قاتتىق ھەيران قالغانىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنەلمەي قالدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ باشقا ئىچكى ھېسسىياتلىرى سۈسلىشىپ كەتكەنىدى.

كاپىتان ۋالگ بىردىنلا ئۇنىڭ ئېسىگە كېلىپ قالدى. ئەجەبمۇ ياخشى بولدى! ئۇ كاپىتان ۋالگنىڭ موسكۋادىكى بىر تەقىقات ئىنىستىتۇتىدا داۋالىنىۋاتقانلىقىنى ئۇنتۇپ قالغىلى تاس قالغانىدى.

ــ نىنا، ــ دېدى ئۇ، ــ بىز كاپىتان ۋالگنى يوقلاپ كېلەيلى، ئۇنىڭ قىزى ۋېنيانىڭ سۆيگىنى ئىدى، بۇنى سىزمۇ بىلسىز.

ــ بۇ ئىش ئەمدى ئېسىڭىزگە كېلىپ قاپتۇغۇ؟ ۋاقىت يەتمەسمىكىن.

ــ قويۇڭ، ئۇنداق سائىتىڭىزنى! ــ دېدى پاۋېل توساتتىن

ئاچچىقلاپ، ــ ئەخمەقلىقىڭىزنى قاراڭ! توي مۇراسىمىنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشىگە تېخى ۋاقىت بار. مېھمانلىرىڭىزمۇ ئۆلۈپ قالمايدۇ...

پاۋېل موسكۋانىڭ كوچىلىرىنى ئوبدان بىلەتتى، لېكىن ئويلىمىغان يەردە بىر كوچىنى نەچچە ئايلىنىپمۇ بارماقچى بولغان كىچىك كوچىنى تاپالمىدى ــ دە، كەيپىي ئۇچتى. ھېلىمۇ ياخشى ئۇن ــ تىنسىز ھويلا سۈپۈرۈۋاتقان بىر ئىشچى ئۇلارنى مۇشكۇل ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويدى. ھېلىقى ئىشچى ھويلىنىڭ دەرۋازىسىنى سۈپۈرگە بىلەن كۆرسىتىپ قويدى، پاۋېل پىكاپنى ئاۋايلاپ ھەيدەپ قاپقارا دەرۋازىدىن ئۆتتى ــ دە، يېزىغا كەلگەنىدەك بولۇپ قالدى...

قاقاس دالىغا ئوخشاپراق كېتىدىغان ھويلىدا ياۋا گىياھلار ۋە قېرىغان لار قويۇق ئۆسكەن، دەرەخلەرگە تارتىلغان تانىلارغا كىيىم يېيىلغانىدى. ئۇلى تاشتىن قوپۇرۇلغان بۇ ياغاچ ئۆيلەر موسكۋاغا ئوت قويۇلغاندا① ساق قالغان قەدىمكى ئىمارەتتەك قىلاتتى.

ــ بۇ قېرى سەرگەردانىنىڭ يامانلىقىنى، موسكۋادا دىتىغا ياقىدىغان شۇنداق بىر ماكان تېپىۋاپتۇ، ــ دېدى پاۋېل كۇلۇپ، ــ يۇرۇڭ، غىچىلداپ تۇرىدىغان مۇشۇ ياغاچ پەلەمپەي بىلەن ئۈستىگە چىقايلى.

ۋالگ ئىشكىگە بىر ئىلىك خەت يېزىپ چاپلاپ قويغاندى: "مەن بازارغا كەتتىم. ھايال بولۇپ قالمىسام، دەرھال قايتىپ كېلىمەن. "

ــ ھەم قىسقا، ھەم چۈشىنىشلىك يېزىلىپتۇ، ــ دېدى نىنا، ــ

---

① 1812 ــ يىلى ناپولېئوننىڭ ئارمىيىسى موسكۋاغا ھۇجۇم قىلغاندا، رۇسىيىلىكلەر چېكىنىش ئالدىدا شەھەرگە ئوت قويغان، بۇ يەردە شۇ ۋەقە كۆزدە تۇتۇلغان.

سزچه، ئۇ هايال بولۇپ قالارمۇ؟

ــ هايال بولۇپ قالماسلىق ئېهتىمالى كۆپرەك. چۈنكى ئۇ ۋوتكا ئىچمەيدۇ، پۈتۈمۈ ئىچمەيدۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، بىردەم كۈتەيلى.

ئۇلار پەلەمپەيدىن چۈشۈپ، هويلىدىكى ئۇزۇن ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردى.

ــ كاپىتان بازاردا كالا گۆشى تاللاۋاتقان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ــ دېدى پاۋېل، ــ سىزگە ئۇنىڭ ئەهۋالىنى سۆزلەپ بېرەي، مەن خىلمۇخىل دېگىزچىلارنى كۆرگەنمەن...

7

مەن كۆرگەن دېگىزچىلار هەقىقەتەن جەڭ، ئۇلار ئارىسىدا بېشىدىن نۇرغۇن ئىسسىق ــ سوغۇق ئۆتكەن، بەدىنىدىن تاماكا ئىسى پۇراپ تۇرىدىغان پېشقەدەم دېگىزچىلارمۇ بار ئىدى ــ بۇنداق دېگىزچىلارنى كىشلەر يېراقتىنلا بىلىۋالالايتتى، ئالدىڭغا بىر دېگىزچى كېلىپ قالسا، ئۇنىڭ دېگىزدا مىڭبىر خىيىسم ــ خەتەرىدىن ئامان قالغان، روم هاربىقىدىن ① كەم دېگەندە ئون تۆكىنى ئۆرىگەن، دۇنيانىڭ هەممە پورتلىرىدىكى چىرايلىق ئايالىلارنىڭ هەممىسىگە شەيدا بولغان تۇغما دېگىزچى ئىكەنلىكىنى بىر قاراپلا بىلىۋالالايسەن. بىراق، ئالبكساندىركاسموۋىچ ۋالگىنىڭ ئالدىدا دېگىزچىلارنىڭ

---

① روم هاربىقى ــ شېكەر قومۇشىدىن ئىشلەنگەن كۈچلۈك هاراق.

هەممىسى چاناتتى. قەدىرلىك ۋالىگ تۇبر① شەھىرىدە تۇغۇلغا-نىدى، ئۇ كىچىگىدىنلا ئۆزگىچە فامىلىسى بىلەن كىشىلەرنىڭ دىق-قىتىنى تارتقانىدى، كىشىلەر ۋالىگ چوڭ بولغاندىن كېيىن، دورىگەر بولالمايدۇ، بۇغالتىر بولالمايدۇ، دوختۇرمۇ بولالمايدۇ، دې-يىشەتتى، چۈنكى بوغالتىر ۋالىگ دېسە ئوبدان ئاڭلانمايتتى، كاپىتان ۋالىگ دېسە باشقىچە ئاڭلىناتتى.

شۇ سەۋەبتىنمۇ ياكى باشقا سەۋەبتىنمۇ، ئەيتاۋۇر، ۋالىگ راستلا دېڭىزچى بولغانىدى. قۇرۇقلۇقتا چوڭ بولغان ۋالىگ ئەسلىدە جەنۇبنىڭ بىر يېرىگە بېرىپ باغۋەنچىلىك قىلىشنى، ئۆزۈم تىكىشنى ئارزۇ قىلاتتى. لېكىن فامىلىسىنىڭ بەسىمى ئالدىدا تىز پۈكتى بولغاي، ئاخىر ئۆلگىچە نىيىتىدىن يانمايدىغان پېشقەدەم دېڭىزچى بولۇپ قالدى. ئۇ تەقى-تۇرقىدىن باشقىلارغا ئوخشمايتتى: تاماكا چەكمەيتتى، بۇرۇت-ساقال قويمىغانىدى، مەريەم ئانىغا ۋە جەنۇبىي كرىست يولتۇزىغا دۇئا-تىلاۋەت قىلمەن دەپ ۋاقىتنى بىكاردىن بىكارغا زايا قىلمايتتى، ھاراق ئىچمىشكە كەلگەندە ئۆزىنى قاتتىق تۇتۇۋالاتتى، لېكىن زادى ئىچمەيمۇ قالمايتتى. ئۇ شىمالدىكى دېڭىز ساھىللىرىنى ۋە دەريا ساھىللىرىنى (كېمىلەر بەزىدە دەريا پورتلىرىغىمۇ كىرەتتى) بەش قولدەك بىلەتتى، سۇ يولىنى يول باشلىغۇچىدىنمۇ ئوبدان بىلەتتى، ئۆزىنىڭ سۆ-ڭىگۈچى ماتورلۇق كېمىسىدىكى ماشىنا-زاپچاسلارنىڭ ھەممىسىنى قۇراشتۇرالايتتى ۋە چۈۋالايتتى. قىسقىسى، ئۇ ھەممىگە قادىر، سېپى ئۆزىدىن بولغان دېڭىزچى ئىدى. ئۇ كەمتەرلىك بىلەن ماختە-

① ھازىرقى كالىنىن شەھىرى.

سىپ، ئۇمرۇمدە بىرەر قېتىم ھالاكەتلىك بالا-قازاغا ئۇچرىغىنىم يوق، كېمەمنىڭ بىرەر يېرى خادا تاشقا تېگىپ تېشىلىپ كەتكىنى يوق، پرىستاندىكى قاۋاقخانىلاردا كىشىلەر بىلەن بىرەر قېتىم ئۇرۇشۇپ قالغىنىم يوق، خۇداغا شۈكۈر، "گوللاندىيىلىك ئۇچار ئادەم"①نى بىرەر قېتىم ئۇچراتقىنىمۇ يوق دەيتتى.

كاپىتان ۋالگ ئاشۇنداق ئەزىمەت ئىدى...ئۇنىڭ يەنە شۇنداق بىر ئىشىمۇ بار ئىدىكى، ئۇ ھەر يىلى يولغا چىقىدىغان كۈنى كېمىنى كىيۈنەر دېڭىزىدىكى قۇم تۈمشۈق يېنىغا ھەيدەپ باراتتى-دە، ئۇزۇنغىچە گۈدۈك چالاتتى. كونا ھاۋا رايى پونكتىنىڭ ياغاچ ئۆيىدە تۇرىدىغان كىشى كارابىن ملىتقىنىكۆتۈرۈپ چىقىپ، ئۇنىڭغا جاۋابەن ئۇچ پاي ئوق ئاتاتتى. ئاندىن ئۇ كىچىك قېيىق بىلەن قىرغاققا چىقاتتى.

خېلى يىللارنىڭ ئالدىدا، ئېنىقراق ئېيتقاندا، يىگىرمە يىلنىڭ ئالدىدا، شۇ يەردە بىر پاجىئەلىك ۋەقە يۈز بەرگەنىدى، لېكىن شۇ ۋەقەنىڭ كونكرېت ئۆتمۈشىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. كاپىتان شۇ كەملەردە سۆرىگۈچى ماتورلۇق كېمىنىڭ مېخانىكى ئىدى، ئۇ تاتلىق سۇ ئەكىلىش ئۈچۈن بەزىدە قىرغاققا چىقاتتى. ھازىرقى يېڭى ھاۋا رايى پونكتىنىڭ ئورنىدا شۇ چاغدىكى ئوۋچىنىڭ كىچىك ئۆيى بار ئىدى. بۇ ئۆي ھېچنېمىگە ئوخشىمايتتى، ئۆيمىكىن دېسىڭىز، تامنىڭ تۆشۈكلىرىدىن قول پاتاتتى، ھاۋا ئوچۇق كۈنلىرىمۇ ئۆگزىدىن سۇ تېمىپ تۇراتتى. يازدا، قىرغاق بويىدىكى مۆشۈندىڭ كىچىك

---

① رېڭايەتتىكى مەڭگۈ قىرغاققا يېقىنلاشمايدىغان غەلىتە كېمە، دېڭىزچىلار شۇ كېمىنى كۆرۈپ قالغانلارنىڭ بېشىغا كۈن چۈشىدۇ دەپ قارايدۇ.

ئۆيلەردە ئوۋچىلار تۇراتتى، كۆپىنچە، ئەر-خوتۇن بىللە تۇراتتى.

بىركۈنى كاپىتان كىچىك ئۆينىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىدا، توساتتىن بوۋاقنىڭ يىغىسىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىشكنى ئېچىپ ئۆيگە كىرىپتۇ، قارىسا، ياغاچ ساندۇق ئۈستىدىكى بىر يوغان خالتا مىدىرلاۋاتقۇدەك، يىغا ئاۋازى شۇ يەردىن چىقىۋاتىدەك.

بۇ قېتىم بوۋاقنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ قانداق بالا-قازاغا ئۇچرىغانلىقى ھازىرغىچە سىر بولۇپ كەلمەكتە. دېگىز ئەنە شۇنداق رەھىمسىز كېلىدۇ. كاپىتان ئۇرۇق-تۇغقانلىرى بولسا كېلىپ ئېيكېتەر دېگەن ئۈمىد بىلەن بوۋاقنى كەتتەك كۆتۈرۈپ كەپتۇ؛ دەل شۇ چاغدا سۆرىگۈچى كېمىنى رېمونت قىلىشقا توغرا كېلىپ قاپتۇ، ئۇ بىرنەچچە كۈن سوراپتۇ.

بوۋاقنى ئېلىپ كەتكىلى ئادەم كەلمەپتۇ. كۆپچىلىك ئۇنى بالىنى دارىلىغىتامغا ئاپىرىپ بېرىشىكە دەۋەت قىلىپتۇ. ئۇ كۆپچىلىككە بۇ قېتىچاق دېگىزنىڭ ماڭا قىلغان ئىلتىپاتى دەپ جاۋاب بېرىپتۇ-دە، بالىنى بېقىپ قاتارغا قوشۇش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئېلىپتۇ...سۆزلەپ كەلسەم گەپ تولا، نادىيانىڭ ئەھۋالىنى كېيىن پۈرسەت چىقىقاندا سىزگە ئايرىم دەپ بېرەي.

شۇنىڭدىن كېيىن، نۇرغۇن يىللار ئۆتتى. لېكىن كاپىتان ھەر يىلى شۇ كۈندە كېمىنى كېيۇئەر دېگىزنىڭ قۇم تۇمشۇقىغا ھەيدەپ بېرىپ، كىچىك قېيىق بىلەن قىرغاققا چىقىدۇ.

مەن سىزگە ئېيتىپ بەرگەن بۇ ئىشلارنى نۇرغۇن خەق بىلمەيدۇ؛ لېكىن كاپىتاننىڭ كونا ئادىتىنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ. ئۇ بىزنىڭ ئۇ تەرەپتىكى بىر مەشھۇر ئەرباب، دېگىز بويىدىكى مىڭ چاقىرىم ئارىلىقتا جايلاشقان مەھەللىلەرنىڭ ھەممىسىدە ئۇنىڭ تەرىپىنى ئاڭلاش مۇمكىن. ئۇنىڭ بۇ ئادىتى قىرغاقتىكىلەرگىمۇ سىڭىپ قالدى.

بەش يىلىنىڭ ئالدىدا كۆتۈلمىگەن بىر ئىش يۈز بەردى: كونا هاۋا رايى پونكىتى تاقالىدى. ئۇنىڭ سەل نېرىسىدا هاۋا رايىنى كۆزىتىدىغان ۋە ئۆلچەيدىغان يېڭى هاۋا رايى پونكىتى سېلىنىدى. بۇ تېخىمۇ تېجەشلىك، تېخىمۇ مۇۋاپىق چارە بولسا كېرەك. لېكىن يېڭى پونكىت قۇرۇش ۋاقتىدا، كاپىتاننىڭ كونا ئادىتىنى هېچكىم ئويلىمىغانىدى.

ئۇ چاغدا، مەن، ۋېنيا، ئولېگ ئۇچىمىزدىن هېچقايسىمىز ۋالىگ بىلەن تونۇشمايتتۇق. بىزغۇ ئۇنى كۆرگەنىدۇق، لېكىن ئۇ بىزنى كۆرمىگەنىدى، بىزنىڭ ئالاقىمىز شۇنچىلىكلا ئىدى.

ئېسىمدە قېلىشىچە، شۇ چاغدا ۋېنيا ۋېرانگېلدىن① ئەمدىلا قايتىپ كەلگەنىدى، يولدا بىرەر پېشكەللىككە ئۇچرىدى بولغاي، ۋېنيا ماجالىدىن كەتكەنىدى هەم قاتتىق ئاچچىقى تۇتقانىدى. ئۇ كارىۋاتتا دېمى ئىچىگە چۈشۈپ گەپ ـ سۆز قىلماي بىرهازا ئولتۇردى. ئاندىن بىزگە مۇنداق بىر ئەهۋالنى سۆزلەپ بەردى:

ـ سىلەر بۇنداق غەلىتە ئىشنى ئاڭلىغانمىدىڭلار؟ ئاغىنىلەر ماڭا، ۋالىگ دەم ئېلىشقا كەتتى، ئۇچ كۈندىن كېيىن ئايروپىلان بىلەن قايتىپ كېلىدۇ دېگەنىدى. يەنە بىر كۈن ئۆتسە، ئۇ يولغا چىقىدۇ. پېشقەدەم كاپىتان سۆرىگۈچى ماتورلۇق كېمىنىڭ كاپىتان سۈپىسىدا تۇرۇپ، قۇيقۇرۇق قىرغاققا نەزەر تاشلايدۇ. بۇ هالنى تازا كۆرگۈدەك باردۇ؟ بىراق مېنىڭ كۆرگۈم يوق، هەتتا كۆز ئالدىمغا كەلتۈرگۈمۇ يوق.

ـ شىمال دېڭىز قاتنىشى باش ئىداردىسىگە تېلېگراممىا بېرىپ ئې-

---

① سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شەرقىي سىبىرىيە دېڭىزىدىكى ئارال.

تىراز بىلدۇرەيلى، ــ دېدى ئولبگ.

ــ بۇ چىرايلىق گېپىڭ ئەسقاتسىغۇ ئوبدان بولاتتى! ــ دېدى ۋېنيا ئۇنىڭغا زەردە بىلەن، ــ بىز ۋالگنىڭ ئالدىغا بارايلى. مېنىڭ يېغلىپ قالغان بىر ھەپتىلىك دەم ئېلىش ۋاقتىم بار، مەن ئۇچۇش سائىتىنى توشقۇزۇپ بولدۇم.

ئۇ كەلەردە بىز ناھايىتى جۇشقۇن يىگىتلەر ئىدۇق، ھاۋا رايى پونكتى بىز تۇرۇشلۇق جايدىن سەككىز يۈز كىلومېتر نېرىدا ئىدى. ئۇ يەرگە بارىدىغان يول يوق ئىدى، دېگىز يولى بىلەنغۇ بارغىلى بولاتتى، لېكىن مۇز پارچىلىرى لەيلەپ تۇرغان دېگىزدا، ئۇ چاغدا قېيىقمۇ، ماتورلۇق كېمىمۇ قاتنىيالمايتتى، ۋالگنىڭ مۇز يېرىپ ماڭىدىغان سۇرىگۈچى كېمىسىلا قاتنىيالايتتى.

ــ بارساق باردۇق، ــ دەپ جاۋاب بەردۇق بىز، ــ نېمىدىن قورقاتتۇق!

ۋېنيا ئۆزىنىڭ تىك ئۇچار ئايروپىلان ھەيدەيدىغان دوستلىرى بىلەن كېلىشۋالدى. بۇ تۈزۈمگە پۈتۈنلەي خىلاپ ئىش ئىدى، ئەمما بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق ئىدى... ۋېنيا: "قىلىشقا تېگىشلىك بىرەر ساۋابلىق ئىشنى قىلمەن دەپ چىقساڭلا، قائىدە-تۈزۈم يول قويمايدۇ" دېگەنىدى.

بىز بىر كۈن بۇرۇن ئۇچۇپ باردۇق. ئىنا، ئاڭلىسىڭا، بۇ ئىش ئۇچۇن بىز راستىنلا ناھايىتى كۆپ كۈچ سەرپ قىلىدۇق! سىز تەسەۋۋۇر قىلىپ بېقىڭ، بىرنەچچە ئۈيدىكى ئەرلەر بىر يەرگە جەم بولۇپ، زىيانپەت ئۆتكۈزىدىغان بولدۇق، لېكىن شۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەرگە ھېچكىمنىڭ كەلمەيدىغانلىقى كۆڭلىمىزگە ئايان ئىدى. سىز بۇ ھالنى كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرەلەمسىز؟ بىز ئۆينى پاك-پاكىز

سۈپۈرۈپ، رەتلىك تۈزەشتۈردۈق، لېكىن بىر قىسما بولۇپ قالغاندەك بولغاندى.

دەرۋەقە، تۇرلۈك يېمەكلىكلەر ھازىرلاندى، توغرالغان توك كىيىك گۆشى، مايغا چىلانغان كېتا بېلىقى ۋە چايمۇ تەييارلاندى. بىز كونا ھاۋا رايى خادىملىرىدىنمۇ مەسلىھەت سورىدۇق، بىر بوتۇلكا ئاق ھاراقمۇ تېپىپ قويدۇق؛ مۇبادا كاپىتان ئادىتىنى بۇزۇپ ئىچمەن دەپ قالسىچۇ.

سۆرىگۈچى كېمە چۈشتە دەل ۋاقتىدا يېتىپ كەلدى. بىز دېرىزە ئالدىغا ئولاشتۇق. كاپىتان ئالدىراۋاتقانىدەك قىلمايتتى، ئۇ كېمىنىڭ ئۈستىنى يۇيۇۋاتاتتى. كېيىن كېمىنىڭ گۈدۈكى ياڭرىدى، ئەتراپتىكى خادا تاشقا قونۇپ تۇرغان بېلىقچى قۇشلار گۈرىدە ئۈچۈپ كەتتى. بۇ يەردە بېلىقچى قۇش بەك كۆپ ئىدى، ئۇلارنى موسكۋالقلارغا كىشى بېشىغا بىردىن بەرگەندىمۇ، شەھەر ئەتراپى رايونلىرىدىكى ئاھالىلەرگە يەنە نۇرغۇنى ئېشىپ قالاتتى.

ھەممە ئىش كونا ئادەت بويىچە قىلىندى: بىز كارابىن ملتقىنى ئاتىتۇق، كاپىتان ماھمرلىق بىلەن قىرغاقتا چىقىدىغان كىچىك قېيىقنى تاشلىدى، كۆپچىلىك بىردەمدىلا كېمىدىكى تاماق زالى شەكلىدە تۈزەشتۇرۇلگەن ئۆيگە كىرىپ ئورۇن ئالدى، توڭلىتىلغان كىيىك گۆشىنى يەپ بولغاندىن كېيىن، چاي ئىچىشتى.

ئادەتتىن تاشقىرى بىرلا ئىش يۈز بەردى: كاپىتان بۇدو ئۆزى يالغۇز ئەمەس، نادىيا بىلەن بىللە كەلگەنىدى. بۇ باشقا ھېكايە، بۇ يەردە نادىيا بىلەن ۋېنىيانىڭ شۇ كۈنى تونۇشقانلىقىنى دەپ قويسامىلا كۇپايە...

ئاپئاق كۆڭلەك ۋە بايرامىلىق كىيىمىنى كىيىۋالغان كاپىتان

ژالگ زىياپەتتە شادـخۇرام ئولـتۇرۇپ بەرىدى، ئۇنىڭ كۆزىـنىڭ قارىچۇقى خۇنۇكلىشىپ، ئەترايى قىزىرىپ كەتكەنىدى، لېكىـن شۇ تاپـتا ئۇنىڭ كۆزىـدە سەمىمـي شادلـىق ئالامەتـلـىرى ئەكـس ئېتىۋاتاتتى، ئۇ گويا بۇ ياشلار بىزنىڭ ئىزىمىزنى باسىدىغان يارامليق يىگىتلەر، ئۇلارنىڭ كەلگۈسىدە مېنى ــ كاپىتانىنى قانـداق كۆتۈۋالـىدىغانلىقىنى كۆرۈۋىلار دېگەندەك قىلىۋاتاتتى.

كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ ياشـلىق دەۋرىـنى ئەسلىگىنىـدە، كۆزلـىرى قىزىغا تىكىلىدى ـ دە، تېخىمۇ كۆيۈمچان كۆرۈنۈپ كەتتى.

ــ ئالېكسانـدىر كاسـىموۋىچ، ــ دېـدى ژېنيا، ــ مەڭ، سىزگە بېـرەي، كېيىـن ئۇنـتۇپ قالـماي يەنە، ــ ئۇنىڭـغا بىر مەلۇمات جەدۋىلىـنى بەردى. بۇ كاپىـتان ئۇچۇنلا تەييارلانـغان بىر ئايلىق ھاۋا رايىى مەلۇمات جەدۋىلى ئىدى. بۇمۇ بىر كونا ئادەت ئىدى.

كاپىتان جىددىي قىياپەتتە ھاۋا رايىى مەلۇمات جەدۋىلىنى ئېلىپ، مەيدە يانچۇقىغا سالدى ـ دە:

ــ رەھمەت... سىلەرنى ماڭا ھاۋا رايىى مەلۇمات جەدۋىلى بېـرەر دەپ ئويلىماپتىكەنمەن، ــ دېدى.

كېيىـن بىز بۇرۇنقـىدەك قاتار تىزىلىپ دېڭىـز بويىـغا باردۇق. كاپىتان ئۆتۈكنى سالدى، رەتلىك كېيىملىرىنى ئاياشـقىمۇ ئورۇن قالمىدى: قېيىقنى سۇغا ئىتتىرىشكە توغرا كەلـدى. ئاندىن كەينىگە قايرىلىپ بىزگە قارىدى.

ــ ئەمىسە... ــ ژېنيا ئەمدى گەپ باشلاپ تۇرۇشـغا، كاپىـتان ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى:

ــ بالىلار مۇنداق ئىش بولدى... تۇنۇگۈن مەن كېمىدە رادىئو ئۇقـتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋالدىم. ئۇقتۇرۇشتا ھاۋا رايىى پونكتى تاقالدى...

سەن كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما دېيىلىپتۇ. ھاۋا رايى پونكىتى ئەمدى تۈگەشتى.

بىز نېمە دېيىشىمىزنى بىلەلمەي، بىر-بىرىمىزگە قارىشىپ تۇرۇپ قالدۇق.

— نادىيا ماڭا بەك شۈكلەپ كەتمىسۇن دەپ ھەمراھ بولۇپ كەلدى. مەن گۈدۈكنى ياڭراتتىم-قانداقلا بولمىسۇن، گۈدۈكنى ياڭرتىشىم كېرەك-تە. لېكىن سىلەرنىڭ بۇنىڭغا جاۋابەن ملتىق ئاتىدىغانلىقىڭلارنى ئويلىماپتىكەنمەن...

شۇ چاغدا، ئۇنىڭ كۆزىدە ياش ئەگىۋاتقانلىقىنى كۆردۇم. ئۇنىڭ كۆزىدە راستلا ياش ئەگىۋاتاتتى. شۇنداقتىمۇ كاپىتان تەبەسسۇم بىلەن:

— رەھمەت سىلەرگە، بالىلىرىم... بىزنىڭ ھاۋا رايى پونكىتىمىزنى ھېچكىم تاقىيالمايدىغان بولدى، — دېدى.

ئۇ قېيىققا چىقتى. نادىيا بۇ ئىشنى كىم باش بولۇپ ئورۇنلاشتۇرغانلىقىنى بىۋاستە سېزىمى ئارقىلىق بىلدى بولغاي، سەل ئىككىلىنىپراق كەينىگە قايرىلدى-دە، ۋېنىيانىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنى سۆيۈپ قويدى.

— ئاتام ئۇچۇن سىزگە رەھمەت، — دېدى نادىيا، — ھەم ئۆزۈم ئۇچۇن...

نىنا، مەن ئەسلىدە سىزگە كاپىتان ۋالگىنىڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەرمەكچى بولغانىدىم، لېكىن ئاخىر بېرىپ ھەممىمىزنىڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ كەتتىم. چۈنكى بىز ھامان بىلله ئىدۇق، ئاساسەن بىلله ئىدۇق...

8

ــ هه، مۇنداق دەڭ، ــ دېدى نىنا، ــ سىلەر ھامان بىللە ئىسكەنسىلەر ــ دە. بۇنى چۈشىنىمەن...

شۇ تاپىتا نىنا ۋېنىيا بىلەن بىللە مۇز تۇتقان چائۇن دېڭىز قولتۇقى① ئۇستىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ، ئاخىرقى بىر تۇركۈم كېمە ئەترىتىگە يول باشلاپ بېرىۋاتقاندەك بولدى...

ئۇ گويا ۋېنىيا بىلەن بىللە تۇنجى قار ياغقانىدا گىئولوگىيىلىك چارلاش خادىملىرىنى تۇندىرادىن ئېلىپ كېتىۋاتقاندەك بولدى...

ۋېنىيا ئاخىرقى قېتىمدا ئۇنى بىللە ئېلىپ ماڭمىغانىدى. چۈنكى ۋېنىيا ئۆزىنىڭ ھايات ــ ماماتىنى ئوڭچە بەلگىلەش ئۈچۈن، يالغۇز ئۈچۈشنى زۆرۈر تاپقانىدى...

نىنا ھۆڭ سېلىپ يىغلاپ تاشلىماي دېدى بولغاي، ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋالدى. پاۋېل ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەنىدەك، قولىنى ئۇنىڭ قولىغا بوش تەگكۈزۈپ قويىدى ــ دە، ئۇنىڭ قولىنى گەپ ــ سۆز قىلماي سىلاپ تۇردى. نىنامۇ پاۋېلنىڭ قولىنى بىلىنەر ــ بىلىنمەس چىمدىپ قويدى، لېكىن پاۋېلنىڭ ئۆزىنى بەزلەۋاتقاندىلىقىنى زادىلا سەزمىدى. چۈنكى ئۇنىڭ كۆڭلى تېخىچە يىراقتىكى شىمالنى كېزىپ يۈرەتتى. پاۋېل شامالغا دالدا بولسۇن دەپ ئۇنىڭغا پۈركەنجىسىنى ئارتىپ قويماقچىمۇ بولىدى. ئۇنى قۇچاقلايمىكىن دەپمۇ ئويلىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىش ئۈچۈن نېمە قىلسام

---

① سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شەرقىي سىبىرىيە دېڭىزىغا تۇتىشىدىغان شىمالىي دېڭىز قولتۇقى.

بولار دەپ باش قاتۇردى. ئۇنىڭغا ئىت ۋېنيانى كۆرگەندە كاك-كاك قىلىپ قاۋاپ قويغىنى بىلەن، چىشلىمەيتتى دېمەكچىمۇ بولدى. بىراق، ئۇ يېنىكلىك بىلەن شۇنداق قىلىشقا پېتىنالمىدى...

— نىنا، — دېدى پاۋېل، — ئۇنداق قىلماڭ... قارىڭ، ھويلا سۈپۈرۈۋاتقان سېمىز ئايال بىزگە تەئەججۈپ بىلەن تىكىلىپ تۇرىدۇ. كاپىتان بازار ئارىلاپ يۈرۈپ ۋاقىتنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويدىمۇيە.

... ئۇلار كېتىشكە تەمشىلىپ تۇرغاندا، ئۆينىڭ كەينىدە ۋالگنىڭ بەستىلىك گەۋدىسى كۆرۈندى. ئۇ بىر تور خالتىدا كاللەكېسەكي كۆتۈرۈۋالغان، ھېرىپ ھاسىراپ كەتكەنىدى. پاۋېل ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا باردى.

— خۇدا ساقلىسۇن! — دېدى پاۋېل، — بۇ يەرنىڭ ھاۋاسى شىمالىي قۇتۇپقا كۆنۈپ قالغان كىشىلەر ئۈچۈن ئىسسىق ئىكەن.

— شۇنى دېمەمسەن، — دېدى ۋالگ غودۇڭشۇپ، — تىرىك تۇرۇپ گۆرگە كىرگەندەك قىينىلىپ كېتىدۇ ئادەم...ياپىرىم! ھەي، ئېيتقىنا، نەدىن كېلىشىڭ؟ ئۇزاق ساقلىغان ئوخشىمامسەن؟ مەن... ئۇ تور خالتىغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، — بىلەمسەن، دوختۇرلار مېنى كاللەكېسەكي يېيىشكە مەجبۇرلاۋاتىدۇ. مەن يا قېرى ئۆچكە بولمىسام... ھوي، ئۆرە تۇرۇپ نېمە قىلىمىز؟ بۇ يەر ئىسسىق تۇرسا...

شۇ چاغدا ئۇ نىنانى كۆردى-دە، قولىنى شەپكىسىنىڭ چېكىلىكىگە تەككۈزۈپ سالام بەردى.

— ياخشىمۇ سىز! كاپىتان ۋالگ.

— ئالېكساندىر كاسىموۋىچ، بۇ ياق ۋېنيانىڭ سىگلىسى.

— ھە، مۇنداق دەڭ...، — ئۇ نىناغا سىنچىلاپ قاراپ چىقتى، —

سز ئاكىمزغا بەك ئوخشايدىكەنسز. سىلەرنىڭ كەلگىنىڭلەردىن بەك خۇشالمەن. ۋېنيا...ئۇ ئەسلىدە ماڭا ئوغۇل بولاتتى. ئۇ بەك بەلەن بالا ئىدى، نىنا. ــ ئۇنىڭ ئاۋازىدىن كۆڭلى بۇزۇلۇۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ باياتىنقىدەك كېلەكسىز تۇيۇلمايدىغان بولدى، ھەتتا پاۋېلغا شۇ تاپتا گويا "دىققەت"تە تۇرۇۋاتقاندەك، ئالدى ئوچۇق چاپىنىڭ تۈگمىلىرىمۇ رەتلىك ئېتىلگەندەك تۇيۇلدى. ــ ۋېنيا مەرت-مەردانە يىگىت ئىدى، نىنا، مەن ئۇنى بەك ياخشى كۆرەتتىم...مەن سىزنى ۋە ئانىمىزنى نەچچە يوقلاپ كېلەي دېدىم، يەنە بىر تۇرۇپ كېسىلىم ساقايغاندىن كېيىن باراي دېگەن يەرگە كەلدىم. مەن خەققە كېسەلمەن، نىمجان كۆرۈنۈشنى خالىمايمەن... يۇرۇڭلار... بۇ يەردە تۇرۇۋېرىپ نېمە قىلىسىز؟ مەرھەمەت، ئۆيگە كىرىڭلار!

ۋالگىنىڭ ئۆيى قالايمىقانچىلىق كۆرۈنگىنى بىلەن، ئۆزگەرمەس تەرتىپ بويىچە ئاھايىتى ئوبدان سەرەمجانلاشتۇرۇلغانىدى. بۇزۇق سافادا دەستە-دەستە كونا گېزىتلار تۇراتتى: پاۋېل ۋالگىنىڭ روسىيە كېمە ئەترىتىنىڭ تارىخىنى تەتقىق قىلىۋاتقانلىقىنى بىلەتتى. چوڭ يېزىق ئۇستىلىنىڭ ئۇستۈنكى تەرىپىگە نادىيا بىلەن ۋېنيانىڭ سۈرىتى ئېسىپ قويۇلغانىدى. سۈرەتتە كۆزى سەل قىسىلغان نادىيا تەبەسسۇم بىلەن ئاتىسىنىڭ سۆزىگۈچى كېمىسىدىكى كاپىتان سۈپىسىدا ئۆرە تۇراتتى. ۋېنيانىڭ سۈرىتى ئېللىپسسىمان مىس رامكىغا ئېلىنغانىدى.

ۋېنيانىڭ سۈرىتى يېنىدا ۋالگىنىڭ ئۇرۇشتا قۇربان بولۇپ كەتكەن كونا دوستلىرىنىڭ سۈرىتى ئېسىلغانىدى، بۇ سۈرەتلەرمۇ مىس رامكىغا ئېلىنغانىدى.

ــ بىز بىردەمدىن كېيىن تاماق يېگەچ ئەھۋاللىشىمىز، ــ دېدى ۋالگ، ــ شۇڭا ئالدى بىلەن ئۇستەلنى راسلايلى. ئېسىل نازۇ-نېمەتلەر بارمىكىن دەپ تاما قىلىپ يۈرمەڭلەر، ئەمما يەيدىغان نەرسىلەر بار.

ئۇ مۇزلاتقۇدىن بىر لىگەندە سۈغا چىلانغان ئالما ئالدى، بىر-دەم ئويلانغاندىن كېيىن، ۋوتكا قاچىلانغان ئۈزۈن بويۇنلۇق بوتۇلكىنىمۇ ئالدى، بوتۇلكىنىڭ ئۈستىدىن سوغۇق گاز تارقالدى.

ــ پايىتەخت سىزنى يامان ئۆگىتىپ قويۇپتۇ-دە، ــ دېدى پاۋېل، ــ ھاراق ئىچىدىغان بولۇپ قاپسىز. مېنى ئەپۇ قىلىڭ، سىزگە ئۇلپەت بولالمايمەن: مەن تېخى پىكاپ ھەيدەيمەن.

ــ سىز ئىچمىسىڭىز مەنمۇ زورلىمايمەن، ــ دېدى كاپىتان غودۇكشىپ، ــ نىنا بىلەن ئىچىمەن. كىچىك رومكىدا بىردىنلا ئىچەيلى.

ــ ئەلۋەتتە ئىچىمىز، ــ دېدى نىنا، ــ توغرالغان توڭ كىيىك گۆشىنى زاكوسكا قىلمىزمۇ؟

ــ كاللەكىبەسەينى زاكوسكا قىلىمىز-دە، ــ دېدى ۋالگ خورسىنىپ، ــ بۇ يەردە ھاۋا شۇنچە ئىسسىق تۇرسا، قانداقمۇ توغرالغان توڭ كىيىك گۆشى راسلىغىلى بولسۇن؟ سىز كاللەكىبە-سەي سالاتى① ئېتىشنى بىلەمسىز؟ كاللەكىبەسەيگە ئالما، قوي بۆلجۇرگىنى ئارىلاشتۇرىسىز. سۇ يېغدىنىمۇ ئازراق قۇيىسىز.

ــ شۇنداققۇ دەيمەن، ــ دېدى نىنا، ــ قېنى ئېتىپ باقاي.

ۋالگ ئۇنى ئاشخانىغا باشلاپ ئەكىرىپ، لازىملىق نەرسىلەرنىڭ

---

① خام سەي. ــ تەرجىماندىن.

نەدىلكىنى ئېيتىپ بەرگەندىن كېيىن، ئۆيگە يېنىپ چىقىپ، پاۋېلىنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى.

ــ ھەي، قانداق خەۋەرلەر بار؟ ــ دەپ سورىدى ۋالگ.

ــ يوقتەك قىلىدۇ.

ــ تانيا قانداق تۇرۇۋاتىدۇ؟

ــ ئوبدان تۇرۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭدىن نېمە چاتاق چىقاتتى.

ــ بۇ گېپىڭ جايىدا. ئۇنىڭدىن ھېچقانداق چاتاق چىقمايدۇ، چۈنكى بۇ ساڭا ئوخشىمايدۇ، تۇرمۇشقا ناھايىتى ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىدۇ.

ــ بىزنىڭ ئۇنى ئەتىۋارلايدىغان يېرىمىز شۇ.

ــ توغرا ئېيتتىڭ. تېخى داچا تاپمىغانسىلەر؟ ھەقىقىي شىمالىلىقلار قېرىنىق تۇرمۇشنى سىلەردەك ياش ۋاقتىدىلا غەملەپ قويىدۇ. ئىت باقىۋاق بارمۇ؟ ئويناش ئۈچۈن ئەمەس، قولۇم-قوشنىلارنىڭ بالىلىرىدىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۈچۈن... داچا تاپمىدىڭلارمۇ؟

ــ ياق، ــ دېدى پاۋېل، ــ تېخى ئىزدىمىدىم. بۇگۈن نېمە بولدىڭىز، ماڭا توغرا يولغا ماڭ دەپلا پەندى-نەسىھەت قىلىپ كەتتىڭىزغۇ. لېكىن، كاپىتان، سىز بۇ رولنى قاملاشتۇرالمىدىڭىز...

ئۇ ئىككىسىنىڭ كۆرۈشمىگىنگە يېرىم يىللا بولغانىدى، لېكىن ئۇلارنىڭ گەپ-سۆزىدىن ئايرىلغىنىغا كەم دېگەندە بىرنەچچە يىل بولغاندەك قىلاتتى. ئۇلار تۇرلۇك قىزىقارلىق ئىشلارنى ۋە شىمالدا تۇرغان ۋاقىتلىرىدا ناھايىتى ئاددىي ۋە ئادەتتىكى ئىش دەپ ھېچقايسىسى تىلغا ئالمىغان ئىشلارنى تەپسىلىي ئەسلەشتى. بۇنىڭغا ئىككى شىماللىقنىڭ موسكۋادا ئۇچراشقانلىقى، يەنە كېلىپ ھەر

ئىككىسىنىڭ توساتتىن قايتىشقا تەقەززا بولۇپ كەتكەنلىكى سەۋەب بولغانىدى.

— ۋېنىيا ھاڭا تۆتۈلۈپ قېلىپ بازنايا كەنتىدە قونۇپ قالغان كۈنى ئۇنىڭ ئايروپىلانى بور بىلەن بويۇپتىلگەنلىكى ئېسىڭدىمۇ؟

— ئېسىمدە بولمامدىغان! كىمنىڭ شۇنداق قىلغانلىقىنىمۇ بىلىمەن: بۇنى ۋۇتىلىخىنىنىڭ چوڭ قىزى كاتېرىنىنا قىلغان. ئۇ ئايروپىلانغا بور بىلەن: ۋېنىيا بىلەن نادىيانىڭ قوشۇلمىسى مۇھەببەتكە تەڭ دېگەن خەتنى يازغان... كېيىن كىمدۇر بىرى بىر يۇرەكنى سىزىپ قويغان... ۋېنىيا لاتا بىلەن بىر سائەت سۆرتۈپ ئاران ئۇچۇرۇۋەتكەن.

— بۇ ئىش ھېنىڭمۇ ئېسىمدە، — دېدى نىنا، — ۋېنىيا خېتىدە ماڭا يېزىپتىكەن.

نىنا ئىشىك تۆۋىدە كاللەكىبەسەي غولىنى چاپناپ تۇردى.

— ۋېنىيا سىزگە ئەھۋالنى ۋاقتى-ۋاقتىدا مەلۇم قىلىپ تۇرىدىغان ئوخشايدۇ-ھە، — دېدى ۋالگ تەبەسسۇم بىلەن، — قانداق، سەي تەييار بولدىمۇ؟

— تەييار بولۇپ قالاي دېدى... قولۇمدىكى كاللەكىبەسەي غولىنى يەپ بولاي، ئاندىن ئىكىكى تەخسىگە تۆزلانغان كاللەكىبەسەينى سقىپ، سۈيىگە ئازراق تۇز سېلىپ ئاچچىقىنى يوقىتاي، شۇنىڭ بىلەن تەييار بولىدۇ...

— مەن بىر ئىشتىن قاتتىق خەجىل بولۇۋاتىمەن، — دېدى ۋالگ نىنا ئاشخانىغا كىرىپ كەتكەندىن كېيىن، — مەن بۇرۇنلا ۋېنىيانىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنى يوقلاپ كېلىشنى ئويلىغانىدىم... سەن نىنا بىلەن بۇرۇنلا تونۇشقانمۇ؟

— تېخى بۇگۈن تونۇشتۇم.

— سەنمۇ بۇگۈن تونۇشتۇڭمۇ. ئىلگىرى ۋاقتىڭ چىقمىغانمىدى؟

— ئالېكساندىر كاسىموۋىچ، پەندى-نەسىھەت قىلىش سىزگە ياراشمايدىكەن. — دېدى پاۋېل قوشۇمسىنى تۇرۇپ.

— بۇ گېپىڭىغۇ راست. ماڭا ياراشمايدۇ. ئەمما سەن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئالدى بىلەن نىنانى يوقلىغىلى بارساڭ بولاتتى. ئاۋال نىنا بىلەن، ئاندىن باشقىلار بىلەن كۆرۈشسەڭ بولاتتى.

پاۋېل ئىچىدە: "بۇ گەپ چەكتىن ئېشىپ كەتتى" دەپ ئويلىدىيۇ، ئۆزىنىمۇ ھاڭ-تاڭ قالدۇرغان بىر ئېغىز گەپنى ئىختىيارسىز دەپ سالدى:

— شۇنى دېمەمسىز، خەقلەر بۇ قىز ناھايىتى ئوماق ئىكەن، پۈتى بەك چىرايلىق ئىكەن دېيىشۋاتىدۇ.

— ھەي ئەخمەق،— دېدى ۋالگ پەس ئاۋازدا تىللاپ،— پۈتمۇ... تانياڭنىڭ پۈتى ئۇنىڭكىدىنمۇ چىرايلىقمۇ... مېنىڭ بىلەن ئېتىشما، بۇنى ساڭا ئېيتىپ قوياي. شۇنى ئېسىڭدە تۇتقىنكى، بىز ئەرلەر قاۋۇل كېلىمىز، شىمالىي قۇتۇپىتا ئۇچالايمىز، جەڭ مەيدانىغا ئاتلىنىپ ياۋلارنى قىرالايمىز، لېكىن جىددىي پەيتتە، يالغۇز پالۋانلىق ۋە قارا كۈچ ئەمەس، قورقماس روھ كېرەك. شۇنداق چاغلاردا سېنىڭ كۆچلۈكلەردىن بولالىشىڭ ناتايىن... نىنانىڭ چىرايلىق بېزەلگەن كىچىك قولىنى ئالايلى، بۇ قول رايال چېلىشقىلا ئەمەس، كىشىلەرنى خەۋپ-خەتەردىن قۇتقۇزۇش ۋە تىڭ يار ئېچىدىن قايتۇرۇپ كېلىشكىمۇ يارايدۇ...

پاۋېل قاتتىق تەئەججۇپلىنىپ ۋولگىغا قاراپ قويدى، كاپىتان ھېچقاچان بۇنداق گەپلەرنى قىلىپ باقمىغاندى.

ـــ بىرمۇنچە ئىشلاردىن سېنىڭ خەۋىرىڭ يوق، پاۋېل. ئەمەلىيەتتە، ئىلگىرى مېنىڭمۇ خەۋىردم يوق ئىدى... ۋېنىيا يالغۇز نادىياغىلا ئېيتىپ بېرىپتىكەن. ۋېنىيا پاراشوت بىلەن سەكرەپ ياردار بولغانلاردىن كېيىن، ھەتتا دوختۇرلارمۇ، ئۇ ئۆمۈر بويى ئاقساق بولۇپ قالىدۇ، شۇنداق بولسا، ئۇنىڭ تەلىيى يامىنىغا تارتسا، ئۆمۈر بويى پالەچ بولۇپ كارىۋاتتىن چۈشەلمەيدۇ دەپ ئاشكارا ئېيتقانىكەن. سەن ئويلاپ كۆر، ئۆمۈر بويى ئاقساق ئۆتسە، ئۇنىڭ كۆڭلى نېمە بولۇپ كېتەر؟ مەڭگۈ ئاقساپ مېڭىش، پەلەمپەيدىن چۈشكەندە ھاسام پەلەمپەينى تاراقشتۇەتمىسۇن دەپ پۈتىغا قاراپ ئاۋايلاپ مېڭىش ئۇنىڭ ئۈچۈن نەقەدەر قورقۇنچلۇق ئەھۋال ـ ھە.

مۇشۇنداق ئەھۋالغا دۇچ كەلگەندە، بىرمۇنچە باتۇر ـ ئەزىمەتلەر بەرداشلىق بېرەلمەي ۋاي دەيدۇ... ئۆلمەكنىڭ ئۇستىگە تەپمەك دېگەندەك، بۇنىڭدىن بىر يىل بۇرۇن ئۇنىڭ ئاتىسى ئالەمدىن ئۆتكەن، ئانىسى يۈرەك كېسىلى بولۇپ دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغانىدى. قىسقىسى، ئۇنىڭ ئۈچۈن خۇشال بولغۇدەك ئىش قالمىغانىدى.

دەل شۇ پەيتتە تېخى ئون ئالتە ياشقا كىرمىگەن ھەم ئورۇق، ھەم كىچىك مۇشۇ قىز ئۇنىڭدىن بىر قەدەمىمۇ ئايرىلمىدى، ئۇنى نۇرغۇن جايلارغا ئاپىرىپ داۋالاتتى، ئاتاقلىق دوختۇرلارنىڭ ئالدىغا ئاپاردى؛ ئۆزى يالغۇز روستوۋقا بېرىپ، سۆڭەكنى ئورنىغا چۈشۈرىدىغان بىر ئاتاقلىق مىدىتسىنا پروفېسورىنى زىيارەت قىلدى... ھەممىدىن مۇھىمى، ئۇ ۋېنىيانى قايىل قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ۋېنىيادا يېڭىباشتىن كۆڭ ئاسمانغا چىقمەن دەيدىغان ئىشەنچ

بارلىقتا كەلدى. چۈشەندىڭمۇ؟ ئۇ ۋېنىيانى ئۆزىنىڭ بالىلىق ئىشەنچى ۋە چوڭلارنىڭكەدەك قورقماس روھى بىلەن قايىل قىلدى. مېنىڭ ئېيتقانلىرىم پۈتۈنلەي راست، پاۋېل، بۇنىڭغا يوق نەرسىنى قوشۇپ قويغىنىمۇ، ئۇنىڭدىن بىرەر نەرسىنى چىقىرىۋەتكىنىمۇ يوق... مەن قىزىمۇ شۇنداق ئادەم دەپ قارايمەن، ئۇنىڭ شۇنداق ئادەم بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

ۋالگ جىم بولۇپ قالدى. شۇ ئەسنادا پاۋېل نىنانىڭ ۋېنىيا ياتىدىغان كارىۋاتىنىڭ بېشىغا ئېسىلغان سۈرىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى، سۈرەت ئۇستىگە: "بۇ... ئەبدىي ئۆچمەس مۇھەببەت" دېگەن سۆزلەر يېزىلغانىدى؛ پاۋېل ۋېنىيانىڭ بىر تونۇش ئۇۋچى بىلەن قاتتىق سودىلىشىپ، ئاخىر ئۆزىنىڭ بىر ئايلىق ھارىقىغا تېگىشگەن ۋە قار ئۈستىگە يېيىپ خېلىغچە قېقىشتۇرۇپ ساۋغان، تۆكى چۈشۈپ كەتكەن يەرلىرى بولۇپ قالمىغىدى دەپ سىنچىلاپ قاراپ چىققان ئېيىق تېرىسىنىمۇ كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. شۇ چاغدا ۋېنىيا شارپا ۋە چىش چوتكىسىمۇ سېتىۋالمىغاندى. ئۇ ئۆمرىدە ئۆي ئىشىنى بەك ياماق كۆرەتتى، شۇنداق تۇرۇپ ئۇ...

ـــ نىنا ئەنە شۇنداق قالتىس قىز، پاۋېل... ـــ دېدى تۇساتتىن ئۆيدە ئۇ يان-بۇ يان مېڭىپ ۋە ئۇششاق خاتىرە بۇيۇملىرىنى ئوينىتىپ تۇرغان ۋالگ يەنە، ـــ ئەينى ۋاقىتتىكى ئەھۋال شۇ... قاچان قايتىسەن؟

پاۋېل ۋالگنىڭ "ئىچكى ئۆلكىدە" تۇرۇۋاتقىنىغا بىرنەچچە ئاي بولۇپ قالغانلىقىنى شۇ چاغدىلا ئېسىگە ئالدى، شۇڭا ئۇنىڭ تانيانىڭ شىمالدىن كەتكەنلىكىدىنمۇ، پاۋېلىنىڭ لېنىنگرادقا يۆتكىلىدىغانلىقىدىنمۇ خەۋىرى يوق ئىدى. بايا تىن ۋالگ ئەھۋالدىن خەۋەرسىز

بولغاچقا، ئۇنى داچا ۋە كەلگۈسى تۇرمۇش توغرىسىدا گەپ ئېچىپ شاڭخو قىلغانىدى. ئۇ شۇ سۆزلەرنى قىلىشتا ھەقسىزتەنمۇ بارلىق شىماللىقلارنىڭ پىنسىيىگە چىقىقاندىن كېيىن كەلگۈسى تۇرمۇشى ئۈستىدە ئويلانماي قالمايدىغانلىقىنى كۆزدە تۇتقانىدى.

ــ دەم ئېلىش ۋاقتىڭ قاچان ئاخىرلىشىدۇ؟ ــ ۋالىگ يەنە سورىدى، دەل شۇ چاغدا نىنا ئۇنى ئاشخانىغا چاقىردى.

ــ دەم ئېلىش ۋاقتىڭ قاچان ئاخىرلىشىدۇ؟ ــ دەپ قايتۇرۇپ سورىدى ئۇ ــ دىن پاۋېل، ــ ئاخىرلاشتى. ھەممە ئاخىرلاشتى. تۈگەشتى. ئەمدى يازدا ئالتە ئايلىق دەم ئېلىشىڭ يوق. بۇنىڭدىن كېيىن ئادەتتىكى ئىشچى ــ خىزمەتچىلەردەك...

بىراق ئۇ ۋالگا گەپنىڭ راستىنى ئېيتالمايتتى. ئېيتسا زادى بولمايتتى. "بۇنى سوراپ يۈرگىچە ئىشنى قىلسىچۇ، ئۇ داۋاملىق نىنا توغرۇلۇق سۆزلىسە ئوبدان بولاتتى. مەن ئۇنىڭ نىنا توغرىسىدىكى گەپلىرىنى ئاڭلاشنى خالايتتىم، ئۇ نىنانى ماختىسا، مەن ناھايىتى خۇشال بولاتتىم..."

ــ قېنى، ھۆنىرىڭنى بىر كۆرۈپ باقايلى، ــ دېدى نىنانىڭ كەينىدىن ئۈگىكە كىرگەن ۋالگ، ــ كېلە، پاۋېل، سەن بۇگۈن ھاراق ئىچمىسەڭمۇ ئىككىمىزگە بېلىق كۆزى قىلىپ ئىككى رومكا ھاراق قۇيۇپ بەر.

قىسقا پەرتۇق ــ نادىنانىڭكى بولسا كېرەك ــ تارتىپ، يەڭلىرىنى تۈرۈپ، پەتنۇس كۆتۈرۈپ تۇرغان نىنانىڭ نۇر بېغىپ تۇرغان خۇش خۇي چىرايى ناھايىنى يېقىملىق كۆرۈندى.

ــ سىلەر نومۇر قويۇشتا بەك قاتتىق قولىۇق قىلىپ كەتمەڭلار،...

نىنا شۇنداق دېدى.

پاۋېل ئورنىدىن قوپۇپ، ئۇنىڭ قولىدىن پەتنۇسنى ئالدى.

شۇ تاپتا پاۋېلدا تۇساتتىنلا پەتنۇسنى يەرگە بىر ئاتاي، شۇ بولمىغۇر ھەرىكىتىم بىلەن ھوشۇمنى تېپىپ، رېئاللىققا يۈزلىنەي دېگەن ئوي پەيدا بولۇپ قالدى. دېرىزە سىرتىدا پىكاپ توختىتىلغان، يانچۇقىغا يۆتكىلىش ئۇقتۇرۇشى سېلىنغان، نىنا ئەتە توي قىلىدىغان، لېنىنگرادتىكى ئۆيىدە ــ ئۆزى تاللىۋالغان قىز شۇ يەردە كۈتۈپ تۇرغان ــ ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرغان رېئاللىق ئەنە شۇ ئىدى؛ چۈنكى نىنا ئۆيگە كىرگىچە بولغان بىر دەمسلىك ۋاقىتتا، ئۇ نىنانىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنى قولىدىن تۇتقان پېتى ئېلىپ كېتىشنى، مەڭگۈ ئېلىپ كېتىشنى، ئۆزىگە باقۇۋەندە قىلۇۋېلىشنى ئويلىغانىدى. ئۇ نىنانى ۋالگا قارىتىپ تۇرۇپ ئەكەتسەمۇ، ۋالگ ئەجەبلەنمەيتتى.

ــ ئوسيوتو بېلىقنىڭ كىچىك ئۆستەڭدە ئۇزۇپ يۈرگەنلىكىنى كۆرسىڭىز، ئاجايىپ بىر مەنزىرىنى كۆرەتتىڭىز ــ دە، نىنا! ــ ۋالگ نىنانى ئۆزى چۆكوتسكىدىن ئېپكەلگەن قۇرۇق ئوسيوتو بېلىقىنى يېيىشكە تەكلىپ قىلىپ قويۇپ سۆزلەپلا كەتتى. ــ بۇنىڭغا ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدۇ. ئويلاپ بېقىڭچۇ...

ــ كاپىتان، ــ دېدى پاۋېل ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋېتىپ، ــ بۇنى نىناغا بىردەمدىن كېيىن يولدا سۆزلەپ بېرەي، بىزنىڭ ماڭىدىغان ۋاقتىمىز بولۇپ قالدى. قوڭغۇراقمۇ چېلىندى.

ئۇ چاقچاق قىلىپ چاس بەردى.

ــ بۇنىڭ كارى چاغلىق! ــ دېدى ۋالگ تىت-تىت بولۇپ، ــ يەنە ئۇزاق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن...

ــ راستلا ماڭىدىغان ۋاقتىمىز بولۇپ قالدى، ــ دېدى نىنا، ــ مەن

ئەمدى سىزنى پات-پات يوقلاپ تۇرمەن، ئالىكساندىر كاسىموۋىچ، قارشى ئالامسىز؟

— ئەلۋەتتە قارشى ئالىمەن، نېنا! سەنچۇ؟ — دەپ سورىدى پاۋېلغا قاراپ، — سەن بىلەنغۇ پات ئاردا كۆرۈشىمەن. مەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئالدۇەتتىم، بىلەمسەن. پېنسىيگە چىقىشىمغۇ چىقتىم، لېكىن قېرىقىز بېسىپ كەتكەن بۇ ھويلىدا تۇرۇۋېرىپ نېمە قىلاتتىم؟ مەن پات ئاردا قايتىپ كېتىمەن، لېكىن بۇدو پورتىتا كاپىتانلىق قىلىمەن.

ۋالگ ئۇلارنى پىكاپقا چىققىچە ئۇزىتىپ قويدى.

— پاۋېل، شىمالغا قايتايدىغانلىقىڭىزنى نېمە ئۈچۈن كاپىتانغا ئېيتمايسىز؟ — دەپ سورىدى نىنا پىكاپ قوزغالغاندىن كېيىن.

— ئېيتىشقا ئۇلگۈرەلمىدىم.

— ياق! سىز كاپىتانىنىڭ كۆڭلى يېرىم بولارمىكىن دەپ ئەنسىرىدىڭىز، شۇنداقمۇ؟ ئۇ پات ئاردا قايتىپ كېتىدىغان بولغاندىكىن، پەمىچە، ئۇنىڭ كۆڭلى بەكمۇ يېرىم بولۇپ كەتمەس. لېكىن سىزچۇ، لېنىنگرادقا بارمىسىڭىز بولامدۇ؟

— "بارمىسىڭىز بولامدۇ" دېگىنىڭىز نېمىسى؟ بۇ سوئالنى قىزىق سورىدىڭىزغۇ...

— بۇ سىزنىڭ قاچاقلىقىڭىز! سىزنىڭ پېشانىڭىزگە شىمالدا ئىشلەش پۈتۈلگەن، لېكىن سىز بۇنى تېخى تونۇپ يەتمەپسىز.

— نېنىيۇك! — دېدى ئۇ نىنا‌غا بۇرىلىپ، — ئوبدان قىزچىقىم، نېمە بولدىڭىز، ھېكايىنى تولا ئاڭلاپ بېشىڭىز ئايلىنىپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟ رومانتىك تۈس ئالغان ۋەقەلەرنى تولا ئاڭلاپ شۇنداق بولۇپ قالدىڭىزمۇ يە؟ بۇلار ئېسىڭىزدىن بىردەمدىلا

كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. ئەتە ئەتىگەندە ئويغانغان ۋاقتىڭىزدا، شىمالنى ئۇنتۇپ قالسىز، چۈنكى سىزنىڭ ئىشىڭىز كۆپ، ئۆز ئىشىڭىز بىلەن بەنت بولۇپ كېتىسىز. ھەممە ئىش نورمال ئىزغا چۈشىدۇ. ھېكايە كىتابلىرىنى كىتاب جازىسىغا تىزىپ قويىسىز-دە، يېڭى تۇرمۇش-ئىزنى باشلىۋېتىسىز.

— سىز چۇ؟

— مەن... مەنمۇ بىرەر ئىشنى يېڭىباشتىن ئۆگىنىمەن-دە.

— دوستلىرىڭىزدىن ئايرىلىسىڭىز، تۇرمۇشىڭىز كۆڭۈلسۈك ئۆتەسمىكىن... ئەگەر...

— نىنا! بەزى ياشلار تىرالىلىبوسقا ئېسىلىپ، سۈپىدا ئۆرە تۇرۇۋالسا، خەق ئۇلارنى ھەيدەپ چۈشۈرۈۋېتىدۇ، چۈنكى بۇ خەتەرلىك. لېكىن بەزى چوڭ ئادەملەر تىرالىلىبوس سۈپىسىنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ئۇلاردا تۇساتتىنلا ئەگەر سەكرەپ چۈشسەم قانداق بولار؟ دېگەن غەلىتە ئوي پەيدا بولىدۇ. ئىنسانلارنىڭ تۇرمۇشى ئاشۇنداق "ئەگەر" بىلەن باشلىنىدىغان قالايمىقان خىيال بىلەن تولغان بولىدۇ.

پاۋېل ئۆزىنىڭ قوپال گەپ قىلىپ قويغانلىقىنى بىلەتتى، ھازىر ھەممە نەرسىنىڭ ئۆزى ئۈچۈن ئەھمىيەتسىز بولۇپ قالغانلىقىنىمۇ بىلەتتى. ئىككىسى تىرالىلىبوس سۈپىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ قالدى. پاۋېل ئۇنىڭغا ئەگەر... كۆنلەرنىڭ بىرىدە ئۆزىگە موھتاج بولۇپ قالسا، چوقۇم كېلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشى كېرەك ئىدى. مەيلى ئۇ قەيەردە بولسۇن...

— نىنا، — دېدى پاۋېل، — ئەگەر كەلگۈسى كۆنلەرنىڭ بىرىدە...

— بولىدى، ئېيتمىڭ. پاۋېل، — دېدى نىنا ئۇنىڭ قولىنى

تارتىپ، ــ مەن پۈتۈنلەي چۈشەندىم. سىزنىڭ ئېيتقانلىرىڭىز توغرا. تۇرمۇشتا ھەممىدىن مۇھىمى ــ قاتناش قائىدىسىگە رىئايە قىلىش، سۈپىدا تۇرۇپ تىراللىبوسقا ئېسىلىشقىمۇ، سۈپىنىڭ قىرىغا بېرىشقىمۇ بولمايدۇ. بۇنىسى راست. پىكاپنى توختىتىڭ، كۆزلەنگەن يەرگە كەلدۇق. مەن چىقماقچى بولغان پويىز بىردەمدىلا كېلىدۇ.

ــ نېمىشقا... نېمىشقا پويىزغا چىقىسىز؟ مەن سىزنى پىكاپ بىلەن ئۆيىڭىزگە ئاپىرىپ قوياي.

پاۋېل خۇددى باشلانغۇچ مەكتەپ بالىلىرىدەك ھودۇقۇپ قالدى.

ــ مېنىڭ تېخى بوش ۋاقتىم بار.

ــ لېكىن مېنىڭ بوش ۋاقتىم يوق. ــ دېدى نىنا سالماق ھەم خاتىرجەم قىياپەتتە ئۆنىڭغا قاراپ، ــ بولىدى، مەن سىزنىڭ كېلىدىغانلىقىڭىزنى بۇرۇنلا بىلەتتىم. دېگەندەكلا كەلدىڭىز. كەلگىنىڭىزنىڭ ئۆزى ياخشى ئىش. بۇنىڭدىنمۇ ياخشى ئىشنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ھەرقانداق ئىشنىڭ مۇكەممەل بولۇپ كېتىشى مۇمكىن ئەمەس. توغرىمۇ؟

نىنا كىشىلەر ئارىسىدا غايىب بولدى.

پىكاپنىڭ ئەينىكىگە ئېسىپ قويۇلغان تۇت توشقان مىدىرلىغىلى تۇردى، بۇ تانيانىڭ سوۋغىسى ئىدى. نېمىدېگەن ئۇماق توشقان، ھە... ئۇ خۇددى ئۆزىنىڭ تانيا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدەكلا ئاددىي ھەم ئوچۇق ئىدى.

ئۇ بۇنىڭدىن بۇرۇن ئۆزىنىڭ ھازىرقىدەك پىكاپتا پېشانىسىنى ئەينەككە چاپلاپ ئولتۇرىدىغانلىقىنى، شۇ تاپىتا قۇياش نۇرىنىڭ پاخپىيىپ قالغان قويۇق چاچلىرىنى ئوينىتىدىغانلىقىنى، ئۆزىگە، ئۇمىد، سوئال ۋە بىئاراملىق بىلەن تولغان كۆزلىرىگە سانچىلىدىغان-

لمقسنى ئويلىغانسمدى، كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەنمىدى. ئۇ قولى نىنانىڭ بارمىقىغا تەگكەن چاغدىكى سېزىمىنى تېخىچە يوقاتمىغانىدى، ئۇنىڭ قەلبىدىمۇ ئۆزى چۈشەنمەيدىغان بىر خىل ھېسسيات پەيدا بولغانىدى ــ بۇنىڭغا ئۇنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

ماتور تېخىچە پەس ئاۋازدا گۇركىرەۋاتاتتى. پاۋېل ئورۇنىدۇققا يۆلىنىپ، كۆزىنى يۇمۇپ بىردەم ئولتۇردى، ئاندىن پىكاپىنى كەينىگە ياندۇرۇپ، باغچىنىڭ ئايلانما يولىنى بويلاپ تېز ھەيدەپ ماڭدى، ئۇ يولدا قاتناش قائىدىسىگە خىلاپلىق قىلدى بولغاي، بىر قاتناش ساقچىسى پىكاپنىڭ كەينىدىن ئۇشتۇمتۇت چالدى ۋە ئۇنىڭغا قول پۇلاڭشىتتى...

9

... نېمىدېگەن قىزىق، ھە. يەنە بىر سائەتتىن كېيىن ئالېكسېي روگوزىن نىنانىڭ ئۆيىگە سۆيۈنى بىلەن كېلىدۇ، ئەتە ئۇنىڭغا ئەر بولىدۇ. ئالېكسېي روگوزىن دېگىزچى بولۇش ئارزۇسىنى ئىشقا ئاشۇرالمىغان كىشى ئىدى. ئۇ نېمە ئۈچۈن ھەر قېتىملىق دېگىز سەپىرىگە قاتناشتۇرۇلمىغاندۇ؟ ياكى ئۆزى قاتناشماسلىق قارارىغا كەلگەنمىدۇ؟ بۇ ئېسىمدە يوق... بىراق ئۇ تاغار يوتقانىغا قولىنى ئىشقا سالمايلا كىرىشنى تېز ئۆگىنىۋالغان ھەمدە گىئولوگىيە-لىك چارلاش كەسپى بىلەن شۇغۇللانمايدىغان ئادەملەرنى تىللاپ رەسۋاسىنى چىقارغانىدى.

باغچىنىڭ ئىچى قاپقاراڭغۇ ئىدى، دەل-دەرەخلەرمۇ قارا ئىدى. نىنا سائىتىگە قارىدى: ئېلېكتىرو پويىز ژوگزالغا كىرەي

دەپ قالغاندى. ئۇ ئالېكسېي بىر توپ ئادەمنى باشلاپ كېلىپ، ۋاراڭ-چۇرۇك قىلىشپ ئۆيىنى بېشىغا كىيىدۇ، قىستا-قىستاڭدا ئۆيده پۇت پاتقىدەكمۇ يەر قالمايدۇ. ئالېكسېي ياڭيۇ پىشۇرىدۇ ۋە شمالدا بىردانە ياڭيۇنىڭ باھاسى ياڭيۇ بىلەن تەڭ ئېغىرلىقتىكى ئالتۇننىڭكىگە تەڭ كېلىدۇ دەيدۇ، باشقىلار توختىماي ۋارى-ۋارى قىلىشدۇ. ئۇلار ۋارى-ۋارى قىلىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئاندىن ئۇدۇلدىكى ئۆيلەردە چىراقلار ئۆچۈرۈلىدۇ، دېمەك، قولۇم-قوشنىلارنىڭ ئايالىرى باللىرىنى ئۇخلاتقاندىن كېيىن چاي ئىچكىلى كېلىدۇ دېگەنلەرنى ئويلىدى.

ھەممە ئىش ئۆز پەدىسىدە داۋاملىشاتىتى: ئېلېكترو پويىز دەل ۋاقتىدا يېتىپ كېلەتتى، ئۇدۇلدىكى ئۆيدىمۇ چىراغ ۋاقتىدا ئۆچۈرۈلەتتى، لىدا ھەر قېتىم چاي ئىچكىلى كەلگەندە چۇرۇك ماخار ئەكەلمەي قالمايتتى — ئۇ چۇرۇك ماخارنى موميسى ئۆگەتكەن ئۇسۇل بويىچە پىشۇراتتى.

نىنا بۇگۈن ۋالگىنىڭ ئۆيىدىكى چاغدا، خۇددى ۋېللىسىنىڭ① رومانىدىكى ھېلىقى ئوغۇل بالغا ئايلىنىپ قالغاندەك بولدى، ئۇ تامدىكى تىلىسمات ئىشكنى ئېچىپ، بىر سىرلىق دۇكانغا كىردى. لېكىن دۇكاندا خىلمۇخىل، ئاجايىپ-غارايىپ ماللار يوق ئىدى، ئۇ پەقەت باشقا بىر دۇنياغا بېرىپ قالغاندى، ئۇ يەرنىڭ ھاۋاسىمۇ باشقىچە ئىدى: بۇ ۋېنىيا، پاۋېل ۋە كاپىتان ۋالگىلار ياشىغان دۇنيا ھەم شۇلار نەپەس ئالغان ھاۋا ئىدى.

نىنا بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانچە كۆپ ۋاقىت ئۆتۈشىگە قارىماي،

---

① ئەنگلىيلىك ئىلمىي فانتازىيىچى (1866 — 1946).

هایاتدا هەرقانچە زور ئۆزگىرىش بولۇشىغىمۇ قارىماي، ئۇزاق داۋام قىلغان مۇشۇ بىر كۈننى مەڭگۈ ئېسىدىن چىقارمايتتى، مۇشۇ بىر كۈن بولمىغان بولسا، تەقدىرنىڭ ئۆزىگە قانداق قاتتىق ئادالەتسىزلىك قىلىدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى...

رىشاتكا سىرتىدىن كىشىلەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. "بۈگۈن كېچىنى كۆگۈللۈك ئۆتكۈزىدىغان بولدۇم، — دەپ ئويلىدى ئىنسا، — ئۇلار كېچىچە قاينىشىدىغان بولدى..." ئۇ بۇنداق ئولتۇرۇشتىن بىزار ئىدى، ئۇلار نېمە قىلسا قىلسۇن، ۋاقتىنى بىر ئامال قىلىپ ئۆتكۈزمەي بولمايتتى. ئەتە، ئەتە بالدۇراق كەلسۇن...

ئالېكسېي ئايغا چىقىپ، چىراغنى يانداۋردى.

— قاراڭغۇدا بۇ يەردە ئولتۇرۇپ كېتىپسەنغۇ، نېمە بولدۇڭ؟

— ھېچنېمە. ئالېكسېي، ئېيتقىنىچۇ، پانا قۇيرۇق چايكىنى كۆرگەنمىدىڭ؟

— كۆرگەن.

— ئۇنىڭ رەڭگى قانداق؟

— ئاچ قىزىل. بۇ قۇشنىڭ گۆشىنى يېگىلى بولمايدۇ.

— مېنىڭ يۈزۈمنىڭ رەڭگى شۇ قۇشنىڭكىگە ئوخشامدۇ؟

— نېمە؟

— ھېچنېمە. ۋېنيا ئېسىمگە كېلىپ قالدى.

— ھەي... بىچارە، بۈگۈنگىچە ياشىغان بولسىچۇ.

— قايسى كۈنگىچە ياشىغان بولسا دېدىڭ؟ بىز توي قىلىدىغان كۈنگىچىمۇ؟ ئەپسۇسكى، ئۇنىڭغا ھەتتا ئۆزىنىڭ توي قىلىدىغان كۈنگىچە ياشاشىمۇ نېسىپ بولمىدى!

ئالېكسېي ئۇنىڭغا ئالاقزادە بولۇپ قاراپ تۇردى.

ـــ جېنىم ئىنا، نېمە بولدۇڭ؟ مەن سېنى چۈشىنىمەن. سەن چارچاپ قاپسەن، ئۇنداق قىلما. مەن لىدىيا ئالېكسېيېۋنا بىلەن سۆزلەشتىم، ئۇ ماڭا بۇگۈن ۋېنىيا ئىشلىگەن جايدىن بىرسىنىڭ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ كۆڭلۈڭ بوزۇلۇشى تۇرغان گەپ.

ـــ كېرەك يوق، ئالېكسېي، بىز چىقايلى، مېھمانلار...

ئالېكسېي نىنانىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئۇنى ئىككى قولى بىلەن مۇرىسىدىن تۇتۇپ قۇچاقلىدى. نىنانىڭ كۆزى پۇرۇلدى ـ دە، تۇساتتىن سەسكىنىپ كەتتى. تۇنۇگۈن ئۇنىڭدا تېخى بۇنداق تۇيغۇ پەيدا بولمىغانىدى... ئەتە... ئەتە ئۇ ئالېكسېيغا خوتۇن بولاتتى.

ـــ قويۇڭ، مېنى، ئالېكسېي، بۇنداق قىلما. خەقلەر...

"ئەتە ئۇ ماڭا ئەر بولىدۇ. ئۇ باشقا ئادەملەرگە ئوخشىمايدىغان دۇرۇس ئادەم. ئۇ مېنى قىستىمىدى، پۇرسەتتىن پايدىلىنايمۇ دېمىدى، خۇداغا شۈكۈر! ئۇ ھەرقاچان ئەدەبلىك ئىدى، ماڭا قاراپ تۇرغان چاغلىرىدا ھېسسىياتىنى بىرەر قېتىم بىلىندۈرۈپ قويغانلىقىمۇ ئېسىمدە يوق... ئۇ مېنى ياخشى كۆرىدۇ ـ دە. بۇنىڭدا شەك ـ شۈبھە يوق. مۇھەببەت بابىدا ئۇنىڭدەك كۆيۈمچان ۋە پىداكار ئادەم يوق، بولسىمۇ ئېسىمدە يوق، ھەتتا ئۇنىڭدەك ئادەمنى ئەترايىمدىكى كىشىلەر ئارىسىدا ئۇچراتقىنىمۇ يوق... ئۇ بوينۇمغا، ئاغزىمغا سۆيگەن چاغلىرىدىمۇ خۇددى گۈلنى سۆيۈۋاتقاندەك قاتتىق ئاۋايلايتتى. ئۇ ـــ مېنىڭ ئالېكسېيىم، ئەنە شۇنداق بەلەن ئادەم..."

لىدا ئاشخانىدا كارامىتىنى كۆرسىتىۋاتاتتى.

ـــ ھەي، سالات يېغىلار قەيەردە؟ يوق؟ نېمىشقا بالدۇرراق

دەپ قويمايسلەر. سالات يېغى بولمىسا، سالاتنى قانداق ئېتىمەن... مەن ئۆيۈمگە بېرىپ ئەكىلەي.

— قېرى مكياننىڭ ئۆزى-دە، — دېدى ئالېكسېي، — كاكاكلاپلا يۈرىدۇ. سالات ئۇنى مەپتۇن قىلىۋاپتۇ.

كېيىن كۆپچىلىك ئادەتتىكى پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى، ھەركىم ئۆز قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويغىلى تۇردى؛ ئادەتتە ئالېكسېينىڭ قارىشى قانداق توغرا بولغان بولسا، ھازىرمۇ شۇنداق توغرا ئىدى، توغرا بولغاندىمۇ ھەممىدىن توغرا ئىدى.

— بۇ ناتوغرا ۋە زىيانلىق چۈشەنچە. ھەممىمىزگە مەلۇمكى، بىز ياشاۋاتقان بۈگۈنكى دۇنيا ئەقىل دۇنياسى، شۇڭا، بىز ئەمەلىي ئىشلەيدىغان ئادەملەردىن بولۇشىمىز كېرەك، يەنە بىر تەكتىلەپ قويماي، ئەمەلىي ئىشلىشىمىز كېرەك. بولمىسا، ۋەيران بولۇپ كېتىمىز. ئىقتىسادىي جەھەتتە ۋەيران بولۇپ كېتىمىز، ھەتتا ئەخلاقي جەھەتتىمۇ ۋەيران بولۇپ كېتىمىز.

رومانتىك روھ، دون-كىخوت، پىلتىلىق ملتىق دېگەنلەر ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنىڭ ھەممۇاسى ئىنسانىيەتنىڭ ئىنتايىن گۈزەل ۋە پارلاق بالىلىق دەۋرىگە مەنسۇپ، بۇنى مەن بىلگەن يەردە. بالىلىق دەۋردە، شۇ نەرسىلەرگە بېرىلسەك بولىدۇ، ئەلۋەتتە. لېكىن ھازىر ۋاقتىنى كەلسە-كەلمەس زايا قىلۋېتىشكە بولمايدۇ، ئادەملەرنى قالايمىقان ئىشقا قويۇشقا تېخىمۇ بولمايدۇ.

بۇگۈن بىر يېگىت مىنىستىرلىككە مېنى ئىزدەپ كەلدى، ئۇ ئەينى ۋاقىتتا قالتىس نوچى ئەزىمەت ئىدى! ئۇ ئەڭ جاپالىق، ئەڭ چەت جايغا بارمەن دەپ قەتئىي تەلەپ قىلغان، مەردانىلىق بىلەن، بارمىسام بولمايدۇ دەپ تۇرۇۋالغانىدى. ئەپسۇسكى، مەلۇم

ۋاقتتىن كېيىن ئۇنىڭ ئۇ يەردە تۇرغۇسى كەلمەي قالدى. ھازىر يۆتكىلىشنى تەلەپ قىلدى. مەنمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشەندىم، ئۇ تالانتلىق گىئولوگىيە خادىمى، ئالىم بولۇشىدىن ئۈمىد كۈتكىلى بولىدىغان يىگىت. بىز ئۇنىڭ ئۈشۈشاق-چۈشۈشەك ئەرزىمەس ئىشلارنى قىلىشىغا يول قويۇپ تۇرالايمىزمۇ؟ بىزنىڭ يول قويالماي-دىغانلىقىمىزنى ئۇمۇ بىلگەن يەردە. بەزىلەر، ئۇ ئىسسىق يەرگە يۆتكىلۇاپتۇ دېگەنگە ئوخشاش ئۆسەك گەپلەرنى دەپ يۈرىدۇ، بۇ كەمدىن-كەم ئۇچرايدىغان چاكىنلارنىڭ قارىشى — دە! ئىسسىق جايدا تۇرۇۋاتقانلار ئىچىدە پېقىرمۇ بار. بۇ جاي مېنىڭ قېنىم ئۇچۇن ئېيتقاندا، دالىغا قارىغاندا زىيانلىق، بىراق بۇ يەردە مەن تېخىمۇ زور خىزمەت كۆرسىتەلەيمەن. شۇڭا بىز مەسلىگە چاكىنا رومانتىك-لارنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ قارىماسلىقىمىز، بەلكى ھەربىر ئادەمنىڭ جەمئىيەتتە تۇتۇشقا تېگىشلىك ئورنىنى يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەن مەيدان بىلەن ئويلىنىشىمىز كېرەك!

"توغرا ئېيتتىڭ، — دېدى نىنا ئىچىدە، — شۇغىنىسى، گەپلىرىڭ بەك تېتىقسىز."

بولغۇلۇق بولدى... قىزچاقلىق دەۋر كەلمەسكە كەتتى. پاۋېلچۇ؟ ئۇ ھازىر نېمە ئىش قىلۋاتىدىغاندۇ؟ بۇگۈن كاۋاپ ئېتىشنى بىلمەن دەپ چوڭ گەپ قىلدى، ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى ئەپتى نېمىدېگەن قىزىق-ھە.

ئۇ ئۆيگە كېتىشنى زادى خالمايتتى. ئاخىر كەتتى. ئۇ ھېچنېمىنى چۈشەنمەگەنلىكىگە قارىماي قورقتى. لېكىن نىنا چۈشەنگەنىدى. ئۇ پاۋېلنىڭ ئوتتۇز يىلدىن بېرى پىكاپىنى بۇ تەرەپكە، ئۆزىنىڭ ئالدىغا ھەيدەپ كېلىۋاتقانلىقىنى، لېكىن پاۋېل مۇشۇ يەرگە

گەلگەندىن كېيىن ھوشىنى تېپىۋالالمىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ ئازراق بولسىمۇ چۈشەنگەنىدۇ؟ ئۇ ھوشىنى تاپقانىدەك قىلاتتى، شۇڭا، شۇنداق باتۇرلۇق كۆرسىتىشكە مۇۋەپپەق بولدى. شۇڭا، ئۇ كەتتى. مەڭگۈگە كەتتى. نىنانى تاشلاپ كەتتى...

ئەتىچۈ...

نىنا ئۆزىنىڭ ھازىرلا قاتتىق يىغلۇۋېتىدىغانلىقىنى، ھۆكۈمەت يىغلۇۋېتىدىغانلىقىنى، تېلىفون قالغۇدەك يىغلىۋېتىدىغانلىقىنى، خۇددى يېزا ئىبالىلىرى ئۆلۈم ئۇزاتقان ۋاقىتتىكىدەك ئۆكسۈپ يىغلاپ كېتىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ ھەممە ئۇچۈن، بەختسىز تۇرمۇشى ئۈچۈن، ئەبىدىلىئەبەد ئۇنتۇلغۇسىز بۇگۈنكى بىر كۈن ئۈچۈن، مەيۈسلەنگەنلىكى، قورقۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن يىغلايتتى...

دېرىزە سىرتىدا پىكاپنىڭ سىگنالى ياڭرىدى. نىنانىڭ قولىدىكى چەينەك يەرگە چۈشۈپ كەتكىلى تاس قالدى. ئۇ دەسسىلىنى سىقمىدىغان پېتى تالاغا يۈگۈردى.

تالانى تۇن قوينىغا ئالغانىدى.

ئۇ ئايۇانغا قايتىپ كېلىپ، بۇلۇڭدا بىردەم تۇردى، ئاتىسىنىڭ كونا مىس سائىتى شۇ يەردە چىك-چاك قىلىپ مېڭۈاتاتتى. ئۇ ئەينەكلىك رامكىسى سىلاپ قويىدى، ئاندىن چاپىنىنى كىيىپ، ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. تالانىڭ ھاۋاسى ساپ ئىدى، سېرىنگۈل ئۈستىدىكى شەبنەم ئۇنىڭ بەدىنىگە چاچرىدى. تار كوچىدىكى يول چىرىغىنىڭ تۆۋىدە قولۇم-قوشنىلارنىڭ ئىككى يوغان ئىتى تۇراتتى، بۇ ئىتلار ئۇخلاش ئالدىدا ھاۋا يېيىش ئۈچۈن چىققانىدى.

10

تار كوچىدىن چىقىپلا، نىنانىڭ كۆزى كوچىدا توختىتىلىغان بىر پىكاپقا چۈشتى، پىكاپنىڭ ئالدى چىرىغى ئۈيان-بۇيانىنى يورۇتۇپ، كىرمەكچى بولغان تاركوچىنى ئىزدەۋاتاتتى.

نىنا پىكاپنىڭ يېنىغا كېلىپ، قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈردى. ئۇ پىكاپنىڭ ئىشكىنى ئاچتى.

ــ ماڭغان يولۇڭنى نېمىشقىمۇ ئويدان بىلىۋالمىغانسەن، ــ دېدى نىنا، ــ قايتىپ كېلىشىڭ ئېسىگدە يوقمىدى.

ــ ئاستا گەپ قىل! سارىڭ قىز. بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟

ــ سېنى ساقلاپ تۇردۇم.

ــ خەق ئىتلىرىنى قويۇپ بېرىپ بىزنى چىشلەتمەس؟

ــ بۇ بەردىكى ئىتلارنىڭ ھەممىسى مېنى ئويدان تونۇيدۇ.

ــ نەگە بارىمىز!

ــ بىلمەيمەن. ئىختىيار سەندە. ۋاقتىڭ كۆپمۇ؟

ــ ناھايىتى كۆپ.

ــ ئۇنداق بولسا، ئۇدۇل ھەيدەۋېرىمەن.

ئۇلار ئۇزاققىچە گەپ-سۆز قىلىشماي سۈكۈت قىلىپ ماڭدى، چۈنكى، ئۇلار بىرپەس شاد-خۇرام پاراڭلىشىش ئىمكانىيىتى بارلىقىغا قارىماي، پاراڭلىشىپ بولغاندىن كېيىن قىلغىلى گەپ تاپالمايمىز قالدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بارغانسېرى مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى بىلەتتى.

— قاچان قايتىقۇك كەلسە، شۇ چاغدا دە، — دېدى پاۋېل، بۇ چاغدا پىكاپ موسكۋاغا يېقىنلىشىپ قالغانىدى.

— ماقۇل، چوقۇم دەيمەن... مۇنداق بىر ئويۇم بار، بىز بىر يەرگە بېرىپ تاماق يېسەك قانداق؟ مەن تېخى كەچلىك تاماق يېمىدىم...

ئۇلار ئاشپۇزۇلغا باردىغان يولغا چىقتى، يول بويى ئاۋالقىدەكلا گەپ قىلىشماي جىم ماڭدى، كىچىك تاماق ئۈستىلى يېنىدىن ئۆرۈن ئالغاندىن كېيىن، كۇتكۈچى قائىدە بويىچە رەسمىيەتلەرنى ئۆتىدى، رومكىلارنى ئېرتىپ تازىلىدى ۋە چاك-توزانلارنى قېقىشتۇردى. ئاندىن ئۇلار كەچلىك تاماق بۇيرۇتتى. كۇتكۈچى برمۇنچە ئېسىل سەي-تائاملارنى ئېلىپ كەلدى، شامپان ھارىقى، پاتلىسىپ خۇرۇمدەك قاتۇرۇۋېتىلگەن لۇڭگە ۋە ھۆسنىخەت ئويۇلغان پىچاق، ۋىلكىلارنىمۇ ئېلىپ كەلدى.

— كەچلىك تامقىمىز تازا مول بولىدىغان بولدى، — دېدى نينا.

— تازا ئوبدان بىر كۆڭۈل ئاچايلى... بۇ بىزنىڭ ئىختىيارىمىز-دىكى ئاخىرقى بىر كۈن.

— پاۋېل!

— نېمە؟

— ھازىر ھەر ئىككىمىز قاتتىق ئازابلىنىۋاتىمىزغۇ، شۇنداقمۇ؟

— بولدى، سۆزلىمە...

ھازىر سۆزلەشكە ئۇرۇن قالمىغانىدى. ھەر ئىككىسى قىلمىش-ئەتمىشلىرىنىڭ بىمەنىلىكتە قانداق دەرىجىگە بېرىپ يەتكەنلىكىنى ئويلىنىپ كۆرۈشى كېرەك ئىدى. بۇلار نېمىدېگەن بىمەنە-ھە، سەن شۇنىمۇ چۈشەنمىدىڭمۇ؟ سەن بۇ يەرگە نېمە دەپ كەلدىڭ؟

ننا نېمه دەپ گەلدى... ھەر ئىككىڭ چوپچوڭ ئادەم، لېكىن ھازىرقى ئىشلىرىڭغا ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ.

لېكىن سەن بۇلارنى ئويلاشنى خالىمايۋاتىسەن، نىناغا قاراپ تۇرۇشنىلا راۋا كۆرۈۋاتىسەن. نەدىنىدۇر كېلىپ قالغان بۇ قىزغا قاراپ ئولتۇرىسەن، تۇنۇگۈن ئۇنى تېخى زادىلا تونۇمايتتىڭ، ئەمما بۈگۈن ئۇنى شۇنچە چۈشىنىپ كەتتىڭ... ئەھۋال شۇنداق، پاۋېل. سەن ئۆزەڭگە، بۇ ھېچكىم قىلىپ باقمىغان، ھېچ بولمىغاندا، قىلمايدىغان ھەم بىمەنە، ھەم ئەخمىقانە ئىش دېگەن. ئەمما، بىر سائەتتىن كېيىن بۇلار ئاخىرلىشىدۇ-دە، ئۆزەڭ يالغۇز قالسەن، يالغۇز قالغاندا، قانداق قىلسەن؟ ئادەمنى تېنىدىن جۇدا قىلىدىغان سېھرىي كۈچتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، يەنە بۈگۈن چۈشتىن كېيىنكى-دەك موسكۋانىڭ كوچىلىرىدا پىكاپچىنى ئايلاندۇرۇپ يۈرەمسەن؟

بۇنداق ھېسسىيات قانداق پەيدا بولغاندۇ؟ قاچان پەيدا بولغاندۇ؟

بۇ ھېسسىيات بەلكىم نىنا باغچىدا قىزىل يوپۇرماقلارنى قۇچاقلاپ تۇرغاندا پەيدا بولغانىدۇ؟ ياكى كاپىتان ۋالگىنىڭ ھويلىسىدىكى ئۈزۈن ئورۇندۇقتا نىنا كۆزىنى چەكچەيتىپ، ئۇنىڭ پېشقەدەم كاپىتان ۋالگ توغرىسىدا ئېيتقان ھېكايىسىنى زەڭ قويۇپ ئاڭلاپ ئولتۇرغان چاغدا پەيدا بولغانىدۇ؟ ۋەياكى ئۆزى نىناغا قارىغان، نىناغۇ ئۆزىگە ئالاقزادە بولۇپ، نېمە ئۈچۈن ئەمدى كەلدىڭ؟ دەپ سوراۋاتقانىدەك قىياپەتتە ئەينەبلەش نەزىرى بىلەن تىكىلگەن بىر دەقىقە ئىچىدە پەيدا بولغانىدۇ؟ بەلكىم بەش يىلنىڭ ئالدىدا ئۆزى ئولىۋك بىلەن شىمالدا تۇرغان چاغلىرىدىلا پەيدا بولغانىدۇ؟ ياكى ئۇنىڭدىنمۇ بۇرۇن، مەكتەپتە بىر قىزنى سۆيگىنىدە، دۇنيا پىررىدە پىرقىرىغان چاغدا پەيدا بولغانىدۇ؟...

ئۇ قولىنى نىنانىڭ قولىغا تەككۈزۈپ قويدى.

ــ يېمەيسەنغۇ؟ قارىغىنا، قەغەز ئەتىر گۈللەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا تىزىلغان گۆش نان نېمىدېگەن پەيزى ئېتىلگەن-ھە.

ــ ئالدىراپ نېمە قىلىمىز... پاۋېل، سەن بۇگۈن ماڭا يېڭىباش-تىن بىرەر نەرسە ئۆگىنىمەن دېگەنىدىڭغۇ... شۇنداق قىل. مەنغۇ بۇنىڭغا ئىشەنمەيمەن. شۇ تاپتا مەن باشقا ئىشلارنى ئويلاۋاتىمەن. ئۆزەمنى ئويلاۋاتىمەن... مەن بوتانىك بولۇپ، مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا بېرىپ، ئۆز قولۇم بىلەن بەزى ئەمەلىي ئىشلارنى قىلىشنى ئارزۇ قىلىمەن، لېكىن ئارزۇيۇمىنىڭ ئەكسىچە، كۈن بويى ئالاقە بىلەن ھەپىلىشۋاتىمەن. مەن رومانتىك تۇرمۇشقا ئىنتىلىمەن. سەن كۆلمە. بۇ پۈتۈنلەي راست. رومانتىك تۇرمۇشقا، قوش تىرناققا ئېلىنمىغان رومانتىك تۇرمۇشقا ئىنتىلىمەن. ۋېنىيا مېنىڭ قەلبىمدىكى قەھرىمان، لېكىن مېنىڭ دوستلىرىمنىڭ ھەممىسى بېشىدىن ئىسسىق-سوغۇق ئۆتمىگەن، خاتىرجەم ۋە راھەت ياشاۋاتقان ئوغۇل-قىزلار... مەن مۇھەببەتكە ئىنتىزار، بىراق، مەن... ئۇچۇنلا ياتلىق بولۇش ئالدىدا تۇرۇپتىمەن، قىزلار بەربىر ياتلىق بولىدۇ-دە. مېنىڭ قەدىمىم ھەر قېتىمدا ئازراقتىن قېڭىغىر تاشلىنىپ كەلدى. تاشلانغانىدىمۇ ناھايىتى كىچىك تاشلانىدى. ئاخىرچۇ، ماڭغان يۇنىلىشىمنىڭ بۇرۇنلا خاتا بولغانلىقىنى سەزدىم. قەدىمىمنىڭ ئۆزەم كۆزلىگەن نىشانغا تاشلانمىغانلىقىنى سەزدىم. شۇڭا، چىقىم تارتىشقا مەجبۇر بولىۋاتىمەن... قايتىش يولىنىڭ بېلىتىنى ئېلىش ئۈچۈن... ھازىر ماڭا ھېچنېمە دېيىشنىڭمۇ ھاجىتى يوق. بىز كەچلىك تاماق يېگىلى ۋە ئويىنغىلى كەلگەن.

ــ ماقۇل، گەپ قىلمايلى، ــ پاۋېل ئۇنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىلدى

ۋە ئىچىدە:

"... سەن مۇھەببەتكە ئىنتىزار بولۇۋاتىسەن، ئەمما، 'قىزلار بەربىر ياتلىق بولىدۇ'، شۇڭا مەنمۇ ياتلىق بولىمەن دەيسەن. نىنا، ھەي نىنا... ۋېنيا قەلبىمدىكى قەھرىمان دەيسەن. شۇنداق دەپ تۇرۇپ يەنە نېمە ئۈچۈن راھەت-پاراغەت ئۈۋىسىنى ماكان تۇتۇش قارارىغا كېلىسەن؟" دەپ ئويلىدى.

شامپان ھارىقىنىڭ كۆپۈكى يوقالدى. كەچلىك تاماق يېپىلىپ بولدى.

"... يېرىم سائەتتىن كېيىن، چىراغلار ئۆچۈشكە باشلايدۇ. بىز بۇ يەردىن كېتىمىز. ھەر ئىككىمىز ئۆز ئۆيىمىزگە كېتىمىز. نېمىدېگەن بىمەنىلىك-ھە..." دەپ ئويلىدى نىنا ئىچىدە.

"... بۇگۈن سەن تۇرلۇك-تۇمەن ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ، بەزىدە خۇشال بولىسەن، بەزىدە كۆلكىلىك ھالغا چۈشۈپ قالىدىكەن، بەزىدە غەمدىن باش كۆتۈرەلمىدىكەن، بەزىدە بىئارام بولىدۇ. ھازىر بىئارام بولۇۋاتىسەن: كېيىن نېمە بولۇپ كېتەرىكەن. ئەندىشە قىلما. ھەممە ئىش ئوڭۇشلىپ قالىدۇ..." دەپ ئويلىدى پاۋېل ئىچىدە.

— پاۋېل... سەن ھازىرغىچە مېنىڭدىن ئەمدى نېمە ئىش قىلىمىز دەپ سوراپ باقاي دېمەيسەنغۇ؟ — دەپ سورىدى نىنا.

— ئەمدى سېنى ئۆيۈڭگە، ئاپاڭنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ قويىمەن. ئەتە سەن مېھمانلىرىڭغا تېلېفون بېرىپ، بېشىم بەك ئاغرىۋاتىدۇ دەيسەن، ئاندىن دورا دۇكىنىغا بارىسەن، ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن، تېخىمۇ بىتاپ بولۇپ قالغانىدەك قىلىسەن دەيسەن-دە... يەنە بىر گەپ تاپسەن.

— توغرا ئېيتتىڭ، ماڭايلىمۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار سۆكۈت ئىچىدە پىكاپ بىلەن باغچىنىڭ ئايلانما يولىنى ئايلىنىپ ماڭدى، ئۇدۇلدىن كەلگەن ئاپتوموبىللارنىڭ ئالدى چىراغلىرى ۋە ئالدىدا كېتىۋاتقان ئاپتوموبىللارنىڭ ئارقىسىدىكى توختاش بەلگىسى بېرىدىغان كىچىك قىزىل چىراغلىرى ئۇلارنىڭ ئالدىدا يالت-يۇلت قىلىپ يېنىۋاتاتتى. ئۇلار بۇگۈن ئۆزىنى قاچۇرۇش ئۈچۈن بىر قېتىم مۇشۇنداق قىلغانىدى. ئەمدى پىكاپنى توختىتىدىغان ۋاقىت بولدى.

"يانچۇقىمدا ئەتىنىڭ پويىز بېلىتى، يۆتكىلىش ئۇقتۇرۇشى، باھالاش قەغىزى (ئۇنىڭدا ماڭا مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس دەپ باھا بېرىلگەن)، مۇھىم ئەرباباڭلارغا تونۇشتۇرۇپ يېزىلغان خەتلەر، تانىيادىن كەلگەن خەت (ھەربىر جۈملىسىدە خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرىسەن دەپ بىشارەت بېرىلگەن خەت) تۇرۇپتۇ — بۇلار يانچۇقىمدىكى كاتتا بايلىق، بۇ بايلىقنى مەن باشقىچە تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈچۈن ئۆزەم توپلىغان، بىر-بىرلەپ توپلىغان؛ مۇبادا تونۇغۇن بىرى ماڭا، نىسانى بىرنى سۆيۈۋالسا ئۇلارنىڭ ھەممىسىدىن شەكسىز كېچىسەن دېگەن بولسا، قاتتىق چۆچۈپ كەتكەن بولاتتىم. ئەمدى باشقىلار قاتتىق چۆچۈپ كەتسۇن" دەپ ئويلىدى پاۋېل ئىچىدە.

— سەن ئۇنىڭ يېنىغا بارىسەنغۇ؟ — دەپ سورىدى نىنا، — ھېلىقى... ئۆزگەن گۈلۈڭنى بېرىدىغان قىزنىڭ يېنىغا بارارسەن؟...

پاۋېل پىكاپنى پىيادىلەر يولىنىڭ يېنىدا توختاتتى-دە، پىكاپ ئىچىدىكى چىراغنى يانداردى.

— سەندە ئىككى كوپېك بارمۇ؟ يوق؟ توختاپ تۇر. — پاۋېل

يانچۇقىنى بىرپەس ئاختۇرۇپ ئىكىكى كوپەك تاپتى-دە، نىناغا بەردى، — ئاۋۇ يەردە بىر ئاپتوماتنىك تېلېفونخانا بار. تېلېفون بەرگىن. ئاپاڭ تېخى ئۇخلىمىغاندۇ.

— ئۇنىڭغا نېمە دەيمەن؟

— بىلمەيمەن.

پاۋېل پىكاپتا ساقلاپ ئولتۇردى. بۇگۈنكى بىر كۈن بىر يىلدىنمۇ ئۇزۇن تۇيۇلغاندى، ئەمما بىر مىنۇتتىنىڭ تېز ئۆتۈپ كەتتى. شۇ تاپتا پىكاپتا تېلېفونخانىسىغا قاراپ ئولتۇرغان پاۋېل ۋاقىتنىڭ تېز ئۆتۈشىنى تىلەۋاتاتتى. نىنا ئۇزاققىچە قايتىپ كەلمىدى. شۇڭا، پاۋېل تېلېفونخانىسىنىڭ يېنىغا باردى-دە، ئىشىكىنى ئاچتى. نىنا تېلېفون تۇرۇبكىسىنى تۇتقان پېتى كۈلۈپ تۇراتتى، تۇرۇبكىدىن دۇدۇت-دۇدۇت قىلىپ ئاۋاز چىقىۋاتاتتى.

— تېلېفون بەرمىدىڭمۇ؟

— ياق... تېلېفون بەرمىسەممۇ ئاپام چۈشىنىدۇ.

پاۋېل ئۇنىڭ قولىدىن تېلېفون تۇرۇبكىسىنى ئېلىپ ئېسىپ قويدى.

— ئەگەر سەن ھازىر مېنى سۆيسەڭ، — دېدى نىنا، — مېنى ئەكەتمىسەڭ بولمايدۇ. ھەممىنى دەڭسەپ كۆردۈڭمۇ؟...

11

مەن سېنى ئېلىپ ماڭدىمغۇ، تېخىچە چۈشەنمىدىڭمۇ؟ مېنىڭ ئويلىنىپ باقاي دەپ باش قاتۇرۇشۇم ھاجەتسىز. بۇنىڭدىن يامان ئاقىۋەت چىقىشىمۇ تايىنلىق. چۈنكى، ھازىرغىچە يۈز بەرگەن ئىش-

لارنىڭ ھەممىسى چۈشەنگىلى بولمايدىغان، چۈشەندۈرگىلىمۇ بولمايدىغان ئىشلار، بۇنداق ئىشلارنى ھەتتا ئويلاشنىمۇ خالىمايمەن.

قارا، تېخى بايىلا يامغۇر ياغقانىدى، ئاسفالت يول پىكاپ چىرىغىنىڭ نۇرىدا يالتىراپ تۇرۇپتۇ. مەن پىكاپنى ئاستا ھەيدەي. بولمىسا پىكاپ تېيلىپ كېتىپ ئۆرەككە چۈشۈپ كېتىشى مۇمكىن. پىكاپ ئاستا ماڭسا، جىمجىتلىق ئىچىدە تەنھا خىيال سۈرۈشۈمگە ئىكانىيەت تۇغۇلدۇ — پىكاپتا سۆزلىشىپ ماڭمىساقمۇ بولىدۇ، لېكىن مېنىڭ ئۆزەمگە قىلىدىغان بىرمۇنچە گېپىم بار، ئۆزەمدىن سورايدىغان — ئۆزاقتىن بېرى ئۆزەمنى قاچۇرۇپ كەلگەن سوئاللىرىم بار.

مەن زادى نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىم كېرەك. دوستلۇقنى مۇھەببەتنىڭ ئورنىغا دەسستىشكە بولىدۇ دېگەندەك گەپلەرگە شۇنچە يەڭگىللىك بىلەن ئىشىنىپ كەتسەم بولامدۇ؟

ئوتتۇز نەچچە يىللىق تۇرمۇش جەريانىنى بېسىپ ئۆتكەنلىكىمگە قارىماي، قاراپ تۇرۇپ تۇرمۇشۇمنى ئىشخاندا ئولتۇرۇپ تېلېفون بېرىش بىلەن ئۆتكۈزسەم بولامدۇ؟ روگوزىنىڭ ئورگانىزمىنىڭ ئوكسىدلىنىش جەريانى ئاجىزلىشىدۇ دېگەنگە ئوخشاش قالايمىقان گەپلىرىگە چىن پۈتسەم بولامدۇ؟

شۇ تاپتا بۇلۇتلارنىڭ ئايۇون ئارىلىنىڭ ئۈستۈنكى تەرىپىدە قۇياش نۇرىدا ئاستا يۇقىرى كۆتۈرۈلۈۋاتقانلىقىنى، ئولېگنىڭ تۇندىرانىڭ مەلۇم يېرىدە تۇنجى تاماكىنى ئەمدىلا چېكىپ بولۇپ، تاش ئۈستىدە كىيىم ياماپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرگەنمىدە، لېنىنگرادتا كۆنلەر ۋە تۇنلەرنى خاتىرجەم ئۆتكۈزەلەيمەنمۇ؟ مەن بۇ يەردە مېھماندارچىلىقتا كېلىپ تۇرۇپ قالغانلا ئادەمەن، مېنىڭ بىلىدىغىنىم شۇ، چۈنكى مېنىڭ ئۆيۈم ناھايىتى يىراقتا،

ۋەھالەنكى، كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئۆيىدىن ئايرىلالمايدۇ، شۇڭا مەن كوچىلاردا، مەيدانلاردا ئايلىنىپ يۈرەلمەيمەن، ئىلھىكتىرو پويىزغا ۋە كىرا پىكاپىغا چىقىشنى راۋا كۆرمەيمەن.

بۇلارنىڭ ھېچقايسىسى مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ. شۇڭا بۇ ھەقتە كۆپ باش قاتۇرۇپ ئولتۇرمسامۇ بولار.

ئەمدى پىكاپنى توپلىق يېزا يولىغا سالاي. يەنە ئازراق ماڭساق، كىچىك دەريا بويىغا بارىمىز ـ دە، پىكاپنى توختىتىمىز. دەريانىڭ ئىككى قېشىدا بۇك ـ باراقسان مويىل ۋە بۇزۇن دەرەخلىرى بار. مېنىڭ باللىق دەۋرىم شۇ يەردە ئۆتكەن.

بىر بۇ يەردە گۈلخان يېقىپ تاڭ ئاتقىچە ئولتۇرىمىز.

12

يېرىم كېچە سائەت ئىككى بولغاندا، نىنا:

ـــ قارا، پاۋېل، ماۋۇ پېشكەللىكنى، قورسىقىم ئېچىۋاتىدۇ. ھازىر بايىقى يەپ بولالمىغان گۆش ناننى يېگىم كېلىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ تەمى تېخىچە ئاغزىمدىن كەتمەيۋاتىدۇ، ـــ دېدى.

ئۇلار پىكاپ يېنىدىكى چىملىقتا گۈلخانىغا شاخ ـ شۇمبىلارنى تاشلاپ ئولتۇردى. لېكىن، شاخ ـ شۇمبىلار ھۆل بولغاچقا، يانمايۋاتاتتى.

ـــ بىرنەرسە يېمىسەكمۇ بولمايدىغان ئوخشايدۇ، ـــ دېدى پاۋېل.

ـــ بۇ يەردە يېگۈدەك نېمە بولسۇن... ئۇنىڭ ئۈستىگە گۈلخانمۇ يالقۇنجاپ كۆيمەيۋاتسا.

— مەن گۈلخانىنى ئىس چىقىرىپ پاشا قورۇش ئۈچۈن يالقۇنجاتمىغانىدىم.

— ھازىر سەككىزىنچى ئاينىڭ ئاخىرى تۇرسا، پاشا نېمە ئىش قىلسۇن!

— سەن ھەممىنى بىلىدىكەنسەن جۇمۇ، بۇ ياققا كەل، يەيدىغان نەرسە راسلايلى. مەن ساقا ئۆگىتىپ قويايى. مەندە تۇز بار، تۇز-لانغان چوشقا مېيىمۇ بار، پىيازمۇ بار. بۇلار ئۆتكەندە سەھرا سەيلىسىگە چىققاندا ئېشىپ قالغان نەرسىلەر. ياڭيۇ ھەممە يەردىن تېپىلىدۇ.

ئۇلار ياڭيۇلۇقنى خېلىغىچە ئارىلىدى، ياڭيۇنىڭ ياپىيېشىل غوللىرى قاراڭغۇدا خۇددى ياغاچ قوزۇقتا تارتىلغان سىم توساقتەك كۆرۈنەتتى. نىنا قىرغا چىقىپ، قولى بىلەن توپىنى سىلىدى.

— نېمىدېگەن ئىللىق توپا-ھە. توپلىسىمنى سېغىنىپتىمۇ... ھەي، سېغىنچە، ئۇلار بىزگە ئوق چىقىرارمۇ؟ بۇ كولخوزنىڭ ياڭيۇلۇقىدۇ؟

— ئوق چىقىرىشى مۇمكىن، تۇز ئوق ئاتىدىغان بولسا، كەلگىنى-مىزگە تويمىز-دە.

— بۇرۇن ئاتقانمىدى...

— ئاتمامىدىغان...

ئۇلار پىكاپ يېنىغا كېلىپ، يانچۇقىدىن يۇمىلاق تاشقا ئوخشاش سېپىلىق ۋە ئاپئاق ياڭيۇلارنى ئالدى. پاۋېل قۇرۇق شاخ-شۇمبە-لارنى تېرىپ، گۈلخان يېقىشقا تۇتۇش قىلدى.

— توختا، مەن ياقاي، — دەپ تەلەپ قىلدى نىنا.

— سەن يېقىشنى بىلمەيسەن.

— گېرەك يوق. قانداقلا قىلسىپ بولمىسۇن تۇتاشتۇرارمەن...، ئاڭلا، بۇ نېمىنىڭ ئاۋازى؟ بېلىقلار سۇدا پولتۇڭلاۋاتامدۇ نېمە؟

— بېلىقلار پولتۇڭلاۋاتقان ئوخشايدۇ... بۇ يەردە بېلىق بەك جىق... لېكىن قېرىلار بۇ يەردە بېلىق يوق دېيىشىدۇ.

نىنا پىكاپتىن يوپۇقنى① ئېلىپ، يەرگە سالدى، ئاندىن نەدىنـ دۇر بىر ۋاراق گېزىت تېپىپ كەلدى ـ دە، كەچلىك تاماقتا تۇتۇش قىلدى. ئۇ پىيازنى خۇددى نىمون توغرىغاندەك يالپاقلاپ ئۇشتاق توغرىدى. تۇزلانغان چوشقا مېيىنى قولىغا ئېلىپ، بىرھازاغىچە تېرىسىنى ئېلىۋەتسەم ياخشى بولارمۇ، ئېلىۋەتمەسەم ياخشى بولارمۇ، دەپ تەمتىرەپ تۇردى. ئۇ شۇنداق دېققەت تۇرۇپ كەتـ تىكى، بۇ ھالنى كۆرگەن پاۋېل كۈلۈۋەتتى.

— نېمە بولدۇڭ؟

— ھېچنېمە...

نىنا بىرپەس سۈكۈت قىلغاندىن كېيىن، پەس ئاۋازدا:

— ۋېنيا "ئانىنوشكا"نى ھەيدىگەنغۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ھەئە، "ئانىنوشكا"نى ھەيدىگەن. ۋېنيانىڭ ئايروپىلانى خالىغان يەرگە قوندۇرغىلى بولىدىغان، ئۇرۇلۇپ ـ سوقۇلۇپ كەتسىمۇ ھېچنېمە بولمايدىغان ئوبدان ئايروپىلان ئىدى. بىركۈنى ۋېنيا ئۇنى ھەتتا پىلدىرلىغۇچسىزلا ھەيدەپ كەلگەنىدى.

— بۇنىزە قارىسىغا توقۇدۇڭ.

— ھەئە، قارىسىغا توقۇدۇم!... كېيىن ۋېنيا كىرا ئايروپىلانىسىدا

---

① سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شەھەرلىرىدە ماشىنىلارنىڭ تولىسى تالادا توخـ تىتىلىدۇ، ئۇستىگە يوپۇق يېپىپ قويۇلىدۇ.

ئىشلەيدىغان بىر خېنىمنى ئوغرىلاپ كەلگەنىدى.

ــ بۇ قانداق گەپ... ئوغرىلاپ كەلگەنىدى؟

ــ بۇ مۇنداق گەپ. سەن ئاكاڭنى چۈشەنمەمسەن؟ شۇ ئىش توغرۇلۇق ئۇچقۇچىلار ئاكاڭنىڭ تازا ئەدىبىنى بەرگەنىدى، بەرگەندىمۇ تازا ئورۇنلۇق بەرگەنىدى. ئۇ شۇ قېتىمدا خاباروۋسكىدىن قايتىپ كەلگەنىدى. ئۇ ئايروپىلاندا بىر خىزمەتچى خېنىم بىلەن تونۇشۇپ قاپتۇ ــ دە، ئۇنىڭغا كۆيۈپ قاپتۇ، كۆيگەنىدىمۇ ئەس-ھوشىنى يوقاتقۇدەك دەرىجىدە كۆيۈپ قاپتۇ. ئۇ خېنىمچۇ، ئۇمۇ ئاكاڭغا شۇنداق كۆيۈپ قاپتۇ. ۋېنىيا ئەزەلدىن كەسكىن ئىش قىلاتتى: ئۇ ھېلىقى خېنىمغا ئايروپىلاندا ئىشلەيدىغان مۇددىئاڭ توشقاندا، ئۆيۈمگە يوشۇرۇپ قويمەن، گېپىمىز شۇ بولسۇن دەپتۇ.

قېرىشقاندەك شۇ چاغدا ھاۋا تۇتۇلۇپ قاپتۇ. ھېلىقى خېنىم ئايروپىلان باشلىقىدىن ئىككى سائەت رۇخسەت سوراپتۇ. لېكىن ئۇ ۋېنىيانىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى، ئۇ يەردە ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان خىلمۇخىل ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى نەدىن بىلسۇن... قىسقىسى، ئايرودروم قالايمىقانچىلىق ئىچىدە قېلىپتۇ: ئايروپىلاننىڭ ئۇچۇش ۋاقتى يېقىنلىشىپ قاپتۇ، لېكىن ئايروپىلان قانداق ئۇچالىسۇن، بىر ئۇچقۇچى خىزمەتچى خېنىمنى بۇلاپ كەتكەن تۇرسا.

ئولىگ بىلەن ئىككىمىز بۇ ئىشنىڭ تەكتىگە دەرھاللا يېتىۋىدە، ۋېنىيانىڭ ياتقىغا باستۇرۇپ كىردۇق ــ ئالدىمىزدا بىر رومانتىك ئاسايىشلىق مەنزىرە زاھىر بولدى: ئۇ ئىككىسى دۇئا قىلىۋاتقانىدەك قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ، كۆزلىرىدىن چەكسىز بەخت نۇرى چاقنىۋېتىپتۇ...

ـــ نادياچۇ؟

ـــ بۇ ئىش ۋېنىيا نادىيا بىلەن تونۇشۇشتىن بۇرۇن يۈز بەرگەن. بىز ئىككىسىنى ۋارقىراپ ـ جارقىراپ تازا تىللىدۇق. ئاندىن تۆتىمىز بىرلىكتە قانداق قىلىش ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ مەسلىھەتلەشتۇق، چۈنكى، ھاۋا رايىدىن مەلۇمات بېرىلگەن، ئايروپىلانىنىڭ ئۇچىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى، ئەمما ھېلىقى خېنىم ۋېنىياسىز ياشىيالمايدىغان دەرىجىگە بېرىپ يەتكەن تۇرسا، ئايروپىلانغا قانداق چىقالمىسۇن! ۋېنىيا ئۇچۇن ئۇنىڭسىز ياشاش تېخىمۇ تەس ئىدى...

كېيىن بۇ قىز كەتتى. ئۇ ۋېنىياغا خەت يېزىپ، ئىككىمىز ئۇچراشقان مىنۇتلارنى مەڭگۈ ئېسىمدىن چىقارمايمەن دەپتۇ. لېكىن ئۇلار تەلەيلىك ئىدى: ھېلىمۇ ياخشى، ھاۋا رايىدىن دەل ۋاقتىدا مەلۇمات بېرىلگەنىدى.

ـــ قاراڭ، ھاۋا رايىدىن ۋاقتىدا مەلۇمات بېرىش نېمىدېگەن مۇھىم ـ ھە. ـــ دەپ كۇلۇپ قويدى پاۋېل قىزىقچىلىق قىلىپ، ـــ ھاۋا رايىدىن مەلۇمات بەرگۈچى خادىم: ئۇلارنىڭ ئەخمىقانە ئىش قىلىپ قويۇشىغا ھاۋا رايى شارائىتى يار بەرمىدى دېيىشى مۇمكىن.

ـــ بۇ قىز زادى نېمىدىن قورققاندۇ؟ ـــ دەپ سوردى نىنا، ـــ ئۇ ئىككىسى بىرەر ئەخمىقانە ئىش قىلىپ قويارمىدى؟

پاۋېل كۇلۇپ كەتتى:

ـــ ئەخمىقانە ئىش قىلىپ قويماي قالامدۇ، ئىشقىلىپ...

ـــ ھە، مۇنداق دەڭ! سىز بىلەمسىز، مېنىڭچە، ئۆزىدىن قورقۇش ئۆزىنى كەمسىتكەنلىكنىڭ ئالامىتى. لېكىن، مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، ھېلىقى خېنىمنىڭ قورقىنى بۇ ئەمەس. ئۇ گېزىت ـ ژۇرنال كۆرۈپ تۇرىدىغاندۇ. ئۇ گېزىت ـ ژۇرناللاردىن بىچارە كاتىيا

ياكى نيۇرالار ئالدام خالتىغا چۇشۇپ كېتىپتۇ، بىر لۇكچەك ئەر ئۇنى ئالداپ كېتىپتۇ دېگەنگە ئوخشاش خەۋەرلەرنى كۆرۈپ تۇرىۋېرىپ. ئۇنى ئالداپتۇ دېگەن گەپ بەك سەت ئاڭلىنىدۇ. شۇڭا كىشىلەر ئۇنىڭغا بۇنىڭدىن كېيىن چېچەنرەك بول، تۇرمۇشقا قانداق مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىنى، ئەدەبىي ئەسەرلەردىكى قايسى باش قەھرىمانىنى ياقتۇرىدىغانلىقىنى بىلمەي تۇرۇپ، ئەر خەققە بەك يېقىنلاشما... ئەر كىشىنىڭ ھەر جەھەتتىكى ئەھۋالىنى بەش قولدەك بىلگەن ھەمدە ئۇنىڭ بىلەن روھىي جەھەتتىكى ئورتاقلىقىنى تۇيغان، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئائىلە تۇرمۇشى كەچۈرۈشنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى بىلگەن ۋاقتىدا ھەممە ئىش كۆڭلۈڭدىكىدەك بولۇپ چىقىدۇ، شۇنداق چاغدا ئەر خەقنى سۆيسەڭمۇ زىيىنى يوق دەپ نەسىھەت قىلىدۇ.

ــ پاھ، ماۋۇ گەپلەرنى! ــ دېدى پاۋېل، ــ كارامەت قاملاشتۇرۇپ دەۋەتتىڭغۇ.

ــ ئۇنداق دېمە، كارامەت قاملىشىپ كەتتى دېگۈچىلىكى يوق. سىلەرنىڭ ئايروپىلاندا ئىشلەيدىغان ھېلىقى خېنىمىڭلار بۇ داۋلىنى ئوبدان چۈشەنگەن، شۇڭا قورققان. ئۇ، ۋېنياغا ئۇشتۇمتۇت كۆيۈپ قالدىم، خۇدا ساقلىغاي، ئۇنداق قىلمايلا، يا ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئېنىق بىلمىسەم، بۇ تۇرمۇشتا ئاقمايدىغان ئىش، مەن كەم دېگەندە ئۇنداق قىلماسلىقىم كېرەك دەپ ئەندىشە قىلغان. ئۇ ئۆزىنىڭ مۇھەببىتىدىن قورققان. مەيلى، ئۇ كەتسە كېتىۋەرسۇن. بۇنىڭ ئەپسۇسلانغۇدەك يېرى يوق... ئەمدى سەن ۋېنيانىڭ پوزىتسىيىسىنى دەپ بەرگىن.

ــ ئېسىمدە قېلىشچە، ئۇ ئەقلىگىنى يوقاتقان چېغىدا، قېنىڭنىڭ قىزىپ كېتىشىدىن ساقلان دېگەندەك قىلدۇ.

ـــ ئۇنداق دېمىگەندۇ! بۇ ئۇنىڭ گېپىگە ئوخشمايدۇغۇ!

ـــ ھە، سېنىڭ ئېيتقىنىڭ توغرا، ئۇ ئەندىشە قىلىش، قورقۇش ھاجەتسىز دېگەندى.

بىرپەس جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى.

پاۋېل گۈلخانىنىڭ كۈلىنى ئېچىپ ياڭيۇ كۆمىدى. گۈلخاندىن ئېتىلىپ چىققان كۆچلۈك يالقۇن ئىشتىنىنىڭ پۇچقىقىنى تۇرۇۋالغان پاۋېلنىڭ قاپقارا كۆلەڭگىسىنى يورۇتۇۋەتتى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلىكى بەدىنىگە چاپلىشىپ كەتكەن، بېشىدىكى چاچلىرى پاخپىيىپ كەتكەندى.

ـــ ئەمدى ئىككىمىز نېمە قىلىشاق بولار؟ ـــ دېدى نىنا ئويلىنىپ، ـــ ھازىر بىزگە ھاۋا رايىدىن مەلۇمات بېرىدىغان ئادەم يوق... سېنىڭ كۆمگەن ياڭيۇرۇڭ قاچان پىشار؟ سەن قاچان، ئەمدى ئۆيگە قايتايلى دەرسەن، بىز ئىككىمىزنىڭ تېخى قىلىدىغان بىرمۇنچە ئىشىمىز بار.

ـــ ئىككىمىزنىڭ تېخى بىرمۇنچە ئىشىمىز بار، ـــ دېدى پاۋېل ياڭيۇنى ئاۋايلاپ كۆلگە كۆمۈۋېتىپ، ـــ ئالدى بىلەن پىكاپنى يۇيىمىز، ئۇنىڭ ئۈستى توپا بولۇپ كېتىپتۇ.

ـــ شۇنداق قىلايلى، ـــ دېدى نىنا، ـــ بۇ پىكاپ ئىگىسى كۆڭۈل بۆلىدىغان ئىش، يەنە نېمە ئىش بار؟

ـــ يەنە نېمە ئىش بار؟... مېنىڭ بۇ يەرگە بىكاردىن بىكارغا كەلمىگەنلىكىمنى سەن بىلىسەن. يۈر، سېنى بىر يەرگە ئاپىراي. مەنمۇ شۇ يەرنى كۆرۈپ كېلەي دەۋاتاتتىم. ئۇ يەردە بەزى نەرسىلەر قېپقالغان بولسا ئەجەب ئەمەس...يۈر!

پاۋېل نىنانىڭ قولىدىن تارتتى.

— توۋا خۇدايىم، سارائگلىقىڭ تۇتىتمۇ نېمە؟ قارائگىغۇدا نەگە بارىمىز؟

— ئەمەلىيەتتە قارائگىغۇ ئەمەس، سەن گۈلخان يېنىدا ئولتۇر- غاچقا، ئەتراپ قارائگىغۇ كۆرۈنگەن گەپ. يۇر... ئۇرۇش مەزگىلىدە، مەن ئاپام بىلەن مۇشۇ ئەتراپىتا تۇرغان، بۇ يەرنى مەن بەش قول- دەك بىلىمەن. ئورمان يېنىدىكى چىراغ نۇرىنى كۆردۈڭمۇ؟ ھازىر ئۇ يەر ساناتوريە. ئۆز ۋاقتىدا دوختۇرخانا ئىدى، ئاپام شۇ دوختۇر- خانىدا سېستىرالىق قىلاتتى. دۇشمەن ئايروپىلانلىرى ھەر كۈنى كېچىسى كېلىپ بومبارداسمان قىلاتتى، بىزمۇ ھەر كۈنى كېچىسى ھاۋا مۇداپىئە لەخمىسگە كىرىۋالاتتۇق...

ئۇ ئىككىسى باشتا قېيىن دەرەخلىرى شالاڭ ئۆسكەن ئورمانلىقتا بىرپەس ماڭىدى، ئاندىن دەرەخلىرى كېسىۋېتىلگەن كونا ئورمانلىقتا كەلدى. سۇپسۇزۇق ئاي نۇرى پور كۆتەكلەرنى يورۇتۇۋەتكەنىدى، بىرنەچچىلا كۆلچەكتە ئەكس ئېتىۋاتقان ئاي شولىسى پارچە-پارچە بولۇپ بۆلۈنۈپ كەتكەنىدى...

ياندا ساناتورىيىنىڭ يېڭى سېلىنغان بىناسى قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى، بىنادىكى چىراغ نۇرلىرى چاقناۋاتاتتى. لېكىن يېقىنقى يىللار مابەي- نىدە بۇ يەردە ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىغانىدەك قىلاتتى. كونا ئورمانلىقنىڭ يېنىدا ئۇستىگە چىرىپ كەتكەن مايماق ياغاچلار قالاي- مىقان بېسىلغان، ئوت ئۆسۈپ كەتكەن كېسەك ۋە لايلار يېپىلغان قاپقارائگىغۇ ھاۋا مۇداپىئە لەخمىسى بار ئىدى...

ئۇلار ئۇن-تىنسىز گۈلخان يېنىغا قايتىپ كەلدى.

— پاۋېل، — دەپ قىچقاردى نىنا.

— نېمە؟

ـــ مەجەزىڭنىڭ ئەسكىلىكىنى تۇساتتىن سېزىپ قالارمەنمۇ؟

ـــ مېنىڭ مەجەزىم يامان ئەمەس.

ـــ كېچىدە خورەك تارتامسەن؟

ـــ تارتمايدىغاندەك قىلىمەن...

ـــ مەن سېنىڭ ئەيىبىڭنى تاپىمەن. ۋېنىيانى ئالساق، ئۇنىڭ تۇندە تالاغا چىقىپ كېتىدىغان كېسىلى بار ئىدى.

ـــ ئۇنىڭ ھەرگىز ئۇنداق كېسىلى يوق.

ـــ ياق، ئۇنىڭ شۇ ئەيىبى بار. دەرۋەقە، كىچىك ۋاقىتىدا، ئۇ ئومۇمەن تۇندە تالاغا چىقىپ كەتمەيتتى. لېكىن ئېسىمدە قېلىشچە، ئۇ تۇندە چىقىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئىرادەمنى چېنىقتۇرىمەن دەپ قۇرۇق خىيالغا بېرىلىپ بىر چارە تاپقانىدى: كېچىسى ئۆگزىگە يامىشىپ چىقىپ، لەمپىنى بويلاپ ماڭاتتى. كېيىن ئاتام ئۇنى تۇتۇۋېلىپ ئەدەبلىگەنىدى. ۋېنياچۇ، ئۇ: مەن ھېچنېمىنى سەزمەيۋاتىمەن، تۇندە تالاغا چىقىپ كېتىش كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغان ئوخشايمەن، مېڭەمنىڭ نېرۋا سىستېمىسىدىن چاتاق چىقتىمكىن تاڭ دەپ جاۋاب بەرگەنىدى. ئاتام چېچىلىپ: سەندەك كاللىسى چاتاق ئادەمنى ھاۋا ئارمىيىسى ئالمايدۇ، قارامىلىقنىڭ قىممىتى بولۇشى كېرەك، نېرۋاڭنى غىدىقلاش ئۈچۈنلا قارامىلىق قىلساڭ بولمايدۇ، دېگەنىدى. ۋېنيا ئاتامنىڭ نەسىھىتىنى ئوبدان ئاڭلىدى ۋە بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلمايمەن دەپ ۋەدە بەردى.

ـــ قانداق، ۋېنيا يارامليق يېگىتمىكەن.

ـــ گېپىمنىڭ داۋامىنى ئاڭلا. ئۇ چاغدا، بىز ئاتام ھەربىي خىزمەت ئۆتەيدىغان بىر كىچىك ناھىيىدە تۇراتتۇق. بىركۈنى بايرام مۇناسىۋىتى بىلەن نامايىش ئۆتكۈزۈلدى، ئاتام ماڭا ئۇزۇن بىر

تىزىق شار ئېلىپ بەردى، مەن قالتىس خۇشال بولۇپ كەتتىم ــ ھازىرمۇ بايرام بولغانـدا شار سېتىۋېلىشقا ئامراقـمەن. ئاتام ئېـلىپ بەرگەن شارلار ناھايىتى چىرايـلىق ئـدى. ئاتام بۇ شارلارغا يالـتە ـ يۇلت قىلىپ تۇرىدىغان لېنتىلەرنى باغلاپ قويۇپتىكەن، بۇ لېنتىلەر چاقنىسا، شۇنداق چىرايلىق كۆرۈنۈپ كېتەتتى. لېنتىلەرنىڭ بىرىگە پوكرىش ـ كىننىڭ① سۈرىتى ئېسىلغانىدى. قىسقىسى، ئاتامدىن باشقا ھېچكىم مۇنداق قىلمىغانـدى. مېنىڭ قىز دوستلىرىم بۇنى كۆرۈپ ھەم ھەيران قالدى، ھەم زوقلانـدى. ئويـلاپ باق، شۇ چاغـلاردا ئاتام بىلەن بىللە مېڭىش مەن ئۈچۈن نەقەدەر بەختـلىك ۋە ئېتىبارلىق ئىش ئىدى ـ ھە: ئاتام ھەربىي كىيىم كىيىپ يۈرەتتى، مەيدىسىگە بەش يۈلتۈزلۇق قەھرىمان ئوردېنى ۋەباشقا ئوردېنلارنى ئېسىۋا ـ لاتتى. ھەممە ئادەم ئۇنى تونۇيتتى، ئۇنىڭغا سالام بېرەتتى...

مەن چەكسىز بەختكە چۆمگەن ۋاقتىمدا، باشقا نەرسىگە قارىماي خىيالغا كېتىپ، پۈتلىشىپ كەتكەنىدىم، شۇنىڭ بىلەن شارلار قولۇمدىن چىقىپ كېتىپ، ئۇچۇپ كەتكەنىدى...

شۇ چاغدا... شارلار زاۋۇتنىڭ تۇرخۇنىغا ئېسىلىپ قالغانـدى. ۋېنيا بىردەمدىلا تۇرخۇننىڭ تۆمۈر شوتىسى بىلەن تۇرخۇن ئۈستىگە چىقتى. شۇ چاغدىكى ئەھۋال ناھايىتى قورقۇنچلۇق ئىدى، ئەتـراپ ـ تىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى جەم بولۇپ قالغانىدى، ھەتـتا ئورکېس ـ تىرمۇ مۇزىكا چېلىشنى توختاتقانىدى.

ۋېنيا شارنى ماڭا ئەكـسلىپ بەرگەن چاغـدا، ھېچكىمنىڭ ئۇنى

---

① سوۋېت ئىتتىپاقى ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ مارشالى (1913 ــ 1972)، ئۇچ قېتىم دۆلەتلىك ئوردېن ئالغان.

قەھرىمان ئىكەن دېمىگەنلىكى، ئەكسىچە، بىرمۇنچە كىشىلەرنىڭ بۇ قاملاشمىغان ئىش قىلىدىغان چاتاق بالا ئىكەن دېگەنلىكى ھېلىمۇ ئېسىمدە.

كېيىن ئۆيگە كېلىۋېتىپ، ئەمدى ۋېنيا ئاتامدىن تىل ئىشتىدىغان بولدى دەپ قورقاندىم، بىراق ئاتام ئۇنىڭغا گەپ قىلمىدى.

ۋېنيا بىرھازاغىچە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ جىم تۇردى، ئاخىر چىداپ تۇرالماي: بايا تەنتى ئىشىم توغرا ئەمەسمۇ دەپ سورىدى. ئاتام بىر ئويلىنىۋېلىپ، ۋېنيا بىر تەرەپتىن قارىغاندا، توغرا قىلدى، يەنە بىر تەرەپتىن قارىغاندا، توغرا قىلمىدى دەپ جاۋاب بەردى. لېكىن شۇ تاپتا ئاتام قايسى قاراشنىڭ تېخىمۇ توغرا ئىكەنلىكىنى ئۆزىمۇ ئايرىۋالالمىغانىدى...

— بۇ گەپ ۋېنياغا قاتتىق تەسىر قىلىپتۇ، — دېدى پاۋېل.

— سەن قانداق بىلىۋالدىڭ؟

— كېيىنكى چاغلاردا، بەزىلەر ۋېنيانىڭ ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ ئۇيۇشى مەسئۇلىيەتسىزلىك جىنايىتىنى ئۆتەكۈزگەنلىك بولىدۇ دېگەندە، ئۇ: بىر تەرەپتىن قارىغاندا، شۇنداق دېيىشكە بولىدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن قارىغاندا، بۇ گەپنى تازا توغرا دېگىلى بولمايدۇ دېگەنىدى. قانداق قارىغاندا توغرىراق بولىدىغانلىقى ھازىرمۇ ئېنىق ئەمەس.

— ۋېنيا بۇ گەپنى "ئىسسىق كۆل" ئىزدەپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىدا دەپ بەرگەن بولغىيتتى؟ "ئىسسىق كۆل" ئىزدەپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىدىكى ئىشلىرىنى سۆزلەپ بەرگىنە.

— ماقۇل، سۆزلەپ بېرەي، ئاڭلاپ تۇر...

13

شۇىرغان هامان ئۇشتۇمتۇت چىقاتتى.

دەسلەپكى بىرنەچچە كۈندە، ھەممەيلەن دەم ئېلىشقا مەجبۇر بولدى. كېيىن بارا-بارا بىئارام بولدى. چۈنكى، خىزمەت قانات يايدۇرۇلمىغانىدى. ئۇلار ھاۋا رايى پونكىتىغا تېلېفون بېرىپ سۇرۇشتە قىلغاندا، ھاۋا رايىدىن مەلۇمات بەرگۈچىلەرگە ھەم سوئال قويغان، ھەم كايىغانىدى. ھاۋانىڭ بۇزۇلۇشى بىلەن، ئۇلار دېگىز بويىدا ئۇچ ھەپتە تۇرۇپ قېلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالدى، ئۇلار دېگىز بويىدىكى تېپتىنچ بىر كېچىك بازارغا چۈشكەنىدى...

بازارنىڭ غەربىسىدىراق، ئېھتىمال، تاغنىڭ ئۇ قېتىدا بىر "ئىسسىق كۆل" بار ئىدى، ئۇ يەرگە بىردەمدىلا يېتىپ بارغىلى بولاتتى. بۇ كۆلنى خەرىتىدىن تاپقىلى بولمايتتى. قىش كۈنلىرى كۆلنىڭ ئۈستىنى تۇمان قاپلاپ كېتەتتى، ياز كۈنلىرى كۆل بويى پاتقاق بولۇپ كېتەتتى-دە، نەچچە ئون چاقىرىم، ھەتتا نەچچە يۈز چاقىرىم يەر لۆمشۇپ، "ئىسسىق كۆل"گە بارىدىغان يول ئۇزۇپ تاشلىناتتى.

كۆلنىڭ قېشى قۇم-شېغىللىق ئىدى. كۆلدە دۇمبىسى قاسراق-لىق، رەڭگى قاپقارا سۇ ھايۋاناتلىرى بار ئىدى. ئۇلارمۇ بەزىدە قاشقا ئۆمىلەپ چىقىپ، ھۆل قۇملۇقنى ئازگال قىلىۋېتەتتى.

بۇ ئەلھەق راست ئىدى. بۇ دېگىز مەخلۇقىنىڭ بويىنىنىڭ ناھايىتى ئۇزۇنلۇقىنمۇ ھەممەيلەن بىلەتتى. بۇ مەخلۇق كېچىككىنە ياپىلاق بېشىنى چىقىرىپ سۇ ئۈستىگە كۆتۈرۈلگەندە، بەئەينى سۇ يىلىنغا ئوخشايتتى.

دېگىز بويىدا بۇ ئىشنىڭ ئېغىزدىن-ئېغىزغا كۆچۈپ يۈرگىنىگە خېلى يىللار بولغانىدى...

شۇرغان توختىمىدى. ھاۋا رايى پونكتى سۈكۈت قىلىپ تۇردى.

ئۇلار يىگىرمە كېچە-كۈندۈز بەرداشلىق بەردى. ئۇلار كۆڭلىدە "ئىسسق كۆل" توغرىسىدا رەسمىي كۆچ تەشكىللەپ چارلاش ئېلىپ بېرىشقا ئىمكانىيەت تۇغۇلمىغىچە سۆز ئاچماسلىق قارارىغا كېلىشكەنىدى. ئوبېيكتىپ شارائىت يار بەرمەيتتى، لېكىن كۆل ئۇلارنى قاتتىق جەلپ قىلىۋالغانىدى. بازاردىكى بىرنەچچە بوۋايمۇ، بوۋىلىرىمىزنىڭ ئىسسق كۆلدە ئوينايدىغان دېگىز ھايۋاناتى بار دەپ بەرگەنلىكى ئېسىمزدە، دېگەنىدى...

كېچىدە شۇرغان توختىدى. ئەتىگەندە پاۋېلىنى قار تازىلاش ماشىنىسىنىڭ ئاۋازى ئويغىتىۋەتتى. ئۇ ئالدىراش كىيىنىپ تالاغا چىقتى. ئولبۇ بىلەن ۋېنيا ساندۇقتا تاماكا چېكىپ ئولتۇراتتى. ۋېنيانىڭ ھەم سىرلىق، ھەم سۇرلۇك چىرايى ئادەمنى تەئەججۇپلەندۈرەتتى. پاۋېل ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. ۋېنيا: "ئاغىنىلەر، بۇنداق پۇرسەتنىڭ چىقمىقى تەس. كۆلنىڭ قېشىنى بويلاپ ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا، بۇ ياقتىن-ئۇ ياققا بىرنەچچە رەت ئۇچىمامدۇق. بىزگە... ئىختىيوساۋۇر ياكى باشقا سۇ ھايۋاناتى ئۇچراپ قالسىمۇ ئەجەب ئەمەس. سىلەرچە ئۇچراپ قېلىش ئېھتىمالى بارمىدۇ..." دېدى، ئۇلار: "ھەئە، ئۇچراپ قېلىش ئېھتىمالى بار" دەپ جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار دەرھاللا يۈك-تاقلىرىنى يىغىشتۇرۇشقا چۈشتى.

ۋېنيانىڭ ئايروپىلانى شۇنداق كۆركەم ۋە چىرايلىق ئىدىكى، ئۇنى

كۆرگەن كىشىنىڭ ئۇنىڭ يۈپيۇملاق بېشىنى ئىختىيارسىز سىلىغۇسى كېلەتتى. ئايروپىلاننىڭ دەرىلدەۋاتقان قاناتلىرى گويا چىلۈسلىك شوخ كۆزلەرگە ئوخشايدىغان يان كۆزنەكلەردىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ھاۋادا ۋېنيا بىلەن ئۇنىڭ ئايروپىلانى تەڭ ئورۇندا تۇرۇدىغان دوستلاردىن ئىدى. ئۇلار كۆكتە پىرقىراپ پەرۋاز قىلاتتى، ئۇنى كۆرگەن يېڭى ئۇچقۇچىلار ھەيرەتتە تىنىقنى چىقىرىشقىمۇ پېتىنالمايتتى. لېكىن يەردە ۋېنيا ئۇنىڭغا بىرئاز داخۇگەيلىك قىلىپ قويياتتى:

"سەن سافا جېنىگدىمۇ ئاسمانغا چىقمەن دەيسىنا، ــ دەيتتى ۋېنيا ئايروپىلان ئىچىدىن سىرتقا تاماكا قالدۇقىنى تاشلاۋېتىپ، ــ رومانتىك رومانلارنى كۆپ ئوقۇپ كەتتىگمۇ نېمە، قېرىشقانىدەك ئاسمانغا چىقمەن دەپ تۇرۇۋالغىچە شۇكۈر-قانائەت قىلىپ مۇشۇ يەردە جىم تۇرساڭ بولمامدۇ. بۇ نېمىدېگەن ئېچىنىشلىق ھال-ھە..."

يېرىم سائەتكىچە ھەمىمە ئىش نورمال داۋام قىلدى. پاۋېلمۇ قولى بوشاپ بىرئاز ئۇخلىۋالدى، كېيىن ئايروپىلان تېز بۇرالغاندا، ئۇ ئويغىنىپ كەتتى-دە، ئورنىدىن يېقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدى.

ــ نېمە قىلغىنىڭلار بۇ، سېرك ئويناۋاتامسىلەر! ــ دەپ ۋارقىرىدى پاۋېل، ــ شۇنچە كەڭ ئاسمان تارلىق قىلىۋاتامدۇ!

ۋېنيا بېشىنى ئېگىپ تۆۋەنگە سەپسالدى. ئايروپىلان پەس ئۇچۇۋاتاتتى. پاۋېل چۈكۈتسكىلىقلارنىڭ قار ئۈستىگە كىيىك تېرىسىدىن تىكىلگەن چىدىرلىرىنى ۋە ئەتراپتا ئالاقزادە بولۇپ تەرەپ-تەرەپكە چېپىپ يۈرگەن ئادەملەرنى كۆرگەنىدى.

ــ نېمە ئىش بولغاندۇ؟ ــ دېدى ئولېگ، ــ ئۇلار ناھايىتى تېز

يۇگۇرۇۋاتىدۇغۇ، بىزگە قوللىرىنى پۇلاڭشتۇاتقانىدەكمۇ قىلىدۇ...

ۋېنىيا ئايروپىلانىنى يەنە قاتتىق بىر ئايلاندۇردى-دە، ئۇلار چۈشكەن يەرنىڭ ئۇستىدىن پەس ئۇچۇپ ئۆتتى. يەردە ئۆرە تۇرغان بىرمۇنچە كىشىلەر ئەمدى ئوچۇق كۆرۈنىدى. ئۇلار ھەقسىقەتەنمۇ قوللىرىنى پۇلاڭشتۇاتاتتى، بىرنەچچە كىشى ئايروپىلانىنىڭ چۈشۈشىنى قارشى ئالماقچى بولدى بولغاي، مۇز تۇتقان دەريا ئۈستىدە يۇگۇرۇپ كېتۇاتاتتى.

ــ ئۇ يەردە بىر گەپ بارەدەك قىلىدۇ. بىرەر چاتاق چىقتىمۇ نېمە. ــ دېدى ۋېنىيا ھەمراھلىرىغا قاراپ، ــ ئايروپىلاننى قوندۇرۇسام بولغۇدەك...

ــ قوندۇرساڭ بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، ــ دېدى ئولېگ قوشۇلدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ.

ــ قاراڭلار ئاۋۇ ياقتىكى ئادەمنى تەشۋىشلەندۇرىدىغان نەرسىگە. ــ ۋېنىيا بېشىنى لىڭشتىپ ئۆپۈقنى كۆرسەتتى: تاغلارنىڭ كەينىدىن تۈمان كۆتۈرۈلۈۋاتاتتى، بۇ شۇرىغاننىڭ شەپىسى ئىدى.

ــ كەينىمىزگە يانمىساق بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ... بوپتۇ، ئاۋال ئايروپىلانىنى يەرگە قوندۇراي، يەرگە چۈشكەندىن كېيىن بىر ئامال قىلارمىز.

ۋېنىيا ئايروپىلاننىڭ شوتىسىنى تاشلاپ تۇرۇشىغا، بىرنەچچە چۈكوتسكىلىق ئايروپىلانىنىڭ يېنىغا يۇگۇرۇپ كەلدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ۋېنىيا دائىم ئايروپىلانغا چىقىرىپ تۇندىراغا ئاپىرىدىغان مەدەنىيەت پونكتىنىڭ مۇدىرى، كازاكچە بۇرۇت قويۇۋالغان دارازا ياشمۇ بار ئىدى.

ــ پاھ، يارايسەن! ــ دېدى مۇدىر ۋېنىيا بىلەن قول ئېلىشىپ، ــ

ئايروپىلاننى سېنىڭ ھەيدەۋاتقانلىقىڭنى بىلگەن بولسام، ئۇنچە پاتىپاراق بولۇپ كەتمەيتتۇق... قارا، ئۇلار: شۇرغان چىقتى، شۇرغان چىقتى! دەپ توختىماي توۋلاۋاتىدۇ. لېكىن سېنىڭ ئالدىڭدا شۇرغان دېگەن نېمىتى!

— نېمە دەپ جۆيلۈۋاتىسەن! — دېدى ۋېنيا ئۇنىڭ گېپىنى چۈشەنمەي، — بىز ھېچ يەرگە بارمايتتۇق. سىلەرنىڭ پاتىپاراق بولۇپ كەتكىنىڭلارنى كۆرۈپ... بۇ يەردە بىرەر ۋەقە تۇغۇلمىغاندۇ؟

— بىزنىڭ بىر ئايال ئىشچىمىز تۇغالماي ئۆلۈپ قالغىلى تاس قالدى، — دېدى مۇدىر، — ئۇ ئايالنىڭ ئىسمى ئەمكۇل، سەنمۇ تونۇيسەن... ئۇ بىر ھاماقەت ئايال! — دېدى ئۇ بىردىنلا ئاچچىقلىنىپ، — كۆپچىلىك ئۇنىڭغا دوختۇرخانىغا بېرىڭ، ئاسان يەڭگىيسىز دەپ نەسىھەت قىلسا، گەپكە كىرمىدى... ئۇنىڭدىن قان كۆپ چىقىپ كېتىپ... بالىنمۇ تۇغالمىدى...

— چۈشەندىم، — دېدى ۋېنيا، — رادىئو ئارقىلىق جىددىي مۇراجىئەت قىلمىدىڭلارمۇ؟

— ئەلۋەتتە مۇراجىئەت قىلدۇق... بايا تىن دوختۇر چوكان بىلەن بارمىغان يېرىمىز قالمىدى، لېكىن ئۇمۇ ئامال قىلالمىدى. دوختۇرلار: ئامال قىلىپ باقايلى، بىراق بەك زور ئۇمىد باغلىماڭلار، چۈنكى شۇرغان چىقمۇاتىدۇ... دېدى.

— ئۇ يەردە شۇرغان چىققانلىقى راست، — دېدى ۋېنيا بېشىنى لىڭشىتىپ.

ئۇ ئۇپۇققا كۆز تاشلىدى. قويۇق تۇمان تاغ قىرىدىن ئۆتۈپ، بۇلۇت پارچىلىرى بىلەن ئارىلىشىپ، كاللەك-كاللەك بولۇپ سايغا چۈشۈۋاتاتتى، يەردىن كۆتۈرۈلگەن قويۇن قارنى ئۇچۇرۇۋاتاتتى،

"يەنە يېردىم سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، بۇ يەرنىمۇ شۇبرغان باسىدىغان بولدى، خۇدا ساقلىغاي بىزنى، — دېدى ئىچىدە ئۇ. — بۇ ئەسكى جىلغا بەئەينى كارنايغا ئوخشايدىكەن. شۇڭا كىشىلەر ئۇنى ئالۋاستى جىلغىسى دەپتىكەن."

چۆكوتسكىلىقلاردىن ياشانغان بىرى ۋېنيادىن:

— ۋېنيا، ئېيتقىنا، قىزىم ئامان قالارمۇ؟ ئۇنىڭ قېنى ئېقىپ بولاي دەپ قالدى. ئۇنى تېز ئەكەت. قانداق دەيسەن؟ ۋېنيا! — دەپ سورىدى.

ۋېنيا ئولېگقا قاراپ قويدى. ئولېگ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

— تېز بولۇڭلار! قۇرۇق گەپنى ئازراق قىلىڭلار! دوختۇرنىمۇ ئېلىۋالايلى، ئۇنىڭغىمۇ ئىش چىقىدۇ.

— رادىئو ئارقىلىق ئالاقىلىشىپ باقايمۇ؟ — دەپ سورىدى ئولېگ.

— سەن نېمە دەيسەن؟

— مەن جىددىي ئەھۋال يۈز بەردى، دەرھال ئۇچىمىز... دەيمەن.

ۋېنيا ئاچچىق كۆلۈمسىرىدى-دە:

— دەرھال ئۇچىمىزمىش... ئۇچالمايمىز ئاغىنىلەر. ھەرگىز ئۇچالمايمىز. ئىشەنمىسەڭلەر، ئۆزەڭلەر قاراپ بېقىڭلار. — دېدى. دۆڭلەر كۆرۈنمەس بولۇپ قالدى. بۇلۇت بارغانسېرى تۆۋەنلەۋاتاتتى، جىلغىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن بۇلۇتقا يانداشىپ قويۇق تۈمان كۆتۈرۈلۈۋاتاتتى.

— ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟ — دېدى ئەھۋالنى تېخىچە چۈشەنمىگەن پاۋېل.

— مەن ئېيتمىدىمۇ، ئۇچۇش مۇمكىن ئەمەس. لېكىن ئايرو-پىلانىنى قۇرۇقلۇقتا ھەيدەپ ماڭساق بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە، ھەيدەپ مېڭىشمۇ تەس، لېكىن باشقا ئامال يوق...شۇنداق قىلامدۇق ئاغىنە-لەر، قارارىمىز شۇنداق بولسۇن. ئايروپىلاندا جىددىي ئەھۋال بار.

كىشىلەر ئەمكۇلىنى كۆتۈرۈپ تېرە ئۈستىگە چىقارغانىدا، مەدەنە-يەت پونكتىنىڭ نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالغان مۇدىرى:

— ۋېنيا، سەن قانداق قىلماقچى؟ — دېدى.

— بولدى، گەپ قىلما! ئايتۈكى، بۇ ياققا كەل، — دېدى ۋېنيا ئەمكۇلنىڭ ئاتىسىنى يېنىغا چاقىرىپ، — سەن جىلغىنى بەش قولدەك بىلسەن، دەريانىمۇ بەش قولدەك بىلسەن، شۇنداقمۇ؟ بىز بىلەن ئايروپىلانغا چىقىپ يول باشلاپ ماڭساڭ قانداق؟

— ماقۇل، يول باشلاپ ماڭاي، — دېدى ئايتۈكى دەرھال ماقۇل بولۇپ ۋە ئىككىنچى ئۈچقۇچىنىڭ ئورنىغا چىقىپ، — ھەئە، مەن دەريانىمۇ، جىلغىنىمۇ بەش قولدەك بىلىمەن.

— ئوبدان سەپسېلىپ ماڭ، — دېدى ۋېنيا، — مېڭىش سۈرئىتىمىز تېز، سەللا بىخەستىلىك قىلساڭ، دۆڭگە ياكى دەريانىڭ قېشىغا ئۇسۇۋالىدۇ. گېپىمنى چۈشەندىڭمۇ؟

— چۈشەندىم. ئوبدان سەپسېلىپ ماڭاي.

ۋېنيا ماتورنى ھەرىكەتكە كەلتۈردى. ئايروپىلانىنىڭ گەۋدىسى بىرنەچچە قېتىم سىلكىندى-دە، چاڭغا مۇز يۇزىدىن ئاجىرىدى، ئايرو-پىلان ئاستا-ئاستا قوزغىلىپ ئالغا ماڭدى. پاۋېل ئايروپىلانىنى نېمە ئۈچۈن بۇنداق ھەيدەيدىغاندۇ؟ دەپ گاڭگىراپ قالدى. ھەممە يەرنى ئاپئاق قار قاپلىغانىدى. بىرنەچچە مېتر نېرىنىلا كۆرگىلى بولاتتى. ئۇ پىلدىرلىغۇچنىڭ تۈرتكىسى بىلەن ماڭىدىغان چاغنى

ھەيدەپ باققاچقا، بۇنىڭ ئاسان ئىش ئەمەسلىكىنى بىلەتتى: قار ئىچىگە، ئويمانغا ياكى يېرىقتا كىرىپ قالسا چاتاق بولاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە چانا دېگەن بەرىبىر چانا-دە، چانا دېگەن قار ئۈستىدە ماڭمدۇ، ئەمما ئايروپىلاندا مېڭىپ باقمىغان يولدا قارىسىغا تېز مېڭىش...

ئايروپىلاننىڭ بېقىنىدىكى كۆزنەك قار ئىچىدە قالدى، ھېچنېمىنى كۆرگىلى بولمايدىغان بولۇپ قالدى. ئايروپىلانىمۇ خۇددى بورانىدا تىترەك بېسىپ تۇگۈلۈۋالغان ئادەمدەك پات-پات تەۋرىنىپ تۇراتتى، ماتورنىڭ ئاۋازى گاھىدا خۇددى ئادەم پىچىرلاشقاندەكىدەك بوش چىقسا، بەزىدە تۇساتتىنلا قۇلاقنى يېرىۋەتكۈدەك دەرىجىدە قاتتىق چىقاتتى، ئايروپىلان بەزىدە ئۇشتۇمتۇت بىر تەرەپكە ئاغاتتى. پاۋېل يۇقىرىدىكى خىلمۇخىل ئەھۋالغا قاراپ، شۇرغاننىڭ ئۇزلۇكسىز كۆچىيۋاتقانلىقىنى بىلدى.

ئۇلار دەريانى بويلاپ بازار تەرەپكە قاراپ ماڭدى: يول تۇز بولغان بولسا، ئارىلىق ئاران سەكسەن نەچچە كىلومېتر كېلەتتى، لېكىن دەريا تاغ ئارىسىدا ئادەم ئىشەنگۈسىز دەرىجىدە ئەگمە ئاقاتتى. قانچىلىك مۇساپە قالغاندۇ: بىر يۇز ئەللىك كىلومېتر قالغاندۇ، ئىككى يۇز كىلومېتر قالغانمىدۇ؟ پاۋېل ھەتتا بۇنىمۇ مۆلچەرلىيەلمەي قالغاندى.

دەريانىڭ بىر قېشى تىك يار ئىدى، دەريا سۈيىنىڭ زەربىسى بىلەن دۆڭنىڭ ئاستىدىن بىر يول ئېچىلغانىدى؛ دەريانىڭ يەنە بىر قېشى بىپايان تۇنىدىرا ئىدى. ئايروپىلاننىڭ شۇ يەردىمۇ قاتمۇقات دۆڭلەردىن ھاسىل بولغان ئېگىزلىككە ۋە قار دۆۋىلىرىگە سوقۇلۇپ كېتىش ئېھتىمالى بار ئىدى.

تەپەككۇر يۈرگۈزۈۋاتقان پاۋېلنىڭ پىكىر يېپىلىرى بىردىنلا ئۈزۈلدى: ئايروپىلان ئىلاستىكلىق يۇمشاق بىرنەرسىگە سوقۇلۇپ كەتكەندەك قىلدى، ئەمەلىيەتتە ئايروپىلان ھېچنېمىگە سوقۇلمىغان، بەلكى ئۇشتۇمتوت تورموز قىلىنغانىدى. ماتور قاتتىق گۈركىرەپ نەرە تارتتى. ئايروپىلان يانغا تېز بۇرالدى. پاۋېل ئايروپىلانىنىڭ دەريادىن تۇنىدىراغا چىققانلىقىنى سەزدى. بۇ ئاقىلانىلىق ئەمەسقۇ! نېمىشقا تۇنىدىراغا ھەيدىگەندۇ؟ لېكىن، ئۇ بۇ يەرنىڭ ئانچە يانتۇ ئەمەسلىكىنى، دەريانىڭ دۆڭ ئارىسىدا خېلى ئۇزۇنغىچە ئەگىپ ئاقىدىغانلىقىنى دەرھاللا بايقۇالدى. تۇز يول بىلەن مېڭىش مۇمكىن بولغىنىدا، مۇشۇ يەردە دەريادىن ئۇدۇللا تۇنىدىراغا چىقىلى بولاتتى، بۇنداقتا مۇساپىنىڭ يېرىمى قىسقرايتتى.

پاۋېل ئەسۋاب ساندۇقىنىڭ ئۈستىگە چىقتى-دە، ۋېنىيا بىلەن ئايتۇكىنىڭ كەينىدىن كابىنانىڭ كۆزىنىڭ ئەينىكى ئارقىلىق سىرتقا قارىدى: شۇرغاننىڭ كۇچى ئاجىزلاشقانىدى، ئىككى دۆڭ ئوتتۇرىدىسىدا شۇرغان ھەيۋىسىنى كۆرسىتەلمەي قالغانىدى. بۇ يەردە خېلى يىراقتىمۇ كۆرگىلى بولاتتى. پاۋېل: "شۇنداقتىمۇ ۋېنىيانىڭ ئالدىدىكى يول مېڭىش تەس يول ئىدى، ئاپتوموبىل مۇساپىسى ئۆتكۈزۈلىدىغان يولمۇ تەسلىكتە ئۇنىڭ ماڭىدىغان يولىغا زادىلا تەڭكېلەلمەيتتى" دەپ ئويلىدى ئىچىدە. ئايروپىلان سائىتىگە قىرىق-ئەللىك كىلومېتر تېزلىك بىلەن مېڭىۋاتاتتى. بۇنداق تېزلىكتە كېتىۋاتقان ئايروپىلان سەللا بىخەستىلىك قىلىنسا كۆكۈم-تالقان بولۇپ كېتەتتى... ئۆزىنىڭ ئەزىز ئايروپىلانىنى تۇنىدىرادا ناچار دالا ئاپتوموبىلى ئورنىدا مۇشكۈللۈك بىلەن قارىسىغا ھەيدەۋاتقان ۋېنىيا شۇ تاپتا نېمە تۈيغۇدىدۇ؟...

پاۋبل ئىچىدە "قاراڭغۇ چۈشەي دەپ قاپتۇ" دېدى. ئۇ شۇ تاپتا يۆنىلىشنى پەرق ئېتىش ئىقتىدارىدىن قالغان، كۆزلەنگەن جايغا يەنە قانچىلىك يول قالغانلىقىنىمۇ بىلەلمەي قالغانىدى. "بىرەمدىن كېيىن قاراڭغۇ چۈشىدۇ-دە، ھېچنېمىنى پەرق ئەتكىلى بولماي قالىدۇ، ئۇ چاغدا بىزنىڭ سەپىرىمىزمۇ توختار..." دەل شۇ چاغدا، ئايروپىلان يېنىككىنە بىر سىلكىندى-دە، ماتور گۈركىرىگىلى تۇردى. ماتورنىڭ ئايلىنىش سۈرئىتى ئاستىلاشقا باشلىدى.

— نېمە بولدى؟ — دەپ سورىدى ئولىگ.

— ئۇلار بىلەن ئالاقىلىشايلى. ئۇلار ئاپتوموبىلنى توپىتوغرا قاش تۈۋىگە ھەيدەپ كەلسۇن. بىز ھازىر دەريا ئەگىمىنىڭ مۇز تۇتقان يېرىدە، ئۇ يەرگە يەنە ئون بەش كىلومېتر قالدى، بىرەمدىلا بارىمىز.

ۋېنيا سۆزلەپ بولۇپ، ئايتۈكىنىڭ قولىدىن ئەمدىلا تۇتاشتۇرۇلغان تاماكىنى ئېلىپ، بىرنەچچە شورىدى-دە، قاقاقىلاپ كۈلۈپ كەتتى:

— ئەمدىزە تاناۋىمىز تارتىلىدىغان بولدى! ئالدى بىلەن مېنىڭ تاناۋىمنى تارتىشى تۇرغان گەپ. لېكىن، ئۇلار مېنىڭ تاناۋىمنى تارتقاندا: بىزنىڭ ۋېنيا قالتىس ئۇچقۇچى جۇمۇ، دېيىشى مۇمكىن!...

ئۇلار ئەتىسى ئۈيقۇسى قېنىپ ئويغانغاندا، ۋېنيا:

— يامان ئەمەس بولغانىدۇ، يىگىتلەر! ھېلىقى ئىختىيوساۋۇر ساۋابلىق ئىش قىلدى. بولمىسا ئەمكۇلىنىڭ ئوغلى ئالەمگە كۆز ئاچالمايتتى، ھازىر ئۇ ئايىرىدە بولدى. بىز تېخى ئايروپىلان بىلەن ئىختيوساۋۇرنى يوقلىغىلى بارىمىز. چوقۇم بارىمىز-ھە، — دېدى.

14

— ئۇ يەردە راستلا ئختيۇساۋۇر ۋە دېڭىز ھايۋاناتى بارمۇ؟ — دەپ سوردى ننا.

— بىلمەيمەن. ئەمما بولۇشىغا تىلەكداشمەن.

ننا خىيالغا كەتتى: "ئۇ يەردە ئۆمىلىگۈچى قاسراقلىق قۇرۇتسىمان دېڭىز ھايۋانلىرىنىڭ يوقلۇقى تۇرغان گەپ. ۋېنىيا ئىلگىرى يازغان خېتىدە ئاللىقانداق كۆمۈش تاغنىڭ يوقلۇقىنىمۇ ئېيتقان. ئەمما ئالدىراپ يەكۈن چىقىرىشنىڭ نېمە ھاجىتى. ئىزدىنىش، ئىنتىلىش ھېچقاچان يامان ئىش دەپ قارالغان ئەمەس. كىشىلەر ئىلگىرى ئالتۇن قوشقار① بىلەن ئالىتۇن تاشنى②، ئابىھايات بىلەن مۇتلەق ھەققەتنى ئىزدىگەنىدى. كىشىلەر ئاخىر كورخىدا③نى تاپتى، «ئىلىيادا»، «ئودېسسا» داستانىنى ئىجاد قىلدى. كىشىلەر ئىزدەنسۇن. كىمكى زېمىندا، بىپايان ئالەم بوشلۇقىدا ئىزدەنسۇن."

ئۇ پاۋېلنىڭ يېڭىنى ئاستا تارتىپ قويدى-دە:

— ئېيتقىنا، ئالەم بوشلۇقىغا ئۇچۇپ چىقىشنى خالامسەن؟ — دېدى.

---

① بۇ يەردە يۇنان ئەپسانىلىرىدىكى ئالتۇن يۈڭلۈق قوشقار كۆزدە تۇتۇلغان.

② ئۇنتۇرا ئەسىردىكى كىمىياگەرلەر ئالتۇن تاشنى تاۋلاپ ئالتۇنغا ئايلاندۇرغىلى بولىدۇ، ئۇ ھەممە كىسەلگە شىپا قىلىدۇ دەپ قارىغان.

③ گرۇزىيىنىڭ غەربىي قىسمىنىڭ يۇنانچە ئاتىلىشى.

— خالمايمەن! — پاۋبل كۆلۈپ كەتتى، — يول بەك يىراق، ئادەم زېرىكىپ قالىدۇ.

— سەن كۆن پاتىدىغان يەرگە بارغانمۇ؟

— كۆن پاتىدىغان يەر؟ سەن نېمىنى كۆزدە تۇتۇۋاتىسەن؟ كۆننىڭ تاغ ئارقىسىغا پېتىشى بىر خىل ھادىسە...ھوي...

— بىركۈنى ۋېنيا ماڭا ئۆزىنىڭ خىيالىنى ئېيتىپ بەرگەنىدى. ئۇ: تۇندىرادا ھاۋا تۇتۇلغان كۈنلىرى كۈن پېتىشتىن بۇرۇن ئۇپۇقتا قىپقىزىل بەلباغ پەيدا بولىدۇ، قەتئىي ئىيەتكە كېلىپ، ئۆزەڭنى ئاتساڭلا، قىپقىزىل ھاۋا بوشلۇقىغا كىرەلەيسەن...شۇ يەردە بىر سەكۈنت تۇرۇۋالىدىكەن، مۇرادىڭغا يەتكىنىڭ شۇ...دېگەن. ئۇ يەنە، ئۇنى ھاۋا بوشلۇقى دېيىش توغرا ئەمەس، ئۇ يەردە شەپەق نۇرى ئەكس ئېتىدىغان ھاۋا بوشلۇقى يوق. ئۇ يەردە شايى-ئەتلەس توقۇشقا ماتېرىيال بولالايدىغان، پۈتۈنلەي باشقىچە بىر خىل ماددا باردۇر بەلكىم؟ دېگەن.

نىنا يېنىككىنە ئۇھ تارتىپ قويدى.

— مەن ۋېنيانىڭ فانتازىيىچى ئىكەنلىكىنى بىلىمەن. كىشىلەر گۈزەللىككە تەبىر بەرگەندە، ئۇ قاتتىق نارازى بولاتتى. ئۇ، ئالىملار ئەقىللىقراق بولسا ئىدى، كىشىلەرگە ھەرگىزمۇ ئالماس بىر خىل كۆمۈر دېمىگەن بولاتتى، دەيتتى.

— شۇ ئەمەسمۇ، — دېدى پاۋبل، — كىشىلەر مىس قوڭغۇراقنى بۇزۇپ، ئىشىك تۈۋىسى ياساتقانىدا، ئۇنىڭ كەيپى قاتتىق تۇچقانىدى. بىزنىڭ مىس قوڭغۇرىقىمىز توغرىسىدىكى گەپلەرنى ئاڭلىغان بولغىيتتىڭ؟

— ئاڭلىمايچۇ! مېنىڭدە تېخى مىس قوڭغۇراقنىڭ رەسىمىمۇ بار.

مس قوڭغۇراقنى نادىا تاپقاندۇ؟ ئېسىمده شۇنداقتەك تۇرىدۇ. ئۇنىڭدىن ئىلگىرىچۇ...ماڭا تەپسىلىي سۆزلەپ بەر...

— ۋېنيا فورلې تۇمشۇقىدىن ① كەلگەن كۈنى نادىا بالدۇرلا كەلگەنىدى. ئۇ بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىپ، جۇگىسىنمۇ سېلىشقا ئۇلگۈرمەيلا، مس قوڭغۇراقنى تاپتىم، دېدى. بىز خېلى ئۇزاقتىن بېرى ئىزدەپمۇ، ئۇنىڭ نەدىلىكىنى تاپالمىغاندۇق. كېيىن كاپىتان ۋالگ...بولدىلا، بۇ ھەقتە سۆزلىگۈم يوق...

پاۋېل جىم بولۇپ قالدى...شۇ تاپتا ئۇ ھەممىنى نىناغا سۆزلەپ بېرىشىم كېرەك، ئۆزەمنۇ تۇرمۇشۇمدا ئەڭ مۇھىم ئورۇن تۇتىدىغان ئاشۇ چاغلارنى يەنە بىر قېتىم كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈشۈم كېرەك دېگەن يەرگە كەلگەنىدى. شۇنداق قىلسا، روگوزىنىڭ يۈزىدە جىلۋە قىلغان خەيرىخاھلىق كۆلكىسى، ئولېگنىڭ ئايرودرومدا ئۆزىگە كەينىدىن قاراپ تۇرغان چاغدىكى قىياپىتى ئۇنىڭ ئېسىدىن مەڭگۈ كۆتۈرۈلۈپ كېتەتتى...

ئۇ ناھايىتى تېز سۆزلىدى: بىردەم باشتىن سۆزلىسە، بىردەم ئاياغتىن سۆزلىدى. ئۇ ئۆزىنمۇ سەزمەيلا نىنانىڭ قولىنى ئالقىنىغا ئېلىپ سقىمداپ تۇردى. نىنانىڭ خىيالى ئاللىقاچان ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەشكە كەتكەنىدى: گويا ئىككىسى ئولېگنىڭ تويىغا قانداق سوۋغات ئېلىش توغرىسىدا مەسلىھەتلىشۋاتقاندەك، گويا ئىككىسى بىرلىكتە مىڭبىر جاپا مۇشەققەتتە شىمالىي قۇتۇپ پونكتىغا بارغاندەك بولدى — شۇ چاغدا ئۆپكىسى يەلدەپ كەتكەن

---

① چۇكوتسكى دېڭىزىنىڭ شەرقىي جەنۇبى قىرغىقىدىكى دېڭىز تۆمۈشۇقى.

ژېنيا شۇ يەردە توپتوغرا بىر ئاي يېتىپ قالغاندى،

ھەتتا ئۇلار ئاپئاق قار ئىچىدە قالغان كيۈئەر تۈمشۇقىنىڭ چوققىسىغا چىققاندا، نىنامۇ شۇلارنىڭ يېنىدا تۇرغانىدەك، نادىيا بوران سوقۇپ، يامغۇر يالاپ پەرق ئەتكۈسز بولۇپ كەتكەن ئويما خەتلەرنى — دېگىزچىلارنىڭ تۇل قالغان ئاياللىرىنىڭ چىن قەلبىدىن ئېتىلىپ چىققان ئارزۇ-تىلەكلىرىنى ئوقۇۋاتقاندا، نىنامۇ شۇ يەردە ئاڭلاۋاتقاندەك بولدى. ئۇلار ئەتىيازدا ئاپتاپتا كۆيۈپ قاردىاپ كەتكەنلىكىگە قارىماي، قىرغاق يېنىدىكى تاغ چوققىسىغا (ھېچكىم بىلمەيدىغان يەرگە) چىققاندا، نىنا مۇشۇلار بىلەن بىرلىكتە سەكرەشىپ تەنتەنە قىلغاندەك بولدى...

ژېنيا فانكالېمدىن① قايتىپ كەلدى، ئولىگ شىمىت تۈمشۇقىغا② بېرىشقا تەرەددۇت قىلىۋاتاتتى، پاۋېل ماگادانغا③ چاقىرتىلغانىدى. ئۇلار ئانچە كۆپ كۆرۈشەلمەيتتى. لېكىن بۇنىڭ ئۇلار ئۈچۈن مۇھىم ئەھمىيىتى قالمىغانىدى، چۈنكى ئۇلار مۇشۇ ئورتاق زېمىندا ياشايتتى، ئۆزلىرىنى بىر-بىرىگە باغلاپ تۇرىدىغان ئورتاق يولدا ماڭاتتى.

ئۇلار ئولىگنىڭ ئامگۈيېما④ دەريياسى بويىدىكى تۇنىدرادا

---

① چۇكوتسكى يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي شىمالى قىسمىدىكى دېگىز تۈمشۇقى.

② سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ماتېماتىكى، يەر شارى فىزىكى، شىمالىي قۇتۇپ تەتقىقاتچىسى شىمىتنىڭ (1891 — 1956) نامى بىلەن ئاتالغان دېگىز تۈمشۇقى.

③ سوۋېت ئىتتىپاقى ماگادان ئوبلاستىنىڭ مەركىزى.

④ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غەربىي شىمالى قىسمىدىكى چۇكوتسكى دېگىزىغا قۇيۇلىدىغان دەريا.

سەيلى قىلۇاتقانلىقىغا، ۋالگىنىڭ كىچىك ياغاچ ئۆيدە روسىيە كېمە ئەترىتىنىڭ تارىخىنى يېزىۋاتقانلىقىغا، ئۇزىنىڭمۇ ئىنا بىلەن بۇ يەردە ــ تۇنىدە موسكۋا سىرتىدىكى ئورمانلىقتا تۇرۇۋاتقانلىقىغا قارىماي ھازىرمۇ ئايرىلمىغانىدى. ئەگەر نادىيا مايا ئۈستىدە تۇرۇپ چاقىرسا ياكى مىس قوڭغۇراقنى چالسا، ئۇلار چوقۇم ئاڭلايتتى...

ۋېنىيالا يوق ئىدى...

پاۋېلنىڭ كۆز ئالدىدا نادىيانىڭ چىرايى زاھىر بولدى ــ بۇ ئۇلار كېيىنكى دېگىز تۇمشۇقىغا ئاخىرقى قېتىم بارغان چاغلار ئىدى. ئۇ ئاتىسىنىڭ يېنىدا ئۇنىڭ قولىنى سىقىمداپ تۇراتتى. ئۇ لېۋىنى چىشلىگەن پېتى يىراقتىكى دېگىز قىرغىقىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان، غۇۋا كۆرۈنۈۋاتقان تىك قىيالارغا نەزەر تاشلاۋاتاتتى. كۆكۈش غۇۋا تۈن پەردىسى دېگىز بويىدىن بۇياقتا يېيىلۋاتاتتى ــ ۋېنىيانىڭ ئايرۇپلانى شۇ يەرگە چۈشۈپ كەتكەندى. ئۇ يىغلىمىدى...

پاۋېل سۆكۈت قىلىپ جىم تۇردى. ئۇ نىناغا ھەممىنى دەپ بەردى، لېكىن ئۇنىڭغا يېرىمىنىمۇ دەپ بولالمىغاندەك تۇيۇلۇۋاتاتتى.

ــ تاڭ سۈزۈلەي دەپ قالدى، ــ دېدى نىنا، ــ تاڭ سەھەر يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرىدۇ...بىراق تۇنۇگۈن تاڭ سەھەردە سەن يوق ئىدىڭ، تۇنۇگۈن كۈنىدۈزدىمۇ سېنىڭ ئورنۇڭ يوق ئىدى. كۈندۈزى بىر مېھمان ــ پاۋېل پېتروۋىچلا كەلگەنىدى، خالاس؛ شۇ چاغدا مەن تۇرمۇشتىن قاتتىق بىزار بولغانىدىم. چۈشەنىدىڭمۇ، ــ شۇ چاغدا ئالەمدىكى ئەڭ ناھەق بىر ئىش يۈز بېرىشى مۇمكىن ئىدى.

ــ يۈز بېرىشى مۇمكىن ئەمەس.

— يۇز بېرىشى مۇمگىن ئەمەسلىكىنى مەنمۇ بىلەتتىم.

پاۋېل نىسانىڭ لاي چاپلىشىپ قالغان سوغۇق قوللىرىغا سۆيۈۋاتاتتى.

ئىنا ئېگىشىپ پەس ئاۋازدا:

— مەن سېنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىمەن. سېنى ئۆمۈرۋايەت سۆيىمەن، — دېدى.

پاۋېل يۈزىنى نىسانىڭ ئالقىنىغا يېقىپ، سۈكۈت قىلىپ جىم تۇردى...ئۇ يەنە قانداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى، شۇ تاپتا پۈتكۈل دۇنيامۇ، ئۇنىڭ بارلىق پىكىر-ھېسسىياتىمۇ شۇ ئالقان ئىچىدە قالغانىدى، ئۇ ئۆيلاپ شۇ يەرگە كەلگەنىدە، يەنە بىئارام بولدى، بۇنداق ئىشلار يۈز بەرمەسلىكىمۇ مۇمكىندۇر...

— قولۇڭ بەك سوۋۇپ كېتىپتۇ، — دېدى پاۋېل، — توڭلاپ كەتكەنسەن؟ گۈلخانغا ئوتۇن سالاي.

— سال، مەن ئوتنىڭ يالقۇنجاپ كۆيۈشىنى ياخشى كۆرىمەن... توختا! قۇلاق سال، كاككۇك سايراۋاتامدۇ نېمە؟ قۇلقىمىزنى دىڭ تۇتۇپ ئاڭلاپ باقايلى، قانچىلىك ئۆمۈر كۆرەرمىزكىن①!

— مەن بۇ گەپكە چىن پۈتمەيمەن. كاككۇك دېگەن سىراڭ قىز. كاككۇك بۇگۈنكى كۈنىنىڭ تۇنجى كۈنىمىز ئىكەنلىكىنى نەدىن بىلسۇن...

ئۇلار گۈلخانىدىن يېرىمى كۆيۈپ كەتكەن ياڭيۇنى ئالدى. پاۋېلنىڭ ئالدىدا كىچىك كۆمۈش تۈگدا مۇزلىتىلغان شامپان ھاربىقى،

---

① سوۋېت خەلقى ئارىسىدا كاككۇك قانچە قېتىم سايرىسا، ئادەم شۇنچە يىل ئۆمۈر كۆرىدۇ دەيدىغان گەپ بار.

پاتلانغان داستخان ۋە كەچتە ئاشپۇزۇلدا خىزمەت كىيىمىنى كىيىپ قېتىۋالغان كۈتكۈچىلەر زاھىر بولدى. ئۇ بۇگۈنىدىن باشلاپ ئوتتا پىشۇرۇلغان مۇشۇ ياڭيۇنىڭ تەمىي مەڭگۈ ئېسىمىدە قالىدۇ دەپ ئويلىدى.

نىنا توساتتىن پەس ئاۋازدا كۈلۈپ تاشلىدى.

— نېمە بولدۇڭ؟

— ھېچنېمە، بىرئاز ئەندىشە قىلىۋاتىمەن. مەن ھازىر مېنىڭ دوستلىرىم كەچلىك تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزلىرىگە چاي ئەكىلىپ بېرىدىغان ئادەم يوقلۇقىنى سەزسە، قانداق ھالغا چۈشۈپ قالارىكىن دېگەننى ئويلاۋاتىمەن!

— قىزىق-ھە، ئۇلار ساقچى ئىدارىسىگە تېلېفون بېرەرمۇ؟

— قانداقلا بولمىسۇن، بىز بەك بەكمۇ ئاشلىق قىلدۇق جۇمۇ.

— شۇنداقمۇ؟ ئەمدى ئەقلىڭنى تېپىپسەن.

— مەن ئەقىلمىنى يوقاتقىنىم يوق. مەن سەل قورقىدىغان بولۇپ قالدىم. رەھبىرىم بىلىپ قالسا، چۆچۈپ نېمە بولۇپ كېتەر-كىن-تاڭ!

ئۇلار ئۈچۈن ھەممە نەرسە ھاجەتسىز ئىدى. بىر-بىرىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ، نېمە دېگۈسى كەلسە، شۇنى دەپ، نېمىنى ئويلىغۇسى كەلسە، شۇنى ئويلىسا، تازا پەيزى بولاتتى.

— جېنىم نىنا، — دېدى پاۋېل، — بۇرنۇڭغا بىر چۈمۈلە چىقىپ قاپتۇ، كۆزۈڭمۇ پۇرۇشۇپ كېتىپتۇ. بىردەم ئۇخلىۋال. ئاستىغا پۇركەنچەمنى سېلىپ بېرەي. پىكاپنىڭ يوپۇقىنى يېغىۋېتەيلىمۇ.

— پۇركەنچەڭنى سېلىپ بەرسەڭ ئوبدان گەپتۇ، لېكىن، مېنىڭ ئۇخلىغۇم يوق. مەن ئۇخلاشنى ياخشى كۆرمەيمەن...ئادەم ئۇخلاپ

قالسا، هېچقانداق نەرسىنى كۆرەلمەيدۇ، هېچقانداق ئاۋازنى ئاڭلىيالـمايدۇ.

نىنا بىر دۆۋە قارىغاي شاخلىرى ئۈستىدە ئوتتۇرىسىدا ئازراق چوغلا قالغان گۈلخانغا قارىغان پېتى هۆزۈرلىنىپ ئولتۇراتتى، چوغنىڭ ئەتراپىنى كۈل بېسىپ كەتكەنىدى. پاۋىلمۇ چوغقا قاراپ ئولتۇراتتى ــ بۇ چوغ ئۈپۈقىتىكى قىزىل رەڭلىك بەلباغقا ئوخشايتتى ــ ۋېنيا شۇ يەرگە بېرىشنى ئارزۇ قىلغانىدى. ئۇ ئاخىرقى قېتىم دېگەندىن ئۈچۈپ ئۆتكەندە، شۇ يەرگە بارغاندۇر بەلكىم.

15

ۋېنيا بىپايان دېگەز ئۈستىدە ئۈچۈۋاتاتتى.

دەرۋەقە، دېگەز ئۇنىڭ ئۈچۈن هېچ گەپ ئەمەس ئىدى، يەنە بېرىم سائەتتىن كېيىن يېشىل قۇم تۆمشۇققا يېتىپ بارغىلى بولاتتى. ئۇ تەپەككۇر ئوكيانىنىڭ ئاسمىنىدا ئەركىن پەرۋاز قىلىۋاتاتتى. ئەمەلىيەتتە، بىر سائەتلىك ئالدىدا، ئۇ بىرىنچى بولۇپ هاۋادا بىر مىليون كىلومېتىرلىق مۇساپىنى بېسىپ بولغانىدى.

بۇگۈن كۆپچىلىك شۇ خۇشاللىقنى تەبرىكلىمەكچى بولدى. ئالدى بىلەن مول كەچلىك تاماق راسلىناتتى، ئەلۋەتتە. ئاندىن... ئۇلار مىس قوڭغۇراق ئېسىلغان يەرگە، مايلىق يېنىغا بېرىپ بىردەم ئولتۇراتتى. ئاخىرىدا ۋېنيا مەن ئۈچۈن مۇشۇ قەدىمىي مىس قوڭغۇراقنى بىر چالساڭلار دېگەن ئارزۇسىنى مەلۇم يول بىلەن بىلدۈرەتتى. بۇنى هەر هالدا ئارتۇقچە تەلەپ دېگىلى بولمايتتى ــ هەر نېمە دېگەن بىلەن، ئۇ هاۋادا بىر مىليون كىلومېتىر ئۈچتى-دە،

بۇ بوش گەپ ئەمەس. قوڭغۇراقنى مايالك مۇھاپىزەتچىسى، قوڭغۇ-راقنىڭ ۋەسىسى نادىيا چالاتتى.

ئاغىنىلەر ئۇنى ئاۋىئاتسىيە پونكىتىدا مۇبارەكلەيتتى، بۇنىڭدا گەپ يوق، تۇنۇگۈن ئۇ لېنىن ئۆيىدە① كىشىلەرنىڭ "تېز خەۋەرلەر" گېزىتى چىقىرىشقا تەييارلىق قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ قالغانىدى. گېزىتقا ئۇنىڭ سۈرىتى ۋە ئۇنىڭ كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى تونۇش-تۇرۇلغان ماقالىلەر بېسىلاتتى. قىزىق ئىش، ماقالىدا ئۇنىڭغا جازا بېرىلگەنلىكى توغرىسىدىكى ئەھۋاللار يېزىلارمۇ؟ بەلكىم يېزىلار، ئۇ ئايغا ئۈچ قېتىم چىقىشقا كېتىدىغان مۇساپىگە تەڭ مۇساپە باستى دېگەن گەپلەرمۇ يېزىلار. بۇنىڭغا هەممە ئادەم قىزىقاتتى! ئەڭ ياخ-شىسى، ئۇنىڭ يېرىم يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىنى هاۋا بوشلۇقىدا ئۆتە-كۈزگەنلىكىگە دائىر ئەھۋاللار يېزىلسا بولاتتى. بۇ شماللىقلارنىڭ چىن مەنىدىكى دەم ئېلىشى ئىدى، ئۇنىڭدا قايتىش مۇساپىسىمۇ هېسابلىناتتى.

ئىختىيۇساۋۇرغا دائىر ئىشلارمۇ تىلغا ئېلىنىاتتى، ئەلۋەتتە...

نادىيا ئۇنى ئايروپىلان ئورۇنلاشتۇرۇش بۆلۈمىدە كۆتەتتى. هازىر ئۇ هەر دودا دېگۈدەك ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ تۇرىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

يەنە بىر هەپتىدىن كېيىن، ئۇلار دەم ئېلىشقا باراتتى. جەنۇبى-تىكى مەلۇم جايغا، سوچىغا ياكى يالتاغا باراتتى ــ نەگىلا بارسا ئوخ-شاش ئىدى. ئۇلار ئاق كاستۇم-بۇرۇلكا كىيەتتى، كاۋاپ يەيتتى،

---

① بۇ يەردە لېنىن نامى بىلەن ئاتالغان مەدەنىيەت-كۆڭۈل ئېچىش ئۆيى كۆزدە تۇتۇلدۇ.

ساپ ئۇزۇم هارىقى ئىچەتتى. ئۇ يەردىكى ئاسغالت يوللارنىڭ ئوتتۇرىسىدا پالما دەرەخلىرى بار ئىدى.

ئاندىن ئىككىسى قايتىپ كېلەتتى. ئۇنىڭ دوستلىرى — يېراق شىمالدا ئۇنىڭ بىلەن ئۆمۈر بويى هالاۋەتتىمۇ، جاپادىمۇ بىللە بولىدىغان دوستلىرى ئىككىسىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى قارشى ئالغىلى چىقاتتى.

...يېرىم سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، ئايروپىلان ئورۇنلاشتۇرۇش خادىمى: "ماتوردىن چاتاق چىقتى، ئايروپىلانىنى يېشىل قۇم تۆمۈشۇققا قوندۇرۇشقا مەجبۇر بولۇۋاتىمەن، يەرگە قونىدۇرۇش ئىنتايىن تەس. ئايروپىلانىنى قۇشلار ماكانىغا قوندۇرىمەن" دېگەن تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالدى.

— سارائ بولۇپ قالدىمۇ نېمە ئۇ! — دەپ ۋارقىراپ كەتتى ئايروپىلان ئورۇنلاشتۇرۇش خادىمى، — ئايروپىلان ئىككى ئاپتومۇبىلنىمۇ ئۆتكۈزگىلى بولمايدىغان ئالقانچىلىك يەرگە قانداقمۇ قونالىسۇن!

قاش قارايغاندا، ئاۋىئاتسىيە قوماندانلىق شتابىدىكى پىئونېرلار يېتەكچىلىرى گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى تۆۋەندىكى ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى:

"ۋەقە شۇنداق تەسادىپىي ۋە شۇنداق دەهشەتلىك يۈز بەردىكى... بىز قاش قارايغاندا قاش تۆۋىگە كېلىپ چىدىر تىكىپ ئورۇنلاشتۇق، سەل نېرىمىزدا رودىلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان جاي بار ئىدى. شۇڭا ئېكسكۇرسىيە قىلىپ كېلەيلى دېگەن يەرگە كەلدۇق. كۆپچىلىك تىزىلدى، بالىلارنىڭ بىر قىسمى ئالدىدا كەتتى، يەنە بىر قىسمى قارارگاهتا قالدى.

توساتتىن دېڭىز يۈزىدىن ئۇچۇپ گېلىۋاتقان بىر ئايروپىلاننى كۆرۈپ قالدىم...شۇ چاغدا مەن تاغ باغرىدا ئەمەس، يار ئۈستىدە ئىدىم ــ مەن ئېگىزدە تۇرۇپ تۆۋەندىكى يولنى ئېنىق كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن بىر توپ قىز بالىلارنى باشلاپ يۇقىرىغا يامىشىپ چىقىۋاتاتتىم. ئايروپىلان ناھايىتى غەلىتە ئۇچۇۋاتاتتى. باشتا نېمە بولغانلىقىنى بىلەلمىدىم، كېيىنچە ئايروپىلانىنىڭ سەكتۇرۇلۇپ تۆۋەنگە چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزدىم. ئايروپىلانىنىڭ زۇۋانى توتۇلغانىدى. ماتورىدىن چاتاق چىقىپتۇ دەپ ئويلىدىم...شۇنىڭ بىلەن ئايروپىلانىنىڭ ھادىسىگە ئۇچرىغانلىقىنى بىردىنلا چۈشەندىم. قاچماقچى بولغانىدىم، لېكىن قېچىپ نەگە بېرىشىم كېرەك؟ بىركەمگىچە نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قالدىم. ئايروپىلان ئالدىنى تىك يارلار توسۇۋېلىپ ھېچنېمىنى كۆرەلمىگەچكە، دېڭىز يۈزىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈشكە مەجبۇر بولغانىدەك قىلاتتى. ئايروپىلان تىك يارلارنى ئەگمەي ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇتتۇر يانتۇلۇقىغا قاراپ ئۇچتى، ئۇنىڭ نىشانى ئىنتايىن ئېنىق ئىدى...شۇ چاغدا يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى دەرھاللا كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۇم-دە، قورققىنىمدىن داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدىم ــ ئايروپىلان ئۇچۇپ كەلسە، ھەممە ئادەم بەختسىزلىككە ئۇچرايتتى. ئۇ يەردە بىر توپ بالىلار بار ئىدى، بۇ بالىلار تېخى ھېچنېمىنى سەزمىگەنىدى...

توساتتىن قىز بالىلار چىرقىرىشىپ كەتتى، مەنمۇ ۋاقىراپ كەتتىم ــ ئۇچقۇچى نېمە ئىش يۈز بېرىدىغانلىقىنى ئاخىرقى بىر دەقىقىدە بايقىغان بولسا كېرەك، ئايروپىلاننى دەررو كەينىگە يانداۋىردى-دە، دېڭىزغا تىك موللاق چۈشۈپ كەتتى..."

"يۇقىرىقى ئەھۋالىلارنى ساڭا دېگۈم يوق، ــ دېدى پاۋېل

ئىچىدە، ــ مەن ئۇنىڭ رولىنى بۇراپ دېگىزغا ئېتىلغانىدا، بۇنىڭ قانداق قەھرىمانلىق ھەسەبلىنىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

ھازىرچە ساڭا بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچمايمەن، چۈنكى ھازىر سۆزلەيدىغان پەيت ئەمەس. يەنە بىرنەچچە سائەتتىن كېيىن تاڭ سۈزۈلىدۇ، بىز ئويلىنىشقا تېگىشلىك ئىش ئەنە شۇ. بۇ ئەتىگەن ئىككىمىزگە خاس ئەتىگەن بولۇپ قالىدۇ."

نىنا پاۋېلنىڭ پۈركەنچىسىدە تۇگۇلۇپ ياتاتتى، ئۇنىڭ ئەپتىدىن ھارغىنلىق، كۈل قونۇپ كەتكەن يۈزىدىن بىللارچە خاتىرجەملىك چىقىپ تۇراتتى، بىر يەرگە تېگىپ كەتكەن چېكىسىدە ئازغىنا يارا قالغانىدى، ئۇچۇش كۆرۈۋاتقاندەك قىلاتتى، خەيرلىك چۈش كۆردى بولغاي، كۆزىمۇ، يۈزىمۇ لىپ ــ لىپ قىلۋاتاتتى، ئۇنىڭ مىسىقى بىرنەچچە قېتىم ئېختىيارسىز ئاستاغىنا لېپىلدىدى ــ دە، تەبەسسۇم پەيدا بولدى.

تۇنجى قاتتىغان ئېلېكتىرو پويىزىنىڭ گۈدۈكى يېراقتىنلا ئاڭلانىدى. بىردەمدىن كېيىن، مەھەللىدىكى خورازلارمۇ چىلاشقا باشلىدى. دەريا بويىدىن لەرزان تاڭ شامىلى ئۇچۇپ كەلدى. دەريادىكى بېلىقلارمۇ سۇنى پولتۇلدىتۇاتاتتى. پاۋېل ئىچىدە "بېلىق تۇتۇشنىڭ تازا ئوبدان پەيتى كەپتىكەن" دەپ قالدى. ئۇستى شەبنەمدە ھۆل بولۇپ كەتكەن پىكاپىمۇ چاتقالىلىقتا بېشىنى تىقىپ ئۇخلاۋاتقاندەك قىلاتتى. تاڭ بارا ــ بارا سۈزۈلدى.

پاۋېل ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇگۈنكى خاسىيەتلىك كۈنىنىڭ ئورنىنى ھەرقانداق نەرسە باسالمايتتى.

نىنا چۈشىدە ئەندىكىپ كەتتى. پاۋېل ئۇنى مۇرىسىدىن ئاستا

ئىتتىردى ـ دە:

ـــ ھەي، ئۇيقۇغا قالمايدىغان ھۆرۈن! قوپ، چاي ئىچىمىز، ـــ دېدى.

ـــ نەدە ئۇخلايمەن، ـــ دېدى نىنا غۇدۇڭشۇپ، ـــ شۇنداقلا يېتۇاتاتتىم... ـــ ئۇ قولىنى يەرگە تىرەپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، كۆزىنى پۇرۇشتۇردى ـــ قۇياش ئورمان ئۈستىگە چىققانىدى، قۇياش نۇرى توپتوغرا ئۇنىڭ كۆزىگە چۈشۈۋاتاتتى، ـــ ياخشىمۇ سەن! ماڭدىغان ۋاقىت بولدىمۇ؟

ـــ ھەئە، لېكىن ئالدى بىلەن ناشتا قىلۋالايلى. ئەمدى ماڭا سۇ كېچىپ قاشقا چىقىپ ئولتۇرۇشقا پۇرسەت چىقماس، ياڭىيۇ يېگەچ ئىتنىڭ قاۋاشلىرىغا قۇلاق سېلىپ ئولتۇرايلى.

نىنا كۈلۈپ كەتتى:

ـــ چۈشلۈك تاماقنىمۇ مۇشۇ يەردە يەيلى. نېمىگە ئالدىراپتۇق؟

ـــ چامادانلىرىمىزنى يىغىشتۇرۇۋالمىساق بولمايدۇ تېخى، ـــ دېدى پاۋېل.

نىنا پاۋېلنىڭ بوينىغا ئېسىلدى ـ دە، ئۇنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ بىرنى سۆيدى.

پاۋېل بىرنېمە دېيىشكە پېتىنالمىدى، بىرەر نېمە ئۇستىدە ئويلىنىشقىمۇ پېتىنالمىدى، چۈنكى ئۇ بۇرۇن "مەن سېنى ياخشى كۆرىمەن" دېگەن گەپنى قىلغانىدى، ئەينى ۋاقىتتا كۆڭلىدىمۇ شۇنداق ئويلىغانىدى. شۇ تاپتا ئۇ جىمجىتلىقنىڭ داۋاملىشىنلا ئارزۇ قىلاتتى. ئۇ نىنانىڭ سوغۇق ئاغزىغا ۋە قوللىرىغا سۆيدى...

ـــ چامادانلىرىمىزنى تېز يىغىشتۇرايلى، كېيۈئەر قولتۇقىدا كاپە-

تان ژالگنىڭ ئالدىغا چىقىشىمىزغا تەسىر يېتىپ قالمىسۇن يەنە،

— شۇنداق قىلايلى، — دەپ قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى نىنا، — ۋاقىتنى چىڭ تۇتايلى، خەقلەر كېيۈنەر تۇمشۇقىدىكى مىس قوڭغۇراقنى ئەسكى-تۈسكىلەر پونكىتىغا ئەكەتمىسۇن يەنە...

(«هازىرقى زامان سوۋېت ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 1986 - يىلىق 2 - سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **چۇبەيچاق**

تەرجىمىنىڭ مۇھەررىرى: **رېيىمجان**

پۇلنىڭ كاساپىتى

ي. ئاستراخانتسېۋ

ئاپتور ھەققىدە ي. ئاستراخانتسېۋ 1938 ـ يىلى تۇغۇلغان. ئاپتور ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

1

بۇ ۋەقە يېڭى يىلغا يېرىم ئاي قالغاندا ــ بىرىنچى ئايلىق ئىش ھەققى ئۇچۇن ئون ئىككىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاۋانىس پۇل بەرگەن چاغدا يۈز بەردى. بۆلۈمدە بۆلۈم باشلىقلا ئەر كىشى بولۇپ، دەرپەردە بىلەن ئايرىلغان ئىشخانىدا يالغۇز ئىدى، بۆلۈم-نىڭ قالغان ئەزالىرى ئايالىلار ئىدى. بۇ ئايالىلار قولىغا پۇل كىرىش بىلەنلا پۇلنى چىقىم قىلىشقا باشلىدى: بىر-بىرىدىن ئۆتۈنە ئالغان ئازغىنا پۇلنى ئېگىلىرىگە قايتۇردى، "ھەمكارلىق فونىدى" ئۇچۇن بىرى ئون رۇبلىدىن تاپشۇردى، يېقىندا كۆزى يورۇغان كاتىياغا سوغا-سالام ئېلىش ئۇچۇن ئۇچ رۇبلىدىن يىغىش قىلدى، كۇندە-لىك چاي پۇلى دەپ ئۇچ رۇبلىدىن تاپشۇردى، يېڭى يىل ھارپە-سىدا ئولتۇرۇش قىلىش ئۇچۇن بەش رۇبلىدىن چىقىرىشتى.

بۇ "باج-سېلىقلار"نى يېغىش يەنە شۇ ئېغىز بوي، روھلۇق، تېتىك دىنائىدا ۋاسلىيېۋنانىڭ ئىشى ئىدى، ئۇ بوستان چېچىنى سېرىق بويىۋالغان، قاپقارا كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇرىدىغان، بۇرۇتلۇق چوكان ئىدى.

ــ نادېژدا، ئانىسغا قارىلىق تۇتۇۋاتقان ئادەمدەك سالپىيىپ ئولتۇرىسەنغۇ؟ پۇلنى بېرىۋەتمەمسەن! ــ دېدى دىنائىدا بوكۇلدىغان ئاۋازدا نادېژدا ئاناتولىيېۋناغا. نادېژدا چېچى ساغۇچ، ئۆزى ئورۇق ئايال ئىدى، مىس رامكىلىق چوڭ كۆزەينەكى ئۇنى سۇرلۇك كۆرسىتەتتى.

تولۇمدىن توقماق چىققاندەكلا پەيدا بولۇپ ئۆزىگە گەپ قىلىدىغان بىراۋنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئۆيدە پۇل چىقىم قىلىدىغان ئىشلارنى پۈتۈن زېھنى بىلەن ئويلاۋاتقان نادېژدا دىررىدە تىترەپ كەتتى، ئۇ پۇل خىراجەت قىلمىسا بولمايدىغان ئىشلارغا كېتىدىغان پۇلنى ھېسابلاۋاتاتتى، بىراۋدىن يىگىرمە بىر رۇبلى، يەنە بىراۋدىن ئون بەش رۇبلى قەرز ئالغان، بۇ ئوتتۇز ئالتە رۇبلىنى ھېلىلا قايتۇردى! ئاۋانس ئالغان ئىش ھەققىدىن بىر تىيىنمۇ ئاشمىدى. يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن ئېرىگە يارىشىملىق ۋە قىلىن شارپا، ۋانيوشكاغا "پەۋقۇلئاددە" مۇز توپ ئايىغى ئېلىپ بېرىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغانىدى، ئەمما بۇ قۇرۇق پىلان بولۇپ قالدى...ۋانكا① "پەۋقۇلئاددە" مۇز توپ ئايىغى كىيەلمەيدىغان بولدى. نېمە ئالسام بولار؟ ۋانكا ئۈيۇنچۇقتىن چىقىپ قالدى. ھەبىبەللى، كىچىك ھەرە ئېلىش كېرەك؛ كىچىك ھەرە ئەرزان، يەنە كېلىپ ئىشلەتكىلىمۇ

① ۋانكا، ۋانيوشكا ــ ئىۋاننىڭ كىچىك ئېتى.

بولىدۇ، ئېلىپ بەرسەك بولاتتى، دېگەنتىغۇ...نادېژدا نېمىشقا ئۇچ رۇبلىدىن چاي پۇلى تاپشۇرىدىكەنمىز؟ چاي ژاقتىدا بولكا ژە كەمـ پۇتلەرنى يېمىسەمچۇ...ئولتۇرۇشقىمۇ بەش رۇبلىدىن يىغقان بارمۇ؟ پۇل خەجلەپ ئۇستەلنى لىق توشقۇزىمىزۇ، بۇ نەرسىلەر تۇزۇك يېيىلمەي، ئەخلەت قاتاردا تاشلىنىدۇ...دەپ چېچىلماقچمۇ بولدى. ئۇ ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ژاتلداپ سۆزلىشۋاتقان ئىشداشلىرىغا ئۆزىچە ئاچچىقلىناتتى: بۇلار شۇنچە پۇلنى نەدىن تاپىدىغاندۇ؟ بەش رۇبلى، ئون رۇبلىلاپ خەجلەۋېردۇ، ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسلا كىنىم ـ كېچەكلىرىنى ماختىشىپ كېتىدۇ، ئەمما مەن...ئازراق پۇل خەجلەشكىمۇ بىرمۇنچە باش قاتۇرمىسام بولمايدۇ،...ئۇ بىردىنلا هوشىنى تاپتى: ياپىرى، نېمە بولغانىدىمەن؟ قانداق بولۇپ بۇنداق كۇنىگە قالدىم، نېمە ئىش بۇ؟ ئۇ بۇ ھەمراھلىرىغا ھېچنېمە دېمەيتتى، ھېلىمۇ بۇ ئايالارنىڭ سۆزـ ھەرىكىتى ئۇنىڭ ئاچچىقىنى تازا كەلتۇرگەنىدى، ئۇ بۇ ئايالارنىڭ تۇغمەس گەپلىرىگە قۇلاق سالمىدى، باشلىقنىڭ گېپىنى قىلىشقىمۇ تىلى بارـ مىدى، ئۇ كۆپرەك ئىشلەشنىلا ئويلايتتى: ئۇنىڭ بۆلۈمگە كەلگىنىگە بىر يىلدىن كۆپرەكلا ۋاقىت بولغان بولسىمۇ، دىنائىدا بىلەن ماگارىستادىن ئېشىپ چۈشۈپ، مەسئۇل ئىنژېنىر بولغانىدى.

ــ ۋوي، يەنە ئولتۇرىسەنغۇ؟ قولۇڭ ئارام ئالمىدىغان كۇنمۇ بولمايدىكەن، ــ دىنائىدا بۇدرۇققىنە ئېغىر قولىنى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قويدى، ــ چاققان بول، پۇل بەرگىن، ــ دىنائىدانىڭ قولى ئۇنىڭ مۇرىسىدىن سىرىلىپ دۇمبىسىگە چۈشتى.

ــ بولدى قىلغىنا دىنائىدا، ئادەمنى دائىم مۇشۇنداق تارتقۇشـ لايدىكەنسەن! ــ نادېژدا تېنىنى شارتتىدە يانغا ئېلىۋىدى، دىنائىدانىڭ

قولى ئۇنىڭ دۇمبىسىدىن چۇشۈپ كەتتى.

ــ دۇمبەڭ ئادەمنى مەپتۇن قىلىدۇ ــ دە، ئەركىشى بولغان بولسام، ئۇنداق ئاسان قۇتۇلۇپ كېتەلمەيتتىڭ. قانداق قىلىپ بۇنداق زىلۋا تۇرۇۋاتسەن؟ مەندىن بىر ياشلا كىچىك بولغىنىڭ بىلەن قىزدەك تۇرىسەن تېخىچە.

ــ نادېژدا ئاناتولىيېۋنا تاتلىق بولكا يېمەيدۇ، يۇگىگا گۈمپىسنى مەشق قىلىشنى تاشلىمايدۇ، موللاق ئاتىدۇ، ــ دېدى ئېۋۇدوكىيا ئېگوروۋنا تۇزلۇك قىلىپ. بىراق، نادېژدا ئۇنىڭ بۇ تۇزلۇك قىلىپ ئېيتقان گېپىنى مەسخىرە دەپ قارىدى.

ــ ھە، مۇنداق ئىش دەڭلارچۇ؟ ــ دىنائىدا قولنى يەنە نادېژدانىڭ يەلكىسىگە قويدى؛ نادېژدا بۇ ئايالالار ئوتتۇرىسىدا بۇرۇنلا پەيدا بولغان بۇ توپنىڭ ئادىتىگە تېخى دېگەندەك كۆنۈپ كېتەلمىگەندى، ئۇنىڭ دىنائىدا بىلەن مۇناسىۋىتى ياخشى ئىدى، ھەر ھالدا ئۇنىڭغا يار ــ يۆلەك بولاتتى، ئۇنىڭغا ئامراق ئىدى.

ــ مەن بىلەنلا قالدىڭغۇ. ئاڭلىدىڭمۇ گېپىمنى، ــ نادېژدا مۇرىسنى لىكىلدىتىپ قويۇپ، سومكىسىنى ئاختۇرۇشقا كىرىشتى. ئۇ يىگىرمە بىر رۇبلىنى ساناپ دىنائىدانىڭا بەردى، قالغان پۇلنى ئۇسۇتەلگە تاشلىدى، ــ قالغىنى شۇ. مۇشۇنىڭغا گېپلىمغا ئاش، يېڭى يىللىق سوۋغا ــ سالام ئالىمەن، ئۆيدىكىلەرنىڭ يېرىم ئايلىق تۇرمۇش راسخودىنىمۇ مۇشۇنىڭدىن چىقىم قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، ــ ئۇ بېشىنى چايقاپ، ئىستېھزا بىلەن كۈلدى، ــ ئەھۋالدىن قارىغاندا، بۇرۇنقى ھېكايە ــ چۆچەكلەردە ئېيتقاندەكدە، كوچىدىن كىرمەي يۇرسەم بولغۇدەك.

ــ ئولېگنىڭ ئەھۋالى قانداق، كېسىلى تېخى ساقايمىغان ئوخ-

شمامدۇ؟ ــ سوربدى دىنائىدا ئۇستەلىدىكى پۇلغا ئىرەنسىزلىك بىلەن قاراپ قويۇپ.

ــ ياق، ئۇ ئىشقا چۇشۇپ كەتكەن، ــ دېدى نادېژدا جاۋابەن، ــ بىراق، ھازىر ئۇنىڭ قۇۋۋەتلىك نەرسىلەرنى يەيدىغان ۋاقتى، يازلىققا ساناتورىيىگە بارمىسا تېخى بولمايدۇ.

ــ ۋيەي! ساناتورىيىگە ھەرگىز ئەۋەتمە، ــ دېدى ماگارىتا، ــ شۇلەڭگە مىنۇۋالدىغان بوپقالدۇ.

ــ ئۇنىڭ ئېرى ئولېگ ئۇنداقلاردىن ئەمەس، باشقىلارغا ئوخشىمايدۇ، ــ دېدى دىنائىدا ماگارىتاغا بۇرىلىپ.

ــ پەيزىڭ بارــدە سېنىڭ، سەنغۇ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپتىكەنسەن، بىز تېخى ئۇنىڭ بىلەن دىدار كــۆرۈشمــىگەنــدە. ئازراق ۋاقىت چىقىرىپ بىزگە بىر تونۇشتۇرۇپ قويساڭ بولاتتى نادېژدا، ــ ماگارىتا كۆزلىرىنى مۇشۇكتەك چىمىلدىتىپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ ئەقلىي ئەمــگەكچىــلەرگە مېنىڭ بەك مەســلىكىم كېلىدۇ!

ــ ئوھو، ماگارىتا سېمىيونوۋنا، كاللاڭدا ئەركىشىدىن باشقا نەرسە يوق سېنىڭ، ــ دېدى ئېۋدوكىيا ئېگــوروۋنا قاتتىق تەلەپپــۇز بىلەن؛ ئۇ ياشقىمۇ چوڭ، مۇشۇ بىرنەچچەيلەنــنىڭ ئىچىدە ستاژىــمۇ ئۇزۇن ئايال ئىدى، ئۇنىڭغا ئىشمۇ، ھەممەيلەنــنىڭ ئەھۋالــمۇ بەش قولدەك ئايان ئىدى، بۆلۈم باشلىقى يوق چاغلاردا، ئۇ بۆلۈم باشلىقىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلاتتى، باشقا ئايالار بىلەن سالاملاشقاندا، ئۇلارنىڭ ئىسمىنى ياكى فامىلىسىنىلا چاقىراتتى. ــ ئېرىڭ جىقراق ساۋاپ قويسىدى.

ــ نېمە؟ ئېرىم مېنى ساۋامــدا؟ ئۇچۇ، مېنى تاك قىلىپ چېكىپ

باققان ئادەم ئەمەس! ماڭا قول تەككۈزۈشنى ئويلاشقىمۇ جۈرئەت قىلمايدۇ! ــ ئاچچىقلانغىنىدىن ماگارىتانىڭ بۇرۇن تۆشۈكلىرى يوغىناپ كەتتى، ئۇ يەنە رەددىيە بەرمەكچى ئىدى.

ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تۇرغان نادېژدا ئۆزىچە كايىپ كۈلۈپ قويدى ــ دە، ئويلاپ قالدى: "ھەي، كوت ــ كوت خوتۇنلىرەي، خەقنىڭ ئىشلىرىغىمۇ چات كىرىۋالىسلەر، كىشىنىڭ شەخسى ئىشلىرىنىمۇ بىلگۈڭلەر كېلىپ كېتىدۇ..." بىراق، ئۇ بۇ گەپلەرنى دېيىش نىيىتىدىن ياندى، گەپنىڭ راستى، ھەممەيلەن كىچىككىنە ئىشخانىدا يۇز تۇرانە ئولتۇرسا، ھەممەيلەنىنىڭ ئىش ئۈستەللىرى ئوخشاش تۇرسا، ئىشخانىدىكى بىر تېلېفوننى ھەممەيلەن تەڭ ئىشلەتسە، ئۇلارنىڭ بىر ــ بىرىنى چۈشەنمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. نەتىجىدە، نادېژدا ھېچنېمگە قىزىقمىسىمۇ، ئېۋدوكىيا ئېگوروۋنانىڭ ئېرى چوڭ ئەمەلدار ئىكەن، ئۇلار ئىككى بالىسىنى ئوبدان تەربىيلەپتۇ، باللىرى ئالىي مەكتەپنى ئوڭۇشلۇق پۈتتۈرگەنىدە، ئۇلار باللىرىنى ئوبدانلا خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپتۇ، دېگەنگە ئوخشاش خەۋەرلەرنى ئاڭلىغاندى؛ نادېژدا يەنە ئېۋدوكىيا ئېگوروۋنانىڭ باشقىلارغا ئوخشىمايدىغانلىقى، يەيدىغان نەرسە ئېلىش ئۇچۇن ماگىزىنغا بېرىپ ئۆچىرەتتە تۇرۇپ يۈرمەيدىغانلىقى،... چېچىنى ياستىشقا ۋە كىيىم تىكتۇرۇشكە ئېرىنىڭ پىكاپىغا چۈشۈپ باريدىغانلىقى، مېھمان چاقىرىشقا ئامراق ئىكەنلىكى، ئۇلارنىڭ قانداق نازۇ ــ نېمەتلەرنى يەپ، قانداق ئېسىل ھاراقلارنى ئىچكەنلىكى، نېمىلەرنى دېيىشكەنلىكىنى بۆلۈمدىكىلەرنىڭ بىلدىغانلىقىدىنمۇ خەۋەردار ئىدى.

ئۇ ماگارىتا سېمىيونوۋنانىڭ ئۆي ئەھۋالىدىنمۇ خەۋەردار ئىدى:

ئېرى ھەربىي سەپتىن چېكىنگەن شاۋشياۋ بولۇپ، تۇز مىجەز كەلگەن بۇ شاۋشياۋ ماگارىتانى "تويماس خوتۇن" دېسە، ماگارىتا ئۇنى "ئاشپاقا يىگىت" دەيتتى. ماگارىتا قىرىق ياشتىن ئاشقىنىغا قارىماي، ئۇپا-ئەگىلىك سۇرتۇپ، چېچىنى بۇدۇر قىلىپ، ۋال-ۋۇل بېزەك-لەرنى تاقاپ، ياشانغىنىنى ئېسىگە كەلتۈرۈپمۇ قويماي يۈرەتتى، ھەر يىلى "ئاشپاقا يىگىتى"دىن دەم كىلىش كىنىشكىسىنى ئېلىۋېلىپ، ئۆزى يالغۇز ساناتورىيىگە كېتەتتى، ئاشق تۇتۇشنى بەك ياقتۇراتتى، ئاندىن بۇ ئىشنى "مەخپىيەتلىك" قاتارىدا ھەممەيلەنگە دەپ بېرەتتى. نادېژدا ماگارىتانىڭ ئىككى كۈندە بىر ئاشنا تۇتىدىغانلى-قىنىمۇ بىلەتتى، يېقىندا ئۆزىدىن نەق يەتتە ياش كىچىك ئاشنىسى ماگارىتانى تاشلاپ كېتىپ قالغانىدى، ئۇ ھەر كۈنى دېگۈدەك تېلېفون بېرىپ، بىر كۆرۈشمەك دەپ يالىنىپ-يالۋۇرۇپ يۈرەتتى.

ئۇ دىنائىدا ۋاسلىيېۋنانىڭ ئەھۋالىنىمۇ ئوبدان بىلەتتى: دىنا-ئىدا قابىلىيەتلىك چوكان ئىدى، كۈن بويى ئالدىراشچىلىقتا ئۆتەتتى، ئېرى قابىل كىشى بولۇپ، مەلۇم بىر چوڭ زاۋۇتتا سېخ مۇدىرى ئىدى. بۇ شەھەردىكى ئادەملەرنىڭ بىرىمى دىنائىدا بىلەن تونۇش ئىدى، ئۇ كىشىلەرنى ياراشتۇرۇش-ئاجراشتۇرۇش، كىشى-لەرگە گەلەم ۋە ئالىي ئەينەك قاچا تېپىشىپ بېرىش، كىشىلەرنى مەشھۇر دوختۇرغا تونۇشتۇرۇش، يۇقىرى دەرىجىلىك باشلىقلار ۋە ماددىي ئەشيا تارماقلىرى بىلەن كۆرۈشىدىغانلار بىلەن ئالاقە قىلىش ئىشلىرىغا چاقلان ئىدى.

نادېژدا ئۆزىنىڭ ئۆي ئەھۋالىنى ئىشخانىدىكى ئايال ھەمراھلىرى-نىڭ ئوبدان بىلىدىغانلىقىنىمۇ بىلەتتى، ئالايلۇق، ئۇلارغا مەلۇم بولغىنىدەك، نادېژدالار ئىچكى ئۆلكىلەردىكى رايون دەرىجىلىك

شەھەردىن كۆچۈپ كەلگەن، ئۇ ئېرى بىلەن ئالمي مەكتەپنى پۈتـ
تۈرگەندىن كېيىن يېڭى زاۋۇت سېلىشقا شۇ يەرگە تەقسىم قىلىنغان،
ئېرى كەسپىنى ئۆزگەرتىپ، تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىش قارارىغا
كەلگەنلىكتىن، ئۇلار بۇ يەرگە يۆتكەلگەن. ئېرىنىڭ هازىر يارەمچى
تەتقىقاتچى دېگەن كەسىپي ئۇنۇڤانى بار، ئىشتىن سىرتقى چاغلاردا
تەتقىقاتچى ئوقۇغۇچى بولۇپ ئوقۇۋاتىدۇ. نادېژدانىڭ ھەمراھلىرى
مۇنۇ ئىشنىمۇ بىلىدۇ: نادېژدانىڭ ئېرىگە ئۆي بۇلۇنۇشتىن ئىلگىرى،
ئۇلار شەخسىنىڭ ئۆيىنى ئىجارە ئېلىپ ئولتۇرىدىمز دەپ كۆپ يول
ماڭدى؛ قاتراپ يۈرۈپ جىددىيچىلىكتە چارچىغانمۇ، ياكى پۇل قىس-
لىقىدىن ئاش-تاماقتىن گالىنى قىسقانمۇ، ئەيتاۋۇر، ئېرى ئاغرىپ
قالدى. نادېژدا ئەسلى ئېرى بىلەن بىللە تەتقىقات ئورنىغا يۆتكەلگە-
ندى، كېيىن پۇلنى كۆپ تاپقىلى بولىدىغان، مۇكاپات پۇلىنىمۇ كۆپ
بېرىدىغان بۇ ئورۇنغا يۆتكىلىپ كەلدى. بىراق، ئۇ بۇ ھەقتە ھېچ-
كىمگە بىرنەرسە دېمىگەن، تېلېفوندىمۇ بۇ ئىشنى ئېغىزغا ئالمىغا-
ندى، ئېھتىمال دىنائىدا بىرەر-يېرىم ئېغىزدىن گەپ ئېلىۋېلىپ
بىلىۋالغان بولسا كېرەك. ئاياللارنىڭ بىرنى ئون قىلىپ كۆرىستىشكە
ئۇستا ئىكەنلىكى ھەممىگە مەلۇمغۇ. نادېژدانىڭ ھەمراھلىرى نادېژدا-
نىڭ بىرئاز چوڭچىلىق قىلىدىغانلىقىنى، ئۆزىنى ئالدىراش ۋە
مەدەنىيەتلىك كۆرسىتىدىغانلىقىنى بىلەتتى، — شەھەرگە كۆچۈپ
كېلىپ تۆت كۈن ئۆتمەيلا تىياتىرخانىدا نېمە يېڭى تىياتىر قويۇلە-
دىغانلىقى، قايسى كىنونىڭ كۆرگۈچۈلۈكى بارلىقى، قايسى مەشھۇر
سازەندىنىڭ مەزكۇر شەھەرگە كەلگەنلىكى، قايسى ژۇرنالغا قىزىق
ھېكايە بېسىلغانلىقى ۋەھاكازالار توغرۇلۇق ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي
سۆزلەپ كەتكەنىدى. ئۇ ئۆزىنى پرىنسىپتا چىڭ تۇرىدىغان ئادەمەن

دەپ ھېسابلايتتى، ئەمما بۇ يەرگە بىرەر تونۇش ئارقىلىق كەلگەن-لىكى جەزمەن ئىدى، نېمىشقا دېسىڭىز، بۇ يەردە ئىش ئېغىر ئەمەس، ئىشخانىمۇ ئىسسىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىدارە شەھەرنىڭ مەركىزىدە، بۇ ئەتراپىلاردا ئولتۇرۇشلۇق ئايالىلار مۇشۇ ئىدارىدە ئۇزاقتىچە، ھەتتا پېنسىيىگە چىققۇچە ئىشلەشنى بەك ئارزۇ قىلىدۇ، شۇڭا، تونۇش-بىلىشىڭىز بولمسا، بۇنداق ئىدارىگە كىرىۋېلىش ئاسمانغا چىقماقتىنمۇ تەس.

بۆلۈمدىكى يەنە بىرەيلەن يەنى بەشىنچى كىشى تۇغۇت مۇناسىۋىتى بىلەن دەم ئېلىۋاتقان كاتىيا ئىدى، بۇگۈن ئۈچ رۇبلىدىن پۇل بېغىش قىلىشمۇ سوۋغا-سالام ئېلىپ مۇشۇ كاتىيانى يوقلاش ئۈچۈن ئىدى. كاتىيا قەلبى سۆزتتەك ئاق چوكان بولغاچقا، نادېژدا ئۇنى ياقتۇراتتى، ئۇنىڭ گېپىنى يېرمايتتى، ئۇنىڭغا بەك چوقۇناتتى، باشقا ئايالار ئۇنىڭغا گەپ ئۆتكۈزەلمەيتتى. شۇنداق قىلىپ، كىچىك-كىنە كوللېكتىپ ئىككىگە بۆلۈنۈپ كەتكەنىدەك غەلىتە ئەھۋال كۆرۈلدى، بۇنداق ئەھۋالنىڭ كۆرۈلۈشىگە قەتئىي يول قويۇلمايتتى. ھېلىمۇ ياخشى، كاتېرىننا① تېز ئارىدىلا تۇغۇت مۇناسىۋىتى بىلەن ئىشقا كەلمىدى، شۇڭا ھازىر نادېژدا يەككە-يىگانە بولۇپ قالغانىدى.

شۇنداق قىلىپ، ئون ئىككىنچى ئايدا ئاۋانىس ئىش ھەققى بېرىلگەن كۈنى چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا ئېۋدوكىيا ئېگوروۋنا بىلەن ماگارىتا سىرتقا چىقىپ كەتتى، دىنائىدا نادېژدانى ئېپقالدى ۋە ئۇنىڭغا مۇنداق دېدى:

---

① كاتيانىڭ رەسمىي ئېتى.

— ماڭا قارىغىنا، ئەزىزىم، سەل قىسىنچىلىق تارتىۋاتقانىدەك قىلىسەن. مەن ساڭا يارىدەم قىلىدىغانلىقىڭ ئامالىنى قىلاي دەيمەن. سەن ئارىمىزدا ئەقىللىق-زېرەك قىزسەن. ماتېرىيال مېخانىكىسىنى ياخشى ئوقۇغان بولغىيدىڭ؟ ئېسىڭدە باردۇ؟

— ياق، بىلمەيمەن، — دېدى نادېژدا ئىشەنچ قىلالماي، — ئۇنتۇپ قالمىغاندۇرمەن.

— ئادەم جەق يەردە گەپ قىلىشنى خالمىدىم. سەن يىللىق ئوقۇش پۈتتۈرۈش ماقالىسى يېزىپ بېرمۇنچە پۇل تاپالايسەن.

— نېمە ئۈ يىللىق ئوقۇش پۈتتۈرۈش ماقالىسى دېگەن؟

— نېمە بولدى ساڭا، ئەزىزىم، گويا...ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى يىللىق ئوقۇش پۈتتۈرۈش ماقالىسى يازىدۇغۇ، ھازىر بۇنداق ماقالىلارنىڭ نەرقى ئۇستۇن. بۇگۈنلا ساڭا بىرنى تېپىپ بېرەلەيمەن. تۇنۇگۈن بىر دوستۇمدىن تېلېفون كەلگەنىدى، ئوغلى يىللىق ئوقۇش پۈتتۈرۈش ماقالىسىنى ياخشى يازالمايۋېتىپتۇ، ئىمتىھان ۋاقتى يېقىنلىشىپ قالغانمش، ماقالىنى تاپشۇرۇشى كېرەك ئىكەن، بولمىسا، مەكتەپتىن چىقىرىۋېتىدىكەن، شۇڭا دوستۇم بىزنىڭ لېشىنكاغا يارىدەم قىلساڭ، سەن دېگەن سانائەت پەنلىرى داشۆسىدە ئوقۇغان ئەمەسمۇ! دېدى. ئۇ دوستۇم دوختۇرلۇق قىلىدۇ. ماڭا قارا، مەن نېمە قىلىپ بېرەلەيمەن دېگىنە، ھەممىنى ئۇنتۇپ كەتكەن تۇرسام. مەنمۇ ئوغۇل بالىلارنىڭ يارىدىمىدە ئوقۇغان. خۇدا ھەققى، بىر ئادەم تېپىپ بەرسەڭ، مەن ھەق بېرەتتىم، دەپ دوستۇم يالۇۋۇرۇپ كەتتى.

— يارەملەشسەمغۇ يارەملىشۇبرىمەن، بىراق...ھەق ئالسام قاملاشماسمىكىن، — دېدى نادېژدا ئارىسالدا بولۇپ.

ـــ قويه سېنى، كاللاڭ زامانـنـڭ ئارقـسـدا قاپـتۇ! هازىـرچۇ، هەممه نەرسه پۇل بىلەن بولىدۇ، پۇل بولـمـسا، مـۇشۇكـمۇ ئاپتاپتا چىقمايدۇ! ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇلار دېگەن باي كىشـىلەر، سېنى يار-دەمگە چاقىرغاندىكىن، ئاز-تولا بىرنېمە بەرمىسمۇ كۆڭلى ئۇنىمايدۇ. ئەمگەك قىلىشپ بەرگەندىكىن، ھەق ئېلىش دېگەن ھەقلىقتۇ.

ـــ ئانچە قاملاشمايدىغاندەك تۇرىدۇ.

ـــ سەنزە، ھەي. مۇنداق قىلايلى، خـۇدا ھەققـى يارىدەم قىل، باشقا گەپنى كېيىن دېيىشەيلى. ھەر ھالـدا، دوختـۇر بىلەن ئالاقە قىلىپ قويغانـنـڭ زىـيىنى يوق. يا ئولـېگ ياكـى سەن، ئىشقىلـپ بىرىڭلار دوختۇرخانىغا كىرىپ قالغۇدەك بولساڭـلار، لازىمى بولىدۇ، ئەلۋەتتە، بۇنداق ئىشنىڭ بولمغىنى ياخشى. ئۇنداق بولسا كېلىش-تۇق: ئىشتىن چۈشكەنـدىن كېـيىن بىرنىكـىگە بارىـمىز، ئانـدىن بۇ ئىش توغرۇلۇق كېلىشىمىز. مارىننا مېنىڭ قوشنام.

2

دىنائىدانىڭ ئۈچ ئېغىزلىق ئازادە ئۇيغى ئادەتتىكىدەك پاك-پاكىز ئىدى. ئۇيىدىكى سەرەمجانلارمۇ دىـنائىدانىڭ پىلانى بويىچە جايلاش-تۇرۇلـغانـدى: پولغا گـىلەم سېلىنـغان، تامغا گـىلەم ئېسىلـغان، ئىشكاب-جاۋەنگە ئەينەك قاچىلار قويۇلغان، رەڭلىـك تېلېۋىزورنىڭ ئالدىدا يۇزلـرى كەڭ ئىكـكى ئوغۇل بالا بىلەن بىر موماي ئولتۇ-راتتى. دىنائىدا ئىككى قولىنى بېلىـگە تىرەپ، نادېـژدا بىلەن ئاش-خانىدا بىرەەم تۇردى-دە، ئۇنىچىقماستىن ۋە كۆرەڭلىگەندەك قىلىپ، ئۆينىڭ رەتلىك ئىكەنلىكىنى نادېژداغا بىلـدۇردى. ئانـدىن نادېژ-

دانى ياغدا ياغلىغاندەك پارقىرىتۇپتىلگەن ئاشخانىغا باشلاپ كىرىپ، بىر پىيالە ئىسسىق چاي قۇيدى ــ دىنائىدا ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە كېلىپ بولغۇچە ھەممە تەقلەپ قويۇلغانىدى ــ ئاندىن قوشنىسىغا تېلېفون بەرگىلى دالانغا چىقىپ كەتتى.

ئارىدىن بىرنەچچە مىنۇت ئۆتۈپ، قوشنا ئايال كىرىپ كەلدى. نادېژدا نېمىشقىدۇ بۇ ئايالنى ھەيۋەتلىك، ھەممە ئادەم ھېيىقىدىغان ئايال دەپ قىياس قىلغانىدى، ئەمما ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ياراشقان بەدىنىگە قېنىق رەڭلىك رەختتىن كاستۇم كىيگەن، كاستۇمنىڭ ئۈستىدىن ئېسىل پەلتو يېپىنچاقلىۋالغان، ئاندا-ساندا ئاق سانچىلغان چېچىنى پارقىرىتىپ تارىۋېلىشى بەستىگە تېخىمۇ ھۆسىن قوشقان ئايال تۇراتتى. يەنە كېلىپ، مالىنا نىكولايېۋنا نادېژدانىڭ ئالدىدا خىجىل بولغانىدەك كۆرۈنەتتى، ئۇ ئۆزۈن بارماقلىرىنى قارسىلدىتىپ تۇرماقتا ئىدى، بۇ ھالدىكى مالىنانى نادېژدا بىر كۆرۈپلا ياقتۇرۇپ قالدى، ھەتتا ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپمۇ قالدى، ئەمما ئۆزىنىڭ ئوڭايسىز ھالەتتە ئىكەنلىكىنى ئېسىگە ئېلىپ، چىرايىدىن بىرەر ئىپادە بىلىندۇرمەي تۇردى.

ــ ئەپۇ قىلىڭ، ئاۋارە قىلىپ قويىدىغان بولدۇم، ــ دېدى مالىنا نىكولايېۋنا، ــ نېمە قىلىشىمنى، بۇ ئىش ھەققىدە قانداق سۆزلىشىشنى بىلمەيۋاتىمەن، شۇنداقتىمۇ سىزنى بىزگە يارىدەم قىلارمىكىن دەپ تۇرۇپتىمەن! ئوغلۇم لېشېنكا مەكتەپتىن ھەيدىلىش خەۋپى ئاستىدا تۇرۇپتۇ!

ــ بولىدۇ. مەن سۆزلەپ بېرەي، ئۆزى يازسۇن.

ــ يازالمايدۇ، چولىسى تەگمەيدۇ! ــ دېدى مالىنا نىكولايېۋنا، ئۇنىڭ كۆزىدىن ئازابلىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، ــ ئۇ ئۆيلەپ-

گەن، ئالدىراشچىلىقتا بۇ مەۋسۇملۇق ئوقۇشنىمۇ بىكار قىلدى.

— نېمىشقا ئۇنى مەيلىگە قويۇۋېتىسىلەر؟

— ئوغلۇم مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلىمايدۇ، دادىسى بەك ئالدىراش. دادىسى دوختۇرخانىدا بىر بۆلۈمنىڭ مۇدىرى، تېببىي ئىنستىتۇتتا دەرسىمۇ ئۆتىدۇ، كېيىنكى مەۋسۇمدا ئوغلۇمنىڭ ئوقۇشىنى چىڭ تۇتماقچىمىز، ئەمما ھازىر بىر ئامال قىلىپ ئۇنىڭغا ياردەم قىلىش كېرەك بولۇپ قالدى، — ئۇ پەلتوسىنىڭ يانچۇقىدىن مېخانىكا دەرسلىكىنى ۋە بىر ۋاراق قەغەزنى ئالدى.

نادېژدا قەغەزنى ئالدى. قەغەزگە سوئال كېچىك بالىنىڭ خېتىگە ئوخشاش مايماق-سايماق يېزىپ كۆچۈرۈلگەنىدى. ئۇ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ سورىدى:

— بۇ سوئاللارغا ئۆزەم جاۋاب يازمەنمۇ؟

— ئەلۋەتتە، ئەزىزىم، — دېدى قوشنىسىغا ژاكالىتەن جاۋاب بېرىپ دىنائىدا، — سەن ئاسمانىدىن چۈشكەن قۇتۇلدۇرغۇچىدەكلا پەيدا بولدۇڭ-دە!

— ماقۇل، مەن يازاي، — دېدى نادېژدا ئامالسىزلىقتىن كۆزىنى چىمچىقلىتىپ، ئاندىن ئۇ بۇنداق زورمۇ-زور تەلەپ قويۇشنى ياقتۇرمايدىغانلىقىنى، ئەمما ئەدەبسىزلىك بولمىسۇن دەپ رەت قىلمىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆتتى، — دەرسلىك كىتاب لازىم ئەمەس، مەندە بار. رەسىم سىزىدىغانغا ئازراق رەسىم قەغىزى لازىم.

— ھازىرلا ئېپكىرىپ بېرەي، — دېدى مالىنا نىكولايېۋنا ئۇستىدىن تاغنى ئاغدۇرۇپ تاشلىغاندەك خۇشال بولۇپ. — يەنە...ئەپۇ قىلىڭ، سىزدىن بىرنەرسىنى سورايمۇ: سىز ئىنگلىزچىنى تەرجىمە قىلالامسىز؟

ـــ هەر هالدا قىلمەن، ـــ دېدى نادېژدا مۇرىسىنى لىكىلدىتىپ.

ـــ هازىرلا كىرىمەن! ـــ دېدى مالسىنا نىكولايېۋنا روهلىنىپ ۋە بۇرىلىپلا ئىشكىتىن چىقىپ كەتتى.

ـــ ...هىم، ـــ نادېژدا ئاچچىق كۈلگەندەك بولىدى ـ دە، بېشىنى چايقىدى، ـــ ئۇلار ئەمدى ئوغلىغا قانداق تەربىيە بېرەركىن؟

ـــ هەي، ئىمتىهانىدىن ئۆتتۇپ، ئوقۇشنى پۈتتۈرسىلا بولدى، ـــ دېدى دىنائىدا قولىنى شىلتاپ، ـــ بۇ لېشكا①دىن چوڭ ئۇمىد كۈتمەيلا قويغىن. ئۇنىڭغا يارىدەم قىل، ئۇ تېخى بەك يۇمران، هەربىيلىككە يارىمايدۇ.

ـــ يۇمران ئادەم خوتۇن ئالامدىكەن؟ ـــ دېدى نادېژدا كۈلۈپ. ئۇنىڭ هەتتا بۇ غەلىتە يىگىتنى كۆرۈپ باققۇسى كەلدى.

مالىنا نىكولايېۋنا بىر يۈگەم رەسىم قەغىزى ۋە ئىنگلىزچە پەن ـ تېخنىكا ژۇرنىلىنى كۆتۈرگەن پېتى هەسرەپ ـ هۆمۈدەپ يېنىپ كىردى ـ دە، ژۇرنالنى ئېچىپ، تەرجىمە قىلىندىغان ماقالىنى ۋە ئىمر ـ چىمىر خەت يېزىلغان بىر ۋاراق قەغەزنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

ـــ مەن تەرجىمە قىلىپ باقتىم، ـــ دېدى پوكاندەك قىزىرىپ، ـــ لازىم بولۇپ قالسىمۇ ئەجەب ئەمەس، هە؟

ـــ بولىدۇ، ـــ دېدى نادېژدا سوغۇقلا، ئاندىن ژۇرنالنى سوم ـ كىسىغا سالدى.

3

ئادەتتە، كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئائىلىدىكىلەر بىللە چاي

① لېشىكا، لېشكا ـــ ئالېكسېيىنىڭ كىچىك ئېتى.

ئىچىشپ ئولتۇرۇپ پاراڭلىشاتتى، نادېژدا ئېرى ۋە ئوغلى بىلەن پاراڭلىشىشنى ئەستىن چىقارمايتتى. ئەمما، بۇگۈن ئۇنىڭ كۆڭلى پاراكەندە ئۆتتى، پاراڭلاشقۇسىمۇ كەلمىدى. ئوغلى قول ئەگىسكى دەرسىدىن بېرىلگەن تاپشۇرۇقنى ئىشلىشى يەنى ئويۇنچۇق ياسىشى كېرەك ئىدى، بۇ ئويۇنچۇق روژدېستۋو بايرىمىدا ئىشلىتىلىدىغان ئارچا دەرىخىنى بېزەشكە لازىم بولاتتى. نادېژدا ئوغلىنى ئوبدان ياسىيالمايمەن دەپ، ئويۇنچۇقتىن قۇسۇر تاپتى ۋە ئۇنداق قىلساڭ ياخشى بولىدۇ، بۇنداق قىلساڭ ئوبدان بولىدۇ، دەپ ئۆگەتتى، تاماقتىن كېيىنلا ئوغلىنى تاپشۇرۇق ئىشلەشكە بۇيرۇدى. ئۆي چوڭ بولمىغاچقا، بىر-بىرىگە تەسىر يەتكۈزۈپ قويماسلىق ئۈچۈن، ھەركىم ئۆزىگە لايىق ئورۇندا ئىشنى قىلاتتى. ئاخىر، نادېژدا ئېرى بىلەن رەسمىي سۆزلەشتى، ئۇ ئېرىنى بۇنداق قىلىشىمغا قوشۇلمايدۇ دەپ ئويلايتتى.

— ئاز-ماز پۇل تاپاي دەپ ئىش تېپىۋېدىم، ئولېگ، — دېدى ئىشلەيدىغان جاي چىقىرىش ئۈچۈن نادېژدا ئۇستەلنى ئېرىغدا-ۋاتقاچ. ئۇ بۇ گەپنى ئوغلى چۈشەنمىگۈدەك قىلىپ دېدى.

— نېمە ئىش؟ — دەپ سورىدى ئېرى يېزىق ئۈستىلى ئالدىدا ئولتۇرۇپ، — پۇل تاپقۇدەك بىكىسىڭ بارلىقىنا ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ.

— دېپلوم ئالماقچى بولغان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىغا ماقالە يېزىپ بېرىمەن.

— ھە؟ — دېدى ئېرى قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، — مۇشۇ ئالدام خالتىغىمۇ چۈشكۈلۈكمۇ؟ بۇنداق قىلىشىنىڭ، — ئېرى ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە مەسخىرە ئاھاڭىدا ئۇنىڭغا ئاستا دېدى، — ئۆزەڭنىڭ بىلىمىنى دەستەك قىلىپ ئېپلاس سودا قىلغاندا-

لىق بولىدىغانلىقىنى ئويلىمىدىڭمۇ؟

ــ بولدىلا. چوڭچىلىق قىلمىسىڭمۇ. ماڭا پۇل كېرەك. مەن سىلەرگە... ــ نادېژدا قولى بىلەن ھاۋاغا يىپ باغلانغان قوتىنىڭ رەسمىنى سىزدى.

ــ ماڭا يەتمىش ــ سەكسەن رۇبللىق گالىستۇك سوۋغا قىلسىڭلا بولدى. بۇنىڭدىن ئارتۇق سوۋغات بولمايدۇ.

ــ بىرمۇنچە گالىستۇك سوۋغا قىلدىمغۇ. بەربىر چىگمەيسىز.

ــ ماڭىچۇ ئاپا، "پەۋقۇلئاددە" ماركىلىقنى سوۋغا قىلغىن، ــ دېدى ئوغلى ئويۇنچۇقنى پۇشۇلداپ ياساۋاتىپ، ــ ماقۇل، ئېلىپ بېرەي، دېگەنتىڭغۇ.

ــ شۇنداق... ئۆزەمگىمۇ سوۋغات ئالماقچىدىم.

ــ ياق، ماڭا مەن ئېلىپ بېرىمەن، ــ دېدى ئېرى.

ــ ئىككى رۇبللىق ئەتىر سوۋغا قىلامسىز؟

ئېرى بۇرىلىپ، نادېژداغا تىكىلىپ قارىغىنىچە دېدى:

ــ نادا، نېمە بولدۇڭ؟ تونۇغۇسىز بولۇپ كېتىپسەنغۇ. بۇ ھەقتە سۆزلەشمىدۇقمۇ. ئاساسلىقى ئۇمىدسىزلەنمەسلىك، قەتئىي ــ قەيسەر بولۇش كېرەك. بۇ جاھان ئۇزاق جاھان، نى ــ نى ئىشلارنى قىلمۇبتىمىز تېخى.

ــ ئولېگ، مېنىڭ كاللامدىكىنى بىلەمسىز؟ دېپلوم ئېلىۋېلىش يولىغا چۈشكەنلەرنى ئايال نېمە كەپتۇ. ئۇلارنى بەربىر تەربىيىلەپ ئەيۇاشقا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ. جاۋاب بېرىگىچۇ، نېمە ئۈچۈن خەقنىڭ ھەممە نېمىسى تەل، بىزنىڭ ھېچنېمىمىز يوق؟

---

① نادېژدانىڭ كىچىك ئېتى.

— ئاغزىڭنى يۇم! — دېدى ئېرى قەتئىي تەلەپپۇزدا ۋە كۆزى بىلەن ئوغلىنى ئىما قىلىپ، دەققەت قىلىشنى ئۇقتۇردى.

— يەنە بىر گەپ، ئۆزىڭزگە دەم ئېلىش كىنىشكىسى تېپىلۇ، — دېدى نادېژدا بىرپەس ئويغا چۆككەندىن كېيىن.

— بىراق، ناتيا①!...

— "بىراق" دەيدىغان گەپ يوق، داۋالىنىش كېرەك-تە.

— ساناتورىيىگە بارغۇم يوق. ئويلاپ باققىنا، ئۇ يەردە ئاشنا ئىزدەپ يۈرگەن ئايالىلار ساماندەك تۇرسا.

— ئۇغۇ شۇندىق. گەپىنىڭ راستى، مېنىڭمۇ سىزنى ئەۋەتكۈم يوق. بىز بىلەن ئىشلەيدىغان ماگارىتا بۇندىق ساناتورىيىلەر توغرۇ-لۇق كۆپ گەپلەرنى قىلىپ بەرگەن!... ماقۇل دەڭ، كىنىشكىدىن بىرنى تېپىڭ، ئۇچمىز بىللە بارايلى، ژانيوشكا ئىككىمىز شۇ يەردىن ئورۇن تېپىپ جايلىشۋالارمىز. پۇل كىرگۈدەكلا ئىش بولسا، مەن ياق دېمەي قىلۇبرىمەن، رەنجىسىڭىز رەنجۇبرىڭ! — ئۇ ئۇستەلنى ئېرىغداپ بولدى، — بولدىلا، ئارتۇق گەپ قىلىشمايلى، ئۆز ئىش-مزغا كېلەيلى! — ئۇ ئولتۇرغان ئېرىنىڭ ئارقىسىغا يېقىن كېلىپ، كەينى تەرەپتىن ئېرىنى قۇچاقلىدى، — "مەن بىلەن بېرىڭ، مەن بىلەن بىللە بېرىڭ، مەندەك يۇڭاش ۋە سادىق چاكىرىڭىز بىلەن بېرىڭ..." — ئۇ ناخشا ئېيتقانغىمۇ، گەپ قىلغانغىمۇ ئوخشىمايدىغان ئاھاڭ بىلەن بىرنەچچە ئېغىز غىڭشىپ، ئېرىنىڭ چېچىنى مېھرى بىلەن سىلىدى. — بۇ ئىنگىلىزچە ماقالىنى سىز تەرجىمە قىلىڭا، تەرجىمىدە مەندىن سىز ياخشى، ھېچ كۆچىمەيلا تەرجىمە قىلۇۋ-

---

① نادېژدانىڭ كىچىك ئېتى.

تسىز، بۇ سىزگە گىمناستىكا ئويىنغاندەكلا ئىش.

بۇرۇن ئېرى بۇندىق چاغلاردا كەينىگە بۇرىلىپ، ئۇنى سۆيۈپ ئەركىلىتىپ قويىاتتى، ئەمما بۇگۈن ئۇندىق قىلمىدى، ئورنىدىن قىمىرلىماي ئولتۇرغىنىچە بېشىنى قىيسايتىۋالدى.

— نادىكا، مېنى يامان يولغا باشلىغىنىڭغۇ بۇ.

— تەرجىمە قىلىڭە، ئالىك، ماقۇلمۇ؟ — دېدى نادېژدا يەنىلا ئۇنىڭغا قىزغىن بولۇپ، — مېنى دەپ بولسىمۇ ماقۇل دېگىنىڭە.

— ماقۇل، قېنى ئەكەل، نېمە ئىكەن ئۇ؟ — ئېرى غودىراپ قويۇپ، كىتابنى بىر چەتكە ئېلىپ قويدى.

4

دېمىسىمۇ، ئىككى بەتلىك ماقالىنى تەرجىمە قىلىش ئېرىنىگە ھېچقانچە ئىش ئەمەس ئىدى، بىر سائەتكىمۇ قالماي ژۇرنالدىكى ئىككى بەتلىك ماقالىنى تەرجىمە قىلىپ بولدى. لېكىن، ئىرماچ-چىرماچ يېزىپ تەرجىمە قىلغان ئارگىنالنى پاكىز كۆچۈرۈپ چىقىش ئۇنىڭغا ئېغىر كەلدى.

— بولدىلا، ئۇلار ھۆرۈن ئۆگىنىپ قالمىسۇن، ئۆزى كۆچۈرۈۋالسۇن، — دېدى ئېرى.

نادېژدا ماتېرىيال مېخانىكىسىغا دائىر ماقالىنى يېرىم كېچىگىچە يېزىپ يۈرۈپ ئىككى ئاخشامدا يېزىپ بولدى. بىرىنچى ئاخشىمى ئۇنتۇپ كەتكەن بەزى نەرسىلەرنى ئېسىگە كەلتۈرۈپ يۈرۈپ تېمىنى چۈشەندۈرۈپ چىقتى. ئەمما، يازغانىسېرى ئۆزىنى ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ بىرنەچچە يىل خىزمەت قىلغان خىزمەتچى ئەمەس،

ئوقۇۋاتقان قىزدەك، ئەتىلىككە ئىمتىھان بېرىدىغاندەك ھېس قىلدى، ئۇ يازغىنىدىن قانائەتلەنىدى؛ ئۇنى يەنە تېمىنى چۈشەندۈرۈشتە يولۇققان قىينچىلىقلىرىنى يېڭىپ تاشلىشىغا كۈچ بەخش ئەتكەن بۇرۇنقىدەك بىر خىل تۈيغۇ چۈلغۇالدى، ئۇ تېمىنى چۈشەندۈرۈپ يازغانسېرى، پورەكلەپ ئېچىلغان غۇنچە گۈزەللىكىنى نامايان قىلغانىدەك، مەنتىقىدىكى گۈزەللىكنىڭ نامايان بولغانلىقىنى ھەققىي ھېس قىلاتتى. ئىككىنچى ئاخشىمى ئۇ رەسىم سىزدى. رەسىم سىزىشمۇ كۆڭۈللۈك ئىش ئىدى، ئۇ رەسىم سىزىشقا ئامراق ئىدى. ئاندىن ئېرى تەرجىمە قىلىپ بەرگەن ماقالىنى كۆچۈرۈپ چىقتى. ئۇ ھەرقانداق ئىشنى ئەستايىدىل قىلىشقا ئادەتلەنگەنىدى.

ئۇ ئۇچىنىچى كۈنى گېزىتىكە ئورالغان بولاقنى دىنائىدانىڭ ئالدىغا قويىدى-دە، "پۈتتى" دېدى. ئەتىسى نادېژدا كۆتۈپخانىدىن بىر قوللانمىنى ئارىيەت ئالغىلى بېرىش ئۈچۈن ئىشخانىدىن چىققاندا دىنائىدامۇ ئارقىسىدىن چىقتى-دە، كاردىوردا ئۇنى چاقىرىپ توختاتتى.

— ئىش ھەققىڭنى ئال، — دېدى ئۇ نادېژداغا ئوتتۇز روبلىنى تۈتقۇزۇپ، — ئوتتۇز روبلى.

نادېژدا پۇلنى ئېلىپ ھەم خىجىل بولدى، ھەم سوۋغا-سالام ئېلىشقا پۇل تېپىلغىنى ئۈچۈن يېنىكلەپ قالدى، ئۇ پۇل قولىغا تەككىچە بۇنچىلىك پۇل كېلىشىگە ئانچە ئىشەنچ قىلالماي كەلگەندى. ئۇ پۇلنى دەرھاللا كۆڭلىكىنىڭ يانچۇقىغا سالدى-دە، ئىنتىك مېڭىپ كەتتى، بىراق، دىنائىدا ئۇنى چاقىردى:

— توختاپ تۇرغىن، گېپىم بار. ساڭا يەنە بىر ئىش تېپىپ قويدۇم، ھا-ھا-ھا!

ــ بولدی بەس، ئەمدی هېچكىمگە ئىشلىشپ بەرمەيمەن.
ــ نېمە بولدۇڭ، ئەزىزىم، ساڭا ياردەم قولۇمنى سوزۇۋاتسام!
ــ بىرنەچچە كۈندىن بېرى بەك چارچاپ كەتتىم.
ــ ئىمتىهان باشلانغىچە پۈرسەتنى غەنىمەت بىلىپ ئوبدان ئىشلۈبلىپ، كېيىن ئارامخۇدا دەم ئېلىۋالمامسەن! بۇ قېتىم مەن ئىش تېپىپ قويغان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى خېلى ئېغىر-بېسىق ئادەمدەك قىلىدۇ، ئۆزى قىرىق-ئەللىك ياشلاردىكى قېرى، ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى تېخى، ها-ها! ئېشتىن سىرتقى چاغلاردا ئوقۇيدىكەن! ئويلاپ كۆر، نادكا، ئىككىمىز يەر ئاستى شىركىتى قۇرۇۋاتىمىز جۇمۇ! سەن ــ ئىجراچى، مۇنداقچە ئېيتقاندا، بۇ يەر ئاستى شىركىتىنىڭ مېڭىسى؛ مەنچۇ، مەن دېگەن بىر دەللال، توغرا ئېيتتىممۇ، ها-ها؟ ئىككىمىز ماقاله يېزىش كەسپى ئاچىتۇق! بۇ كەسپته ئىشلەپچىقىرىش توختىماي ئىشلەش ئۈسۈلىدا ئېلىپ بېرىلىدۇ.
ــ كېيىن بىزنى تۇرمىگە تاشلايدۇ دېگىنە.
ــ نېمىشقا؟ ئۇنداق قانۇن يوق! ماڭا قويۇپ بېرىدىغان بولسا، بىرمۇنچە ئىشلارنى قىلۇېتىمەنەي. ۋۇجۇدۇم كۆچ-قۇۋۋەتكە تولۇپ كەتكەندەك تۇيۇلۇاتىدۇ ماڭا!
ــ ماڭا قارىغىنا، دىنائىدا، بۇ ئوتتۇز رۇبلىدىن پىرسەنت ئايراسەن؟ ــ دېدى نادېژدا سەل ئوڭايسزلىنىپ.
ــ ماڭا ھېچنېمە كېرەك ئەمەس، مۇشۇنداق قىلىشقا ھەۋەسلىنىپ قالدىم! مەن بىرنەچچە دوست تۇتۇۋالغىنىمغا رازى، كېيىنچە ئۇلار ئەسقېتىپ قالىدۇ. شۇڭا، يەنە بىرنەچچە كۈن جاپا تارتقىن، نادكا، ئوقۇش مەۋسۇمى ئاياغلاشسلا، تەتىل قويۇپ بېرىمەن سېنى، ها-

ھا؛ بۇگۈنچۇ، سەن بىزنىڭكىگە يەنە بىر بارغىن، ھېلىقى قەرىنى كۆرسىتىپ قويايلى!

نادېژدا بېشىنى سېلىپ تۇراتتى...ژانيوشكىنا تەنتەربىيە كېسىمى ئېلىپ بەرسەمۇ ياخشى بولاتتى؛ يەنە كېلىپ ياز ژاقتى چىقىم جىق بولىدۇ، دەپ ئويلىدى ئۇ.

— ئۇ ئادەم نېمە ئىش قىلىدىكەن؟

— كىچىك بىر زاۋۇتنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئىكەن، ئۇ زاۋۇتنىڭ ئىسمىنى ساڭا دېمەيمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇ ئادەمنىڭ ئېتىنىمۇ ساڭا دېسەم بولمايدۇ. ئويلاپ باقە، ئۇ ئادەم تىلغا ئېلىنمايدىغان بىر ئورۇندا نۇرغۇن يىل ئىشلەپتۇ، كېيىن ئۇنى بىردىنلا زاۋۇتنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قىلىپ قويۇپتىكەن، ئۆزىنىڭ دىپلومى يوقلۇقى تۈيۈقسىز ئۇ ئادەمنىڭ ئېسىگە كەپتۇ. ھەممە نېمىسى تەل ئىكەنۇ، دىپلومى يوق ئىكەن. دىپلوم بولمىغاندىكىن ئىشىمۇ كۆڭۈلدىكىدەك بولمايدىكەن، چىك-چىك گەپ قىلغىلى بولمايدىكەن، دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەكتەپتە ئوقۇش ئېسىگە كەپتۇ. ماتېرىيال مېخانىكىسى ۋە مېخانىكىغا دائىر ماقالىنى ئۇنىڭ ئىنژېنېر ئوغلى توغرىلاپ بېرىدىكەن، ئەمما ئوغلى نەزەرىيە جەھەتتە ئانچە ئەمەس-كەن، شۇڭا ئۇ ئادەم ئىشەنچلىك، ئىشنى پۈختا قىلىدىغان قەلەم-كەشتىن بىرنى تېپىپ بەرسىگىز دېدى. مەن سېنى تونۇشتۇردۇم، ياردەم قىلغىن! سەن ياردەم قىلمىساڭ، باشقا بىرى ياردەم قىلە-دۇغۇ، بىراق سەن پۈلغا بەكرەك موھتاج. بىر رۇبلى خەجلىگەندىمۇ قوللىرىڭ دىر-دىر تىترەپ كېتىدىكەن، بۇنداق ھالىڭنى كۆرسەم، ئىچىم بەك سېرىلىپ كېتىدۇ. بۇگۈنكى كۈندە بۇنداق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان كىم بار دەيسەن؟...تېلېفون بېرىپ قويايلى، بولامدۇ؟

ـ بولىدۇ، تېلېفون بېرىپ قويغىن، ـ دېدى نادېژدا جاۋابەن،

5

ئۇ ئادەمنى قېرى دېگىلى بولمايتتى، ئۇ ئوتتۇرا بوي، بۇلجۇڭ گۆشلىرى چىڭ، كاستۇم-بۇرۇلكىسىنى رەتلىك كىيگەن، گالىستۇك تاقىغان، ئاق كىرگەن چېچىنى قىسقا ياساتقان ئادەم ئىدى، ئانچە ھېسسىياتچان ئەمەستەك كۆرۈنەتتى. ئۇ نادېژدانىڭ قولىنى چىڭ ۋە ئىشەنچ بىلەن قىستى-دە، ئۆزىنى تونۇشتۇردى:

ـ گېنادى ستېپانوۋىچ.

ئۇ كەم سۆز ئىدى، گەپنى گويا ئالدىرىماي تېپىپ، ئاندىن بىر-بىرلەپ قىسىپ چىقىرىۋاتقاندەك، سوزۇپ-سوزۇپ قىلاتتى. كېيىن ئۇ ئادەمنىڭ كۈلكىسىنى كەلتۈرۈپ "ئۆھۆ... ئۆھۆ..." دەپ قۇرۇق يۆتىلىپ قويدى. ئۇ بۇ ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق ئۆز گېپىنىڭ مۇھىملىقىنى، ئۇنىڭغا سەل قاراشقا بولمايدىغانلىقىنى تەكىتلىمەكچى ئىدى.

دىنائىدا بۇ مېھمانىنى دەپ بالىسى بىلەن مومىسىنى تېلېۋىزور كۆرگىلىمۇ قويماي مېھمانخانىدىن چىقىرىۋەتتى. دىنائىدا چاي ئېلىپ كىرگەندە، گېنادى ستېپانوۋىچ ئۇنىڭغا:

ـ دىنوچكا، ئىككىمىزنى ئايرىم ئولتۇرغۇزۇشقا بولارمۇ، نادېژدا ئاناتولىيېۋنا بىلەن پاراكلىشۋالىسام. ـ دېدى.

ـ ۋاي بولمامدىغان، ئەلۋەتتە بولىدۇ، گېنادى ستېپانوۋىچ! ـ دېدى بۇ گەپتىن ھەيران قالمىغان دىنائىدا كۆزىدىن ئوت، چېھرىدىن ئادەمنى مەھلىيا قىلىدىغان كۈلكە ياغدۇرۇپ، ئاندىن

بىردەمدىلا غايىب بولدى.

— مەنچۇ، نادېژدا ئاناتولىيەۋنا، ئۆزەمنى ياشىنىپ قالغان ئادەم دېسەمۇ بولىدۇ، — دېدى ئۇ ئالدىرىماي ۋە ئارىلىقتا يۆتىلىپ قويۇپ نادېژدانا، — ئوقۇپ باقمىغىلى ئۇزۇن زامانلار بولۇپ كېتىپتۇ، ھازىر ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى بىلەن ئوقۇۋاتىمەن. ئوقۇش ئىستازى بولمىسا، ئىشنىڭ تەس بولىدىغانلىقىنى سىزمۇ بىلىسىز. شۇڭا، ئوقۇشقا مەجبۇر بولدۇم، قارىغۇنى ياردا قىستاڭ، دېگەندەك ئىش بولدى. ئەمەلىيەت قىسمىنى ئۆزەم بىر ئامال قىلىپ يازارمەن. ئۇنى ئۆزەم يازاي. نەزەرىيە قىسمى چاتاق تۇرىدۇ، نەزەرىيىدە پەلسەپە، سىياسىي ئىقتىسادقا چېتىشلىق جايلار بار. بۇنداق گەپلەرنى بىر يەرگە يىغىپ ئۇلاشتۇرۇشقا تەرتىم بوشراق تۇرىدۇ. چەت ئەلـ چىسىمۇ بىلىمەيمەن. نادېژدا ئاناتولىيەۋنا، سىز مەن ئىزدىگەن ئادەمنىڭ دەل ئۆزى ئىكەنسىز. سىز ماڭا ئۇزاقتىچە يېتەكچى ئوقۇتقۇچى بولىسىز. بۇ گەپلەرنى دىنائىدا سىزگە دېگەندۇ؟

— دېدى.

— ماقۇل دەمسىز؟

— ھەئە، كېيىن نېمە بولۇشىغا بىرنېمە دېيەلمەيمەن. كۆرۈپ باقمايمىزمۇ، — دېدى نادېژدا غۇدۇراپ، ئۇ نېمىشقىدۇ بۇ ئادەمنىڭ ئالدىدا سەل قورۇنغان ئىدى.

— بەك بەلەن بولدى، ئاۋال ئىشنى مۇنداق باشلايلى، — دېدى گېنادى ستېپانوۋىچ كاستۇمنىڭ ئىچ يانچۇقىدىن بىرىگە پەلسەپە سوئالى ۋە قانداقتۇر بۇ سوئالغا ئائىت كۆچۈرۈلگەن تىزىس، ھەتتا پايدىلىنىلىدىغان كىتابلارنىڭ ئىسمى قاتار قىلىپ رەتلىك پۈتۈلگەن، يەنە بىرىگە نەزەرىيىۋى مېخانىكىغا ئائىت سوئاللار يېزىلغان ئىككى

ۋاراق قەغەزنى چىقىرىپ نادېژداغا بېرىۋېتىپ.

ــ ئىشنى كاداڭدىن سوراڭ، دېگەن گەپ بار، ھى-ھى، مەن بەك ئېھتىياتچانمەن، ــ دېدى گېنادى ستېپانوۋىچ گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، بۇ چاغدا نادېژدا ھېلىقى ئىككى ۋاراق قەغەزگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى؛ گېنادى ستېپانوۋىچ ئىشەنچ بىلەن گەپ قىلغانىدى، چىرايىدىن كۆلكە ياغاتتى، ئۇ تېخى شوخلۇق قىلىپ نادېژدانا قاش ئېتىپمۇ قويدى. ــ سىز ماڭا يېزىپ بېرىدىغان نەرسىنى يېزىپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئۆزەم قايتا كۆچۈرىمەن. يەنە كېلىپ بىلۈڭلىمسام بولمايدۇ. بولمىسا، سوراپ قالسا، بىلمەيمەن دەپ تۇرسام چېنىپ قالىدۇ-دە، ھى-ھى. ھە راست... بۇنىڭدىن باشقا، سىزگە قويىدىغان ئۇچ شەرتىم بار. ئۇچ شەرت، ــ ئۇ سۆزلەۋېتىپ نادېژداغا ئۇچ بارمقىنى كۆرسەتتى، ــ بىرىنچى، بۇ ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىلا بولۇۋاتقان ئىش، شۇڭا ھېچكىمگە تىنماڭ، ئەلۋەتتە، دىنوچكا ئۆز بولغاچقا بىلىدۇ. ئۇنىڭسىز بىر ماڭدامۇ ماڭالمايدىغانلىقىمنى سىزمۇ بىلىسىز كېرەك. ئىككىنچى، بۇنىڭدىن كېيىن ئىككىمىز يۇز كۆرۈشمەيمىز، ئىش بولسا دىنوچكا ئارقىلىق ئالاقە قىلىپ تۇرىمىز. ئۈچىنچى، سىزگە نەق پۇل بەرمەيمەن، پۇل بەرسەم ھۆرمەتسىزلىك بولىدۇ، سودىلاشقان بولۇپ قالىمىز، بۇنداق بولسا ياخشى بولمايدۇ، بۇ جەھەتتە مەن تەجرىبىلىك، ماڭا ئىشىنىك. مەن سىزگە سۇغا بېرىمەن، بۇنىڭدىن سىز ئوبدانلا رازى بولىسىزغۇ دەيمەن.

نېمە قىلارىنى بىلمىگەن نادېژدا "ماقۇل" دەۋەتتى. ئۇ ئەسلىدە: ماڭا ھەممىدىن بەك نەق پۇل لازىم، دېمەكچى ئىدى، ئەمما ئېغىزىدىن چىقىرىش تەس كەلدى. ئۇ: بەلكىم قىممەت ئەتىر سۇغا

قىلار، ئەرخەقىنىڭ ئەقلىگە يەنە نېمە كەلسۇن؟ دەپ ئويلىدى. بىراق، نادېژدا ئەتىرنى نېمە قىلار؟

گېنادى ستېپانوۋىچ نادېژدانىڭ قولىنى يەنە بىر قېتىم قاتتىق سىقتى-دە، تەمكىن ۋە ئېغىر-بېسىق ھالەتتە چىقىپ كەتتى. دىنائىدا ئۇنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن، بىردەمدىلا مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى.

— ھەي نادكا، ياردەم قىلغىنا! مالىنا نىكولايېۋنادىن ھازىرلا: لېشكا مەكتەپتىن كەلدى، ئىنگلىزچىدىن ئۆتۈپتۇ، ماتېرىيال مېخانىكىسىدىن بەزى نەرسىلەرگە جاۋاب بېرەلمەپتۇ، دەپ تېلېفون كەلدى، بىرىپ باقايلى، سەن بىرىپ سۆزلەپ بەرگىن! — دىنائىدا نادېژدانىڭ قولىدىن تارتىپ دالانغا ئېچىقتى، ئۇلار كېيىنىشتى.

6

مالىنا نىكولايېۋنانىڭ ئۆيىمۇ دىنائىدانىڭكىدەك سەرامجانلاشتۇرۇلغاندى: تامغا گىلەم ئېسىلغان، پولغىمۇ گىلەم سېلىنغان، شكابقىمۇ ئەينەك قاچىلار تىزىلغان بولۇپ، ئۆي جاھازلىرىنىڭ ھەممىسى ۋاللداپ تۇراتتى، تېلېۋىزورمۇ بار ئىدى. مالىنا نىكولايېۋنا غۇلچىنى يېيىپ، قىزغىن كۇلۇمسىرىگىنىچە نادېژدانى قەدىناس دوستىدەك قارشى ئالدى. بىراق، ئۇنىڭ كۇلكىسىدە ياخشىچاق كۆرۈنۈشكە تىرىشۇاتقانلىقىنىڭ ئالامىتى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، شۇڭا، نادېژدا ھەرقانچە قىلىپمۇ يۇزىگە كۇلكە يۈگۈرتەلمىدى. مالىنا نىكولايېۋنا ئوغلى لېشېنكانىڭ ئىنگلىزچە ئىمتىھاندىن ئۆتكەنلىكىنى (بۇنىڭ ئۆچۈن ئۇ نادېژداغا رەھمەت ئېيتتى)، ماتېرىيال مېخانىكا-

سىدىن ئۆتەلمىگەنلىكىنى، شۇڭا نادېژدانى قىچقىرىپ كەلگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى.

ــ ئۇنداقتا، ئوغلىڭىز ھازىر نەدە؟ ــ دەپ سورىدى نادېژدا پەرۋاسىزلا.

ــ ھازىرلا چاقىراي، مانا ھازىرلا، ــ دېدى مالىنا نىكولايېۋنا ئۇنى دەرھال خاتىرجەم قىلماقچى بولۇپ، ئاندىن ئوغلىنى چاقىرىدى: ــ لېشا! ھوي لېشىنكا! مايەرگە كېلە!

ئۇچ ئايال زەڭ قويۇپ تىڭشاپ تۇردى، يانداسكى ئۆيىدىن پەس مۇزىكا ئاۋازى ئاڭلاندى، بەزى غاڑ-غۇڑلارمۇ ئاڭلىناتتى، دېمەك، ئۇنىڭ لاغۇ قويۇلۇۋاتاتتى.

ــ ئىزا تارتىۋاتقاندۇ تايىنلىق، بىز چىقايلى، ــ دېدى مالىنا نىكولايېۋنا نادېژداغا، ــ دىنوچكا، سەن ئولتۇرۇپ تۇرغىن، ھە.

مالىنا نىكولايېۋنا يەنە بىر ئۆينىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلىپ، ئىشكىنى چەكتى.

ــ كىرسەم بولامدۇ؟

ــ بولىدۇ، ــ ئۆيدىن بىر يىگىتنىڭ بوم ئاۋازى كەلدى.

مالىنا نىكولايېۋنا ئۆيگە كىرىپ كەتتى، نادېژدامۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كىردى.

ئۇزۇن سافادا ئىككى ئادەم ئولتۇراتتى: بىرى، پايپاقلىق پۇتىنى كېرىپ، ئىككى پۇتىنىڭ ئارىسىغا چوڭ ئۇنىڭ لغۇنى قويۇۋالغان ئۇزۇن بويۇن، يوغان جۇغدىيەكلىك، ئېگىز يىگىت بولۇپ، سافاغا يۆلىنىپ ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ لغۇدىكى لېنتا چۆگىلىمەكتە ئىدى. سېرىق چاچلىق، بۇرۇت ۋە ساقالى ئەمدىلا چىقىشقا باشلىغان بۇ يىگىت ئانىسىغا ئوخشىمايتتى. يەنە بىرى، نەپىز ئەتىرەڭ كوپىتا ۋە سۇس كۆكرەڭ تار

شم كىيۇالغان پاكار، دوغلاقىقنا قىز بولۇپ، كوپىتىسسدىن ئىچە-دىكى لىپتىك كۆرۈنۈپ تۇراتتى، پۇتىنىڭ تىرناقلىرىغا لاك سۈرىۋال-غان بۇ يالاڭئاياق قىز يىگىتتكە چاپلىشىپ، پۇتىنى ئالماپ ئولتۇراتتى، ئۇ سۆزۈڭ ۋە قىزىل يۈزىگە ئۈپىنى بولغۇچە سۈرتكەنلىكتىن قونچاقتا، پارپور ھەيكەلگە ئوخشاپ قالغاندى.

ــ لېشا، بۇ چوكان ساڭا ماقاله يېزىشىپ بېرىدىغان نادېژدا ئاناتولىيېۋنا. ساڭا ماتېرىيال مېخانىكىسىنى سۆزلەپ بەرمەكچى. ئورنۇڭدىن تۇرساڭمىغۇ ياخشى بولاتتى، ھە؟

لېشا ئۇنىڭا لغۇنى ئۆچۈرۈپ، ئورنىدىن تۇردى.

ــ مەن ئىشىكلارغا كاشىلا بولىمەنمۇ قانداق؟ ــ قىز سورىدى.

ــ ياق، كاشىلا بولمايسەن، ــ دېدى لېشا دەرھاللا.

ــ ئۆيگە مەرھەمەت، ــ دېدى مالىنا نىكولايېۋنا نادېژدافا، ئاندىن نادېژدانى ئۆيگە باشلاپ كىردى ۋە دەپتەر-كىتابلار قالايىمقان قويۇلغان بۇلۇڭدىكى يېزىق ئۈستىلىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغۇزدى، ــ لېشا، ماقالەڭنى ئەكەلگىن، ــ دېدى مالىنا نىكولايېۋنا ئۈستەل ئۈستىدىكى نەرسىلەرنى ئىتتىنىڭ يىغىشتۇرغاچ ئوغلىغا.

ئوغلى رەسىم قەغەزلىرىنى دەرھاللا ئەكەلدى، بىراق ھېساب سوئاللىرى يېزىلغان قەغەزلەرنى بىرھازاغىچە تاپالمىدى، ئاخىر بۇرجەكلىرىگە ژاللىداپ تۇرغان مېتال پارچىلىرى ئورنىتىلغان، كىشىلەر "دىپلومات" چامادانى دەپ ئاتىشىدىغان چامادانىنىڭ ئالدىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ ئىزدەشكە باشلىدى، چامادانىنىڭ ئىچى قەغەزلەر بىلەن تولغانىدى. ئانىسىمۇ ئىزدىشىپ بەردى، ئالدىراش ئىز-دىگەچكە، ئىزدىگەنسېرى تاپالمايۋاتاتتى.

بىكار ئولتۇرۇپ قالغان نادېژدا قىزغا سەپىلىشقا باشلىدى.

ئادەتتى بويىچە، ئۇ ئۆز تۈيغۇسىغا ئاساسەن بىر كۆرگەن كىشىگە قانداق پوزىتسىيىدە بولۇشنى بىلەتتى، يېڭىلىشىپ قالماي دەپ، ھازىر قىزغا قانداق پوزىتسىيە تۇتۇشنى تېخىچە بىلەلمەيۋاتاتتى.

— سىزمۇ ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇمسىز؟ — سورىدى قىزدىن.

— مەنمۇ؟ ياق. — دېدى قىز مۇرىسىنى كۆتۈرۈپ قويۇپ.

— ئىشلەمسىز؟

— ياق. بىز يېقىندىلا توي قىلغان، — دېدى قىز، بۇ جاۋابىنى بەك ئاددىي ھېسابلىغان، بۇنداق دېيىشنىڭ سەل ھۇرمەتسىزلىك بولىدىغانلىقىنى دەرھال ئېسىگە كەلتۈرگەن بولسا كېرەك، يەنە چۈشەنچە بەردى، — كېلەر يىلى تىببىي ئىنستىتۇتىغا ئىمتىھان بېرەي دەۋاتىمەن، — قىز مەدەت بېرەمدىكىن دېگەن ئۈمىدتە مالىنا نىكولايېۋناغا لەپپىدە قارىۋالدى، بىراق قېيىن ئانا ئوغلىنىڭ ئاچچىق بىلەن چامادانىنى ئاختۇرۇشلىرى، قەغەزلەرنى پولغا تاشلاشلىرىغا قاراپ تۇراتتى.

— ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي قالسىڭىز قانداق قىلىسىز؟ — دەپ سورىدى نادېژدا سوغۇق كۈلۈپ؛ قىزنىڭ ئەھۋالىنى بىلگەن نادېژدا بىردىنلا يۈزىگە ئۇپا ـ ئەڭلىك سۈرتۈپ، سافادا قىلغىنىپ ئولتۇرغان بۇ قىزدىن قاتتىق سەسكىندى.

— نېمىشقا ئۆتەلمەيدىكەنمەن؟ — دېدى قىز نادېژدانىڭ سوئالىدا يامانلىقتىن بىشارەت بىرىدىغان مەنىنىڭ بارلىقىنى سېزىپ يەلكىسىنى سىلكىپ قويۇپ، — ئوبدان تەييارلىق قىلىپ، جەزمەن ئۆتىمەن!

— سىزنىڭچۇ، سىزنى مەكتەپ ھەرگىز قوبۇل قىلمايدۇ، سىزنىڭ ئىشلىمەي، ئوقۇماي بىكار يۈرگىنىڭىزگە نەق بىر يىل بولغان

تۇرسا.

ــ كېلەر يىلى ئۆتەلمەسەم، ئۇنىڭدىن كېيىنكى يىلمۇ جەزمەن ئۆتەرمەن! تىبىمي ئىستىستۇتتا ئوقۇغىنىم ئوقۇغان! ــ قىز بۇ گەپلەرنى نادېژداغا تەككۈزۈۋېلىش ئۈچۈن قىلغانىدى، ئۇ نادېژداغا قاراپ قويدى.

دۇرۇس، ئۇ چوقۇم ئىمتىھاندىن ئۆتىدۇ، بۇ ئاسان، يەنە كېلىپ، كۆنلەرنىڭ بىرىدە دوختۇر بولۇپمۇ قالدۇ! نادېژدانىڭ تېنى غۇۋۇلدىدە بولدى: ياپىر، لېشانىڭ ئاتا-ئانىسى كېلىنىڭ ھەممە ئىشىنى ئۆزلىرى ھۆددىسگە ئېلىشى مۇمكىن! ھەي لېشا، ھۇرۇن، دۆت لېشا، نېمىلا بولمىسۇن، ئۇنىڭغا يېتەكچىلىك قىلىشىم كېرەك، ئۆزەم ماقۇل بولغان ئىشنى قىلىپ تۈگىتىشىم كېرەك. مۇشۇلارنى ئويلاپ، نادېژدا كاللىسى ئىشلىمەيدىغان بۇ قېتىمقى ۋەھىلىقى دۆتسكە ئانچە يىرگىنمەيدىغان بولدى، ئۇ ئەمدى كۆرۈنۈشىدىن ئوڭلۇق، تۇرمۇشىنى راھەتتە ئۆتكۈزىدىغان ئانا ــ مالىنا نىكولايېۋنانى بەكرەك يامان كۆرۈۋاتاتتى؛ بۇنداق ئادەم باشقىلارنىڭ كېسىلىنى داۋالايالايدۇ، ئەمما ئۆزىنىڭ ئىشىنى بىر ياقلىق قىلىشتا دۆتلۈك قىلىپ كۆلكىگە قالدۇ، نېمە قىلارىنى بىلمەي تېڭىرقاپىلا قالدۇ. بۇلارنى ئويلاپ، ئەتىگەندىن بېرى يانچۇقىدا تۇرغان ئوتتۇز روبىلى ئۈچۈن ئەمدى خىجىل بولمايدىغان بولدى، ئۇنىڭ قەلبىدىن، ئەكسىچە، بىزارلىق ۋە مەنسىتمەسلىك تۈيغۇسى ئورۇن ئالدى: ئۇلاردىن پۇل ئېلىش كېرەك، جىقراق ئېلىش كېرەك، بۇنداق ئادەملەرگە پۇل دېگەن ھېچنېمە ئەمەس، تارىختىن بۇيان نادانلىق شاڭخو ۋە مەسخىرىنىڭ ئوبيېكتى بولۇپ كەلدى، شۇنداق تۇرۇقلۇق، ئۇلارغا تۇزۇت قىلىپ نېمە كەپتۇ؟ ئۇلاردىن پۇلنى جىق ئالمىسا، بۇنداق

ئادەملەرچۇ، خەقتىن پايدا ئالدىم دەپ ھاكاۋۇرلىشىپ كېتىدۇ!

ئاختۇرا-ئاختۇرا، ئىزدە-ئىزدە، لېشا ئاخىر سوئال يېزىلىغان قەغەزلەرنى تاپتى، نادېژدا لېشاغا بىر سائەتتىكچە سەۋرچانلىق بىلەن دەرس ئۆتتى. ئاندىن مالنا نىكولايېۋنا بىلەن دىنائىدا كەچلىك تاماق يەپ، چاي-پاي ئىچىپ كېتىشنى ئېيتىۋىدى، نادېژدا قەتئىي ئۇنىمىدى ۋە ماشنا بىلەن ئۆيىگە قايتىپ كەتتى.

7

ئۇ كەچ سائەت توققۇزلاردا ئۆيىگە كەلگەندە ئولېگ ئۆز ئىشى بىلەن ئالدىراش ئىكەن، ۋانيوشكا ئۆيدە يوق ئىدى. ئولېگ ئۇنى ياندىكى ئاغىنىسىنىڭكىگە تېلېۋىزور كۆرۈشكە چىقىرىۋەتكەنىدى. ئۇلار تېلېۋىزور ئادەمنى بىكار قىلىۋېتىدىكەن دەپ، تېلېۋىزور سېتىۋالما-غانىدى، ۋانيوشكىغا ھەپتىدە بىر-ئىككى قېتىملا كۆرۈشكە رۇخسەت قىلىشقانىدى، ئۇنىڭدىن جىق كۆرسەتمەيتتى. ئەمما، نادېژدا ئۆيدە بولمىغان ئاخشاملىرى ئولېگ ئۇنى مەيلىگە قويۇپ، ئۇنىڭ جىسقراق كۆرۈۋېلىشىغا رۇخسەت قىلاتتى. بۇ توغرۇلۇق نادېژدا دائىم ئېرىدىن خاپا ئىدى. بۇگۈنمۇ ئاچچىقلاپ غۇدىراپلا كەتتى:

ــ نېمىشقا ماقۇل دېدىڭىز؟ بىز كېلىشۋالغانغۇ! . بۇنداق قىلغىچە، بىزمۇ تېلېۋىزور ئالايلى، خەقنىڭ ئۆيىگە چىقىۋەرسۇن، خەق بالىنى يامان كۆرۈپ قالدۇ!

ــ ياخشى گەپ، ئەتىلا ئالايلى، ــ دېدى ئولېگ قىلىۋاتقان ئىشنى توختىتىپ، ئاندىن نادېژدا بۇرالدى. ــ ئەتە كاستۇم-بۇرۇلكا، پەلتولارنى ساتاي، كىتابلارنىمۇ ساتاي، چوڭ، مۇنداق

چوڭ، ــ دېدى ئۇ غۇلچىنى يېيىپ، ــ تېلېۋىزوردىن بىرنى ئالايلى، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا قويايلى، ئۇ بىزنىڭ ئورنىمىزدا بولسۇن، بىزنىڭ ئورنىمىزدا تەپەككۇر قىلسۇن، سۆزلىسۇن، ھۆزۈر قىلسۇن. بىز ئۇنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ زاپچاسلىرى بولايلى، ــ ئولېگ باش قاتۇرۇپ مۇشۇنداق تىكەنلىك گەپلەرنى تاپقاندى.

ــ بولدى، بولدى، گەپ قىلمىدىم، بولدىمۇ، ــ دېدى نادېژدا ئىتتىك كىيىم يەڭگۈشلەۋېتىپ، ــ تاماق يېدىڭلارمۇ؟

ــ يېدۇق.

ــ مەن تاماق يەۋالاي، سىز يېنىمدا بىللە بولۇڭ، ــ دېدى نادېژدا تېخى سوۋۇپ قالمىغان تاماقنى ئۈستەلگە قويۇۋېتىپ.

ئولېگنىڭ نارازى بولغانلىقى روشەن بىلىنىپ تۇراتتى، ئۇ ئورنىدىن تۇردى ــ دە، نادېژدانىڭ ئۈدۈلىدا بىر قولىنى ئېڭىكىگە تىرەپ ئولتۇردى. بىرنېمىلەرنى دەپ غوڭشىغانىدىن كېيىن، زەردە قىلدى:

ــ تاماق يەۋاتقىنىڭدا كۆڭلۈڭنى ئاچمىدىكەنمەن ــ دە؟

ــ ياق، بىللە ئولتۇرساقلا بولىدى. سىزگە قارىۋالاي. ئاچچىقىڭىز كەلمەس؟

ــ كەلمەيدۇ. مېنىڭ تومۇرلىرىم ھازىر ئۆلۈكنىڭكىدەك جىم.

ــ ئاچچىقىڭىز كېلىۋېتىپتۇ. قولىدىن ئىش كەلمەس خوتۇنىڭىزنى يوقاتتىڭىز ــ دە.

ــ يوقاپ كەتسە تېپىلىدۇ، قارىغۇدا يېڭنە ئىزدىگەندەك تەسكە چۈشمەس. مەن تاپالمىسام، خەق تېپىپ بېرىدۇ.

ــ كۆنلەۋېتىپسىز ــ دە؟ قېنى كۆرۈپ باقايچۇ، قانداق كۆنلەيدىكەنسىزكىن، ــ نادېژدا پات ــ پات ئۇنىڭغا قاراپ قوياتتى، ــ

ئاچچىقىڭىز كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرىۋېتىپتىمەن،

— سەن ئاچچىقمىنى كەلتۈرۈپ قويدۇڭ. قارىسام، سەنمۇ ئۆيگە چىرايىڭ تۆتۈق كىرىدىكەنغۇ.

— مەن؟ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس! سىزگە شۇنداق بىلىنگەن ئوخشايدۇ. بولدى، خاپا بولماڭ، قارىگە، بىرنەرسە ئېلىپ كەلدىم! — ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئوتتۇز رۇبلىنى ئۈستەلگە تاشلىدى، — ئىككى ئاخشاملىق ھەققىمىز. ئاز ئەمەستۇ؟ ئىشەنمەي تۇرغانتىكىنزغۇ.

ئۇ سىيىقىدا كۆلۈپ قويدى، بىر قولىنى سوزۇپ، ئېرىنىڭ بوۇرنىنى چاقچاق قىلىپ سقىتى، — ئەمدى يېڭى يىلنى ئوبدان ئۆتكۈزىدىغان بولدۇق!

— جايىدىغۇ، — دېدى ئېرى ئۇنىڭ قولىدىن ئۆزىنى ئېپقېچىپ زورمۇ-زور ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ، — بۇ روزدىستۇ بوۋايىنىڭ بىزگە قىلغان سوۋغىسى بولغاي.

— مەنچۇ، يەنە بىر ئىشقا ماقۇل دېدىم، — دېدى ئۇ ئېرىنىڭ چىرايىغا سىنچىلاپ قاراپ.

ئولىڭ قوشۇمسىنى تۇرۇپ، كاجىلىق بىلەن بېشىنى سالدى.

— ماڭا قارا، نادكا، — دېدى ئۇ، — مەن بۇنداق ئىشتىن بىزارمەن، بۇ قانۇن-ئىنتىزامغا خىلاپتەك تۇرىدۇ. ھېچ بولمىغاندا، بۇ تەييارتاپلىق، ھەتتا ھۇرۇنلارغا تايىنىپ كۈن كەچۈرۈش بولىدۇ، بۇ ياخشى ئەمەس. بۇنداق ئىش ھەققىدە مەسلىھەتلەشمىگەن ئىدۇققۇ.

— مەن ئۆچۈن بەرىبىر، ئالىك؛ مەن ۋىجدانغا زىت ئىش قىلىدىغان ئادەم ئەمەس، خاتىرجەم بولۇڭ. يېڭى يىلنى ئوبدانراق

ئۆتكۈزسەك، خۇشال-خۇرام ئۆتكۈزسەك دەپلا شۇنداق قىلمۇاتىمەن. ۋانيوشكىغا بىر قۇر كىيىم ئېلىپ بەرمەكچى، سىزگە ئوبدان يېمەكلىك-لەرنى ئېلىپ بەرمەكچى، سىزنى ساناتورىيىگە ئەۋەتمەكچى. ئۆزۈم بىر قۇر كىيىم تىكتۇرەي دەۋاتىمەن، سىلەرنى ھەرقاچان خۇشال ۋە بەختلىك ياشايدىغان قىلماقچىمەن. مۇشۇنچىلىك قىلىشقىمۇ ھەققىم يوقما مېنىڭ؟ كۆردىڭىزغۇ، مەن مۇشۇنداق ئەسكى، تويماس! بىراق، باشقا يول بىلەن پۇل تېپىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ.

ــ سەن، پۇل بولسا، بەخت دېگەن شۇ، دەيدىكەنسەن-دە؟

ــ پۇل بولمىسا، بەختلىك بولغىلى بولمايدۇ.

ــ ئەمىسە بۇرۇن نېمىشقا غىڭ قىلماي يۈردۇڭ؟ يالغاندىنمۇ؟ بىز بۇرۇن پۇلنى بۇنداق مۇھىم بىلىپ كەتمەيتتۇق، پۇل تېپىشنىڭلا كويىغا كىرگەنلەرنى بۇرنىنىڭ ئۇچىنلا كۆرسىدىغان بىچارىلەر دەيتتۇق، مەنپەئەتپەرەسلىك قىلمايمىز، ئۇنىڭغا يېقىن يولمايمىز دەپ قارايتتۇق، كۆڭلىمىزدىكىنى بىر-بىرىمىزگە دەپ، گۈزەل نەرسىلەرگە تەلپۈنەتتۇق. بۇنى بىلىسەڭ كېرەك. بىزنىڭ ياشىشىمىز ياخشى يېيىش، ياخشى كىيىنىش، ياخشى ئارام ئېلىش ئۈچۈنلا ئەمەس، ھاياتتا بۇنىڭدىن يۇكسەك نىشان بولىدۇ، بىزنىڭ بەختلىك بولۇشىمىزنىڭ كاپالىتى ئەنە شۇ! سېنى بۇ يولغا كىم باشلىدى؟ مېنىڭمۇ كېيىن پۇلۇم بولىدۇ، ئەما مەن بۇ پۇلنى نۇرغۇن ئەمگەكلەر بەدىلىگە تاپىمەن، مەن ئاخىر بۇنى قىلالايمەن! سەن ھازىر پۇلغا شۇنچە موھتاج ئىكەنسەن، مەن ئەتىلا پەن تەتقىقات خىزمىتىدىن ۋاز كېچىپ، ھازىرقى ئىشىمدىن ئىستېپا بېرىپ، بىرەر زاۋۇتتا سېخ مۇدىرى بولۇپ ئىشلىسەممۇ بولىدۇ. بەزى ئورۇن-لارنىڭ مېنى تەكلىپ قىلغانلىقىنى، ماڭا جىق ئىش ھەققى

بىرىشكە تەييار ئىكەنلىكىنى ساڭا ئېيتقانىدىم. مەن ئاخشاملىرى تېخنىكۇملارغا دەرس ئۆتىسەمۇ بولىدۇ. ئىشقىلىپ، ساڭا پۈل تېپىپ بېرىمەن، ھالال پۇل. سېنىڭ ئاچكۆزلۈكىڭگە تايىنىپ جان بېقىشنى خالىمايمەن.

نادېژدا قاچىنى نېرىغا سۈرۈپ قويۇپ، ئىككى مۈشتۈمى بىلەن ئېڭىكىنى تىرەپ، خۇنۇك كۆزىنى ئولېگقا ئۇزاققىچە تىكىپ قارىدى. چىرايى ئۆڭگەن ئولېگ گەپ قىلماي ئولتۇراتتى.

— ئالىك... — دەپ پەس ئاۋازدا ئېرىنى چاقىردى ئۇ، ئاندىن پېلىموتتەك توختىماي سۆزلەپ كەتتى، — سۆيۈملۇگۇم، ۋاراقراش-مىساق قانداق؟ نېمە بولغىنىمنى ئۆزەممۇ بىلمەيمەن، مەن ئۇنداق ئىشنى ئىككىنچى قىلمايمەن. ئەمما، مەن يەنە...يەنە بىرنەچچە ماقالىنى پۈتتۈرمىسەم بولمايدۇ. پۈلخومار بولۇپ قالدىمۇ، بىلمەيمەن، ئەمما، پۈل بولمىسا بىچارە بولۇپ كېتىدىكەنمەن، ئۆزەمنى بەختسىز دەپ ئويلايدىكەنمەن، ھاياتقا بولغان ئىشەنچىم ئاجىزلىشىدىكەن. گادايلىقتا ئۆتۈۋېرىپ، شۇنداق بولۇپ قالغان ئوخشايمەن، ئەپۇ قىلىڭ مېنى.

— ھەي، ناتيا، ئىش ئۇقمىغىنىڭنى قارا سېنىڭ! — دېدى ئولېگ ئەپسۇسلىنىپ، — بىز بىر-بىرىمىزگە مەدەت بېرىشىمىز لازىم، بولمىسا، تۇغۇشكىنىمىز شۇ، گېپىمنى ئاڭلاۋاتامسەن؟ بىر-بىرىمىزگە سۆيۈنۈشىمىز، ئالغا بېسىش يولىمىزدىكى توسالغۇلارنى، بىزنى پاتقاقتا سۆرىمەكچى بولغان قەبىھ كۈچلەرنى تەرەپ-تەرەپتىن ھوجۇم قىلىپ تۇرغىنىمىز كېرەك. تۇرمۇش دېمەك كۈرەش دېمەكتۇر. بۇغۇ كونا گەپ، ئەمما ئەستىن چىقارماسلىق لازىم. ئۆزىمىز ئۈچۈن، باشقىلار ئۈچۈن كۈرەش قىلىشىمىز، ئېگىزدىراق

تۇرۇپ، پاكراق، ئەقللىقراق بولۇشىمىز لازىم!

ــ مەنمۇ كۆرەش قىلىۋاتىمەنغۇ، ئالىك! مەن ھەرقاچان سىز بىلەن بىللە، ــ نادېژدا ئىككى قولىنى كۆكرىكىگە قويۇپ، ئىنتىك سۆزلەپ كەتتى، ــ ئەمما مەن يەنە بىرنەچچە ماقالىنى پۈتتۈرۈۋەتسەم بولامدۇ؟ بۇنداق قىلىشىم ئۆزەمنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن، ئۆزەمنىك پۈلنى پاخالدەك ئىشلىتىدىغانلاردىن قابىل ئىكەنلىكىمنى بىلۈۋالىمۇ رازى ئىدىم! يەنە كېلىپ، بۇنداقتا مېڭىنى چېنىقتۇرغىلى بولىدۇ، بۇ ئىشنى قىلمىسام، كاللام ئىشلىمەس بولۇپ قالىدۇ! خوتۇنىڭىزنىك كاللىسى ئىشلىمەس بولۇپ قالسا، بۇنىڭ سىزگە نېمە كېرىكى؟ ــ ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئولېگنىك ئالدىغا بارىدى ــ دە، تىزىدا ئولتۇرۇۋېلىپ قۇچاقلاپ، يۇز ــ كۆزىگە چوكۇلدىتىپ سۆيگىلى تۇردى.

دەل شۇ چاغدا ۋانيوشكا خۇشاللىق ۋە ھاياجان ئىلكىدە ئۆيىگە كىرىپ كەلدى.

ــ ھە، ئاپا، سالام! قۇچاقلىشۇبرىدىكەنسىلەرغۇ؟ زېرىكمەمسىلەر؟ مەنچۇ، سىلەرگە ئېيتسام بارغۇ، ھازىرلا بىر كىنو كۆردۇم، بەك قىزىق ئىكەن! ئوھو، قورسىقىم يەنە ئېچىۋاتىدۇ!

8

گېنادى ستېپانوۋىچقا ھېلىقى ئىككى ماقالىنى يېزىپ بېرىشكە تۆت ئاخشام كەتتى. ماقالىنى يېزىش قىيىن چۇشكەچكە، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىرمۇنچە نەرسىنى ئۇمۇ ئۇنتۇپ كەتكەچكە، ئىش ۋاقتىدا ئازراق ئىشلۇبتىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

بۆلۈمدىكى ئايال سەپداشلىرىمۇ چاي ئىچىپ ئولتۇرۇش ۋە پاراڭ-لىشىشتىن باشقا، شەخسىي ئىشلىرىنىمۇ ئاز-تولا قىلىۋالاتتى. نادىرىدا بۇنداق قىلمايتتى، بۇنداق قىلىشقا قولى بارمايتتى، بۇنى ناموۋاپىق دەپ قارايتتى. بۇ يەرگە يۆتكىلىپ كېلىشتىن بۇرۇنمۇ، ئۇ زاۋۇت ئىشخانىسىدا ئىشلىگەن، ئۇ چاغدىمۇ بۆلۈمدىكىلەر ئايالالار ئىدى، ئەمما زاۋۇتتا ۋاچانلا بولمىسۇن ئىش تېپىلىپ تۇراتتى، بالىسى ياكى ئۆزى ئاغرىپ قېلىپ، ئىشقا كېلەلمەيدىغان چاغلىرى بولغاچقا، ئادەتتە ئازراق بىكار ۋاقىت بولسىمۇ ھەممەيلەن ئىمكانىيەتىنىڭ بىرىچە ئىش تېپىپ قىلاتتى، ھېچكىم باشقىلارغا ئېغىرنى ئارتىشنى خالىمايتتى؛ بەزىدە پاراڭلاشسىمۇ، پاراڭ كۆپىنچە خىزمەت توغرۇلۇق بولاتتى.

ئۇ بۇ يەردە سەپداشلىرىنىڭ كۈنىنى بىكار ئۆتكۈزۈۋاتقىنىغا تولىمۇ ئېچىناتتى، ئۆزەم يالغۇز ئىككى-ئۈچ ئادەمنىڭ ئىشىنى قىلىپ بولىدىكەنمەن، شۇلارغا بەرگەن ھەقىنى ماڭا بەرسە، جەزمەن شۇنداق قىلاتتىم! بۇ ئۆزەمگىمۇ، باشقىلارغىمۇ پايدىلىق ئىدى! دەپ ئويلايتتى. بىراق، بۇ ھەقتە كىمگە ئېغىز ئاچىدۇ؟ بۇ ئىشنى ئېغىزىدىن چىقىرىدىغان بولسا، ئايال سەپداشلىرى تىل-ھاقارەتكە كۆمۈبتىدۇ، گىدىيىۋالدى، ئۆزىنى كۆرسەتمەكچى ۋەھاكازا دەيدۇ. بۆلۈم باشلىقىغا ئېيتىشنىڭ زادىلا ھاجىتى يوق، كۈنلەپ-كۈنلەپ ئۇن-تىنسىز ئولتۇرسا، بۇ ئەپتىگە بىرنېمە دەپ بولاتتىمۇ؟ ئۇ نېمە ئىش قىلىدىغاندۇ؟ ئايالالار ئۈنىڭ قېشىغا كىرىشتىن خىجىل بولاتتى، بۆلۈم باشلىقى چاقىرمىسا، ئايالالار ئادەتتە ئۈنىڭ قېشىغا كىرمەيتتى. شۇ سەۋەبتىن، نادىرىدامۇ تەپتارتىماستىلا ئىش ۋاقىتىدا ھېلىقى ماقالىلىرىغا ئىشلىگىلى تۇردى.

ئەمدىلا تۇتۇش قىلۇۋىدى، ماگارىتا كېلىپ بىرپەس قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، ئەركىلىگەنىدەك بىر خىل ئاۋازدا سوزۇپ-سوزۇپ سۆزلىدى:

— ئوهو، نادېژدا ئاناتولىيېۋنا، نېمە گەپ بۇ؟ ماقاله يېزىپ كېتىپسىزغۇ؟ سىزنىڭ كاللىڭىز ئۆتكۈر بولغاندىكىن...

ئۇ چىرايىنى ئۆزگەرتمەيلا ئويلىنىپ قالدى: "بىلىۋالغان ئوخشىمامدۇ، دىنائىدا ئېيتىپ قويغانمىدۇيە؟...هىم، ئۆزەمنى بىر كۆرسىتىپ قويمىسام بولمىدى!..."

— ئېرىمگە دوكتۇرلۇق دىسسېرتاتسىيىسى يېزىشىپ بېرىۋاتقان مەن، — نادېژدا شۇنداق دەپ يالغان ئېيتتىيۇ، قولاقلىرىغچە قىزىرىپ كەتتى.

ئايالالار هېچنېمە ئاڭلىمىغانىدەك، هازىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا قويۇلىدىغان تەلەپ بەك تۆۋەن، شۇڭا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ چىقىپ مۇتەخەسسىس بولۇۋالسمۇ، هېچنېمىنى قىلالمايدۇ، قىلىشنىمۇ خالمايدۇ، دېگەنىدەك گەپلەرنى قىلىشقىلى تۇردى. هېچ ئىش قىلمايدىغان بۇ ئايالالارنىڭ ئىش قىلىشنى خالمايدىغانلار هەققىدە قىلىشقان پاراڭلىرىنى ئاڭلاپ، نادېژدانىڭ كۆڭلىگۈسى كەلدى. نادېژدا ئۇلارنىڭ پاراڭلىرىغا قولاق سالغاچ ماقالىنى تارتىمغا سالدى، شۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچى ئېلىپ چىقمىدى.

نادېژدا يېزىپ بولغان ماقالىنى دىنائىداغا بېرىۋېتىپ سوۋغات ئالمايدىغانلىقىنى، نەق پۇل ئالىدىغانلىقىنى ئېيتا قىلدى، دىنائىدا بۇنىڭغا جاۋابەن:

— بەللى، ئەزىزىم، سوۋغاتنى تەييار قىلىپ قويغان تۇرسا، قايتۇرۇۋەتكىلى بولمايدۇ، گېنادى ستېپانوۋىچ بۇ جەھەتتە گېپىدە

تۇردىغان ئادەم. مەن ئۇنىڭ تاپشۇرۇقىنى بويىچە ئېلىپ قويدۇم، زىيان تارتمايسەن، يېڭى يىل سوۋغىتى تۇرسا. ــ دېدى ۋە ئۇستەلنىڭ ئاستىدىكى چوڭ بوغجۇمىغا پۇتىنى تەككۈزۈپ كۆرسەتتى.

بۇ دەل چۈشلۈك تاماق ۋاقتى بولۇپ، ئىككىسىلا قالغانىدى. دىنائىدا بوغجۇمنى تارتىپ چىقىرىپ نادېژدا‌غا بەردى. بوغجۇمنى ئېغىر ئىدى. "ئوھو، پەيۋەردىگارا، ھايانىكەش ھۆپپىگەر بولۇپ قالدىمغۇ" دەپ ئويلىدى ئۆكۈنۈپ. ئىچىدە نېمە باردۇ دەپ ئېچۈدى، شۇ زامات گۈلقەلبىرى ئېچىلىپ كەتتى، بوغجۇمىدا برانىدى ھاربىقى، شامپان ھاربىقى، ناھايىتى نەپىس قاچىلانغان شاكىلات كەمپۇت ۋە بىرنەچچە كىلوگرام ئاپپېلسىن تۇراتتى. نادېژدا دەرھاللا ھېسابلاپ چىقىپ، كۆلۈپ قويدى، بۇ نەق ئوتتۇز رۇبلىلىق نەرسە ئىدى.

ــ ئەجەبمۇ جىق ئېپسىنا ئالىي يېمەكلىكلەرنى؟ ــ نادېژدا ئۆزىنىڭ ئىشىنى ئويلاۋاتسىمۇ، ئىرەنسىزلىك بىلەن دىنائىدا‌غا دېدى.

ــ ئەخمەقلىقىڭنى قارا سېنىڭ، ــ دېدى دىنائىدا ئۇنى زاڭلىق قىلىپ، ــ بۇلار دېگەن قىس مالىلار! ئىشەنمىسەڭ، يېڭى يىلدا ئۆزۈڭ ئېلىپ باقە! ــ ئۇ سۆزلەۋېتىپ ئوتلۇق كۆزىنى چىملىدىتىپ قويدى، ئۇ خۇشاللىقدا ئىككىنچى خەۋەرنى ئېيتىشقا تەقەززا بولۇپ تۇراتتى، ئەمدى ئۇ بايىقى سۆزىگە قوشۇپ قويدى، ــ ماڭا قارىغىنا نادكا، ماڭا يەنە جىق ئىش تېپىپ قويدۇم. ھەممىسى مال ساتقۇچىلار، پۇل دېگەننى قومۇرۇپلا ئالىسەن ــ دە! ئەسلىدە ھەممىسى دېگۈدەك ئىشتىن سىرت ئوقۇپتىكەن، بەزىسى سودا، بەزىلىرى ئىگىلىك كەسپىدە ئوقۇغانىكەن! بىر چالمىدا ئىككى

پاختەك سوقۇش دېگەن شۇ: پۇلمۇ تاپسەن، ئۇلار بىلەن تونۇشۇپمۇ ئالسەن. بۇلارغا چىك يېپىش، ئاۋال سېنى تامارا بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويايلى دەيمەن، ئاخشاملىقتا ئىلگىرىكىدەكلا بىزنىڭكىگە بارغىن.

— ماقۇل، — دېدى نادېژدا بوغجۇمىنى ئۆزىنىڭ ئۈستىلىنىڭ ئاستىغا ئاپىرىپ قويۇپ پەرۋاسىزلا: دىنائىدانىڭ ئۆزىنى نۇرغۇن قېتىم نادكا دېگىنى ئۈنۈك دېققىتىنى تارتتى: بۇ بەك ھۇرمەتسىزلىك ئەمەسمۇ؛ بۇنداق ئاتاش يانچۇقچىنىڭ لەقىمىدەك، "ھايانكەش نادكا" دېگەندەك ئاڭلىنىدىكەن، يا بولمسا، "ئاردىدىن نەپ ئالغۇچى نادكا" دېگەندەك ئاڭلىنىدىكەن...كاللىنى تىكىپ قويۇپ ھايانكەشلىك سودىسى قىلىش... بىلمىنى دەسمايە قىلىپ ھايانكەشلىك سودىسى قىلىش...ئۇ بەربىر پات ئاردىدا بۇنداق ئىشتىن قول ئۈزىمەنغۇ دەپ، بۇنداق ئۆز كەيپىنى ئۇچۇردىدىغان ئىشلارنى يەنە ئويلاپ ئولتۇرمىدى. پىكرى بوغجۇمغا كەلگەندە، مەيلىلا، يېڭى يىلدا ئاتا-بالا ئىككىسىنى بوغجۇمىدىكى نەرسىلەر بىلەن بىر مېھمان قىلىۋەتمەيمۇ، دەپ ئويلاپ قالدى...

9

چۆرىسىگە گۈللۈك پەۋەز تۈتۈلغان ياغلىق ئارتقان تامارا ياقىسى يۇمشاق سۆسەر تېرىسىدىن قىلىنغان پەلتوسىنىمۇ يەشمەستىن، دىنائىدا مېھمانخانا ئورنىدا ئىشلىتىدىغان ئاشخانىدا ئولتۇراتتى. ئېگىز، بەستىلىك، سېرىق چاچ، مقىتا بۇ ئايالنىڭ پىگورىسى دىنائىدانىڭكىگە بەك ئوخشاپ كېتەتتى، ئۇنىڭدىن تومپايراق كۆرۈنەتتى، خالاس: يۈزىگە ئۇپىنى جىققىدە سۈرتكەن بولۇپ،

نەچچە ياشلارغا كىرگىنىنى دەماللىقا جەزملەشتۈرگىلى بولمايتتى، يەگىرمە بەشلەردىمىدۇ، ئوتتۇز بەشلەردىمىدۇ، بىرنېمە دېيىش تەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستەلگە قويۇۋالغان سېمىز قولىنىڭ بارماقلىرىغا يوغان-يوغان ئۇزۇكلەر سېلىنغانىدى. كالپۇكىنى قىپقىزىل قىلۋېلىشى ئۇنى شاللاق چوكاندەك كۆرسىتەتتى؛ قاپقارا كىرپىكلىرىگە سۈرمە سۈركەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. كۆك كۆز بۇ ئايال نادېژدانىڭ كۆزىنىكىگە، ئاددىغىنا چاقماق رەختتىن تىكىلگەن كۆڭلىكىگە، بويىغا سۈرتۈلمىگەن تىرنىقىغا، ئۇزۇك سېلىنمىغان تەمەچتەك قوللىرىغا ئەدەبسىزلىك بىلەن سەپسېلىپ چىقتى. تامارانىڭ نەزىرىدە، نادېژدا ئۆزىنىڭ ئادەملىرىدىن ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ "ھەددىلىرى"دىن ئەمەس ئىدى، ئەكسىچە "بىلىملىك"لەردىن ئىدى.

— قانداق ماقالە يازدۇرىسىزكىن؟ — دەپ گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتتى ئۇ تۇزۇت قىلماستىن ۋە بەھۇدە چۈشەنچە بېرىپ تۇرماستىن.

— ئۇقتىسادشۇناسلىق جەھەتتىكى ماقالە، — دېدى تامارا.

— بىرنىمۇ؟

— ھەئە، بىرنى، ۋاقتىنچە بىرنى.

— ئوتتۇز رۇبلى بېرىسىز، — دېدى نادېژدا. ئوتتۇز رۇبلى بېرىشكە چىدىمىسا، ئىشنى قىلىۋېلىپ، تىت-تىت بولۇپ، ئوچاق بېشىدىكى چۈمۈلىدەك بولۇپ كەتمىگىنىنى كۆرەي، دەپ ئويلىدى ئۇ ئىنتايىن يىرگىنىپ.

— ئوتتۇز رۇبلى ئالسىڭىز ئېلىك، پۇلىنىڭ ئىشى چاغلىق، — دېدى تامارا كۆزىنى چىملىداتقاندەك قىلىپ، — ئىنتىكرەك پۇتكۈزۈپ بەرسىڭىزلا بولغىنى.

— تېمنى دەپ بېرىڭ.

تامارا بىر ۋاراق قەغەزنى چىقىرىپ نادېژدا‌غا بەردى. نادېژدا قەغەزگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ:

— ئۇچ كۈننىڭ ئىچىدە تاپشۇرىمەن، — دېدى.

تامارا ئورنىدىن تۇردى.

— نەگە بارىسەن؟ چاي-پاي ئىچىپ ماڭمامسەن! — دەپ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ ئۇنى توختاتتى دىنائىدا مۇلايىملىق بىلەن.

— نېمە دېدىڭ دىنائىدا ۋاسلىيېۋنا، نېمىشقا چاي ئىچىدىكەنمەن؟ چولام يوق، ئىچكۈمۈ يوق، — دېدى تامارا، — كەتكىنىم تۇزۇك تۇرىدۇ، چاي ئىچكىلى كېيىن كېلەرمەن.

دىنائىدا تۇزۇت گەپلەر بىلەن ئۇنى ئۇزىتىۋەتكەندىن كېيىن، يېنىپ كىرىپلا نادېژدانى ئەيىبلەپ كەتتى:

— نېمە قىلغىنىڭ بۇ...ھېچ بىلەلمىدىم! ئەلۋەتتە، سىلەر بىر تېپتىكى ئادەملەردىن ئەمەس، لېكىن ئۇ دېگەن مال ساتقۇچى-دە، بۇلارغا ئىمكان بار سىلىق مۇئامىلە قىلغان ياخشى. زامانىمىزدا ئۇلار ھەممە ئىش قولىدىن كېلىدىغان كىشىلەر!

— ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزەمنى تۆۋەن تۇتقۇم كەلمىدى، — دېدى نادېژدا جاۋابەن، — ئۇنىڭ پۇلىنى ئالسام بولىدى، باشقا نەرسىگە موھتاج ئەمەسمەن.

— گەپنىڭ راستى، سەن زاماندىن بەك ئارقىدا قېپسەن! — دېدى دىنائىدا ئاھ ئۇرۇپ.

10

پۇتۇشكىنى بويىچە، نادېژدا يېزىپ پۈتتۈرگەن ماقالىنى ئۇچ

كۆندىن كېيىن دىنائىداغا تاپشۇردى. بۇ ماقالىنى يېزىش ئۈچۈن، ئۇ شەھەرلىك كۈتۈپخانىغا بېرىپ كىتاب ئاربىيەت ئالدى، كىتابتىن بىرمۇنچە نەرسىنى كۆچۈردى، ئەيتاۋۇر، خېلى ئاۋارە بولدى، ئىش ھەققىغە ئوتتۇز رۇبلى ئېلىش ھەقلىق ئىدى. ئاخىرقى كۈنى كېچىدە كۆز يۇمماي چىقتى دېسەمۇ بولىدۇ. قىلىمەن دېگىنىنى قىلماي قويمايدىغان چۈس مىجەزلىك نادېژدا تاماراغا بەرگەن ۋەدىسىنى ئادا قىلىشقا بەلباغلىغانىدى. ئۇ ئولىگ بىلەنغۇ نېرى-بېرى بىرنېمە دېيىشىپ قالمىدى، ئەمما ئولىگ ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماسلا بولغانىدى. "ئەزىزىم، يەنە بىرئاز تاقەت قىلغىن" دەپ يالۋۇراتتى ئېرىگە تىكىلىپ، ئەمما ئېرى خاپا ھالدا ئۇنىڭ كۆزىدىن ئۆزىنى قاچۇراتتى.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە دىنائىدا ئىش ھەققىنى ئۇنىڭغا تاپشۇردى، ئەمما چۈشتە سائەت ئون ئىككىدە دىنائىداغا تېلېفون كەلدى، دىنائىدا نادېژدانى يېنىغا چاقىرىپ:

— سەن بىر-ئىككى ئېغىز گەپلەشكىن، — دېدى.

نادېژدا تۇرۇپكىنى قولىغا ئالدى.

— ھە، سىز نادېژدا ئاناتولىيېۋنامۇ؟ مەن سىزگە ماقالە يازدۇرغان تامارا! — تۇرۇپكىدىن ئايالنىڭ سىلىق ئاۋازى ئاڭلاندى، ئاۋاز گويا بىرنەرسىگە ھاجىتى چۈشكەن، ياخشىچاق بولۇشقا تىرىشۋاتقان ئادەمنىڭكىدەك سىپايە ئىدى، نادېژدا ھېلىقى توڭ تامارانىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي قالدى. — ئىش ھەققىنى ئالغانسىز؟

— ھەئە، ئالدىم. نېمە بولدى؟ — سورىدى ئۇدۇللا نادېژدا. ئىشخانىدا باشقا ئاپاللار بولغاچقا، مۇشۇنداق سورىغانىدى.

ـــ ماقاله يېزىپ بەرگىنىڭىزگە مەك رەھمەت! **يەنە** بىرنەچچىنى يېزىپ بېرەرسىزمۇ؟

ـــ ھازىرچە بىرنى دېگەنتىڭىزغۇ.

ـــ يە...يەنە بىر ئادەمگە كېرەك ئىدى!

ـــ ئۆزى مەن بىلەن كۆرۈشسۇن، ـــ دېدى نادېژدا **ئوچۇقلا**، ئۇنىڭ بۇ تامارا بىلەن ئىككىنچى كۆرۈشكۈسى يوق ئىدى.

ـــ بولدۇ، ئېيتىپ قويايلى.

نادېژدا تۇرۇپكىنى قويۇپ، ئورنىغا بېرىپ ئولتۇردى.

ئاردىدىن بىر سائەت ئۆتكەندە، گىروي، ئېگىز، قارىمۇتۇق، قارا كاستۇم-بۇرۇلكا، كاستۇمىنىڭ ئىچىگە ئېگىز ياقلىق نېپىز قارا تىشورت كۆڭلەك كىيىۋالغان، قارا چاچلىرىنى بۇدۇر قىلغان، قاپقارا كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان، قاپقارا بۇرۇتىنى چىرايلىق ياساتقان، ساقلىنى پاكىز قىردۇرغان (ساقلىنى قىردۇرغاندىن كېيىن ئېڭىكى كۆكۈش بولۇپ كۆرۈنەتتى) بىر ئەركىشى ئىشخانا ئالدىدا پەيدا بولدى، بۇ كىشىنىڭ كۆپ ئەجىر بىلەن ئوبدان تەكشىلىگەن كالتە جۇۋىسىلا جىگەررەڭ ئىدى. بۆلۈمدىكى ھەممە ئايالالار بىراقلا ئۇنىڭغا ھەيرانلىقتا قاراشتى، لېكىن ھەيرانلىقىنى چىرايىدىن بىلىندۈرمىدى.

ـــ ئوھو، گېئورگى ئىئونوۋىچ! قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى سىزنى بۇ يەرگە؟ ـــ دېدى دىنائىدا ئىككى قولىنى كۆتۈرۈپ چاۋاك چېلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ چىرايىدا كۆلكە ئوينايتتى، ئۆزىمۇ بىردىنلا جانلىنىپ كەتكەندى، ـــ مەرھەمەت، گېئورگى ئىئونوۋىچ!

ـــ ھە، دىنوچكا، ياخشىمۇسىز! ـــ دەپ كۆلدى قارا كىيىملىك ناتونۇش كىشى، ئۇ كۆلگەنده ئاپئاق چىشلىرى كۆرۈندى. ئۇ

ئىشخانىغا كىرمەيلا، ھەممە ئايالغا ئوبدان كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، ئۇنىڭ نەزىرى ئاخىردا ناھېڭدادا توختىدى.

— ناھېڭدا ئاناتولىيېۋنا سىزمۇ؟ — دېدى ئەركىشى ئەدەب بىلەن ئېگىلىپ سالام قىلىپ، كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ. — سىزنى كۆزدەپ كېلىۋىدىم، ئازراق ۋاقتىڭىز چىقارمۇ؟

ناھېڭدا بىردەم تەئەججۈپلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى-دە، قەلەمنى ئۇستەلگە ئاستا قويۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇستەل ئارقىلىقىدىن ئۆتتى، باشقا ئايالار ناھېڭداغا قاراپ ئولتۇراتتى. ھېلىقى ناتونۇش ئەر ئىشكىنى يېپىۋەتتى، ئىككىيلەن كارىدوردا كېتىپ بارماقتا ئىدى. دەل شۇ چاغدا دىنائىسدا مېڭىپ، ياق، مېڭىپ ئەمەس، ئۇنۇپ چىققانىدەكلا سەكرەپ-تاقلاپ يېتىپ كەلدى. بۇنداق ئىشلاردىن قالسا قانداق بولىدۇ؟ ھېلىقى ناتونۇش ئەر بىلەن ناھېڭدا ئاستا كېتىۋاتاتتى، دىنائىسدا ئارقىدىن يۈگۈرۈپ كېلىپ ۋاتىلداپ كەتتى:

— ۋاي-ۋۇي، گېنېئورگى ئىۋانوۋىچ، بىزنى كۆرگىلى كەلگىنە-ئەمزگە خۇشال بولۇپ قىنىمزغا پاتماي كېتىۋىدۇق، بىز بىلەن بىردەم ئولتۇرۇشقىمۇ چولىڭىز تەگمىگۈدەك ئالدىراش ئوخشىمامسىز!

— شۇنداق، دىنوچكا، مەن بەك ئالدىراش، بولمىسا، سىزدەك گۈل قىز بىلەن بىللە ئولتۇرمايتتىمۇ! ئولتۇرغانىدىمۇ ئۇزاققىچە ئولتۇراتتىم دەڭا! قاچانلا كۆرسەم، مۇشۇ چىرايلىق پېتى تۇرىسىز ئۆزىڭىز! — دېدى ناتونۇش ئەر قوللىرىنى كۆكسىگە قويۇپ، ئاندىن ناھېڭداغا دېدى:

— سىزنى ماڭا تامارا تونۇشتۇرغان. بىر ئىش بىلەن ئالدىڭىزغا كېلىۋىدىم: ماڭا بىرقانچە ماقالە يېزىش كېرەك بولۇپ قالدى. مەنچۇ، — ئۇ ناھېڭداغا يان تەرەپتىن قاراپ، ئىشەنچ بىلەن ھەجىيىپ.

قويدى، ــ گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام، مەن دېگەن ھۆرۈن ئوقۇغۇچى، ئوقۇش نەتىجەم ناچار. ئالدىراشلىقىم بەك ئالدىراش. ياردەم قىلسىڭىزچۇ نادېژدا ئاناتولىيەۋنا، سىزگە كۆپ رەھمەت- ھەشقاللا ئېيتىمەن. ئەلۋەتتە، ئىش ھەققىنىمۇ كۆپ بېرىمەن. باھا تامارانىڭكىدەك بولىدۇ، بىراق، باشقىچە ئېيتساق، بۇگۈنكى كۈندە ھەممە ئىشنى پۇل بىلەنلا جۈندەيمەن دېگىلىمۇ بولمايدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ؟

ــ مەن پۇل بىلەن جۈندەيمەن، ــ دېدى نادېژدا بوشقىنا.

ــ چۈشىنىشلىك، ــ دېدى ئەركىشى بېشىنى لىڭشىتىپ، ئاندىن نادېژدانىڭ ئاددىي كىيىملىرىگە بىر قاراپ قويدى، ــ ئۇنداق بولسا، ئىككىمىزنىڭ گېپى بىر يەردىن چىقتى.

ــ بىرمۇنچە ماقالە يازىدىغان ئىش دەۋاتاتتىڭىز، زادى قانچىلىك؟ ــ دەپ سورىدى نادېژدا گەپنى رەسمىي تېمىغا بۇرىماقچى بولۇپ.

ــ ھەي! ــ دېدى ئەر كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ، بېشىنى چايقاپ قويۇپ، ــ دېيىشكە خىجىل بولۇۋاتىمەن! ئەيتاۋۇر ئاز ئەمەس! ــ ئۇ يانچۇقىدىن قاتلاقلىق قەغەزنى چىقىرىپ نادېژداغا بەردى.

ــ گېئورگى ئىئونوۋىچ راستلا ئالدىراش ئادەم، ناتيا، شۇڭا چوقۇم ياردەم قىلمىساڭ بولمايدۇ! ــ دېدى نادېژدانىڭ يېنىدا كېتىۋاتقان دىنائىدا ۋاتىلداپ.

قەغەزگە بەش-ئالتە تېما يېزىلغانىدى. نادېژدا توختىدى.

ــ بۇنداق ماقالىدىن زېرىككىنىمنى سىزمۇ بىلىدىغانسىز، ئەمما، سىزنىڭ ئەھۋالىڭىز مۇشۇنداق بولۇۋاتقانىدا، ئىككىسىنى يېزىپ بەرسەم بېرەي.

ــ نادېژدا ئاناتولىيېۋنا، مەن سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي، ياردەم قىلىڭلار! ــ دېدى گېنئورگى ئىئونوۋېچ بىر قولىنى كۆكسىگە قويۇپ. ــ بۇمۇ مەيلى، يېڭى يىلغىچە ئىككىنى يېزىپ بېرىڭ، ئاندىن، ئارام ئېلىۋالغىنىڭىزدىن كېيىن يەنە يازالايسىز، بۇنىڭغا ئىشەنچىم كامىل.

ئۇ شۇنچە تۆزۈت قىلغاندەك ھەتتا يېلىنغاندەك كۆرۈنسىمۇ، ئۇنىڭ سالجىدەك يېپىشۇېلىش، ئۆز خاھىشىنى باشقىلارغا تېڭىش كەيپىياتى بىلىنىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ قولىنى رەسمىي دىندارلاردەك كۆكسىگە ئېلىشلىرى، ھەمىشە ئىللىق كۈلۈمسىرەشلىرى ئۇنى كىشىگە ئۇشۇق كۆرسىتەتتى، كىشى ئۇنىڭدىن بىزار بولاتتى، سەسكىنەتتى. نېمە ئىش قىلدىڭغان ئادەمدۇ بۇ؟ سودىگەر بولسا كېرەك، ئورنىمۇ يۇقىرى ئوخشىمامدۇ؟ بۇ ئادەملەر گاراڭ بولۇپ قالدىمۇ نېمە، دېپلومخومار بولۇپ كېتىپتۇغۇ؟ توقلۇقتىن شۇنداق قىلىشامدۇ؟ ساراڭ بولغانمۇيا... بىراق، ئەمۇمەن، بۇ گېنئورگى ئىئونوۋېچ ھەيبار نېمە كۆرۈندۇ، لولا ئادەم بولسا كېرەك. بىراق لوللىقتا ئانچە ئۇستا ئەمەستەك...

ــ قېنى، كېيىنكى ئىش توغرۇلۇق كېيىن بىر گەپ بولار، ــ دېدى نادېژدا كۈلۈپ قويۇپ، ــ بۇ نۆۋەت ئىككىنى يېزىپ بېرەي.

گېنئورگى ئىئونوۋېچ ھېلىقى قەغەزنى ئۇنىڭدا قالدۇرۇپ، ئىككى پۈتنى شاققىدە جۈپلىدە، سالام قىلىپ، ئاندىن بىر قولىنى كۆكسىگە قويۇپ، دېدى:

ــ ئېخ نادېژدا ئاناتولىيېۋنا، سىزدىن بىر ئۆمۈر مىننەتدارمەن! بولدى، سۆيۈملۈك خېنىملار، بولسىغۇ سىلەر بىلەن پاراڭلاشسام

بولاتتى، بىراق، بۇنداق پاراڭلىشىدىغان پۇرسەت كېيىن كېلىپ قالىدۇ، دەپ ئويلايمەن، ھازىر خوشلىشىشىم كېرەك، مەن بەك ئالدىراش، ئازراقمۇ بوش ۋاقتىم يوق! خەير. ــ ئۇ ھەجىيىپ تۇرۇپ يەنە بىر قېتىم ئىككى پۇتىنى جۈپلەپ تازىم قىلىغاندىن كېيىن، قولىنى پۇلاڭلىتىپ قويۇپ كېتىپ قالدى.

ــ ئەجەبمۇ ئۇشۇق ئادەمكەنا، ــ دېدى نادېژدا ھېلىقى ئەر يىراقلاپ كەتكەندىن كېيىن ئىستېھزا بىلەن، ــ زورلاپ يازدۇرغانىدەكلا بىر ئىش قىلدى، يېزىشتىن ئۆزەمۇ بەك بىزار بولۇپ كەتتىم. كۆڭلۈمدىكىنى ئېيتسام، ھۆ بولغۇدەك ھالغا يەتتىم. بۇ زادى نېمە ئىش قىلدىغان ئادەم؟

ــ گوشا① دېگەن شۇ ئەمەسمۇ! ــ دەپ جاۋاب بەردى دىنائىدا تىنىقى يېتىشمەيۋاتقانىدەك، ــ سودا ئىدارىسىدە ئىشلەيدۇ، ھەممە ئىش قولىدىن كېلىدۇ، شەھەردە ئۇنى بىلمەيدىغان ئىنسان يوق! ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىپ قويۇش ئۇچۇن، ئون ماقالە يېزىپ بەرسەڭمۇ ئەرزىيدۇ، ئەخمەق بولما! قارىغىنا، ئادەمنى مەپتۇن قىلىدىغان يېگىت ــ دە!

ــ ھېنىڭچە، تېتىقسىز كىشى ئىكەن.

ــ ھەي، ھېچنېمە بىلمەيسەن ــ دە! بەك قاتمال ئىكەنسەن!

ــ نېمانداق قارا ئادەم ئۇ؟

ــ بىلىپ قوي، ئۇنىڭ تومۇرىدا جەنۇبلۇقنىڭ قېنى بار، ئۇ يا كاۋكازلىق، يا بولمىسا گرىتسىيلىك، ياكى بولمايدۇ، بىرەر ئاز سانلىق مىللەتتىن! ئۇ راستىنلا ئادەمنىڭ مەيلىنى تارتىدىغان

---

① گېئورگىنىڭ كىچىك ئېتى.

يەگىت!

ــ بولدىلا، بۇ گرېتسىيىلىكىڭگە ئىكىكى پارچە ماقالە يېزىپ بېرەي، شۇنىڭ بىلەن بەس! بۇ ھۆرۈن-يالقاۋلارنىڭ شورى قۇرۇپ كەتسۇن، خۇشۇم زادىلا قالمىدى بۇلار بىلەن.

11

12 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى ــ جۈمە كۈنى بىر يىلنىڭ ئاخىرقى ئىش كۈنى ئىدى، ئايالار 31 ـ چېسلا ئىشقا كەلمەي، ئۆيلىرىدە بايرامنىڭ ھازىرلىقىنى قىلاتتى، شۇڭا ئۇلار بۈگۈن ئالدىرىمايتتى، نېرى-بېرى ئىشلارنىمۇ كاللىسىغا كەلتۈرمەيتتى، ئۇلار گۈلدەك ئۇز-چىرايلىق ياسىنىشىپ ئىشقا كېلىشكەنىدى، ئاساسەن ئەتىگەنىدىن باشلاپلا بايرامليق ئولتۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈشتى، بۇ ئولتۇرۇش ئەمەلىيەتتە چاي زىياپىتى بولۇپ، شامپان ھارىقى، پىرەنىك ۋە كەمپۈت ئېلىنغانىدى. دىنائىدا پۈزۈر كىينىگەن بولۇپ، سېرىق چېچىنى كۆپتۈرۈپ ياستۇالغانىدى، قىپقىزىل يۈزى ئۇنى ناھايىتى روھلۇق كۆرسىتەتتى، ئۇ ۋارى-ۋارى قىلىپ، ئالدىراشلا يۈرەتتى. ئۇ سەھەردىلا:

ــ ھەي قىزلار، بۈگۈن ئىشقى-پىراق تورىغا چۈشۈپ قالغاندەك بولۇۋاتمەن، ــ دېگەنىدى. ئۇ قەيەردىندۇ يوغان قېيىن شېخى تېپىپ كېلىۋىدى، ئايالاز شاخنى بېزىگىلى تۇردى: ئۇستەل تارتمىسىدىن ئەينەك شارەكچىنى تېپىپ چىقتى، باشقا نەرسىلەرنى سىزىپ، ئاندىن چاپلىدى. ئۇلار ئىش قىلىۋېتىپ قىزچاقلاردەك چۇقۇرىشاتتى. ماگارىتا يوغان قەغەزلەرگە قىزىق بېغىشلىمىلارنى يازماقتا ئىدى.

باشقا بۆلۈملەردىكى ئايالـلارمۇ كەينى-كەينىدىن كېلىپ يېڭى يىلنى مۇبارەكلەشتى، بۆلۈمنىڭ ئىچى تېخىمۇ قاينىپ كەتتى.

بۇ كۈنى نادېژدا گېئورگى ئىئونوۋىچنىڭ ھېلىقى ئىككى ماقالىسىنى يېزىپ بولۇپ ئىشخانىغا ئالـغاچ كەلگەنـدى، ئۇ ماقالـىنى ئەتە-گەندىلا دىنائىدىغا بەك ياراپ كەتكەن گوشاغا بېرىپ قويۇشنى ئېيتىپ دىنائىدىغا بەردى ۋە ئىككىنچى بۈندىق ئىشنى قىلـمايدىغانلـقىنى، بۈندىق سودىنى توختاتقانلىقىنى، بۈندىق ئىشتىن قول ئۈزگەنلىكىنى ئېنىق بىلدۈردى. شۇنىڭدىن كېيىن نادېژدا ئۆزىگە بىرنەرسە بېسىم بولۇۋاتقاندەك ھېس قىلمايدۇ، ئۆزىنى قېيىن ھالەتتە قويغان ماقالـە-لەردىن ئاخىرقى ھېسابتا قۇتۇلـدۇ-دە، كۆڭـلى ئازادە يۇرىدىغان بولـدۇ، ئۇنىڭ ئۇستـىگە ئۆيـدە ئاتا-بالىغا سوۋغات تەييارلاق-لىق، يېڭى يىل زىياپىتىگە لازىملىق نەرسىلەرمۇ تەييارلاقلىق، يەنە كېلىپ، ئۇ مائاشىنىڭ سىرتىدا يۈز رۇبلى پۇل تاپتى! ئەمدى ئولېگ بىلەن يارىشىپ قېلىشلا قالدى، ئەمدى بۇ ئىش تەسكە چۈشمەيتتى — نادېژدا بۇگۈن ئۇنى كۆنـدۈرىدۇ، ئولېگ نادېـژدانى ئەپۇ قىلىدۇ، بۇگۈن كۆندۈرمىسە، يېڭى يىلغا دەكـە-دۈكـە بىلەن كىرىـدىغان گەپ-دە. نادېژدا تېخى ئۆزىنىڭ پۇلنى كۆرسە نەپـسى تاقـىلداي-دىغان، پۇلنى كۆرسە كۆزى قىزىرىدىغان مىجەزىـنى ئۆزگەرتىش، ئۇنداق نازۇك بولۇپ كەتمەسلىك ھەققـىدە ۋەدە بېرىـدۇ. نادېژدا كۆپ مۇشەققەت تارتتى، يېتىپ ئاشقۇچە تارتتى!... نادېژدا دىنائـىدانىڭ گېئورگى ئىئونوۋىچقا تېلېـفون بەرگەنلىكـىنى كۆرگەن بولـسىمۇ، كۆپـچىلىـك ئالـدىراشلىقى ئىچـىدە ۋاري-ۋاري قىلـىشـپ تۇرغانلىقتىن، تېلېفونـدا دېـيىلمۇاتـقان سـۆزلەرنى ئاڭلىيالـمىدى، نېمە دېيىشىمەدۇ! دەپ ئويلىدى ئۇ.

سائەت ئىككىدىن ئاشقان مەزگىل ئىدى، ھەممەيلەن زالغا يىغىلىشتى، باشلىق كۆپچىلىكنىڭ ئۆتكەن بىر يىللىق خىزمىتىدىن مەمنۇن ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى، ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچىلارغا تەقدىرنامە بەردى (نادىر دالارنىڭ بۆلۈمىدىن نادىر دالا تەقدىرنامە ئالدى)، كۆپچىلىكنى يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن تەبرىكلىدى، كۆپچىلىكنىڭ تىنىمسىز سالامەتلىك، تۇرمۇشىغا بەخت-سائادەت، خىزمىتىگە تېخىمۇ زور نەتىجە تىلىدى. ئايالار بۆلۈمىگە قايتىپ كىرگەندىن كېيىن خۇشاللىقتا ئۈستەل-جوزىلارنى جۈپلەپ، يېمەكلىكلەرنى ئۈستەل-جوزىلارغا تىزىشقا باشلىدى.

بۈگۈن بۆلۈم باشلىقىمۇ سەل ياسىنۋالغاندى، ئاق كۆڭلەكنىڭ ئۈستىگە قارا كاستۇم كىيىپ، رەڭگى ئوچۇق گالىستۇك تاقۇالغاندى، يۈزى قىزىرىپ، كۆزى قىسىلىپ تۇراتتى، ئاغىنىلىرى بىلەن بىرەر يەردە بىرەر-ئىككى رومكىدىن ئىچىشۇالغان بولسا كېرەك، شىركەيپ بولۇپ قالغاندى. ئۇ بۆلۈمگە ھەممىدىن كېيىن كىرىپ كەلدى، كىچىككىنە ئىشخانىدا كۈن بويى يالغۇز ئولتۇرىدىغان بۇ ئادەم بۈگۈن بۇ يەردە بالىلارەك يايراپ كەتتى، ئۇ قول ئاستىدىكى ئايالارنى تەبرىكلەيتتى، سۆيەتتى، ماختايتتى، بۈنىڭ بىلەن بۆلۈمنىڭ ئىچى تېخىمۇ جانلىنىپ كەتتى. بۆلۈمدە مۇشۇ بىرلا ئەركىشى بولغانلىقتىن، ئايالار ئۇنى تەكلىپ قىلىپ ئېپكىردى دېيىشكىمۇ بولاتتى. ئۇ كىرىپلا بوتۇلكىلارنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، رومكىلارغا شامپان قۇيدى؛ بۈنداق ئىشلارغا پىشىشق بولمىسا كېرەك، ھاراقنى جوزىغا، ئايالارنىڭ كىيىملىرىگە چاچرىتىۋەتتى، بىراق بۇ ھال ئايالارنىڭ ئېچىلىپ-يايراپ ئولتۇرۇشىغا قىلچە تەسىر قىلمىدى.

بىر رۇمكا شامپان ئىچكەندىن كېيىن، نادېژداغا ھاراق كۆچىنى كۆرسەتكىلى تۇردى، ئۇنىڭ بېشى قېيىپ، كۆزى خۇمارلاشتى، يۈزى پوكانىدەك قىزىرىپ كەتتى، كىۋزىگە نەرسىلەر يوغان-يوغان كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۇ ئۆزىنى شۇنداق ئەركىن سېزەتتى، بىرنېمىلەرنى دېگۈسى كېلەتتى، ئەمما باشقا ئايالىلار ۋاقىرىشىپ-جارقىرىشىپ بۆلۈمنى بېشىغا كىيىگەنلىكتىن، ئاۋازىنىڭ بۇ ئايالىلار-نىڭكىنى بېسىپ چۈشەلمەيدىغانلىقىنى پەملەپ، گەپ قىلمىدى. ئايالىلار نادېژدانىڭ ئۇن-تىنسىز ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، كەينى-كەينىدىن كېلىپ ئۇنى ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچى بولغانلىقى بىلەن تەبرىكلىدى، سەن چىرايلىق، ھازىر يۈزۈڭ قىزىرىپ تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپسەن، دېگەندەك سۆزلەر بىلەن ماختاشتى، بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىغان نادېژدا ئۈيلىپ كەتتى، ئۇلارنىڭ بۇ قىزغىن گەپلەرنى قىلغانلىقىغا كۆپ رەھمەتلەر ئېيتتى. ئۇ ئۆزىنى ئىنتايىن بەختلىك سەزمەكتە ئىدى.

ئون ئىككىنچى ئايدا بالدۇر قاراڭغۇ چۈشىدۇ، سائەت تۆتتىلا ھاۋا قاراڭغۇلۇشىپ قالغاچقا، چىراغلار يانىدۇرۇلدى. سىرتتىكى قاراڭغۇچىلىق ۋە ئۆيدىكى چىراغ كىشىلەرگە: كەچ كىردى، ئۆيگە قايتىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالدى، دەپ سىگنال بەرمەكتە ئىدى. ئايالىلار بىرەر چىنىدىن چاي ئىچىشىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، تارقالماقچى بولۇشتى. بىرنەچچە رومكا شامپان ئىچىۋەتكەن دىنائىدا ۋاقىراپ، نادېژدانى قۇچاقلۇۋلىپ، ئىككىمىز ئىشخانىنى يېغىشتۇرىۋېتەيلى، باشقىلار ئۆيلىرىگە كەتسۇن، دېدى. دىنائىدانىڭ بۇنداق چاپلىشىۋېلىشى ئادەمنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ، جۇدۇنىنى ئۆرلىتىپ قويغاتتى، ئۇ نادېژدانىڭ يېنىدا ئولتۇرغاچقا، نادېژدانى

ئۇچۇرىدىغان ياغلىما گەپلەرنى باشقىلاردىن جىقىراق قىلغانىدى. نادېژدا‌غا دەيدىغان گېپى بارمىدۇ؟ دىنائىدانىڭ مىجەزى شۇنداق، ئۇنىڭ گېپىنى ئىلىك ئېلىشنىڭ ھاجىتى يوق، ئەمما قېيىقىلىپ ئىشخانىنى تازىلۇۋېتىش باش تارتىپ بولمايدىغان مەسئۇلىيەت، بۇ ئىككىسى باشقا ئىككىيلەنىدىن — ئېۋدوكسىيا ئېگوروۋنا بىلەن ماگارىتادىن نېمىلا دېگەن بىلەن ياش-دە.

ئىككىسى قېلىپ ئىشخانىنى بىرەمدىلا يىغىشتۇردى-دە، كېيىنىپ سىرتقا ماڭدى، كارىدوردىن ئۆتۈپ پەسكە چۈشىدىغان چاغدا، دىنائىدا يېقىلىپ كەتمەسۇن دېگەنىدەك، ياكى قېچىپ كەتمەسۇن دېگەندەك، نادېژدانى چىڭ قولتۇقلۇۋېلىپ ماڭدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە توختىماي بىرنېمىلەرنى دەيتتى، كۆڭلى ئۆيگە — ئېرى ۋە بالىسىنىڭ قېشىغا ئاللىقاچان كېتىپ بولغان نادېژدانىڭ قۇلىقىغا گەپ كىرمەيتتى.

ئىككىسى بىنادىن چىقىپ تۇراتتى، دىنائىدا قەدىمىنى توختىتىپ، ئۆپچۆرىسىگە نەزەر تاشلاپ چىقتى-دە: "گېئورگى ئىئونوۋىچ، بىز مايەردە!" دەپ توۋلىدى، ئاندىن قولىنى پۇلاڭلاتتى. گېئورگى ئىسئونوۋىچنى ئەمدى نادېژدامۇ كۆردى. ھاۋا سوغۇق ئىدى. گېئورگى ئىئونوۋىچ ھېلىقى يارىشىملىق جۇۋىسىنىڭ تۇگمىلىرىنى ئېچۇۋېتىپ، "ۋولگا" ماركىلىق ھالرەڭ پىكاپىنىڭ يېنىدا تۇراتتى، دىنائىدانىڭ قول پۇلاڭلاتقىنىنى كۆرۈپ، ئۇمۇ كۇلىدى ۋە ئەدەب بىلەن قولىنى پۇلاڭلىتىپ قويدى. يۇزىنىڭ قىزىرىپ، قارا چېچىغا قار ئۇچقۇنلىرىنىڭ قونۇپ كەتكىنىدىن بۇ يەردە خېلى ئۇزاق تۇرغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. دىنائىدا نادېژدانى قولتۇقلۇۋېلىپ، ئۇنى گېئورگى تەرەپكە تارتىپ ماڭدى، ئەينى ۋاقىتتا ئۇنىڭغا ئاستا

دېدى:

— بىرىپ يېڭى يىلنى تەبرىكلەپ قويايلى.

نادېژدانىڭ كاللىسىغا دەرھال: "بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرۈيدۇ بۇ؟ يەنە ماقالە يازدۇرماقچىمۇ؟" دېگەن ئوي كەلگەندى، بىراق، گېئورگى ئىئونوۋىچنىڭ قول پۇلاڭلاتقان چاغدىكى قىزغىن ھالىتىنى، خۇشال كۇلكىسىنى كۆرۈپ، ئۆزىگىمۇ، باشقىلارغىمۇ كۆڭۈلسىزلىك كەلتۈرمەسلىكنى قارار قىلدى. ئىككىيلەن بىرىپ گېئورگىنى يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن تەبرىكلىدى. گېئورگى ئىئونوۋىچ ئۇلار بىلەن قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، ئۇلارنىمۇ تەبرىكلىدى.

— دېگىنىم بويىچە يېزىپ بەردىم! — دېدى نادېژدا كۇلۇمسىرەپ، شامپان ئىچكەچكە، نادېژدا كۆپ سۆزلىگەك، ئىسسىق چىراي بولۇپ قالغانىدى.

— بۇنى بىلمەن، بىلمەن! سىزنىڭ شەپقىتىڭىزگە قانچە رەھمەت ئېيتسامۇ ئېيتىپ تۈگىتەلمەيمەن جۇمۇ! — دېدى گېئورگى ئىئونوۋىچ يۇزىگە ئادەمنى مەھلىيا قىلغۇدەك كۇلكە يۈگۈرتۈپ، — بىراق، بۇ ھەقتە كېيىن سۆزلىشەيلى، كېيىن! سەلەر بىلەن پاراڭلىشىپ، كۆڭلۈڭلارنى ئېچىپ قويسەمەن دېگەن گېپىم يادىڭلاردا بارىدۇ؟ سىلەرنى بىزنىڭكىگە مېھمانغا چاقىرغىلى كېلىۋىدىم! — ئۇ شۇنداق دەپ بولۇپ پىكاپنىڭ كەينى ئىشىكىنى ئاچتى، — بىردەمدىلا يولغا سېلىپ قويىمەن، بىردەمدىلا، ئادەتتىمۇ دەيمىزغۇ، ئەزىز مېھمانىنىڭ غېرىبانە كۆلبىگە قەدەم تەشرىپ قىلىشى كۆلبىگە نۇر-زىيا تۆككەندەك ئىش دەپ. سۆيۈملۈك خانىملار، مالال كۆرمەي بىرىپ ئولتۇرۇشۇپ بەرسىڭلار، ئۆزەمنى شۇنداق خۇشال، شۇنداق

به‌ختیار بله‌تتم!

ــ نه‌گه بارىدىكه‌نمىز؟ مه‌ن بارمايمه‌ن! ــ نادېژدا ده‌رهال قه‌تئىله‌شتى ـ ده، مىدىر ـ سىدىر قىلماي تۇرۇۋالدى.

ــ بارايلى، نادكا! ــ ده‌پ ئۇنىڭ پېشىنى تارتىپ قويىدى دىنائىدا، ــ بېرىپ بىردەم ئولتۇرۇپ كېلەيلى، ئوبدان پاراڭلىشىۋالىمىز، گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام، ئايالارنىڭ ئارىسىدا زېرىكىپ كەتتىم، تۇزۇكرەك ئەركىشمۇ يوق، مەزىسىز!

ــ ئۆيگه كەتمىسەم بولمايدۇ، ــ دەپ تۇرۇۋالدى نادېژدا.

ــ ئېرىڭدىن قورقۇاتامسەن؟ ــ دەپ نادېژدانىڭ قوللىقىغا پىچىرلىدى دىنائىدا، ــ ئوهوي، ئۇياتەي ئۇيات. ئولىگقا: دىنائىدا ـ نىڭ كېكىرتىكى ئىششىپ قاپتىكەن، بايرام مۇناسىۋىتى بىلەن يوقلاپ بېرىپ ئۆزاق ئولتۇرۇپ قالدىم، دېسەڭ قۇتۇلمامسەنوي! قېنى، ماڭايلى! ــ ئۇ گەپ قىلىۋېتىپ، نادېژدانى زورلاپ دېگۈدەك پىكاپىقا ئىتتىرىپ كىرگۈزدى، ئاندىن ئۆزىمۇ پىكاپتا ئوبدان ئولتۇرۇۋېلىپ، پىكاپ ئىشكىنى ياققىده قىلىپ ياپتى.

ــ قېنى، سېنىيا، كەتتۇق، ــ دېدى گېئورگى ئىئونوۋىچ شوپۇرغا، ئاندىن شوپۇرنىڭ يېنىدىكى ئورۇندىن ئارقىغا قايرىلىپ، ئىككى ئايالغا قاراپ هەجىيىپ تۇرۇپ چىرايلىق گەپلەرنى قىلغىلى تۇردى، ــ ئىككىلار بەكمۇ چىرايلىق چوكانلاردىسەن...ئىككىلارنىڭ قەدەم تەشرىپ قىلىشىڭلار جەزمەن غېرىبانە كۆلبەمگە خۇشاللىق ئېلىپ كېلىدۇ...ئەزىزىم دىنوچكا،...يەنە سىزمۇ بار نادېژدا ئاناتولىيېۋنا، بەك ئۆز ـ كىلىشكەن چوكانلار جۇمۇ، كۆڭلۈڭلارمۇ تۇز سىلەرنىڭ... بىلىپ قېلىڭلار، مەن بىلمىلىك كىشىلەر بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىشنى بەكمۇ خالايمەن...

بۇلاردىن نادېژدا سەسكىنىدى! ئۇ شۇبھە بىلەن، تۇرۇپ گېپىورگى ئىمۇنوۋېچقا، تۇرۇپ دىنائىداغا قارايتتى. ئۇنىڭ كاللىسىغا بۇ تاسادىپىي ئۇچرىشىشمىدۇ، ئاۋال گەپنى پىشۇرۇۋالغان ئىشمىدۇ؟ قالغان ماقالىلەرنىمۇ يېزىپ بېرىڭ دەپ تۇرۇۋالارمۇ؟ بىراق، نېمىشقا بۇنداق قىلىشىدۇ؟ بەلكىم بۇ گۇشا راستلا ئاق كۆڭۈل، باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىشقا ئامراق كىشىدۇ، شۇڭا بىزنى مېھمان قىلاي دەۋاتقاندۇ؛ بەلكىم ئۆزەم باغرى قاتتىق ئادەمدۇرمەن، كاللام مۇنداقراقتۇر، خەنىڭ ياخشى نىيىتىنى چۈشەنمەي گۇمانسىرايدىغان-دەمەن، دېگەندەك ئويلار كەلدى.

— ئالدىن كېلىشۇالايلى، بىردەملا ئولتۇرمىز، — دېدى ئۇ گېپىورگى ئىمۇنوۋېچقا، ئەمدى ئۇ خېلىلا يۇمشاپ قالغاندى، — مېنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويىسىز تېخى.

— ۋاي ئاپىرىپ قويىمامدىغان، ئاپىرىپ قويىمەن، نادېژدا ئاناتولىيېۋنا! سىز ئۇچۇن ھەرقاچان قولۇم كۆكسۈمدە! سوراپ باقسام ئېغىر ئالماسسىز: سىز يېزىپ بولغان ماقالە قېنى؟

دىنائىدا سومكىسىدىن يۆگەلگەن قەغەزنى ئېلىپ ئۇنىڭغا بەردى. گېپىورگى ئىمۇنوۋىچ قاپچۇقنى چىقىرىپ، ئاتمىش رۇبلىنى سانىدى-دە، نادېژداغا سۇندى ۋە ھەجىيىپ تۇرۇپ:

— ئويۇن دېگەن ئويۇن، خىزمەت دېگەن خىزمەت. ھېسابنى ئۇزۇۋېتىش مېنىڭ ئادىتىم، — دېدى.

باشقىلارغا قارىتىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇچقاندەك كېتىۋاتقان پىكاپتا پۇل ئېلىشتىن نادېژدا خىجالەت بولۇپ قالدى، ئەمما، گېپىورگى ئىمۇنوۋېچنىڭ نەزىرىدە، بۇ دېگەن ئوچۇق-ئاشكارا سودا، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئىشەنچلىك ئۆز

ئادەملەر ئىدى، نادېژدا پۇلنى ئېلىپ، دەرھال سومكىسىغا تىقتى، براق، ئۇنىڭ قولىدىكى قېرىشقاندەك دىر-دىر تىترەپ كەتتى، ئۇ بىرپەس ھەپىلىشىپ، پۇلنى ئاران دېگەندە سومكىسىغا سېلىۋالدى.

— قارا، — دېدى ئۇنىڭ مۇشۇ تاپتىكى ھالىتىنى كۆرگەن گېئورگى ئىئونوۋىچ ئالدىرىماستىن، — سىزگە قاتتىق ئىشەنگەنلىكىمدىن سىز يازغان ماقالىنى كۆرۈپمۇ قويمىدىم. سىزنىڭ ماقالىنى يېزىشقا كۆپ ئەمگەك سىڭدۈرگەنلىكىڭىز ماڭا مەلۇم، بۇنداق ئوبدان يېزىلغان ماقالىغا ئەزەلدىن ئامراقمەن، شۇنداقلا ھۆرمەت قىلىمەن.

— ھەي، گوشا، ئايالىلارنى كولىدۇرلىتىشقا ئۇستا جۇمۇ سىز، ئىشقىلىمۇھەببەت سورۇنلىرىدا سىزنىڭ ئالدىڭىزغا ئۆتىدىغىنى يوق، — دېدى دىنائىدا بىر بارمقىنى تەھدىت سالغاندەك جۇنۇپ ھەجايغىنىچە.

— ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار، ئىكىكىنچى يازمايمەن، — دېدى نادېژدا.

— ئوھو نادېژدا ئاناتولىيېۋنا، گېپىمنى بوغىقانىدەكلا گەپ قىلىۋاتسىزغۇ! — دېدى گېئورگى ئىئونوۋىچ چاقچاق قىلىپ كۆزىنىڭ ئاق پاختىسىنى چىقىرىپ، قولى بولسا قېپقىزىل بوينىنى سلايتتى، — ماڭا ئېچىڭىز ئاغرىسۇن، نادېژدا ئاناتولىيېۋنا!

بۇ چاغدا يول قاپقارا بولۇپ كەتكەن، شەھەردىكى ئىمارەتلەرنى كۆرگىلىمۇ بولمايتتى.

— نەگە بارىسىلەر؟ — نادېژدا دەككە-دۈكىكە بولۇپ سورىدى.

— داچىغا بارىمىز، سۆيۈملۈك نادېژدا ئاناتولىيېۋنا، داچىغا.

بۇ داچا يېڭىدىن سېلىنىغان، سىلەرگە بىر كۆرسىتىپ قويايي دەيمەن، ــ دېدى گېئورگى ئىئونوۋىچ يەنىلا ھەجىيىپ تۇرۇپ.

ــ داچىغا بارغۇم يوق مېنىڭ!

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، قاچان ئۆيگە قايتىمەن دېسىڭىز، مانا مەن ئاپىرىپ قويىمەن! ناھايىتى ئۇچ كىلومېتر لىقلا يول، ۋاقتى كەلگەندە سېنىيا ئۆيىڭىزگە يەتكۈزۈپ قويىدۇ، ــ ئۇ گەپ قىلماي پىكاپ ھەيدا-ۋاتقان سېنىيانىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ قويىدى، ــ بىزنىڭ بۇ سېنىيانىڭ قولىدىن خېلى ئىش كېلىدۇ!

نادېژدا خاپا بولۇپ، جىم ئولتۇرۇۋالدى.

ــ نېمە بولدۇڭ؟ ــ دېدى دىنائىدا نادېژدانى قۇچاقلاپ، ــ گېئورگى ئىئونوۋىچ، نادېژدا بەك ياۋا ئۆگىنىپ قالغان، قانداق قىلسام بولىدىكىن ئۇنى، ئۇنىڭغا ئۆگەتمىسەم بولمىغۇدەك!

ــ ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگە كۆپرەك قاتناشمىسىڭىز بولمىغۇدەك، نادېژدا ئاناتولىيېۋنا، ئادەم دېگەن ئۇمىدۋار ياشاش كېرەك، ــ دەپ گەپكە كۆندۈرگىلى تۇردى گېئورگى ئىئونوۋىچ، ــ ئېيتىنىنىڭ: "خۇشال ئۆتكۈز ھاياتىڭنى، سۈرگىن دۇنيا ھۆزۈرىنى" دېگەن مىسرالىرى ئېسىڭىزدىدۇ. سىز شېئىرغا ئامراقمۇ؟

ــ ئامراق، ــ دېدى نادېژدا سوغۇقلا.

ــ مەنمۇ ئامراق! ئەمما، بۇ ھەقتە كېيىن دېيىشەيلى! كىشىلەر بىر-بىرى بىلەن كۆپ ئارىلىشىپ، پاراڭلىشىپ، ھال-مۇڭ بولۇپ ئۆتۈشى كېرەك، شۇنداق ئەمەسمۇ، دىنا①؟

---

① دىنائىدانىڭ كىچىك ئېتى.

— شۇنى دەڭا، گېنېرالنىڭ ئىنونوۋېچ! ئۆيدىن ئىشخانىغا، ئىشخانىدىن ئۆيگە بېرىپ، ئۆي، ئىش دېپلا ئۆتىدىڭ، تۇرمۇشنىڭ ھېچ قىزىقى بولمايدۇ...

— ئەمىسە، سەن ھازىر نەگە ماڭدىڭ، ئەزىزىم، — نادېژدا ئۆزىچە بىزار بولۇپ سوغۇق كۈلۈپ قويدى، ئۇ پىكاپقا چىققىنىغا پۇشايمان قىلىشقا باشلىغانىدى.

— بىر شاڭخو پاراڭ ئېسىمگە كېلىپ قالدى! — دېدى گېنېرال ئىنونوۋېچ قاقاقلاپ كۈلۈپ، — بىر سادىق خوتۇن بولغانىكەن... بىراق،... بەس، بۇنى ھازىر دېمەي. ھوي، كەلگەندەك قىلىمزغۇ، — ئۇ دېرىزىدىن سىنچىلاپ قارىدى، — قاراڭلارچۇ، ھازىرغىچە قورقۇۋاتامسىلەر!!

"ۋولگا" راستىنلا بىر ھويلىغا كىرىپ توختىدى. ئۇلار پىكاپتىن چۈشتى. ئەتىراپ قاپقاراڭغۇ، قارىيىپ تۇرغان بىر كورپۇس ئۆي كۆرۈندى، ماڭغاندا ئايىغاق قاردىن غىرىس-غىرىس ئاۋاز كېلەتتى، يىراقتىكى ئۆگزىسى ئۆچىلوق ئۆيىلەر خېرە-شېرە كۆرۈنەتتى، قاراڭغۇلۇقتا دەرەخلەرنىڭ سايىسى قارغا چۈشۈپ تۇراتتى، بەزى دېرىزىلەردىن غۇۋا يورۇق چۈشمەكتە ئىدى. "قىزىق ئىش!" دېدى نادېژدا سوغۇق كۈلۈپ قويۇپ ئىچىدە، ئاندىن دىنائىدانىڭ بىر يېڭىنى چىڭ تۇتۇۋالدى. دىنائىدانىمۇ قورقۇنچ باسقانىدى.

گېنېرال ئىنونوۋېچ ئۇلارنى ئۆيگە باشلاپ ماڭدى. ئۇلار ئۇرۇلۇپ-سوقۇلۇپ دېگەندەك ئەينەكلىك بالكوندىن ئۆتۈپ، بىر ئۆيگە كىردى. گېنېرال ئىنونوۋېچ كۇنۇپكىنى بېسىپ، چىراغ يانداۋردى.

ئۇلار تام ۋە تورۇسلىرى تەكشى رەندىلەنگەن تاختايلىق، ئوتـ

تۇرىسىغا ئۇزۇن ئۇستەل، ئۇستەلنىڭ ئىككى يېنىغا بىردىن ئۇزۇن يۆلەنچۇكلۈك ئورۇندۇق قويۇلغان چوڭ ئۆيدە تۇراتتى. ئۇستەلمۇ، ئورۇندۇقلارمۇ يېڭى ياغاچتىن ياسالغان بولۇپ، قوپالراق كۆرۈنسىمۇ، فورمىسى كىشىنى جەلپ قىلارلىق ئىدى، گۈل نەقشىلەنگەن بۇ جاھازلارنىڭ ئۈستا ياغاچچىنىڭ قولىدىن چىققانلىقى بىر قاراشتىلا بىلىنىپ تۇراتتى. ئۆينىڭ بۇلۇڭىدا بېزەلگەن قېيىن دەرىخى بار ئىدى. بىر تامدا تام ئوچاق بولۇپ، قىزىل تاش ۋە مىس بىلەن قويۇرۇلغانىدى. يەنە بىر تامغا يۆلەپ سافاكارىۋات قويۇلغانىدى. ئۆيدىكى سەرەمجانلار مانا شۇ ئىدى. بۇ نەرسىلەر يېڭىچە پوسۇندا قويۇلغان بولۇپ، پاك-پاكىز بۇ نەرسىلەر تورۇسقا ئېسىلغان چىراغنىڭ كۆڭلۈك نۇرىدا ۋاللىداپ تۇراتتى.

— پېقىرنىڭ كۆلبىسى مۇشۇ! — گېئورگى ئىستونوۋىچ نادېژدا بىلەن دىنائىسدانىڭ ئۆيىگە كىرىپ ھەيرانلىقتا داڭقېتىپ تۇرۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ خوشاللىققا چۆمدى ۋە ئازغىنا جىملىقتىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئاۋۇ ياقتىمۇ بار، — ئۇ ئىنتتىك بېرىپ، ئىككى ئىشىكنى كەينى-كەينىدىن ئاچتى، بۇ ئىشىكلەر دەم ئېلىش ئۆيىنىڭ ئىشىكلىرى ئىدى.

— بۇ كىچىك ئۆيلەر دەم ئېلىش ئۆيى. بۇلارنى... — ئۇ غۇلىچىنى يېيىپ يۇقىرىغا قولىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ دېدى، — ئۆزەمنى دەپ ئەمەس، دوست-ئاغىنىلەرنى دەپ مۇشۇنچىلىك قىلدىم. مەن دوست تۇتۇشقا ئامراق!

"كاتتىلارنىڭ سارىيىغۇ بۇ" دەپ ئويلىدى نادېژدا. دەرھەققەت، بۇ ئۆيدىكى ھەممە نەرسە مېھمانلار ئۈچۈن ھازىرلانغانىدى.

— قېنى، ئۆز ئىشىمىزغا كېلەيلى، ئۆز ئىشىمىزغا! — دېدى

گېئورگى ئىئونوۋىچ ۋە قولىنى ئۇۋلاپ، كالتە جۇۋىسىنى دەرھال سېلىپ ئاسقۇغا ئېسىپ قويۇپ، دىنائىدا بىلەن نادېژدانىك پەلتولىرىنى سېلىشتۇرۇپ بەردى. شۇ ئەسنادا شوپۇر سېنىيا قەغەز قاپلارنى ئۇستەلگە قويدى. قولى چاقماق ساھىبخان بىر دەمدىلا قاپتىكى نەرسىلەرنى ئېلىپ ئۇستەلگە تىزدى؛ دىنائىدامۇ تىزىشىپ بەردى.

ئۆينىك سۇچى سوغۇق ئىدى، توڭلاپ كەتكەن نادېژدا مۇرىسىنى تۇتقىنىچە بېرىسىپ قېيىن دەرىخىنى تاماشا قىلدى. "ئىشنى ئۇلار قىلىشۇپ، مەن ئارىلىشىپ نېمە قىلاي" دەپ ئويلىدى ئۇ. نادېژدا قېيىننى تاماشا قىلىپ بولۇپ لىق ئوتۇن سېلىنغان تام ئوچاققا قاراپ بىر دەم تۇردى.

ــ ئوچاققا ئوت ياقسا بولامدۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ.

ــ چاتاق يوق، نادېژدا ئاناتولىيېۋنا! ھازىرلا ئوت ياقمەن! ــ دېدى گېئورگى ئىئونوۋىچ قولىدىكى قەغەز قاپنى شارىلدىتىپ.

نادېژدا ئارقىسىغا بۇرىلىپ قارىۋىدى، چۆچەكلەردىكى سارايلاردىكىدەك مەنزىرە كۆز ئالدىدا ئايان بولدى: ئۇستەلنىك ئوتتۇرىسىدا يالتىراق ساماۋار ۋال-ۋۇل قىلىپ تۇراتتى، ساماۋارنىك يانلىرىغا ئىستاكانلار قويۇلغانىدى، بۇلاردىن باشقا شامپان ھارىقى تۇراتتى، ۋوتكىمۇ بارەك كۆرۈنەتتى؛ بوتۇلكىلارنىك يېنىدا چوڭ-كىچىك خرۇستال ئىستاكانلار، ساپسېرىق ئاپېلسىنلار، كۆپكۆك يېڭى تەرخەمەكلەر، سۇررەك يوغان بېلىق؛ ئۇ يەر-بۇ يەردە شاكىلاتلار، كەمپۇتلەر ۋە باشقا نەرسىلەر تۇراتتى...ئۇستەلگە بۇ ئېسىل يېمەكلىكلەر تولۇپ كەتكەنىدى، ھەممە نېمە تەل دېسە بولاتتى.

"دۇرۇس، قالتىس ئوچۇق قوللۇق قىلتۇ، ھەممىنى پۈختا ئويلاشقانكەن،" ئۇ ھەيران بولدى، شۇنىچە ئويلاپمۇ چۈشىنەلمىدى:

نېمە ئۇچۇن بۇنچىۋالا قىلىپ كېتىدۇ، نېمىشقا بۇنداق بەتـخەجلىك قىلىدۇ؟ ئۇنىڭ كالـلىسىغا بىر خـيال كەلـدى: گېـئورگـى بىلەن دىنائىدانىڭ ئۆزى بىلىشىدىغان ئىشى بار ئوخشـايدۇ، ئەمـما مېنى ئارىغا قېتىپ نېمە قىلىدۇ؟ مېنىڭ بۇ ئـىش بىلەن قىلـچە ئالاقەم يوق. ساھىبخانىنىڭ يۈزىنى قىلىپ يەنە يېرىم سائەت ئولتۇراي (ئۇ ھەر ئېھتىمالغا قارشى سائىتىگە قاراپ قويىدى، سائەت تېخى ئالتە بولماپـتۇ، ئادەتتىكى كۇنلەردە ئىشتىن چۈشىدىغان ۋاقىتمۇ بولمـىغانىدى)، ئاندىن كەتمىسەم بولمايدۇ، ئۆيۈمگە ئاپىرىپ قويۇڭ دەپ تۇرىۋالاي. ئاجايىپ ئىش، دىنائىدا نېمىشقا مېنى بۇ يەرگە ئېپكېلىدۇ؟ بۇ يەردىكى سىرنى دىنائىدا بۇرۇنلا بىلىدۇ...بۇنىڭدا جەزمەن بىر گەپ بار. بىر چاتاق بار. بىراق، بۇ زادى نېمە چاتاق؟... ئەھۋال ئېنىق بولمىغاچقا، ئۇ دەككە-دۈككىدە قالغانىدى، ئەينى ۋاقىتتا قىزىقسىناتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇستەلدىكى يېمەكلىكلەرگە قاراپ، توساتتىن ئۇنىڭ ئىشتىيى ئېچىلىپ قالدى؛ ئەمدى ئۇ قېپقېـلىپ، ئالدىراپ پايپېتەك بولۇپ كېتىۋاتقان گېئورگى بىلەن دىنائىدا، گېئورگىنىڭ قومانـدانلىقـدا ئوچاقـتا ئوت يېـقـىپ، ئۆيـنى ئىسـقا تولدۇرىۋەتكەن كالامپاي سېسىنيا نېمىسلەرنى قىلارکىن دەپ قاراپ باقماقچىمۇ بولدى.

بۇ چاغدا سىرتتا ئاپتوموبىلنىڭ ئالـدى چىرىغى ۋال-ۋۇل قىلىپ قالدى، ماتورنىڭ گۇرۇلـدىـگەن ئاۋازى ئاڭـلانـدى، بىرپـەسـتىن كېيىن ئۆيـگە ئىكـكى ئەر، ئىكـكى ئايال كىـرىپ كەلـدى، ئۇلار بار-يوقى تۆت ئادەم بولغىنى بىلەن، ئۆيدە ئۇ يان-بۇ يان مېڭـىشىپ، ۋاراقىرىشىپ-جارقىراشقانـلىقى ئۇچۇن، ئۆيـگە جىقـلا ئادەم كىرىپ كەلگەندەك بىلىنـدى. گېئورگى نادېـژدا بىلەن دىنائىـدانى

ئۇلارغا تونۇشتۇردى. ئىككى ئايالنىڭ بىرى تامارا ئىدى، رەڭگرويى ئۇنىڭغا ئوخشايدىغان يەنە بىرى چېچىنى بوياپ ئەتەي ئاقۇش قىلىۋالغان، يۈزىگە ئۇپا-ئەڭلىكنى بولغۇچە سۈرتكەن ئايال بولۇپ، ئۇمسىللا كۆرۈنەتتى. بۇ ئىككىلا ئايال شۇنداق سىپايىگەرلىك قىلاتتىكى، بىللە كەلگەن ئەرلەر سەت چاقچاقلارنى قىلسا، قاقاقلاپ ئۇچەيلىرى ئۈزۈلگىچە كۈلۈشەتتى. ھېلىقى ئىككى ئەر گوشادەك قارىسۇتۇق كىشىلەر ئىدى. "ماڭا شۇنداق تۇيۇلۇۋاتامدۇ، يا راست شۇنداقمۇ؟ ئۇلار نېمىشقا بىر خىل؟... ئۇنىڭ ئۇستىگە، ھەممىسى سودا ساھەسىدىن بولسا كېرەك..." دەپ ئويلىدى نادېژدا.

يېڭىدىن كىرگەنلەر ئۇستەل يېنىدىن ئورۇن ئېلىشتى، بۇ يەردىكى ھەممە ئادەم ئۆە نەرسە كۆڭلىگە بارغانسېرى ياقمايۋاتقان نادېژدا ھېچكىمگە تۇيدۇرمايلا تېزرەك تىكۈبتىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپلا ئولتۇراتتى. نېمىشقا دېگەندە، نادېژدا بۇ ئادەملەر بۇ يەرگە دائىم كېلىپ تۇرىدىغان بولسا كېرەك، بۇ زىيافەت كۆپ باش قاتۇرۇپ يۇرۇپ تەييارلانغان؛ قىزىق، بۇ ئادەملەر ئۆيىگە قايتمايدىغانمىدۇ، ئۆيلىرىدە بىركىم يولىغا قاراپ تۇرمىغانمىدۇ؟... دەپ ئويلايتتى. شۇ چاغدا گوشا دىنائىدا ئىككىسىنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئىككىسى يانمۇيان ئولتۇرۇشتى. نادېژدا ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى: ھەممەيلەن جۈپ-جۈپتىن ئولتۇرغانىدى! شوپۇر سېنىيامۇ بۇ يەرنىڭ خوجايىنى ئوخشايدۇ. يەنە بىرنەچچە ئەركىشى كىردى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىرى نادېژدانىڭ يېنىدا ئولتۇردى. "ھە، مۇشۇ 'ھېنىڭ' ئوخشايدۇ" دەپ ئويلىغان نادېژدا يېنىدىكى ئادەمگە كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپ قويدى-دە، كۈلگۈسى كېپكەتتى. "قارىمامدىغان، ماڭا قانداق ئادەم نېسىپ بولغان-ھە." بۇ ئادەم بۇرۇت-

لۇق، قولى بەكلا ئۇزۇن ئادەم بولۇپ، گوشادەك قارا ئەمەس ئىدى، ياشراق كۆرۈنەتتى. بۇ ئادەم ئېگىشىپ، ئەدەب بىلەن برنېمە-لەرنى دەيتتى. ئوھو، نېمگە كۆگىلىگىز تارتىدۇ؟ دەپ سوراۋاتامدۇ؟ يېمەكلىك دېگەن ئۇستەلدە ئېشىپ-تېشىپ تۇرۇپتۇ، بۇنى سوراپ ئاۋارە بولۇپ كەتمەسمۇ بولاتتى! بۇ ئادەم نادېزدانىك مۇرىسىنى سلاشقا كۆپ قېتىم ھەرىكەت قىلىپ باقتى، بۇنىڭدىن نادېزدا يىرگەندى. يەنە شۇ ئادەمنى بىزار قىلىدىغان سۇركىلىش-چاپلىشىش، ئەجەبا، ھازىرقى دەۋردە كىچىك تەرەپلەر نەزەردىن ساقىتمۇ؟

بۇ چاغدا بوتۇلكىلارنىڭ ئاغزى ئېچىلدى، شامپان پىژىلداپ بوتۇلكىدىن تېشىپ چىقماقتا. بىرنەچچە رومكىدىن ئىچىشكەنىدىن كېيىن، ھەممەيلەن گەپ قىلغىلى، ۋاراقىراشقىلى تۇردى. يېنىدا ئولتۇرغان كىشى بىلله ئىچەيلى دەپ تۇتۇۋەرگەنلىكتىن، نادېزدامۇ ئىككى ئوتلاپ قويدى، ئۇستەلدىكى يېمەكلىكلەردىنمۇ تېتىپ باقتى، يېمەكلىكلەر بەك مول ئىدى، ھەتتا يوغان ئەينەك تەخسىدە بېلىقمۇ بار ئىدى، ئەمدى نادېزدانىك قورسىقى ئاچمىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇستەلنىڭ يېنىدىن نېرىغا باردى-دە، ئەمدى ئۆيگە قايتماقچى بولمايدۇ، دېدى. بىراق، يېنىدىكى ئادەم بىلەن گوشامۇ ئۇنىڭ كەينىدىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ، يەنە بىردەم ئولتۇرسىگىز دەپلا تۇرىۋالدى، ئاخىر نادېزدانىك ئاچچىقى كېپقالدى. ھېچ ئىلاج بولماي، ئۇلار نادېزدانى كۆپچىلىك بىلەن ئاخىرقى بىر رومكىنى بىلله ئىچۈرتىشكە تەكلىپ قىلدى، نادېزدا ئىچۈرتىپ قۇتۇلايچۇ دېگەن ئوي بىلەن ماقۇل بولدى. نادېزدا ئاغا بىر رومكا ھاراق تۇتقۇزۇپ، ھەممەيلەن ئۇنىڭ بىلەن رومكا سوقۇشتۇردى؛ نادېزدا

هاراقنى غۇرتتىده ئىچۈەتتى، هاراقتا هەم تاتلىق، هەم قېرىق، كۆيدۇرگۈچ بىرنەرسە باردەك تۇيۇلدى؛ كەينىدىنلا ئۇنىڭ نەزىرىدە چىراغلار، ئادەملەر، تام-تورۇسلار پىرقىراپ، لىڭشىپ كەتتى؛ كىشىلەرنىڭ گەپ قىلىشقان ئاۋازلىرى مېڭىسىنى غوگۇلدىتۇەتتى. ئەرلەر ئۇنى يۆلەشتۇرۇپ يۇرۇپ سافا كارىۋاتقا ئولىتۇرغۇزدى، ئۇ بېشىنى ئېگىپ، قىزىرىپ كەتكەن يۈزىنى ئېتىۋېلىپ، ئاڭلىنار-ئاڭلانماس سۆزلىدى:

— ھەي، نېمە گەپ بۇ... نېمە گەپ... نېمە گەپ...

12

قارائىغۇدا ئويغانغان نادېژدا ئۆزىنى كىچىكىنە بىر ئۆيدىكى كارىۋاتتا ياتقان ھالەتتە كۆردى. بىر كىشى ئۇنىڭ يېنىغا ئېتىلىپ كېلىپ، كىيىملىرىنى تارتقۇشلىماقتا، يوتىسىنى سلىماقتا، بۇ كىشىنىڭ تىنىقى نادېژداغا ئىسسىق ئۇرۇلماقتا ئىدى، شۇ سەۋەبتىنمۇ ئويغىنىپ كەتكەنىدى. ئۇ ۋەھىمە ئىچىدە ھېلىقى كىشىنى ئىتتىرىۋېتىپ، كارىۋاتتىن تاقلاپ چۈشتى-دە، يۈگۈرۈپ ئىشىكنىڭ يېنىغا باردى.

— نېمە بولدى، ئاسلىنىم! — ئەركىشىنىڭ پەس بوغۇق ئاۋازى ئاڭلاندى، — يېنىمغا كەلگىن...، — ئۇ كىشى ئورنىدىن تۇرۇپ، ئارانلا پەرق ئەتكىلى بولىدىغان دېرىزىنى تېنى بىلەن توسۇۋېلىپ، قولىنى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قويۇپ، ئۇنى تۈتۈۋالماقچى بولدى.

— يوقال! — دەپ جېنىنىڭ بېرىچە ۋاراقىراپ، تامغا چىڭ يۆلىنىپ تۇرۇپ، كۆچ بىلەن ئۇنى ئىتتىردى نادېژدا. نادېژدا

ئىشك تۇتقۇچىنى تېپىۋېلىپ، ئىشكنى كۈچەپ بىرلا تارتىتى-دە، سىرتقا يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

قېيىن دەرىخىغە ئورنىتىلغان رەڭدار چىراغلار تېخىچە يېنىقلىق ئىدى، چوڭ ئۆي چىراغنىڭ نۇرىدا گاھ غۇۋالىشىپ، گاھ يورۇپ تۇراتتى. ساقا كارىۋاتتا كىمدۇ بىرى قىمىرلىماقتا ئىدى. ھېلىقى ئەركىشى نادېژدانىڭ كەينىدىن چىقىتى ۋە ھە دەپ غوتۇلدىدى:

— توختاپ تۇرغىنا ئاپىقىم، قورقما، نېمە قورقىسەن، سېنى يەپ كەتمەيمەنەي!...

نادېژدا دەرھال تەخسە، چىنە، رومكا، ئىستاكانلار قالايمىقان تۇرغان ئۈستەلنىڭ يېنىغا كەلدى-دە، ئۆزىگە قورال بولغۇدەك بىر نەرسە ئىزدىدى. ئۇنىڭ قولىغا مايلىشىپ كەتكەن، پاسكىنا ۋىلكا چىقتى. ئۇ ۋىلكىنى چىڭ تۇتقىنىچە كەينىگە ئۆرۈلدى. ئۇنى بۇ ھالدا كۆرگەن ئەركىشى يېقىن كېلىشكە پېتىنالماي، ئىككى چامدام نېرىدا توختىدى. نادېژدا ئۇنىڭ ھېلىقى يېنىدا ئولتۇرغان بۇرۇتلۇق كىشى ئىكەنلىكىنى تونۇۋالدى. بۇرۇتلۇق كىشىنىڭ كۆزلىرىدىن قاراڭغۇدا ئەجەل نۇرى چاقنايتىتى.

— ئەجەبمۇ چىرايلىق ئىكەنسەن، ساڭا كۆيۈپ قالدىم جۇمۇ! — دېدى ئەركىشى قاپقارا كالپۇكىنى يالاپ قويۇپ.

— يېقىن كەلگۈچى بولما، ئېپلاس لۈكچەك! — دېدى نادېژدا پەس ئەمما قەتئىي ئاۋازدا، ئاندىن ۋىلكىنى تەڭلەپ ئۇنىڭغا قاراپ ماڭدى.

بۇرۇتلۇق كىشى ئىككى-ئۈچ قەدەم كەينىگە داجىپ توختىدى-دە، يەنە كالپۇكىنى يالاپ قويۇپ، تۈكۈرۈكىنى يۇتۇۋېتىپ، بوغۇق ئاۋازدا:

— بردەم ئولتۇرايلى... بردەم ئولتۇرساقچۇ، — دېدى.
— ئۇنىڭغا چېقىلما! — سافا كارىۋاتتىن ئەر كىشىنىڭ ھالسىز ئاۋازى كەلدى.

نادېژدا كەينىگە بۇرۇلدى-دە، يۈگۈرۈپ دېگۈدەك كېيىم ئاسقۇچ قويۇلغان بۇلۇڭغا بېرىپ، پەلتۇسىنى سىلاشتۇرۇپ يۇرۇپ تاپىتى. ئۇ ۋىلكىنى قولىدىن-قولىغا يۆتكەپ تۇرۇپ پەلتوسىنى تېزلا كىيىپ بولىدى-دە، ھايىت-ھۇيت دېگۈچە سرتقا چىقىپ كەتتى، ئۇ پەلتوسىنى كىيىۋاتقاندا، ئەرلەرنىڭ كۆسۈلداشقىنى ئاڭلاندى:

— ئۇنىڭغا يۇمشاقلىق قىلىپ نېمە كەپتۇ؟...

— بۇنداق نېرۋىسى ئاجىزلارغا چېقىلمىغان تۇرۇك...

تالادىكى ساپ ۋە سوغۇق ھاۋا نادېژدانى سەگەكلەشتۇردى. ئۇ قار بېسىپ كەتكەن تار يولدا قار كېچىپ كېتىۋاتاتتى، قاپقارا ئۆيلەرنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ھە دەپ غۇڭشۇپ قويۇاتتى: "ۋاي ئانام بۇ نېمە ئىش!... ئولېگ، ھەي ئولېگ!... مېنى كەچۇر، ئولېگ!..." تار يول دەرەخلىككىچە باراتتى. ئۇ ئىختىيارسىز يەنە يۇز چاماداچە ماڭدى-دە، پۈتلىرى سىيقىراپ ئاغرىپ، ھېچ ماداری قالماي توختىدى. مۇدۇر-مۇدۇر دەرەخكە يۆلىنىپ، بېشىنى سېلىپ ئۇزاققىچە، خېلى بىر چاغلارغىچە تۇردى، كۆز چاناقلىرىدىن بۇلدۇقلاپ ياش تۆكۈلگىلى تۇردى. ئاندىن ئۇ دەرەخ يېنىدا قاردىلا ئولتۇردى.

ئۇنىڭ كاللىسىدا تۇرلۇك خىياللار ئۇزەتتى: "نېمىدېگەن سەتچىلىك، قانداقمۇ يۇزۈمنى كۆتۈرۈپ يۇرەرمەن، ئاھ ئىگەم!... ئولېگنىڭ چىرايىغا قانداقمۇ قارارمەن، ئۇنىڭغا نېمە دەرمەن؟..." ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ھېلىقى قاپقارا ئىغۇ كىچىك ئۆي، ھېلىقى كارىۋات ۋە

بەدەنلىرىنى سىپلاشتۇرغان قول، ئەركىشىنىڭ پىچىرلىشى كەلدى- دە، سەكسىنىپ تىترەپ كەتتى. "مۇشۇنداقمۇ پەسكەشلىك بولامدۇ... ئاھ! قانداق قىلاي؟... ھېچنەگە بارمايمەن، مەشەدە توڭلاپ ئۆلگىنىم تۈزۈك...دىنائىدا قەيەردە، دىنائىدا نەگە كەتكەندۇ؟... ھەي، پەس، مېنى قارا ئادەم قىلىش ئۈچۈن ئەتەي ئالداپ ئەكەپتىكەن ئەمەسمۇ!... بۇ نېمىلەر، بۇ... مۇناپىقلار! بۇ نېمىلەرگە دېپلوم ئېلىشقا يارەملىشىپ يۈرۈپتىمەن، بۇ ئەخمەقلەر بۇ قەغەزنى دالدا قىلىپ ئۆزىنىڭ رەزىللىكلىرىنى ۋە ئىپلاسلىقلىرىنى يوشۇرماقچى، بۇ قەغەزگە سۆيۈنۈپ ئۆزىنى قۇتۇلدۇرۇۋالماقچى. بىراق، ئۇلارنىڭ كاللىسى مەينەتچىلىك بىلەن تولغان... ئۇلار توقلۇقتىن شوخلۇق قىلىپ، ئاياللارنى ئازدۇرۇپ ئويناپ ۋە خوتۇنىنى مەن ساڭا ئاندىق سادىق، ماندىق ساداقەتمەن دېگەنىدەك كۆلكىلىك گەپلەر بىلەن ئالداپ كۆن ئۆتكۈزىدۇ... بۇ نېمىدېگەن پەسكەشلىك؟! زادى قانداق ياشاش كېرەك؟! بۇنداق كېتىۋەرگەنىنىڭ ئاقىۋىتى نېمە بولىدۇ؟...".

بىراق، مېنىڭ ئۇلارنى مەنىستىمىگۈدەك نېمەم بار؟ ئۆزۈم قانداق؟ باشقىلاردىن ياخشىمۇ؟... پۈلنىڭ كەينىگە كىرىپ كەتتىم، نەپسانىيەتچىلىك قىلدىم، ئۆزەمنى تۇتۇۋالالمىدىم... خوپ بولسۇن، مەنمۇ ئاشۇلار بىلەن بىر قاتاردىكى ئادەم...دەپ ئويلىدى ئۇ.

دەرەخنىڭ كەينى تەرىپىدە تاش يول بولسا كېرەك، ئاپتومو- بىلنىڭ ئالدى چىرىغى ۋال-ۋۇل قىلىپ قالدى. بىرەر ماشىنىغا چۈشۈپ بۇ يەردىن كېتىشىم كېرەك، يولغا بېرىپ پىكاپ توساي، شوپۇر قانچە پۇل ئالسەمەن دېسە شۇنچە پۇل بېرەي، ئون، ئون بەش رۇبلى ئالسىمۇ مەيلى... شوپۇر چاتاق چىقارسىچۇ، — شۇنداق

مۇتتەھەم ئۇچراپ قالىدىغاندەكلا تۇرىدۇ! ــ پۇلنى تېخىمۇ جىق بېرىمەن، پۇل دېسە جېنىنى بېرىدىغان بۇ نېمىسلەرنى پۇل بىلەن باپلاشتىن باشقا چارە يوق! نادېژدا يېنىغا قارىۋىدى، سومكىسى يېنىدا يوق، بايىقى ئۆيدە قېپتۇ. سومكىدا ھېلىقى شورى قۇرغۇر ئاتمىش رۇبلى بار ئىدى. ئۇ يانچۇقلىرىنى كوچىلاپ چىقتى... بۇ نېمىدۇ؟ ئوھو! ھېلىقى ۋىلكا، نېمە دەپ ئۇقتۇرۇشى تەس بولغان ۋىلكا. ھوي، ماۋۇ يەردە پارچە پۇل بار ئىكەن. ئىچ يانچۇقتا ئۇچ رۇبلى باردەك تۇراتتى. ھەممىنى قاتسام تۆت رۇبلى چىقىدىغان بولدى. كەملەپ قالسا، ئۆيگە بارغاندىن كېيىن بېرەرمەن. ۋىلكىنى تاشلىۋەتمەي تۇراي، يەنە بىرەر ۋەقە بولۇپ قالسا لازىم بولىدۇ. ئۇ سائىتىگە سىنچىلاپ قارىدى، توقۇزغا ئاز قاپتۇ. ئەتراپىنى جىمجىتلىق قاپلىغان، ساپ ھاۋا دىماققا ئۇرۇلىدۇ. ئۇنىڭ بۇ يەردىن، ئاق قاردىن لىباس كىيگەن بۇ ئورمانىدىن ئايرىلغۇسى كەلمەيتتى... ئەمما، كەتمەي بولمايدۇ. ئولېگقا نېمە دېسەم بولار؟ راستىنى ئېيتاي، ئەپۇ قىلامدۇ، قىلمامدۇ، بۇنىسى ئولېگنىڭ ئىشى... ئولېگ، سەن ھەقىلىق بولۇپ چىقتىڭ، سەن ئۇتۇپ چىقتىڭ... دەپ ئويلىدى نادېژدا.

نادېژدا ئورنىدىن تۇرۇپ، بايىاتىن يورۇق كۆرۈنگەن جايغا قاراپ ماڭدى، ئۇ پات ـ پات ئۆتۈكىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكەن قارنى تۆكۈۋېتىپ، يەنە ماڭاتتى.

13

تاش يولنىڭ دوقمۇشىغا كەلگەندە، ئالدىدىن كېلىۋاتقان ماشىنا

چىرىغى نادېژدانىڭ كۆزىنى قاماشتۇرىۋەتتى، ئۇ قەتئىي نېمەتكە كېلىپ يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ تۇردى-دە، سول قولىدا كۆزىنى توسۇۋېلىپ، ئوڭ قولىنى كۆتۈردى. پىكاپ سەت چىرقىراپ تورمۇز-لاندى-دە، قارلىق يولدا شېپلدىغان چاق نادېژدانىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى. ئۇ پىكاپنىڭ ئالدى ئىشكىنى ئېچىپ، شوپۇرنى ئوچۇق كۆرۈۋالاي دېگەن ئوي بىلەن ئېگىشتى-دە، قەتئىي تەلەپپۇزدا دېدى:

ــ ئىشىم بەك ئالدىراش ئىدى، مېنى ئۆيۈمگە ئاپىرىپ قويىسىڭىز.

ــ مېنىڭمۇ ئىشىم بەك ئالدىراش، ــ پىكاپتىن ئەركىشىنىڭ مۇلايىم ئاۋازى كەلدى.

ــ ھەققىڭىزنى بېرىمەن، مەندە پۇل بار، ــ ئەمدى نادېژدانىڭ ئاۋازى بايىقىدەك كەسكىن ئەمەس، يېلىنىش تەلەپپۇزىدا چىقتى.

ــ چىقىڭ.

نادېژدا شوپۇرنىڭ يېنىغا ئولتۇرۇپ، ئىشكىنى ياپتى. شوپۇر ئۇنىڭغا بۇرىلىپ، يېقىن سۈرۈلۈپ، قولىنى ئۇزارتىپ ئىشكىنى ئاچتى، ئاندىن باشقىدىن ھەم ياپتى. بۇ چاغدا نادېژدا ئورۇندۇقىنىڭ يۆلەنچۈكىگە يۆلىنىپ، دۈگدىيىپ ئولتۇرۇۋالغاندى، ئۇ بەك قورقاندى.

ــ ئىشىك ئوبدان ئېتىلمەيدۇ، ــ دېدى شوپۇر، ئاندىن پىكاپنىڭ موتورىنى ھەرىكەتكە كەلتۈردى، ــ رەھمەت سىزگە، پۇلىڭىزنى ئالمايمەن. نەگە بارىسىز؟

نادېژدا نەگە بارىدىغانلىقىنى مىڭ تەسەللىگە ئېيتىپ بەردى.

ــ ئوھو، قوشنىكەنسىزغۇ! يېرىم سائەتتە يېتىپ بارىسىز، ــ

دېدى شوپۇر خۇشال كەيىياتتا.

پىكاپ يولغا چىقتى، پىكاپنىڭ ئىچى ئىسسىق ۋە ئازادە ئىدى، نادېژدا قورقانلىقىدىنمۇ، ياكى باشقا... بەلكىم قورقانلىقىدىن بولسا كېرەك، دىرىلداپ تىترەشكە باشلىدى.

ــ نېمە بولدىڭىز، بىتاپ بولۇپ قالغانسۇ؟ ــ دەپ سورىدى شوپۇر ئۇنىڭغا لەپپىدە قاراپ قويۇپ.

نادېژدا بۇ سوئالغا جاۋاب بەرمىدى، ئەسلىدە ئەدەب ـ قائىدە نۇقتىسىدىن ئېيتقاندىسۇ، سوئالغا جاۋاب بېرىشى، شوپۇرغا گەپ قىلىشى كېرەك ئىدى، ئەمما ھازىر ئۇنىڭ چىشلىرى غىچىرلاپ، تىلى گەپكە كەلمەي قالغانىدى.

ــ خېلى يۇرەكلىك ئوخشايسىز، ــ شوپۇر يەنە گەپ باشلىدى، بۇ چاغدا پىكاپ شەھەر يولىدا كېتىۋاتاتتى، ــ ئايال كىشى كۇن مۇشۇ چاغ بولغانىدا يالغۇز يۇرسە، يەنە كېلىپ ئورمانىدا يالغۇز يۇرسە، بۇ تازا خەتەرلىك. تېخى يېقىندىلا بىر ۋەقە چىقتى، ئاڭلىمىغانمىدىڭىز؟...

نادېژدا تۇيۇقسىز ئېسەدەپ كەتتى ـ دە، دەرھال ئاغزىنى قولىدا ئېتىۋالدى. شوپۇر ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىۋېلىپ، دەكىكە ـ دۇككە بولۇپ سورىدى:

ــ نېمە بولدى، بىر يېرىڭىز ئاغرىمدۇ؟

ــ ئە... ئەپۇ قىلىڭ... ــ نادېژدا يەنە نېمىسەرنىدۇ دېمەكچى بولدىيۇ، بىردىنلا ئۇن سېلىپ ھېقىلاپ يىغلاپ كەتتى، ــ مەن دەسلەپتە سىزدىن... سىزدىن قورقتىم... ئەپۇ... ئەپۇ قىلىڭ...

نادېژدا كۆز يېشىنى ئىچىگە يۇتۇپ، بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى دۇدۇقلاپ، ئاندىن بىردىنلا ئىتتىك ـ ئىتتىك، تاغدىن ـ باغدىن

سۆزلەپ بەردى: ئېرى كېسەل بولغانلىقتىن، پۇل تاپسەن دەپ باشقىلارغا ماقاله يېزىپ بەرگەنلىكى، بىر ھەمراھسىنىڭ بىر توپ كىشىلەر بىلەن ئۇنى داچىغا ئالداپ ئېپكەلگەنلىكى، بىر ئەرنىڭ ئۇنىڭغا يېپىشۇالغانلىقى، ئۆزىنىڭ بولسا ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇپ قېچىپ چىقىقانلىقى توغرۇلۇق سۆزلەپ بەردى، ئاندىن شوپۇرنى ماختاپ، سىز ئىشەنچىلىك، ياخشى ئادەم ئىكەنسىز، بىز تونۇشمىساقمۇ، سىزگە بولغان ئىشنى تولۇق سۆزلەپ بەردىم، بۇنىڭ ئۈچۈن خجالەت بولمايمەن، دېدى.

ــ شۇنى دېمەمسىز، ــ دېدى شوپۇر ئۇنىڭ گېپىنى تۇگىگەندىن كېيىن، ــ ھازىر دۇنيادا تېخى بىرمۇنچە مۇناپىقلار بار. ئۇنداق ئادەملەر تېخى كۆپ. ھەيرانمەن، بۇ ئادەملەر نەدىن چىقىپ قالدىغاندۇ؟ نېمىشقا يەنە شۇنچە جىق؟! ئەمما، سىز مەيۇسلىنىپ كەتمەڭ، ھامان ياخشىلار يامانلارنى بېسىپ چۈشىدۇ ئەمەسمۇ! بىز چوقۇم ئۇلار ئۈستىدىن غەلبە قىلىمىز...

"غەلبە قىلىمىز" دېدىمۇ، ياكى "بۇ كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈۋېتىمىز" دېدىمۇ، نادېژدا چۈشىنەلمىدى، ئۇ ئاخىرقى يىغىنىڭ ئېسە-دەشلىرىدىن كېيىن كۈلۈمسىرەپ قويىدى-دە، شۇ زاماتلا باشقا ئىشلارنى ئويلىدى، ئۆيىنى ئويلىدى، بارا-بارا قورقۇنچىسىمۇ تۇگىدى. ئەمما شوپۇرنىڭ سۆزى داۋاملاشماقتا ئىدى، شوپۇرنىڭ ساددا، جارانلىق ئاۋاز بىلەن قىلىۋاتقان سۆزلىرى ئۇنىڭ قۇلىقىدىن كەتمەيتتى، بۇ شوپۇر بۇرۇن ئىشچى بولغان بولسا كېرەك، ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ كېتىۋېتىپ، نادېژدا بارا-بارا تىنچلاندى، گويا ئۆزىگە قاتتىق ئىشىنىدىغان بۇ ناتونۇش ئادەم نادېژدانىڭ ئەتراپىغا

مۇستەھكەم ۋە ئىشەنچلىك سېپىل سوققاندەك بولۇپ تىنچلاندى.

(«ھازىرقى زامان سوۋېت ئەدەبىياتى»
ژۇرنىلىنىڭ 1986 ـ يىلىنىڭ 4 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ئابدۇللا ئابلىز**
تەرجىمە مۇھەررىرى: **ئوسمان موللاك**

مەسئۇل مۇھەررىر: ئابدۇللا ئابلىز
مەسئۇل كوررېكتور: ھەمرا ھاسىل

گۈلستان (12)

(سوۋېت پروزىسىدىن تەرجىمىلەر)

مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەرىپىدىن تۈزۈلدى
ۋە ئەدەب قىلىندى
شىنخۇا كىتابخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلىدۇ
مىللەتلەر باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

1987 ـ يىل 10 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم ئەدەب قىلىندى
1987 ـ يىل 10 ـ ئايدا بېيجىڭدا 1 ـ قېتىم بېسىلدى
باھاسى: 0.97 يۈەن

花　堤
（12）
（苏联小说选译）
（维吾尔文）
民族出版社编辑出版　新华书店发行
民族印刷厂印刷
开本：850×1168毫米 1/32 印张：9 1/2
1987年10月 第 1 版
1987年10月北京第 1 次印刷
印数：0001—3,000册　定价：0.97元
书号：M 10049(4)221

书号：M10049(4)221
定价：　　0.97元